This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Marnix

Digitized by Google

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MARNIX,

Protestantsche Stemmen.

Onder Redactie

van

P. GROOTE, DR. P. A. KLAP, E. LIEVENS, M. LINDENBORN,

F. P. L. C. VAN LINGEN en O. SCHRIEKE.

JAARGANG VI.

UTRECHT

F. WENTZEL & Co.

1904.

Digitized by Google

De redactie is niet verantwoordelijk voor den inhoud van stukken, die op eenigerlei wijze geteekend zijn.

Digitized by Google

Period
1172
v. 6
1904

Onze strijd tegen Rome.

DOOR

M. LINDENBORN.

Bekend is het woord van Frederik den Groote, dat in zijne staten ieder mensch op zijne wijze mocht zalig worden. De Keizer van Duitschland heeft 't hun, die het vergeten hadden, in herinnering gebracht, toen hij bij gelegenheid van een standbeeldonthulling te Posen aldus sprak: „Wie beweert, dat aan de belijders van den katholieken godsdienst moeilijkheden in den weg worden gelegd bij het uitoefenen van hunne godsdienstplichten, of dat zij gedwongen worden van hun geloof afstand te doen, die maakt zich schuldig aan een groote leugen. Mijne geheele regeeringstijd, de woorden, die ik te Aken heb gesproken, bewijzen hoe hoog ik den godsdienst stel. Wie anders denkt, beleedigt daarmede den nakomeling van den grooten Koning, die gezegd heeft: „laat een iegelijk zalig worden op zijne wijze."" En zeker is dit woord teekenend voor de soi-disant verdraagzaamheid van onzen tijd, die alle grenzen wil uitwisschen, alle scherpe lijnen wil wegdoezelen, die bewonderend opziet tegen den romeinschen Keizer Alexander Severus, welke het borstbeeld van Christus een plaats gunde in zijn Lararium (huiskapel) naast die van een Abraham, Orpheus e. a., en die met Lessing dweept, als hij ons in zijn „Nathan der Weise" met het voorbeeld van den vader met de drie ringen, wil doen gelooven, dat het tot de onmogelijkheden behoort een antwoord te geven op de vraag, wie het ware geloof bezit:

Digitized by Google

„..........; der rechte Ring war nicht
„Erweislich; —
„Fast so unerweislich, als
„Uns jetzt der rechte Glaube."

Intusschen hield deze „verdraagzaamheid" Frederik den Groote niet terug van menige harde en onrechtvaardige daad tegen de „vromen", evenmin als ze Lessing weerhield de orthodoxie in het aangezicht te striemen, evenmin als ze onze hedendaagsche „verdraagzamen" verhindert onverdraagzaam te noemen diegenen, die zich als Protestanten tegen Rome keeren.

Wat is het Protestantisme?

Zijn naam ontleent het aan het protest, dat de keurvorst van Saksen, mede uit naam van de andere hervormingsgezinde vorsten, den 19en April 1529 op den rijksdag te Spiers deed hooren tegen het door dien rijksdag genomen besluit en dat 24 April werd hernieuwd. Omdat wij nu met Hagenbach [1]) zeggen, dat ook hier de naam de aanduiding is van het wezen, hebben we, om den aard van het Protestantisme te leeren kennen, te letten op twee dingen: 1° waartegen het protest gericht is en 2° wat de inhoud van het protest is.

Het protest is gericht tegen het besluit van den rijksdag, dat bepaalde, dat alles in statu quo zou blijven en dat „het niemand geoorloofd zou zijn het pausdom af te zweren en het Lutheranisme te omhelzen, vóór dat een wettig concilie alles had geregeld." M. a. w. gericht tegen het binden der gewetens, tegen het belemmeren der persoonlijke vrijheid. Er is echter geen vrijheid buiten de gebondenheid aan Christus, in overeenstemming waarmee de inhoud van het protest is: „...... Indien gij aan ons verzoek geen gehoor geeft, protesteeren wij mits dezen, voor God, onzen eenigen Schepper, Bewaarder,

[1]) Reformationsgeschichte 1—2 S. 435.

Digitized by Google

Verlosser en Zaligmaker, die eenmaal onze Rechter zijn zal, zoowel als voor alle menschen en alle schepselen, betuigende, dat wij voor ons zelven en voor ons volk op geenerlei wijze instemmen met, noch ons neerleggen bij het voorgestelde besluit, in iets wat zich aankant tegen God, tegen Zijn heilig Woord, tegen ons zuivere geweten, tegen de redding onzer zielen en tegen het laatstgenomen besluit van Spiers."

Het wezen van het Protestantisme kunnen wij in overeenstemming hiermee, dan ook omschrijven met den titel van een van Luther's geschriften: „de vrijheid van een Christenmensch"; welke *Christen*mensch buigt voor het Woord, dat vleesch is geworden.

Moge aldus de *naam* van het jaar 1529 dateeren, het blijkt duidelijk, dat het verwijt tot het Protestantisme gericht: „gij zijt eerst 4 eeuwen oud" gansch geen reden van bestaan heeft. Immers reeds vroeg verviel de Christelijke Kerk en nam veel onchristelijks in zich op, terwijl zij later de christelijke vrijheid niet handhaafde maar aan banden legde. Telkens ontmoette zij nu òok lijdelijk of dadelijk verzet van degenen, die de gemeenschap met God in Jezus Christus zochten d. i. van het Protestantisme. Als Prof. J. A. Wylie dan ook een geschiedenis van het Protestantisme schrijft, begint hij niet met 1517 maar teekent hij ons het Protestantisme in de middeleeuwen, de Waldenzen en Paulicianen, Wiklef en Hus, terwijl hij zegt: „In één woord: het Protestantisme is het ten nieuwen leven gewekte Christendom."

Tevens blijkt het, dat de naam, ze moge dan negatief klinken, aanduiding is van een beslist positief beginsel. Vrijheid is geen ledig begrip en een christenmensch is geen schim — hoe zou dan het Protestantisme, welks wezen in de verbinding van die twee zijn uitdrukking vindt, iets louter negatief zijn? Dr. van Nes wees er op Hervormingsdag 1902 in de Zuider-

Digitized by Google

kerk te Rotterdam terecht op, dat onze houding als Protestanten niet moet zijn een negatieve (tegen Rome), waarvan toch nooit blijvende kracht kan uitgaan, doch de positieve. Het Protestantisme zou werkelijk niet verdwijnen, wanneer er niets meer te protesteeren viel en wij stemmen geheel in met den wensch: „dat Protestantismus, hetwelk nooit geheel in de kerk werd gemist, dat steeds het zout was, hetwelk veel, dat anders smakeloos zou zijn geworden, tegen bederf bewaarde, dat als het zuurdeeg, anders versmoorde levensgeesten opwekte, moge zoo *katholiek* worden, dat de *polemiek* ophoude, en de kerk hare bestemming bereike, dat zij het heiligdom van *vrede* is". [1])

Doch de vervulling van dien wensch is ons nog niet gegeven. Tegen alles wat de vrijheid van den christenmensch aanrandt dient geprotesteerd. Is dit meer nog dan het was ten tijde van een Luther b.v. — daartoe behoort toch nog dezelfde macht, waartegen het protest te Spiers werd ingebracht, die zich nml. in de Roomsche Kerk belichaamt. Van die Roomsche Kerk worden wij gescheiden door een geheel andere beschouwing van het christendom [2]) en omdat het „zij zij gelijk zij is of zij zij niet" sedert het Vaticaansch concilie de door die kerk van de Jezuïeten overgenomen leuze is [3]), blijkt Luthers gedachte juist te zijn geweest, dat het „een in de waagschaal zetten van de waarheid is, indien iemand poogt het geloof van Rome met dat van het Protestantisme te verzoenen". [4])

Eerst wanneer wij nu hebben aangewezen welke de opvatting van de Roomsche Kerk is, kan worden beoordeeld of wij terecht zeiden dat tegen die kerk dient geprotesteerd te wor-

---

[1]) Gesch. der Chr. Kerk in taf. II 220.
[2]) Vgl. Gesch. der Chr. Kerk in Ned. in taf. I 480.
[3]) Gunning Hooger dan de Kerk 22.
[4]) Wylie a. h. w. vert. v. Dr. Gerth van Wijk I 595.

Digitized by Google

den. Met opzet zeg ik Roomsche en niet: Roomsch-Katholieke Kerk. Die naam toch is een innerlijke tegenspraak [1]) en wederrechtelijk noemt de Roomsche Kerk zich de Katholieke. Woorden, woorden! Ja, maar woorden zijn toch geen niets zeggende klanken? Ook hier niet — men denke aan het: „buiten de kerk geen heil."

Hierarchisch-wereldlijk — aldus zouden we Rome willen karakteriseeren. Het „mijn koninkrijk is niet van deze wereld" wil zij niet kennen. Graaf Paul von Hoensbroech schrijft: „Het ultramontanisme is een wereldlijk-politiek stelsel, dat onder schijn van godsdienst en vermenging met religie wereldlijk-politieke, aardsche heerschappij en macht nastreeft, een stelsel, dat het geestelijk hoofd van den roomschen godsdienst, den paus, als wereldlijk opperheerscher boven alle vorsten en volken verheft." [2]) Om die aardsche heerschappij te bereiken heeft zij een leger noodig, dat zij vindt in haar „geestelijken", aan wie allen zijn onderworpen, en die zelve zijn in de handen van den paus als leem in de handen des pottenbakkers. Moet hiertegen nu niet in naam van de vrijheid van een christenmensch worden geprotesteerd?

Te meer, daar onverdraagzaamheid in het wezen van Rome ligt. Zij kan, zij mag geen Protestantisme dulden, zonder haar eigen karakter aan te tasten. Tijdelijk kan zij bukken voor de omstandigheden en zich het masker van verdraagzaamheid opzetten. Zij moet ook dan nog alle met het oog op de omstandigheden mogelijke middelen aanwenden om te verdelgen wat zich tegen haar verheft. Dat is geen hatelijke aantijging, maar dit is overeenkomstig haar voorgewend karakter als koninkrijk Gods. En om dit feitelijk te staven, behoef ik

---

[1]) Vgl. Gunnig de Eenheid der Kerk 25 e. a.

[2]) Vgl. Monita Secreta blz. 1, Marnix IV 204 enz. enz.; ook wat ik schreef Stemen v. W. en Vr. 1903 blz. 1214—1223.

Digitized by Google

b.v. slechts te wijzen op haar werken op protestantsche zendingsterreinen. Van zijn standpunt beschouwt de heer Van der Does de Willebois terecht het niet-toelaten van een nonnenschool te Tomohon als een onrecht. Maar is zelfverdediging dan nu geen plicht?

Een christenmensch is niet zonder Jezus Christus. Maar zijn beeld wordt in de Roomsche Kerk verduisterd. Geen wonder! Waar die kerk de voorwaarde, door Christus zelven afgewezen (Matth. 4 vs. 8—10), aanvaardt — hoe zullen wij dan verwachten, dat zij voorts voor Hem buigt? Maria, als middelares tusschen God en mensch het beeld der kerk, ontvangt meerdere eere. Christus is buiten *de* kerk machteloos. Moet hiertegen niet in naam van de vrijheid van een christenmensch worden geprotesteerd?

„Wij protesteeren tegen alles wat zich aankant tegen Gods heilig Woord". En wordt de openbaring Gods, zooals deze haar oorkonde vindt in de H. Schrift, in de Roomsche Kerk niet overvleugeld door menschenvonden, welke onder den naam van „Overlevering" hun gezag doen gelden? De leerstellingen der Roomsche Kerk — zijn ze geput uit de H.Schrift of zijn ze daarmee in strijd? En staan ze buiten invloed van de onevangelische, hierarchische beschouwing van het christendom? — ik denk aan de mis, de biecht, de aflaat, het vagevuur, het huwelijk enz. enz.

Neen! de strijd tegen Rome is geen uiting van hatelijke naturen, en het is onbillijk onverdraagzaam te noemen diegenen, die zich als Protestanten tegen Rome keeren. Onverdraagzaamheid d. i. niet te willen verdragen wat geen afbreuk doet aan hooge en heilige beginselen; maar dat doet Rome wel en dat te verdragen is beginselloosheid.

Ligt aldus de strijd tegen Rome in den aard van het Protestantisme — de vraag is nu : hoe moeten wij strijden? En

Digitized by Google

het antwoord luidt in het kort : overeenkomstig den aard van het Protestantisme. D. w. z. in vertrouwen op de kracht der waarheid. De vrijheid van een christenmensch is een onding voor allen, die niet vertrouwen dat de waarheid zal zegevieren. Wij behoeven haar niet te stutten, zij moet ons dragen en wij hebben slechts van haar te getuigen. De waarheid — dat is Jezus Christus. Voor Hem hebben wij te buigen, door Hem ons te laten leiden. De voorheen roomsche schrijfster Marie Corelli richt in „the Master Christian" tot al die kerken, die samen twisten in den naam van Christus" de vraag : „de Zcon des menschen als Hij komt, zal Hij geloof vinden op aarde?" en verheft haar stem tegen alle doode vormelijkheid en uitwendigheid. Op geloof, dat leven is, komt het aan ook in dezen strijd. „Wij gelooven — daarom spreken wij". Tegen de woelingen der Roomschen te Tomohon — aldus zend. Louwerier [1]) „werd onzerzijds gewaarschuwd, doch meer kunnen wij niet doen. Het zuivere Evangelie dierbaar te maken aan velen, ziedaar het wapen, dat wij onder biddend opzien tot den Heer tegen Rome gebruiken."

Maar vertrouwen op de kracht der waarheid èn stilzitten en Gods water over Gods akker laten loopen, dat gaat niet samen. Vertrouwen op de kracht der waarheid, dat sluit in : het gebruiken van de wapenen die deze geeft. En dus : getuigen tegen de onwaarheid en de dwaling van Rome. In den geest der zachtmoedigheid, maar ook in den geest der kracht. Met blanke wapenen.

Daartoe moeten we Rome kennen: in haar leer, maar evenzeer in haar de leer vaak weersprekende gesanctioneerde practijken; haar geschiedenis zoowel als haar bedoelingen. In dit opzicht heerscht schromelijke onbekendheid. En karakteres-

[1]) Mededeel. Ned. Zend.gen. 1903 blz. 49.

Digitized by Google

tiek hiervoor is een stukje, dat ik vond in „de(n) Nederlander" onder het opschrift : Wat is Canossa? — al durf ik voor de waarheid ervan niet in te staan.

„Bij de laatste groote rede van den afgevaardigde Jaurès in de Fransche Kamer werd uit het centrum geroepen : Gij vindt ook nog uw Canossa.

Groote opschudding — maar, naar de „Figaro" verklapt, omdat niemand van de verschrikte afgevaardigden wist, wat Canossa is. Zij wisselden stom verbaasde blikken, blijkbaar nooit gehoord hebbende van paus Gregorius VII en Keizer Hendrik IV.

Wat zei hij? Canossa? vroeg een oud heer. Ja, Canossa! Wat zou dat beteekenen?

Misschien is het een vrouw! Of een kolonie? Neen, het is een Italiaansch officier! Ik geloof, dat het een spitsboef is. Wel neen, een Rumeensche vrouwelijke spion! Als ik mij niet vergis, is het de naam van een gerecht! Ach wat, het is een badplaats! Neen, een ontploffingsmiddel. Allemaal mis, heeren, Canossa is een kleine balletdanseres!

Aan dezen strijd werd een einde gemaakt, doordat een zaalwachter een encyclopedie haalde en een oud-minister daarin de oplossing van het geheimzinnige woord gevonden had.

En toen wist weldra de geheele Kamer, wie of wat Canossa is!"

Tot die wapenen behoort ook het steunen van hen, die door Rome dreigen doodgedrukt te worden, zooals dat b.v. de Gustaaf-Adolf Vereeniging beoogt; het opwekken van protestantsch bewustzijn; het helpen verspreiden van den Bijbel e. d.

Het vertrouwen op de kracht der waarheid behoedt ook voor wanhoop. Het verbrokkelde en het verbrokkelende Protestantisme tegen het éene, machtige Rome — het geeft toch niets! Laat ons dan het Luther-lied zingen :

Digitized by Google

Een vaste burg is onze God,
Een toevlucht voor de zijnen!
Al drukt het leed, al dreigt het lot,
Hij doet zijn hulp verschijnen!
De vijand rukt vast aan
Met opgestoken vaan:
Hij draagt zijn rusting nog
Van gruwel en bedrog,
Maar zal als kaf verdwijnen!

Geen aardsche macht begeeren wij;
Die gaat welras verloren!
Ons staat die sterke Held ter zij',
Dien God ons heeft verkoren.
Vraagt gij zijn naam? zoo weet,
Dat Hij de Christus heet,
Gods Eengeboren Zoon,
Verwinnaar op den troon!
De zeeg' is ons beschoren!

Voorzeker! indien dat het niet ware: „ons staat die sterke Held ter zij" — dan zouden we het: „de zeeg' is ons beschoren!" ook niet durven doen hooren. Want in onzen strijd tegen Rome schijnen aan Rome's zijde veel voordeelen te zijn.

Ze maakt den godsdienst gemakkelijk. Om nu eens in algemeene woorden te spreken: op godsdienst stellen de meeste menschen nog wel prijs. Daarom ook maakt het socialisme, dat er in zijn stelsel eigenlijk geen plaats voor heeft, dezen tot een privaat-zaak. Maar al stellen zeer velen er prijs op — godsdienst is voor de meesten te lastig. „Een godsdienst, die den eisch der bekeering niet stelt, is naar het hart der wereld". [1]) En dat doet Rome niet. „De Roomsche Kerk heeft altijd plaats gehad voor allen, die zich uitwendig aan haar wilden onderwerpen; dan haalde zij de banden niet te strak aan; dan stel-

[1]) Dr. van Nes Nieuwe Mystiek 187.

Digitized by Google

de zij hare eischen niet te hoog; dan legde zij op hare dogma's geen te grooten nadruk. [1]) Toen dan ook von Schulte op het in 1902 te Bonn gehouden congres der Oud-Katholieken een antwoord gaf op de vraag, hoe de macht van Rome zich staande hield en schijnbaar uitbreidde, noemde hij o.a. ook dit „dat de Roomsche Kerk geen aanspraak maakt op de persoonlijke overtuiging harer leden maar slechts verlangt, dat men de leer der kerk niet tegenspreekt". Ze laat dit leven genieten en brengt toch hare „geloovigen", zij 't dan ook door de vlammen des vagevuurs heen, in den hemel. Nog dezer dagen zei iemand, die treurde om een sterfgeval, tot mij: de Roomschen hebben 't gemakkelijk; als er een sterft in de gemeenschap met de kerk, is 't waarheen voor hen zeker.

Haar oudheid en wijdverbreidheid. Met welgevallen rekent zij terug tot op de tijden der apostelen, de eeuwen omvattende; de eeuwen, die haar hebben gezien in haar worstelen en... overwinnen, in haar strijd en in haar glorie. Met welgevallen spreekt zij over een Ambrosius, een Augustinus als de haren. Met welgevallen wijst zij naar de uiterste deelen der aarde zoowel als naar de meest verschillende, vanwaar de oogen gericht worden naar Rome, het eeuwige Rome en de ooren te luisteren gelegd worden aan de mond van hem, die als Christus' stedehouder zijn scepter zwaait. En zij verblindt.

Haar éénheid en de verdeeldheid van het Protestantisme. Dáar, één hoofd — hier, zooveel hoofden, zooveel zinnen. Dáar, één leer — hier, zooveel kerken, zooveel verschillende uitwerkingen der leer. Dáar, één eerdienst — hier, een bonte verscheidenheid. O zeker! de overtuigde Protestant, die niet met een oog, door liefde verblind, ziet, zal op die eenheid wel weten af te dingen, gelijk hij die kerkhofrust ook niet zal be-

---

[1]) Ib. 207.

Digitized by Google

nijden. En deze zal ook, al betreurt hij de verdeeldheid, zeggen dat het niet zoozeer de uiterlijke verdeeldheid (want het Protestantisme is niet een kerk, maar een geest) is als wel het gebrek aan broederlijke liefde, dat schade doet. [1]) Maar toch, waar zelfs mannen als Dr. Stöcker tegenover het sterke Rome spreken van een „Protestantisme, dat zóó is verdeeld en waarin zulk een oneenigheid in zake de leer heerscht, dat het niet meer de kracht heeft om te handelen als een moreel wezen" — is het dan niet duidelijk, dat het roemen op die éénheid Rome vele triumfen doet behalen? Te meer, omdat daardoor het mogelijk is dat vele misstanden zorgvuldig voor het oog worden bedekt. Zij maakt indruk.

Haar verblindende pracht en de eenvoud van het Protestantisme. „Terwijl het Protestantisme in zijn geheele inrichting van het zinnelijke tracht af te trekken en tot het geestelijke op te leiden" [2]) — zoekt Rome te werken op de zinnen. Welk een schittering in haar kerken, welk een pracht in haar eerdienst; welk een werken op het gevoel, welk een prikkelen der zinnen! Zij bekoort.

Haar heelheid en de halfheid van het Protestantisme. Wat roomsch is, *is* roomsch, maar van wat Protestant is, kunnen we helaas! niet zeggen, dat het werkelijk Protestant is. Dat is niet te verwonderen : het is gemakkelijker cadaver te zijn dan zichzelf te wezen. Maar de massa bagage verhindert toch het leger zich vlug te bewegen. En dan : welk een menigte overloopers! Rome is zoo kwaad niet; zij is een bondgenoote in den strijd tegen het ongeloof; zij is een steun voor 't gezag. Ik wees reeds op de onbekendheid met —, en doe het thans op het geringschatten van Rome. We behoeven ons met den strijd niet druk te maken, want zij zal vanzelf vallen. Voorts :

[1]) Buchner Acht Monate in Südafrika S. 161.
[2]) Hagenbach a. h. w. 502.

Digitized by Google

het coquetteeren met Rome. Pater Weijers — dat was nog eens een figuur in de spoorwegstaking; de nonnen — dat zijn nog eens verpleegsters! Maar wat roomsch is, *is* roomsch, buigt zich op bevel, vergroot haar macht, strijdt voor haar eer. Zij vertoont kracht.

Haar godsdienstig-wereldlijk karakter. Niets is machtiger dan godsdienst in dienst van politiek. Als keizers en koningen hun opwachting maken bij den paus, roemt de kerk hen vroom. Met vleierij weet zij om te gaan. In een redevoering te Aken zei Keizer Wilhelm, dat de paus aan generaal von Loë had verklaard, dat „het land in Europa, waarin nog tucht, orde en discipline heerschten, respect voor de overheid en achting voor de kerk, en waar iedere Katholiek ongestoord en vrij kan leven volgens de inspraak van zijn geweten en volgens zijn geloof, het Duitsche Rijk is, en dat dit te danken is aan den Duitschen Keizer". Doch waar vleierij niet baat, weet zij te verguizen en te trappen, zooals zij 't een Luther, een Calvijn, een Zwingli doet en zooals zij handelt met haar „afgevallen" priesters. Voor middelen van geweld deinst zij niet terug.

Dit alles nu zijn voordeelen in den strijd, waar deze voor de oogen der wereld wordt gestreden.

Doch, laat zij haar stormrammen maar met welgevallen beschouwen! — Ons staat die sterke Held ter zij', dien God ons heeft verkoren.

De waarheid zal overwinnen!

Laat ons de wapenen, welke deze geeft, ook gebruiken!

Overeenkomstig den aard van het Protestantisme wenscht Marnix te strijden; moge het steeds meer den steun vinden van allen, die willen „staan in de vrijheid, waarmede Christus ons heeft vrijgemaakt!"

Digitized by Google

Is Hus te vergeefs gestorven?

Eene vraag van Superintendent CISAR aan de Czechen.

Naast ons ligt eene brochure: „*Ist denn Hus vergeblich gestorben? Verkürzte Uebersetzung eines am 4. Juli 1903 im grossen Saal der Sophieninsel in Prag gehaltenen Vortrages von Sup(erintendent) Lic(entia) Cisar. Mit den Resolutionen der czechischen Protestanten vom 28 September 1903*". Leipzig 1904 R. Hahn (H. Otto) 51 bl. (Hier te lande à *f* 0,35 ten voordeele van de evangelisatie onder de Czechen verkrijgbaar bij Ds. J. Quast te Utrecht).

Om 't gewicht der zaak wijden wij aan deze brochure een artikel, in plaats van haar op den omslag bij andere boeken enz. te bespreken. Wanneer wij mededeelen, dat niemand minder dan Prof. Lic. Dr. C. Clen en van Bonn de vertaler is (gelijk hij ook het „Vorwort" schreef), dan begrijpt men hier inderdaad met iets belangrijks te doen te hebben.

Zooals men weet, was er op 5 Juli 1903 te Praag een nationaal feest, althans voor de Czechen: de legging van den grondsteen voor een monument ter eere van Hus. 't Feest ging uit van den gemeenteraad, die daartoe ook belangstellende vereenigingen in 't buitenland had uitgenoodigd. Ook Ds. Quast was tegenwoordig.

Op den voorgaanden avond was er, evenals jaarlijks bij het Hus-feest, een groote samenkomst van Czechen, grootendeels door Roomschen bezocht. Daar sprak ook superintendent (in rang feitelijk generaal-sup.) Cisar, die den moed had zijnen roomschen stamgenooten toe te roepen: *keert terug tot het Evangelie, anders helpt al uw dweepen met Hus u niets.* Dit deed hij in een zeldzaam boeiende toespraak, tevens eene

Digitized by Google

krachtige evangelieprediking, over de vraag: „Is Hus tevergeefs gestorven?”

Hij begint met er op te wijzen, dat Hus wel jaarlijks overvloedig geëerd wordt, maar — zoo vraagt hij — wie zijner lofredenaars streeft naar *die* eer, om wier wille Hus gestorven is? Is hij dan te vergeefs gestorven? Het blijkt wel! En aan wie de schuld? Aan 't gansche volk, dat den waren Hus onkenbaar maakt, waarvan voornamelijk de geschiedschrijvers de schuld hebben. De waarheid, waarvoor Hus gestorven is, beminnen ze niet. Christus en Hus beschouwen ze met dezelfde belangstelling van onderzoek als een oudheidkenner een mumie beschouwt. Is Hus dan een doode mumie voor Bohemen? Dan is hij een gedenkteeken van verloren roem!

Duidelijk wijst C. er op, dat men Hus niet moet eeren als fanatiek rassenman, (hetwelk hij trouwens niet is), noch ook als taalverbeteraar (want dan hebben anderen grooter verdienste), maar insluitend als dengene, die zijn volk tot Christus wilde terugbrengen, zoodat het te wenschen ware, dat op het gedenkteeken te Praag hetzelfde opschrift te lezen kwam als op dat in het dorpje Beneschau: „De waarheid overwint. Volk, keer tot Christus terug.” (Onthuld 16 Juni 1901).

Daarom zegt ook Prof. Drtina: „Onze nationale wedergeboorte zal eerst dan hare voltooiing bereiken, wanneer wij allen in den geest van den nieuwen tijd ons die diepe gezindheid des geloofs, die zedelijke kracht der menschlievendheid van de Boheemsche Broeders, die liefde tot de waarheid en de gerechtigheid hebben eigen gemaakt, voor welke onze vaderen gearbeid, gestreden en den dood ondergaan hebben”. Doch men wil daarvan niet weten, zoodat men Hus tot een karikatuur maakt en met hem zijne tegenwoordige volgelingen, de Protestanten onder de Czechen. Evenwel — zoo roept C. uit — wij zijn geworteld in Hus, en met Hus in Christus! Wie

Digitized by Google

niet tot Christus terugkeert, die doet zijn kruis te niet, d. i. die beschouwt het verzoeningsoffer van Golgotha als een reusachtige misgreep, als een tragisch fiasco. Dan was het geloof van Hus ook ijdel, toen hij op den brandstapel bad: „Heere Jezus Christus! dezen verschrikkelijken en smadelijken dood wil ik voor Uw Evangelie deemoedig en geduldig ondergaan — Christus, Zoon des levenden Gods, ontferm U onzer."

Wegens den gerechtelijken moord, die 6 Juli 1415 te Constanz plaats had, wordt het boheemsche geweten jaarlijks in beroering gebracht. Doch hoe staat het met den gerechtelijken moord van 7 April 30 te Jeruzalem? En toch, ook voor Boheme staat het kruis van Christus hooger dan de brandstapel van Constanz, en aan de doornenkroon dacht Hus zelf het meest, toen men hem de papieren kettermuts opzette, waarop des Duivels strijd om de ziel des ketters was afgebeeld. Ha, welk een vergelijking, het hoofd van den Dooper in een schotel, het hoofd van Christus vol bloed en wonden, het hoofd van Hus voorzien van een kettermuts, en — dat van paus Johannes XXIII gekroond met een schitterende tiara, en dat van Johannes van Nepomuk (de nooit bestaan hebbende heilige, aan Bohemen opgedrongen opdat men Hus zou vergeten), omgeven door een sterrenkrans!

Doch waartoe zouden wij meer aanstippen uit deze boeiende prediking? Tegen het einde roept C. uit: Volk, keer terug tot Christus. Keer terug tot Hus! Doet gij het niet, dan in uw Hus voor u te vergeefs gestorven! En houd dan op de wereld te beliegen met uw gemaakt hussitisme, zet eens en voor goed uw husspektakel terzijde, en laat u niet schrappen uit de rij der beschaafde volken, der volken van den vooruitgang. Gij zijt er dicht genoeg aan toe. Uw naam komt reeds hier en daar voor in het zwarte boek der reactie. De vledermuisvleugels van de middeleeuwsche duisternis beschaduwen reeds den horizont van ons vaderland. H. J. S.

Digitized by Google

STANDBEELD VAN ADMIRAAL DE COLIGNY,
OPGERICHT TE PARIJS IN 1889
in de rue de Rivoli tegen het koor der (nu prot.)
église de l' Oratoire, tegenover het Louvre.

Digitized by Google

Het Protestantisme in Parijs.

DOOR

ATHANASE COQUEREL Jnr.,

PREDIKANT ALDAAR. [1])

A. De Gereformeerde [2]) Kerk.

I.

De Oorsprong 1512—1555.

Weinig menschen weten, dat de Hervorming van de zestiende eeuw, voor dat zij in Duitschland en elders begonnen was, reeds in Frankrijk, te Parijs, was ontstaan. Zij had tot bakermat den linkeroever van de Seine, alstoen gescheiden van de stad en hare voorsteden, en verdeeld in twee wijken, onderworpen aan twee geheel afzonderlijke rechtsmachten : de Universiteit en het uitgebreide gebied van de abdij Saint-Germain-des-Prés.

Was het, niettegenstaande de ijverzuchtige waakzaamheid van de Sorbonne [3]), niet natuurlijk, dat de parijsche scholen, waar Abaelard de scholastiek dapper had aangetast, het eerst ontwaakten voor het nieuwe leven van den geest?

---

[1]) Gedeeltelijke vertaling (van de hand van den heer Marius J. LEYDS, fabrikant te Stratum) van een hoofdstuk van Coquerel „Les temples protestants" in „Paris Guide. Par les principaux écrivains et artistes de la France". De clichés zijn eigendom van de drukkerij der Diakonissenanstalt te Kaiserswerth, die ze had laten vervaardigen voor haar „Jahrbuch für christliche Unterhaltung" van 1900. (Red.)

[2]) Men geeft dikwijls aan deze kerk den naam van *Calvinistische*, maar zij heeft dien nimmer aangenomen. Dit woord is heden slechts in gebruik om hen aan te duiden, die in alle opzichten de gevoelens belijden van den grooten franschen Hervormer.

[3]) De hoogeschool te Parijs, gesticht in 1552 door Robert de Sorbon, aalmoezenier van Lodewijk IX en kanselredenaar. *(Vert.)*

Digitized by Google

Een lector of hoogleeraar aan het college van kardinaal Lemoine, Lefèvre d'Etaples, stelde in 1512 binnen de muren van de abdij Saint-Germain zijn „Commentaire sur Saint-Paul", in welker hoofdstukken hij, vijf jaren vóór Luther, de kenmerkende leerstellingen van de Hervorming aangaf. Dit boek was opgedragen aan den machtigen abt van Saint-Germain, Briçonnet, onder wiens leiding zich in Parijs een eerste groep vormde van verspreiders der nieuwe denkbeelden. Gedurende drie en veertig jaren verspreidde zich de Hervorming trapsgewijze aan de Universiteit, aan het hof, in de stad, maar zij behield haar algemeen kwartier in de voorstad Saint-Germain, welke men gewoon was te noemen „la petite Genève", en die op 't oogenblik het meest roomsche kwartier van Parijs is.

De eerste Protestant, die om zijn geloof ter dood gebracht werd op franschen grond, was een der leerlingen van Lefèvre, een student, genaamd Pauvent, op de place de Grève verbrand (1524). Vele andere hugenootsche martelaars ondergingen hetzelfde lot als Pauvent.

Calvijn studeerde toen te Parijs, maar kon er niet blijven. De rector van de Universiteit, Nicolaas Cop, geheim aanhanger der Hervorming, had den jongen Calvijn belast de redevoering te schrijven, die hij volgens gewoonte bij de heropening der lessen zou houden, en wel den 1sten November 1553, in de kerk der Mathurijnen (gebouwd op een gedeelte der Thermen van Julianus). Verscheidene monniken dienden bij het parlement een aanklacht in wegens de ketterijen, die deze redevoering bevatte. De rector moest naar Bazel vluchten, waar hij predikant werd. Men zegt, dat Calvijn verplicht was te ontsnappen door een venster van het college van Fortet in de straat der Sept-Voies.

De eerste plek in Parijs, waar de Hervorming openlijk gepredikt werd, was het Louvre. Koningin Margaretha van Na-

Digitized by Google

varre, zuster van Frans I, de geleerde vriendin van Briçonnet, liet haren aalmoezenier Gérard Roussel en andere leerlingen van Lefèvre in het Louvre voor haar prediken. Daarom verklaarde de Cordelier Lemaud op den predikstoel, dat zij verdiende om in een zak in de Seine te worden geworpen, en de regenten van het college van Navarre te Parijs deden haar door hunne scholieren afbeelden als haar spinrokken en klos wegwerpende om in den Bijbel te gaan lezen, „hetgeen haar veranderde in eene helsche furie". Deze woede der priesters werd gedeeld door het volk; het geschreeuw van „Dood aan de ketters" weergalmde dikwijls in de straten. „Om in de rivier geworpen te worden", zegt Beza, „was het voldoende om op straat voor Hugenoot uitgescholden te worden, van welken godsdienst men ook was."

„Een Burger van Parijs", wiens „Dagboek" in 1854 uitgegeven werd, deelt met welgevallen de voortdurende martelingen der Hervormden mede, waarvan hij getuige was op het kerkhof Saint Jean, in de Hallen, in de straat Saint-Antoine, bij het croix du Trahoir (straat Saint-Honoré), op de bruggen Saint-Michel en Notre Dame, bij den put van de H. Genoveva, op de Varkenmarkt, voor Saint-Germain-l'Auxerrois, en vooral op het plein Maubert.

In 1535 nam Frans I, gevolgd door zijn drie zonen, zijn hof, de parlementen, de ambachten en alle gilden, deel aan een processie, genamd „generalissime". Zij hield op zes plaatsen in Parijs stil, waar zes Protestanten, aan kettingen opgehangen, op den brandstapel omkwamen. Dit noemde men de „estrapade", [1]) en deze naam wordt nog gegeven aan een plaats van den linkeroever.

Hendrik II deed als zijn vader. Eens woonde hij voor een

[1]) Wipgalg, waaraan de martelaars in het vuur op en neder werden getrokken. *(Red.)*

Digitized by Google

venster van het hotel de la Rochepot, straat Saint-Anthoine, de terechtstelling bij van een protestantsch kleermaker, die levend verbrand werd; maar de oogen van den martelaar, die op hem gevestigd waren, maakten hem angstig. Dit was de laatste ketter, dien hij wilde zien sterven, doch niet de laatste, dien hij ter dood veroordeelde.

De Protestanten van Parijs hadden noch kerk, noch leeraar, maar zij hadden reeds scholen, welke men noemde *buissonnières*, [1]) dewijl zij in het veld gehouden werden, omdat de voorzanger van de Notre-Dame het opzicht had over alle scholen binnen de muren der stad.

II.

De gevestigde Kerk 1555—1598.

Volgens Théodore de Béze werden ter gelegenheid van het doopen van een kind in een huis der Pré-aux-Clercs de eerste protestantsche leeraar in Frankrijk en ter zelfder tijd de eerste kerkeraad benoemd.

De samenkomsten der Hervormden werden dikwijls overvallen. In 1557 was er gepredikt en had de bediening van het Heilig Avondmaal plaats gehad in een huis in de straat Saint-Jacques (tegenover het gebouw, dat tegenwoordig het Lycée Louis-le-Grand is). Opgeruimd door de seminaristen van het college van Plessis, belegerde het graauw de vergaderplaats gedurende zes uren en steenigde hen, die er uitkwamen : verscheidenen werden gedood, honderd vijf en dertig werden als gevangenen weggebracht naar het Châtelet. Onder hen, die ter dood werden gebracht, noemt men de schoone en jonge weduwe van den heer de Graveron, lid van den kerkeraad, Phi-

[1]) In struiken levenden. (Vert.)

Digitized by Google

lippe de Luns [1]) die op de kar gezeten, een blozend gelaat vertoonde van voortreffelijke schoonheid. Men had haar de tong uitgesneden, hetgeen toentertijd zeer dikwijls gebeurde, om de toespraken te voorkomen, die de martelaars tot het publiek konden richten. Op een anderen tijd nam men zijn toevlucht tot het tromgeroffel der tamboers, zoo als dit ook plaats had den 21 Januari 1793 (bij de onthoofding van Lod. XVI). Men stond aan mevrouw de Graveron als gunst toe, dat slechts haar voeten en aangezicht in de vlammen geroosterd werden en dat men haar worgde voordat haar lichaam verbrand werd.

De protestantsche dichter Clément Marot, aan wien Frans I een huis gegeven had, genaamd „Cheval de bronze" (heden straat de Condé 30, en straat de Tournon 27), vertaalde in dezen tijd eenige Psalmen in fransche verzen, en zijn werk had een buitengewonen naam, zelfs aan het hof. De studenten, die zich des avonds vermaakten op de Pré-aux-Clercs tegenover het Louvre, vervingen hunne gewone liederen door de Psalmen van Marot; en de heeren en dames van het hof hadden gedurende eenigen tijd de gewoonte om de Seine over te gaan, ten einde het gezang der geestelijke studenten aan te hooren; zij voegden er dikwijls hunne stemmen bij, en men zag er den protestantschen koning van Navarre, Antoine de Bourbon, zijn wandeling maken terwijl hij een Psalm zong, aan het hoofd van een langen stoet van hovelingen en scholieren.

De vervolging, die verminderd was, ging weldra weer woeder. Marot nam de vlucht. Aangaande Parijs zeide hij in een puntdicht in 1537 :

---

[1]) Zij was 23 of 24 jaar oud. De Gebr. Haag wijden in „La France protestante" een groot artikel aan deze belangrijke vrouw. (Red. M.)

Digitized by Google

„Paris, tu m'as fait maints allarmes
„Jusqu'à me poursuyvre à la mort". [1]

Ondanks het gevaar, durfden de afgevaardigden der kerken zich te Parijs vereenigen in de voorstad Saint-Germain, en er in 't geheim hun eerste nationale synode houden in 1559. Deze vergadering, waarvan niet één lid aan den brandstapel ware ontkomen, indien men hen ontdekt had, vereenigde in één lichaam de Hervormde Kerken van Frankrijk, die tot nog toe verspreid waren.

Frans II, echtgenoot van Maria Stuart, en door haar een neef van de Guises, liet hen doorgaan met de gruweldaden van zijn vader. De Grève [2]) zag den doorluchtigen kanselier De Bourg ophangen en verbranden naar aanleiding waarvan Voltaire schreef : „Deze moord diende het Protestantisme meer, dan al de welsprekende geschriften door zijn verdedigers voortgebracht". Door een plotselinge overrompeling van een protestantsch verblijf in de straat des Marais-Saint-Germain, [3]) nam de Kardinaal van Lotharingen veel andere slachtoffers gevangen; deze straat was het geheime brandpunt der Hervormde Kerk, en vele harer huizen liepen ineen door middel van verborgen openingen, waardoor de bewoners, als er gevaar dreigde, konden ontsnappen.

De Hervorming in Parijs nam hand over hand toe. Coligny

---

[1]) Parijs, gij hebt mij veel bekommernissen bezorgd, zelfs door mij ter dood toe te vervolgen. (Vert.)

[2]) De plaats voor 't stadhuis. (Vert.)

[3]) Het is te betreuren, dat de naam ,,Visconti" onlangs aan deze geschiedkundige straat gegeven is, in plaats van die, welken zij gedurende meer dan drie eeuwen heeft gedragen, en waarin niet alleen de oude Protestanten van Parijs, de d'Aubignés en de du Moulins, maar later ook de Hertog de la Rochefoucauld en madame de Sevigné, Racine en Voltaire, mademoiselle Clairon en Adrienne Lecouvreur, geruimen tijd gewoond en verkeerd hebben.

Digitized by Google

en zijn twee broeders, waarvan de een kardinaal was, voegden er zich openlijk bij. Men begon op de predikstoelen te Parijs tegen deze drie Châtillons te prediken. Jean de Han, monnik in het klooster des Bonshommes, nam eens voor tekst : „Ite in castellum quod contra vos est", en vertaalde hem door : „Ga los op Châtillon, dat tegen u is". Catharina de Médicis, regentesse geworden zijnde, en onverschillig voor beide godsdiensten, weifelde tusschen de Châtillons en de Guises. Zij liet het twistgesprek van Poissy houden om een verzoening te beproeven. Théodore de Bèze vertegenwoordigde er Calvijn en vervulde verscheidene maanden te Parijs het predikambt.

De hervormde eeredienst werd toen openlijk gevierd, doch gewoonlijk buiten de muren in de voorsteden, hetzij in de tuin la Cérisaye, hetzij buiten de poort van den Tempel, of te Copeaux, of in het huis le Patriarche, grenzende aan de pastorie van de kerk Saint-Médard, of ook te Paincourt (Popincourt buiten de poort Saint-Antoine), zijnde de plaats, waarvan de heer protestantsch was, en welke sinds langen tijd bij Parijs is ingelijfd.

Vier predikanten, Beza er niet bij begrepen, predikten geregeld in deze verschillende plaatsen van eeredienst; een hunner, Malot, was vicaris geweest te Saint-André-des-Arcs. De kronieken van dien tijd spreken van bijeenkomsten van twee en drie duizend menschen. Catharina plaatste zich eens aan een venster in de straat Saint-Antoine, om de Hugenooten, die naar de predikatie gingen, te zien voorbijgaan; velen, die het voornemen van de koningin hadden vernomen, gingen er dien dag heen, bekleed met de teekenen van hun rang of van hun beroep. Men noemt onder hen den vermaarden rechtsgeleerde Charles du Moulin, wiens al te liberale beginselen zelfs door zijn eigen geloofsgenooten werden veroordeeld.

In 1562 stelde de kerkeraad te Parijs, een reglement vast,

Digitized by Google

om de nooddruftigen bij te staan. Dit werd van de protestantsche preekstoelen voorgelezen met de namen der diakenen, ondanks het gevaar, dat zij zich met deze openbaarmaking op den hals haalden. Dit gevaar bleef niet uit. Een door de geestelijken van Saint-Médard uitgelokte oploop, stoorde een godsdienstoefening, waarbij Malot voorging in de kerk du Patriarche. De protestantsche en de roomsche kerkgebouwen werden beiden verwoest, en de hoofdman van de nachtwacht, Gabaston, werd later opgehangen, omdat hij zonder onderscheid te maken, de verstoorders der beide godsdienstoefeningen had gevangen genomen. De verwoeste protestantsche kerk bleef gesloten, terwijl de kerk Saint-Médard werd hernieuwd en met groote pracht en te midden der vonnissen opnieuw ingewijd.

Maarschalk Montmorency verwierf den bijnaam van Capitaine Brûle-Bancs, daar hij met gewapende hand de gereformeerde kerk te Popincourt verwoestte. Op een anderen tijd verbrandde hij ditzelfde gebouw tot op den grond en plunderde een andere kerk, gelegen in de Fossés-Saint-Jacques in een huis, dat „Jeruzalem" tot kenteeken had.

Terwijl het edict van Januari aan de Protestanten wat meer vrijheid had gegeven, beroemde Guise er zich op „dit zoo nauw gebonden edict met de scherpte van zijn degen te doorklieven", van welk gezegde hij de waarheid bewees door den moord te Vassy. De Protestanten van Parijs waren er van opgeschrikt, doch lieten den moed niet zakken. Op denzelfden dag, waarop de hertog Parijs binnen kwam na deze slachting, ging Beza in de kerk Jeruzalem prediken en werd hij door den getrouwen Hugenoot Prins de Condé en drie of vier honderd schutters te paard, begeleid.

In den tweeden burgeroorlog (Januari 1568) werden de „voorzitters der kooplieden, schepenen, burgers en inwoners"

Digitized by Google

belast de Protestanten van Parijs te verwittigen, dat zij Parijs moesten verlaten „totdat zij, die de wapenen tegen Zijne Majesteit hadden opgenomen, ze wèer hadden nèergelegd."

In December, na de vrede, genaamd boiteuse en malassise, beval het parlement hun, dat zij zich binnenshuis moesten houden „om niet onverwachts vermoord te worden". Men veronderstelt, dat er tienduizend in Parijs vermoord werden in de zes maanden, die op den vrede volgden, doch dit cijfer is zonder twijfel zeer overdreven.

Een rijke protestantsche koopmansfamilie in de straat de l'Aiguillerie, tegenover de straat des Lombards, werd wreedaardig gestraft, omdat zij onder haar eigen dak den verboden godsdienst had gevierd. Drie leden der familie Gastines werden ter dood gebracht, de vierde voor zijn geheele leven werd naar de galijen gezonden, de vijfde verbannen; hun goederen werden verbeurd verklaard, hun huis geslecht en vervangen door een onteerend monument, la croix de Gastines, genoemd. Dit was een hooge pyramide van steen, waarop een kruisbeeld was geplaatst. Na den vrede van Saint-Germain vraagden de Protestanten te Parijs, krachtens een verdrag, dat beval dat „alle teekenen, overblijfselen en gedenkstukken der vonnissen moesten worden weggenomen en uitgewischt", te vergeefs de verwoesting van la Croix de Gastines. Zij verkregen slechts de verplaatsing der pyramide, bespottelijke voldoening, die nogthans een oproer ten gevolge had. Een zeer groot aantal huizen der protestantsche kooplieden op de brug Notre-Dame werd geplunderd. Het schijnt, dat de plaats, waarop het kruis van de Gastines stond ledig is gebleven tot het jaar 1856; het was een pleintje, waarvan de oorsprong was vergeten.

Dit waren de voorboden van den Bartholomeusnacht. Al of niet vergiftigd stierf Jeanne d'Albert te Parijs, straat Gre-

Digitized by Google

nelle-Saint-Honoré, bij den Hugenoot Guillart, oud-bisschop van Chartres. Onnoemelijk groot was het verlies van deze krachtvolle koningin, die tot devies had: „Ubi Spiritus Domini, ibi libertas" („Waar de Geest des Heeren is, daar is vrijheid"), en aan hare onderdanen een zoodanige vrijzinnige grondwet gaf, dat in verschillende opzichten hun tegenwoordige nakomelingen in vrijheid zouden winnen, indien men hun het „statut de la reine Jeanne" terug gaf.

De uitroeiing der ketters was sedert lang door Philips II, door

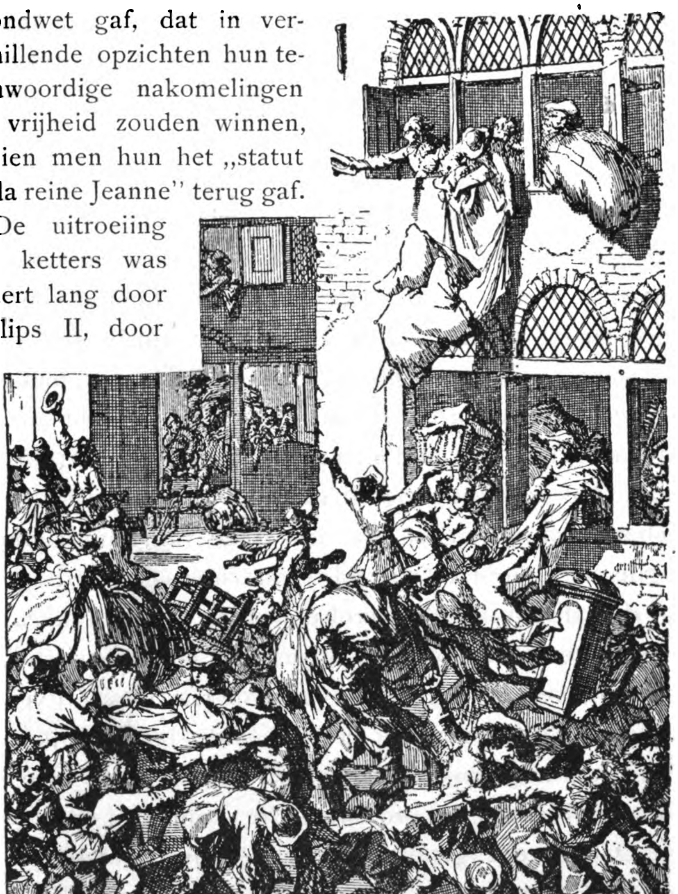

PLUNDERING VAN DE HUIZEN DER HUGENOOTEN TE LYON.

Gravure van JAN LUYKEN, uit het werk van E. BENOIT (verkleind).

Digitized by Google

den hertog van Alva en door Paus Pius V aan Catharina de Medicis aangeraden. (Brief XII aan Karel IX. — Vergelijk de bul van 1 Aug. 1568). De koningin, die lang weifelende was, besloot er plotseling toe, toen de Guises den toestand verergerd hadden door op Coligny een aanslag te doen plaats hebben door Maurevel, die hem verwondde zonder hem te dooden. Catharina verkreeg op 't laatste oogenblik de toestemming van den koning, maar het was de broeder en opvolger van Karel, de latere Hendrik III, die het bestuur van het bloedbad op zich nam en zich midden op de brug Notre-Dame plaatste om de twee oevers te kunnen overzien.

De klok van Saint-Germain-l'Auxerrois gaf het teeken. Coligny werd het eerst vermoord in 't hotel van Ponthieu, straat Fossés-Saint-Germain-l'Auxerrois, waarvan de plaats thans door een brouwerij in de straat Rivoli, onder N 140, wordt ingenomen. De moordenaars droegen een wit kruis op den hoed en een geknoopt servet om den arm.

Op de binnenplaats van het Louvre las een officier van de wacht, met een lijst in de hand, de namen af der hugenootsche edellieden, die in het paleis gelogeerd waren met Hendrik van Navarre en Condé, en van uit een venster zag de koning zijn gasten, tot een getal van twee honderd dooden (Davila). Maar men vergist zich, wanneer men denkt, dat deze moord alleen de edelen betrof: een aanzienlijk gedeele der parijsche bevolking, burgers, kooplieden en werklieden, waren de Hervorming toegedaan en werden omgebracht. Men noemt onder de slachtoffers vele goudsmeden, boekverkoopers en boekbinders. Vier predikanten werden gedood. Ongeveer zestig aanzienlijke heeren, waaronder Montmorency, die aan de andere zijde der rivier gelogeerd waren, werden bijtijds gewaarschuwd en namen de vlucht; Guise vervolgde hen te vergeefs.

Digitized by Google

Tegen zeven uur 's morgens schoot Karel IX met een jachtroer op eenige vluchtelingen, zonder hen te treffen, want het wapen droeg niet ver genoeg. Dit feit is ontkend geworden, maar is volkomen bevestigd door Brantôme, d'Aubigné en Goulard, en is aan Voltaire verzekerd door den maarschalk de Tessé, die den lijfjonker gekend heeft, welke bijna honderd jaar oud geworden is, en die het geweer geladen en herladen heeft. Het is waar, dat de koning zich niet op het balkon met breede nis bevond, later versierd met het naamcijfer van Anna van Oostenrijk, en dat het uiteinde van de galerij van Apollo versiert (bij welk balkon onder de Omwenteling een opschrift werd geplaatst, ter herinnering aan deze misdaad), doch moge men zich al vergist hebben met de plaats, waar dit geschiedde, daarom valt het feit niet te loochenen.

Onder de beroemdste slachtoffers moet men rekenen den president de La Place, uitmuntend schrijver en bekend vijand van de wijsbegeerte van Aristoteles, Ramus, hoogleeraar aan het Collège de France, en mogelijk ook den beeldhouwer Jean Goujon, den schepper der bewonderenswaardige basreliefs van de fontein des Innocents en van 't hôtel Carnavalet. De moord duurde langen tijd; meer dan een maand daarna schreef de gezant van Savoie nog aan zijn souverein: „Men gaat nog steeds voort met het dooden der hugenooten, zoowel te Parijs als elders".

Echter werden er eenigen gered. Karel IX hield in zijn eigen kamer verborgen den bekwamen heelmeester Ambroise Paré, dien hij noodig had, en zijn min, Philippe Richard, van welke hij veel hield. Niemand durfde zich vergrijpen aan de dochter van Lodewijk XII, Renée de France, Hertogin van Ferrara, ijverige Protestante, die eenigen harer geloofsgenooten redde in haar hôtel de l'An (rechterkade oever).

Digitized by Google

Eerste Deel Fol. 33.

Jan, en Casper Luiken

1696. 2 dl. folio.

Digitized by Google

Digitized by Google

De koning ging in 't parlement verklaren, dat hij alle verantwoordelijkheid op zich nam van hetgeen er gebeurd was: het eerste hof van jpstitie van het koninkrijk juichte luide den moordenaar toe, en zijn eerste president, Christophe de Tou, overlaadde hem met de laagste loftuigingen. Den volgenden dag werd een jubelfeest van dankzegging door de geestelijkheid gevierd; behalve Hendrik van Navarre, volgde het geheele hof de processie.

Het kapittel van Notre-Dame hield een afzonderlijke processie, den 27 Augustus, om God te danken voor de gelukkig aangevangen verdelging der ketters. Ten laatste hield Panigarole, bisschop van Asti, een preek voor de koningin-moeder, voor Karel IX en Hendrik, koning van Polen, en prees den koning daarin „omdat hij in één morgen Frankrijk van ketterij had schoongeveegd". Hij kon niet vermoeden, dat de kerk Saint-Thomas-du-Louvre, waarin hij aldus sprak, na verloop van ruim twee eeuwen, te Parijs de officieele kerk zou worden, van diezelfde ketterij.

Het gemeentebestuur van Parijs liet gedenkpenningen slaan ter herinnering aan den Sint-Bartholomeusnacht. Condé zweerde af in Saint-Germain-des Prés, Hendrik van Navarre en zijn zuster in het Louvre. Maar de Gereformeerde Kerk gaf zichzelf niet over. Eenige maanden na den moord, vermaakte Bérenger de Portal aan deze kerk, „waarvan hij binnen kort de herstelling hoopte", een som gelds, die diende om de dienstdoende predikanten te onderhouden en om in de toekomst de studiën der jonge candidaten tot den Heiligen Dienst te bekostigen.

Het edict van Juli 1573 gaf toestemming tot de uitoefening van den gereformeerden godsdienst op twee plaatsen te Parijs. Noisy-le-Sec werd gekozen als plaats der godsdienstoefeningen. Maar de vergadering werd door de bevolking aange-

Digitized by Google

vallen op 23 en 30 September 1576. Men werd genoodzaakt de bijeenkomsten te staken. [1])

De Ligue, sedert lang voorbereid door den kardinaal van Lotharingen, werd in 1576 georganiseerd door twee pastoors van de stad, eenige burgers en verscheidene dweepzieke magistraatspersonen. Van dit oogenblik af werd het Protestantisme te Parijs beter verpletterd dan door den Bartholomeusnacht zelven. De gezant van Spanje regeerde in de hoofdstad. De haat tegen de Hervorming versmoorde bij de bondgenooten alle vaderlandsliefde; zij kwamen tot dit bijna ongelooflijke, doch als historisch volkomen vastgestelde feit, dat zij den 20 September 1591 door een regelmatig genomen besluit van het stedelijk bestuur, Parijs en de kroon van Frankrijk aan den koning van Spanje, Filips II, aanboden.

Na de troonsbeklimming van Hendrik IV en vóór het geven van het Edict van Nantes, dat de protestantsche godsdienstoefeningen op minstens vijf mijlen van Parijs verbood, maakte de zuster van den nieuwen koning, Catharina de Bourbon, van het recht gebruik, dat aan de edelen toekwam, om hun godsdienst bij zich aan huis, met open deuren, te vieren.

[1]) De kundige architect Jacques Androuet-Decerceau, die voor zich pas een keurige woning gebouwd had aan den ingang van de Pré-aux-Clercs, verliet haar en ging naar het buitenland, „liever de vriendschap van den koning prijsgevende dan naar de mis te gaan". Men is aan hem en zijn zoon (wier werken niet altijd gemakkelijk te onderscheiden zijn) een gedeelte van het Louvre verschuldigd, alsmede de twee uiterste paviljoens der Tuileriën, de Pont Neuf, de hôtels van Sully en van Mayenne (die beiden nog bestaan in de straat Saint-Antoine), die van de Termes, van Radonvilliers en eindelijk het hôtel Carnavalet, waar men het historisch museum der stad vestigde.

Onder de voornaamste parijsche Protestanten van dezen tijd, noemen wij slechts den schilder Jean Cousin, den componist Goudimel, de familie Estienne, beroemd als drukkers en geleerden, hun mededingers Joseph Badius en Simon de Colines, en twee der vijf schrijvers van de Satire Ménippée, n.l. Florent Chrétien en den dichter Passerat.

Digitized by Google

De kerk was volgens taalgebruik van dien tijd „receuillie chez Madame"; onder de vrome dochter van Johanna d'Albret, werd, evenals in den tijd van haar grootmoeder Margaretha, het Louvre het eerste toevluchtsoord van den verboden eeredienst. [1])

Bij elke gelegenheid begunstigde zij hare geloofsgenooten, en haar broeder zond hen naar haar toe, wanneer zij bij hem kwamen weeklagen : „Voorzie u bij Madame, mijne zuster", zeide hun de koning van Bearn, „Uw koninkrijk is aan het spinrokken vervallen."

Het huwelijk en het vertrek van Catharina (1599) deden eenige van deze voordeelen voor de Protestanten verliezen; maar toen zij Hertogin van Bar geworden was, kwam zij alle jaren te Parijs terug, en dan vereenigde men zich wêer terstond om haar. Dit bleef zoo tot aan haar dood (in 1604), ondanks de menigvuldige klachten der geestelijkheid, waaraan de koning nu en dan toegaf, door de godsdienstoefening te verdagen of te belemmeren.

---

[1]) Zij liet er prediken van af den dag na haar aankomst, later had de godsdienstoefening bij haar vijf maal in de week plaats. Behalve het gewone volk, waarvan er, volgens Lestoile en Mornay, zich somtijds ten getale van drie of vierduizend bevonden, zag men in deze bijeenkomsten de Sully's, de Rohans, de Bouillons, de La Force's, de La Trémouille's de La Noue's, de Mornay's, de Hertoginnen van Montmorency en van Nevers, en de vereerde dochter van Coligny, die Prinses van Oranje geworden was. Huwelijken, Doop en Heilige Avondmaal hadden in het Louvre plaats; eenige malen in de groote zaal van het Museum van Oudheden, welke de merkwaardige cariatiden van Jean Goujon versieren.

Digitized by Google

III.
De erkende Kerk.
Heerschappij van het Edict van Nantes (1598—1695).

Het Edict van Nantes, dat voor de eerste maal in Frankrijk de nationale eenheid voor de eenheid der Kerk in de plaats stelde door twee godsdiensten in plaats van een te erkennen, verbood de gereformeerde godsdienstoefening in Parijs en vijf mijlen in den omtrek. [1])

De plaats van samenkomst (1599) was het kasteel de Grigny, welks eigenaar, Josias Mercier des Bordes, een buitengewoon geleerde was, Staatsraad, lid van den kerkeraad en zoon van een beroemd hoogleeraar in het Hebreeuwsch aan het Collège de France.

Verscheidene keeren werden de Protestanten, die van Grigny terugkeerden, aangevallen door het volk, dat opgestookt werd door de preeken van eenige dweepers, zooals de adelijke Kapucijn Ange de Joyeuse. Men was genoodzaakt te la Tournelle en op de plaats la Grève afzonderlijke galgen op te richten voor hen, die de vergaderingen der Gereformeerden op hun terugweg zouden lastig vallen.

Deze plaats van godsvereering was te verafgelegen; na verloop van zes maanden verplaatste de koning haar naar Ablon-sur-Seine (tegenwoordig het tweede station van den spoorweg naar Orleans). Het was nog wel ver, doch iets minder ver dan het Edict eischte. De „Ephémérides" van den vromen en wijsgeerigen Casaubon zijn vol van bizonderheden over de moeilijkheden en gevaren, aan de reis naar Ablon verbonden; men ging er dikwijls heen over 't water, en verscheidene personen verdronken bij ongeluk, onder anderen een neef van Casau-

[1]) Door dit Edict werden drie kerkhoven aan de parijsche Hugenooten afgestaan: weldra kwam er nog een bij, en later nog drie.

Digitized by Google

bon. Een bezwaarschrift, dat aan den koning werd aangeboden, getuigde, dat veertig jonggeborenen stierven door in den winter naar den doop te Ablon gebracht te worden.

Ten laatste leed de dienst van den koning er onder doordat Sully en anderen „niet op denzelfden tijd hunne verplichtingen konden vervullen tegenover God en den koning." Ook bezweek Hendrik IV voor de dringende bede van Sully en van Calignon, oud-kanselier van Navarre, een geëerbiedigde persoonlijkheid met veel invloed: de aangewezen plaats voor de godsdienstoefeningen der Protestanten van de hoofdstad werd te Charenton gevestigd (slechts twee mijlen van Parijs). Sedert dien tijd (1606) werden de straat en voorstad Saint-Antoine, iederen Zondag door een groote menigte Hugenooten doorkruist, hetzij per koets, te paard of te voet. Om hen te beschermen moest men twee nieuwe galgen oprichten aan de poort Saint-Antoine; de eene onder toezicht van den burger-luitenant, de andere onder dat van den commandant van de wacht, (aangezien elk de zijne wilde hebben). Op alle Zon- en feestdagen was de rivier bedekt met alle soorten van schuiten; het was

> La flotte des brebis galeuses,
> Qui vont au presche à Charenton [1]).
> (Het was de vloot met schurftige schapen,
> Die naar de preek van Charenton gaan.)

Ondanks de buitengewone en zeer groote voordeelen aan zijn landgoed verschaft door den invloed der Hugenooten, die er dikwijls den geheelen Zondag overbleven en er tusschen de twee diensten in hun maaltijd gebruikten, hield de heer van de plaats niet op vergeefs te protesteeren tegen hunne vestiging.

---

[1]) Claude le Petit „Chronique scandaleuse, ou Paris ridicule".

Digitized by Google

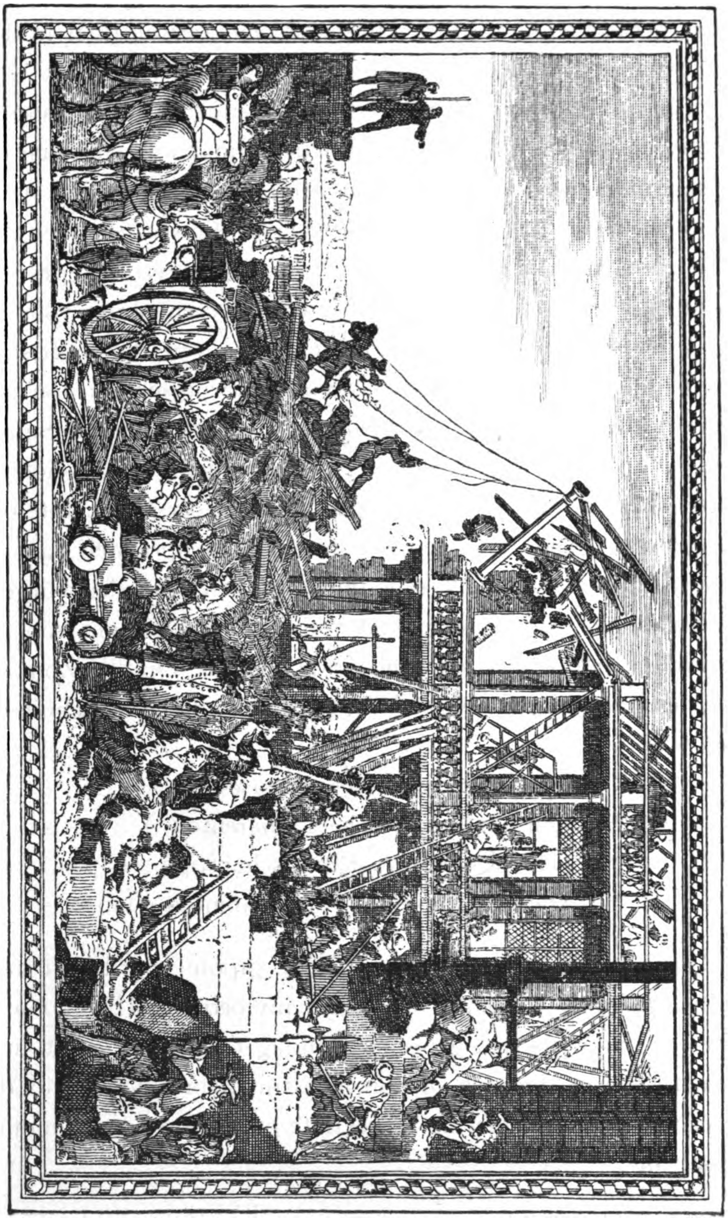

VERWOESTING VAN DE KERK VAN CHARENTON. (Oude gravure).

Digitized by Google

De Sorbonne, gelukkiger dan hij, slaagde er in de stichting van een philosofische en van eene theologische school te verhinderen, welke door den kerkeraad in het leven was geroepen en waarvan het gebouw reeds boven den grond uitkwam[1]).

De Hugenooten werden nog meer dan eens bij den terugkeer van Charenton aangevallen. Hun tegenstanders klaagden bij den koning, dat de kerk dichter bij Parijs was dan het Edict toeliet; doch Hendrik, die zelf dikwijls dit Edict schond of het liet schenden ten nadeele der Protestanten, meende het recht te hebben, om het ook eens ten hunnen gunste te kunnen overtreden; hij bespotte de klagers door hen aan te raden „voortaan vijf mijlen te rekenen voor den afstand tusschen Parijs en Charenton."

De dood van den koning bracht een zwaren slag toe aan zijn oude geloofgenooten, en liet Frankrijk ten prooi aan den ultramontaanschen invloed der Jezuïeten, aan dien eener Medicis en van hare florentijnsche raadgevers, zooals de Concinis. De predikanten du Moulin en Durant betreurden op den preekstoel te Charenton, in 't midden der weenende gemeente, dat de koning met zijn leven dit Edict geboet had, hetwelk de Franschen der beide kerken in vrede deed leven.

De kerk, te Charenton in 1607 gebouwd, werd in 1621, in een oproer, veroorzaakt door het vernemen van den dood van Maijenne, de laatste hoop van de overwonnen ligue, verwoest en verbrand, evenals de belendende huizen. Men wilde de Pro-

---

[1]) Alzoo op 't oogenblik van zijne oprichting verhinderd in 1619, is deze instelling na verloop van twee en een halve eeuw nog niet kunnen tot stand komen.

Lodewijk XIV heeft meer dan iemand schade gedaan aan de roomsche theologie en zelfs aan de roomsche welsprekendheid, door met een enkel besluit de talrijke protestantsche Academies op te heffen, welke in geheel Frankrijk een vruchtbaren naijver hadden opgewekt.

Digitized by Google

testanten, onder bedreiging met den dood, dwingen om de H. Maagd bij de poort Saint-Antoine te aanbidden; er waren er, die den dood verkozen.

Des avonds werden er ketenen in de straten gespannen. Den volgenden morgen plunderde men een aantal huizer der Hugenooten. [1])

De overheidspersonen betoonden zich in deze ernstige aangelegenheid welwillend, tegenover de Hervormden. Den Zondag na het verbranden der kerk hadden zich een vijftigtal van hen, zonder predikant, droevig vereenigd om te bidden en Psalmen te zingen in een korenschuur van Charenton; de kommandant van de wacht werd er heen gezonden om hun de bescherming van de regeering te verzekeren. Maar eenige dagen daarna brandden ten gevolge van de onvoorzichtigheid eener dienstbode twee houten bruggen (de pont au Cange en de pont Marchand) met huizen bebouwd, af; men strooide uit, dat dit wraak van de Hugenooten was, en nieuwe gevaren bedreigden hen; de regeering moest hen tegen deze lastering beschermen, die anders de ernstigste gevolgen hadden kunnen hebben.

In 1624 werd een nieuwe en meer aanzienlijke kerk dan de vorige, ingewijd. [2])

---

[1]) Waarvan één in de straat de la Mortellerie, vier in de straat des Postes, een groot aantal in de voorstad Saint-Marceau, alwaar de protestantsche werklieden, die uitgesloten waren van de gilden der stad, samen woonden en werkten. Vijftig gendarmes waren belast om de uitgebreide weverij van de protestantsche familie Gobelin te bewaken, welke een der roemrijkste nijverheidsinstellingen van Frankrijk is gebleven, en welke, wel gedeeltelijk van karakter, doch niet van plaats of naam veranderd is.

[2]) Gebouwd door den Protestant Salomon de Brosse, architect van het Luxembourg, van het beroemde portaal van Saint-Gervais, van de zaal des Pas-Perdus in 't Paleis, en van de waterleiding van Arcueil. Ter zijner gedachtenis werd aan deze straat

Digitized by Google

Men bereikte haar door een binnenplaats, die omzoomd was met kramen van boekhandelaars, welke hun boeken voor en na de diensten verkochten, zonder dat de kerkeraad, overigens zeer streng, hen dwong tot stipte waarneming van den Zondag, zooals dit de schotsche en engelsche protestanten doen. Vele personen bleven den geheelen dag te Charenton om twee, zelfs drie, godsdienstoefeningen bij te wonen. De herbergiers der plaats wisten zeer goed het aantal toehoorders, dat deze of gene predikant tot zich trok, en regelden hunne inkoopen naar de vermaardheid van den redenaar van den dag.

Men noemde gemeenlijk „Dimanche à deux broches" (Zondag met twee braadspitten) die, waarop de preekstoel door één vermaard prediker werd ingenomen, en „à trois broches", waarop twee uitverkoren redenaars elkander op den preekstoel afwisselden. ([1])

De kerkraad van Charenton was even onverdraagzaam als het hof te Rome; hij veroordeelde en verbrandde boeken, hij bemoeide zich met het private leven, en behandelde zeer gestreng de verlichtste Protestanten, die te veel persoonlijke overtuiging bezaten en de nauwe grenzen van het officieele dogma overschreden [2])

---

de naam van rue Jacques de Brosse gegeven, doch deze naam moest eigenlijk veranderd worden, want de architect heette Salomon en niet Jacques.

[1]) Men kwam in groote menigte hooren naar P. du Moulin, Drelincourt, S. Durant, Le Faucheur, Daillé, dien een ernstig criticus (Guij Patin) ,,den grootsten man, na Calvijn onder de hugenooten" noemde, en vooral Claude, zeer ondoordacht door Boileau drogredenaar genoemd, en die met eer lange en moeielijke twistgesprekken volhield tegen de drie waardigste kampvechters, die het romanisme in Frankrijk had, nl. den grooten Arnauld, Nicole en Bossuet.

[2]) Zoodanigen waren te Parijs de vermaarde Casaubon, Amyrault, hoofd der liberale school van Saumur, die meer dan eens te Charenton predikte, Mestrezat, Daillé en de geleerde Blondel.

Digitized by Google

Onder het aantal der in dit tijdperk meest bekende Protestanten te Parijs zullen wij de families Arnauld en Le Maistre noemen, die voor hun geweten te vergeefs een toevluchtsoord meenen te vinden in het Jansenisme (die tegenstrijdige, doch ernstige, minderheid van godsdienstige hervorming der R. Kerk), den oprechten controleur-generaal der finantiën Herwart, madame des Loges, welke Bayle met eenige overdrijving „een der vermaardste vrouwen van de zeventiende eeuw" noemt en wier salon Richelieu na verloop van drie en twintig jaar sloot, omdat deze door te veel onafhankelijke vernuften bezocht werd, Conrart, den waren grondlegger der Académie Française, en Théophraste Renaudot, den schepper van het journalisme in Frankrijk.

Wat de voorname huizen der Bouillons, der Turennes, der La Trémouilles, der Rohans betreft, deze waren nog protestant; en madame de Rohan, de douairière, klaagde dat zij de kleine deur der kerk vond „obstruée d'Altesses" (verstopt door Hoogheden). Maar deze groote wereld verkocht zich langzamerhand en de Jezuïet Garasse riep uit, dat de godsdienst der Gereformeerden weldra een „Eglise de gueux" zou zijn (bedelaarskerk). In ieder geval vergat deze kerk hare armen niet. Een weinig bekend feit, doch door verschillende rapporten der politie bewezen, waarvan vele onuitgegeven zijn, is, dat de Protestanten van Parijs niet ophielden, heimelijke hospitalen op te richten voor hun zieken, die elders door priesters en monniken lastig gevallen werden en die de geestelijkheid en de politie, na ontdekking, terstond deden sluiten.

Het parlement verbood in 1600 deze instellingen van liefdadigheid, doch zonder gevolg. Dit lichaam was de Hervorming meer en meer vijandig.

De eerste beslissende stap naar de afschaffing van het Edict van Nantes was de opheffing van de „Kamers van het

Digitized by Google

Edict" bij de parlementen van Parijs en van Normandië. Met het oog hierop ontving Lodewijk XIV voor den vorm Ruvigny, algemeen afgevaardigde der kerken en den welsprekenden predikant du Bosc (van Caen), bij zich. Na de klachten van dezen laatsten aangehoord te hebben, zeide hij tegen de koningin: „Zoo even heb ik den welsprekendsten man van mijn koninkrijk aangehoord." Desniettemin vernietigde hij de eenige gerechtelijke waarborg, die den Hervormden overbleef.

Een tweede voorspel van de herroeping verdient aangeduid te worden. De beroemde vergadering der geestelijkheid van 1682, welke formuleerde, wat men noemt de vrijheden der Gallikaansche Kerk, achtte het hare plicht zich schadeloos te stellen door zich heftig te toonen tegen de Hugenooten. Deze vergadering richtte tot de Protestanten een „Herderlijke Waarschuwing". Men vorderde van de kerkeraden in hun midden toe te laten de vertegenwoordigers der geestelijkheid, welke belast waren hun deze zoetachtige, doch beleedigende acte, welke besloot met wreede bedreigingen, in te scherpen. (1)

---

1) Te Charenton woonde de intendant der provincie de zitting bij, waarin de officiaal van den aartsbisschop, vergezeld door twee parijsche pastoors en twee apostolische notarissen, voorlezing deed van de „Waarschuwing". De kerkeraad ontving hen met een zeer waardige doch smartelijke hoffelijkheid. Claude presideerde: „Wij hebben", zoo sprak hij tot den Intendant, „dit vertrouwen in de rechtvaardigheid en in de goedheid van den Koning, dat hij ons nooit zal willen dwingen tot iets tegen ons geweten in, waarvan Zijne Majesteit wel weet dat God alleen er de Meester van is". Een verheven antwoord, hetwelk aan de vereenigde gevolmachtigden van deze twee geduchte despoten, de Kerk en den Koning, te kennen gaf, dat hun dubbele macht grenzen had en dat de tegenstand tegen hunne aanmatigingen een natuurlijk, goddelijk, recht was, boven al hunne voorrechten verheven.

Digitized by Google

Zelfs de zittingen van den kerkeraad werden weldra verboden. Hij hield echter niet op in de stad te vergaderen, waarvoor men van een oude kunstgreep der parijsche Hervormden gebruik maakte. De Markies de Ruvigny, lid dezer vergadering, vergaderde zijne collega's bij zich aan huis, waarvan er eenigen afzonderlijk in zijn hotel kwamen, terwijl anderen met tusschenpoozen een voor een binnenkwamen bij een slotenmaker, zijn buurman, wiens woning door een geheime opening in verbintenis stond met het verblijf van een secretaris van den Markies.

Louvois vond in 1781 de dragonnades uit, welke hij noemde „Conversions au moyen de logements militaires" (Bekeeringen door middel van militaire inkwartieringen).

Zijn doel was om aan zijn departement (Ministerie van oorlog) de werkzaamheden te trekken, die in de oogen van een dweepziek vorst het belangrijkst waren, n.l. die van openbaar bekeerder. Men heeft dikwijls geschreven, dat Parijs van de dragonnades bevrijd bleef. Dit is echter een overdrijving. Doch zij waren er zeldzamer, minder wreed en minder luidruchtig dan elders. Het was van belang voor Louvois, dat de kreten der slachtoffers niet zoo onmiddellijk tot de ooren van den koning doordrongen, die de bedrogene was en wilde zijn van de wonderbare gevolgen, welke de agenten, belast met de uitroeiing der ketterij, hem iederen morgen kwamen meêdeelen.

Digitized by Google

IV.

De herroeping van het Edict. (1685—1787.)

Eindelijk werd het Edict van Nantes, dat door Hendrik IV bezworen was, en door zijn weduwe, zijn zoon en door Lodewijk XIV zelven bekrachtigd, als „altijddurend en onherroepelijk", ingetrokken, onder het leugenachtig voorwendsel, dat er geen Hervormden meer in Frankrijk waren.

De Protestantsche Kerk liet zelfs in dit allergrootste ongeluk haar voornemen niet varen. Treffend zinnebeeld van geloof in de toekomst : Een meisje (van de familie Lestocq) werd gedoopt den laatsten dag van den eeredienst in de reeds veroordeelde kerk. Dit kerkgebouw werd op denzelfden avond van den 22 October afgebroken, terwijl het Edict 's morgens was geregistreerd (vier dagen nadat het was onderteekend). De dweepzieke bevolking was te ongeduldig om de aangestelde afbrekers af te wachten. Deze verwoesting was gedurende vijf dagen het vermaak van geheel Parijs. Het aan den kerk grenzende kerkhof werd ontheiligd; de protestantsche graftombes werden geschonden, zooals later die der koningen; men spaarde noch de begraafplaats der Rohans, noch die van een vermaard maarschalk van Frankrijk, Gassion.

De voorname hoofden der protestantsche families werden, door middel van persoonlijke kennisgevingen, ontboden ten huize van eenige overheidspersonen, die zonder beloften of bedreigingen te sparen, hun uit naam des konings bevolen om van godsdienst te veranderen. De tegenstribbelenden werden in grooten getale in de Bastille gezet, en de leden van den kerkeraad in ballingschap gezonden door geheime kanselarijbrieven; de Protestanten, die minder dan een jaar in Parijs woonden, kregen bevel de stad uit te gaan, de predikanten hadden veertien dagen tijd om Frankrijk te verlaten, en Clau-

Digitized by Google

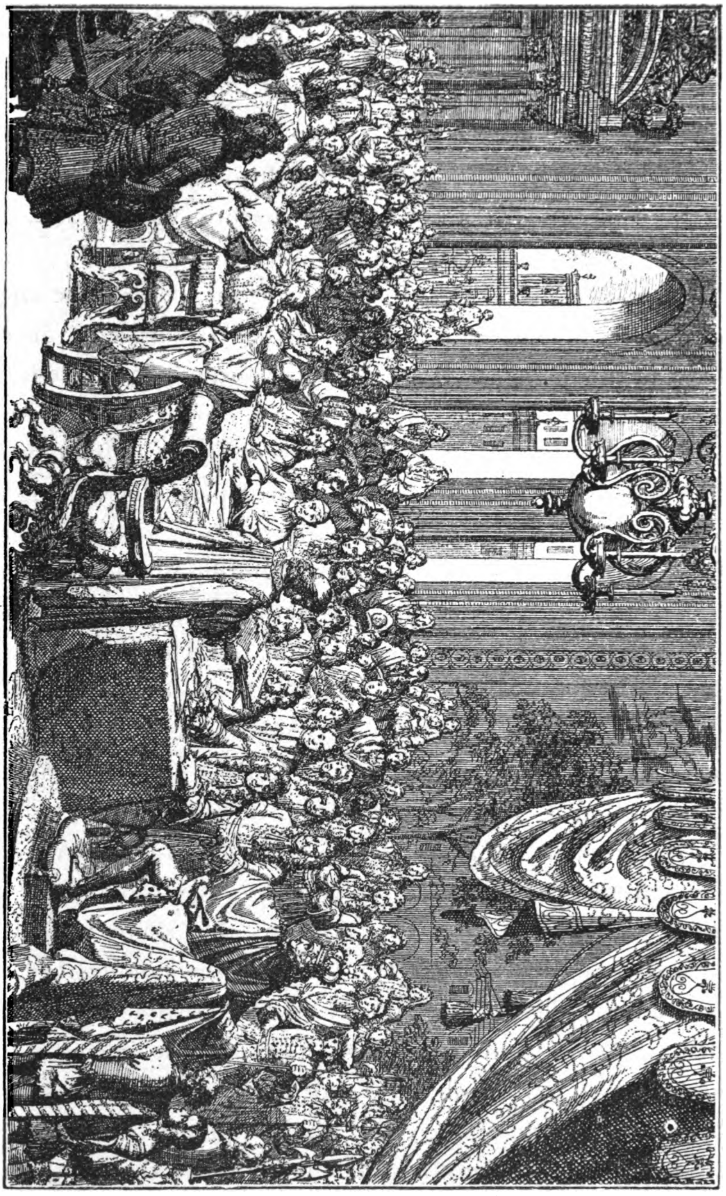

LOD. XIV TEEKENT DE HERROEPING VAN HET EDICT NANTES. Gravure van J. LUYKEN.

Digitized by Google

de, door een bediende van den koning in 't oog gehouden, (1) slechts vier en twintig uren om het grondgebied te ruimen. (2)

Bossuet, madame de Sevigné, La Bruyère, La Fontaine zelf, de geheele roem van Frankrijk en de duizend stemmen van Parijs, die nog nimmer zoo welsprekend geweest waren, loofden den grooten koning met geestdrift, omdat hij het Protestantisme had vernietigd.

Ondertusschen was daar niets van aan. Te Parijs zelf, vijf jaren na de herroeping, en nog bij 't leven van Lodewijk XIV, bevestigen de brieven van een zijner ministers aan den officier van politie (Archives. Registre du secrét. O. 34, 11 Décembre 1690, en O. 35 f° 37) dat de Hervormde Kerk nog dikwijls haar verwenschten godsdienst vierde, in diezelfde straat des Marais, waar Hendrik II anderhalve eeuw vroeger gedacht had haar te hebben vernietigd.

Zoo weinig uitwerking had het werk der vogelvrijverklaring, ondanks de uiterste gestrengheid! Niettegenstaande de doodstráf was uitgesproken tegen de verbannen predikanten,

---

1) De koning, die groote achting voor hem had, gaf hem een goudbeurs mede. (Red.)

2) De politie stelde te Parijs vast in de maanden October, November en December 1865 de uitwijking van 1087 Hervormden; de afzwering van 1098 personen en de weigering van afzwering van 3823 Hugenooten, welke in de stad gebleven waren. (Bibl. Imp. — Suppl. Fr. 791, 2.)

Deze cijfers zijn zonder twijfel onvolledig, doch de nauwkeurigste der drie opgaven is ongetwijfeld die der bekeerden. Wat de uitwijking betreft, deze was door Claude en zijn collega's met veel behendigheid georganiseerd; ondernemende gidsen waagden de strop er aan door zonder ophouden heen en weer te trekken tusschen Parijs en de grenzen. Men verliet Parijs na de marktdagen te middernacht, omdat op dit oogenblik de sluithekken gemakkelijker en met minder achterdocht werden geopend. Zie de zeldzaam romantische gevallen, door den predikant Douen ontdekt in de papieren van La Reynie, (Essai sur les égl. du dép. de l'Aisne, bl. 75 en 102).

Digitized by Google

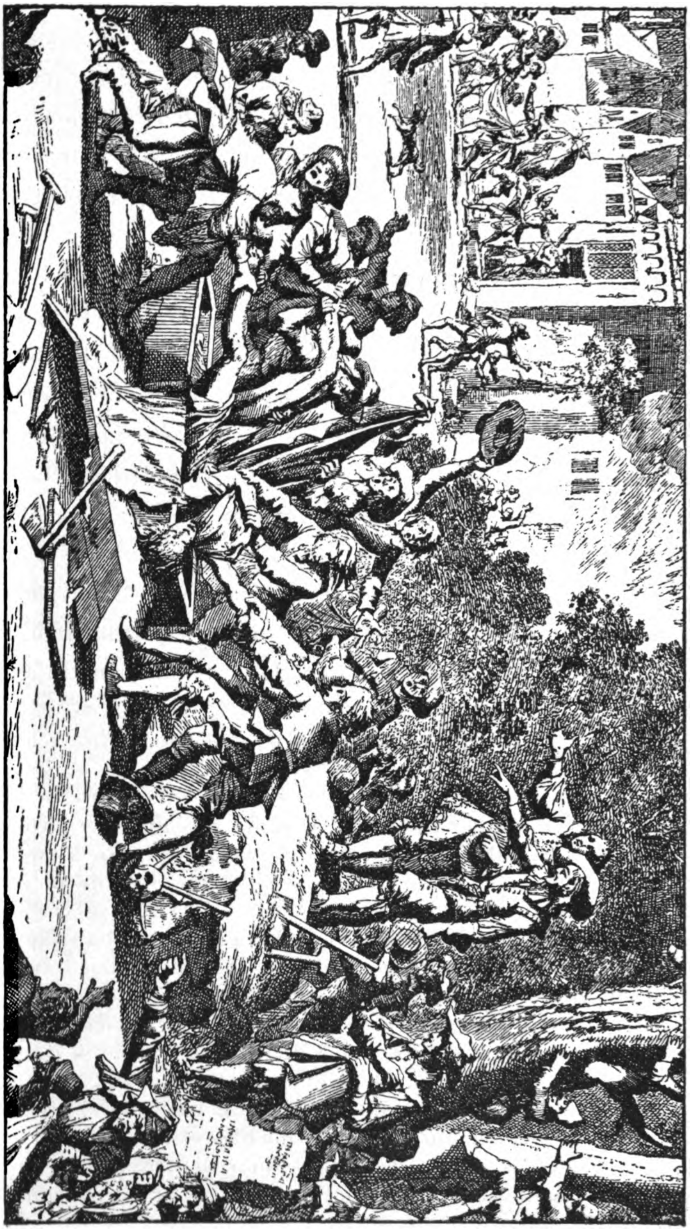

LIJKENSCHENNIS OP EEN PROT. KERKHOF. Gravure van J. LUYKEN (als voren).

Digitized by Google

die in Frankrijk terug kwamen, waagden velen er zich aan, dit gevaar trotseerende, om de kerk van Parijs te bedienen. Als zoodanig werden vijf of zes predikanten te Parijs, binnen een jaar na de herroeping, gevangen genomen, (El. Benoit, III, 992). Als zoodanig waren ook in 1692 Gardien-Givry, de Malzac en Géraud veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf op het eiland Sainte-Marquerite, en anderen, zooals eerstbedoelden, in de Bastille opgesloten, waaronder Mestrezat. (1)

Wij zullen slechts een der verfoeilijkste, doch wel doordachte, maatregelen aanhalen, welke tegen de Hervormden genomen werden: men verbood in 1636 aan de Protestanten te Charenton om aalmoezen uit te reiken aan hunne geloofsgenooten, die men zich had voorgenomen om door honger te winnen. Veel jonge meisjes werden van hunne moeders weggerukt en opgesloten in de huizen der „Nouvelles Catholiques" of in de „Propogande de la Foi" in de voorstad Saint-Germain, straat Sainte-Avoye en straat Saint-Anne.

Ieder Protestant, die op heeterdaat betrapt werd bij gemeenschappelijke godsdienstoefening of aangehouden op zijn vlucht buiten Frankrijk, werd alleen om dit eene feit naar de galeien gezonden; anderen werden tot deze afschuwelijke straf veroordeeld omdat ze geweigerd hadden zich te „bekeeren". De kerk te Parijs leverde haar aandeel aan deze menigte galeislaven, die zichzelven „forçats pour la foi" (galeiboeven voor het geloof) noemden en die men stelselmatig ver-

1) Mestrezat was uit een oude familie van protestantsche Italianen, welke in Genève was gaan wonen. Zij verschafte aan Parijs drie predikanten, den eersten in het tijdperk van het Edict van Nantes, den tweeden te midden der vervolging en den derden na de wettelijke erkenning der eerediensten in 't jaar X.

Digitized by Google

mengde met booswichten en slaven of gevangenen uit Barbarije. Er bestaan verschrikkelijke, doch waarachtige, verhalen van het lijden dezer ongelukkigen, hetzij op de galeien,

TRANSPORT NAAR DE GALLEIEN.
(Oude gravure.)

hetzij gedurende de reis met de ketting, hetzij in de bewaarplaatsen der veroordeelden. Een was er op een kaai de la Tournelle, in de oude gevangenis van dien naam, die in afschuwelijkheid alles overtrof wat men zich slechts bij mogelijkheid voorstellen kan.

Onmiddellijk na de herroeping vond de ketterij, die Lodewijk XIV dacht te vernietigen, meer dan één schuilplaats bij de vertegenwoordigers van de protestantsche mogendheden. Reeds had Casaubon in 1608 dikwijls de godsdienstoefeningen bijgewoond van de engelsche ambassade; hij had er in 't zelfde jaar een fransch predikant gehoord. Maar het was vooral een vijand, die de „groote Koning" gedacht had te ver-

Digitized by Google

pletteren, de Republiek der Vereenigde Nederlanden, welke naar zijne slachtoffers de milddadige hand uitstak. Een enkele aalmoezenier ware bij den ambassadeur der Nederlanden voldoende geweest; doch er waren er twee ten einde te gemoet te komen aan de godsdienstige behoefte der Hervormden van Parijs. Het aantal „geheime boeken", of registers van den doop, van huwelijken en begrafenissen van deze kapel, die nog bestaan, klimmen op tot 1714. ([1])

Maar de Hollandsche Kapel herstelde veeleer den verboden eeredienst. Eenige weken na de herroeping (3 December 1685), was een politie-verordening noodig om de fransche Protestanten te verbieden deel te nemen aan de godsdienstoefeningen der buitenlandsche gezantschappen. Meer dan eens zond La Reynie zijn agenten om de namen op te nemen van de Parijzenaars, die des Zondags in de hotels der afgezanten of der buitenlandsche ministers samenkwamen. Zelfs vóór de herroeping (1684), had hij maatregelen genomen tegen Franschen, die de ambten van ouderling of lid van den kerkeraad bekleedden in de huizen der hollandsche, der engelsche en deensche afgezanten. Ondanks deze voorzorgsmaatregelen waren de buitenlandsche gezantschappen gedurende de geheele achttiende eeuw, het toevluchtsoord van het verboden geloof, welks geschiedenis zich in dit tijdperk, tot dit eenige feit bepaalt. ([2])

---

[1]) De registers van Charenton en die van de Hollandsche Kapel, die er de voortzetting van zijn, bevinden zich gedeeltelijk ter griffie van het Paleis van Justitie, op 't Stadhuis en in de archieven van den Staat; het ware te wenschen dat men ze weder vereenigde.

[2]) Aan het hollandsche gezantschap was een protestantsch ziekenhuis verbonden, dat aan „de zieken der Hervorming" gewichtige diensten bewees (Hôtel de Ville, reg. 83, f° 10).

Digitized by Google

Van de namen aller groote mannen der gelijktijdige geschiedenis, moet er een met dankbaarheid geschreven worden boven de herinneringen van de protestantsche herleving der negentiende eeuw. Het was Washington, die, op 't oogenblik dat La Fayette het vrijgemaakte Amerika verliet, hem deed beloven om aan de vrijmaking der fransche Protestanten mede te werken. Toen La Fayette Nîmes doortrok, woonde hij de godsdienstoefening „der woestijn" bij, voorgegaan door Rabaut Saint-Etinne, den toen nog onbekenden zoon van den prediker Rabaut. Na hem gehoord te hebben omhelsde de generaal den predikant en sprak hij met hem te Parijs een samenkomst af om hem in zijn onderneming te helpen. Onder voorwendsel, dat hij zijn „Lettres à Bailly sur la Grèce" wilde uitgeven, kwam Rabaut Saint-Etienne in 't belang der kerken de ministers Malesherbes, Breteuil, Castries en het academielid Rulhières helpen om de burgerlijke rechten der Protestanten te verkrijgen.

Het was een zeer beduidend kenteeken van toekomstige verdraagzaamheid, dat een predikant, die als zoodanig door de wetten des lands, tot den dood veroordeeld was, een bezoek ontving van een minister des konings, in het eenvoudige Hôtel de Nismes (rue Grenelle Saint-Honoré) en bij dezen laatsten mede aanzat aan den staatsie-maaltijd, dien hij ieder jaar gaf op den dag van de processie der Cordons bleus of ridders van den Heiligen Geest. De brief der uitnoodiging van Malesherbes aan zijn gast droeg het opschrift: „ministre protestant"; deze titel was vijf en twintig jaren geleden, op een bord aangebracht, dat om den hals gehangen was, van den laatsten predikant-martelaar François Rochette, toen hij het schavot besteeg.

Rabaut, die zich ook in 't algemeen met de Hervormden bezig hield, haaste zich de Parijsche Kerk te reorganiseeren, zon-

Digitized by Google

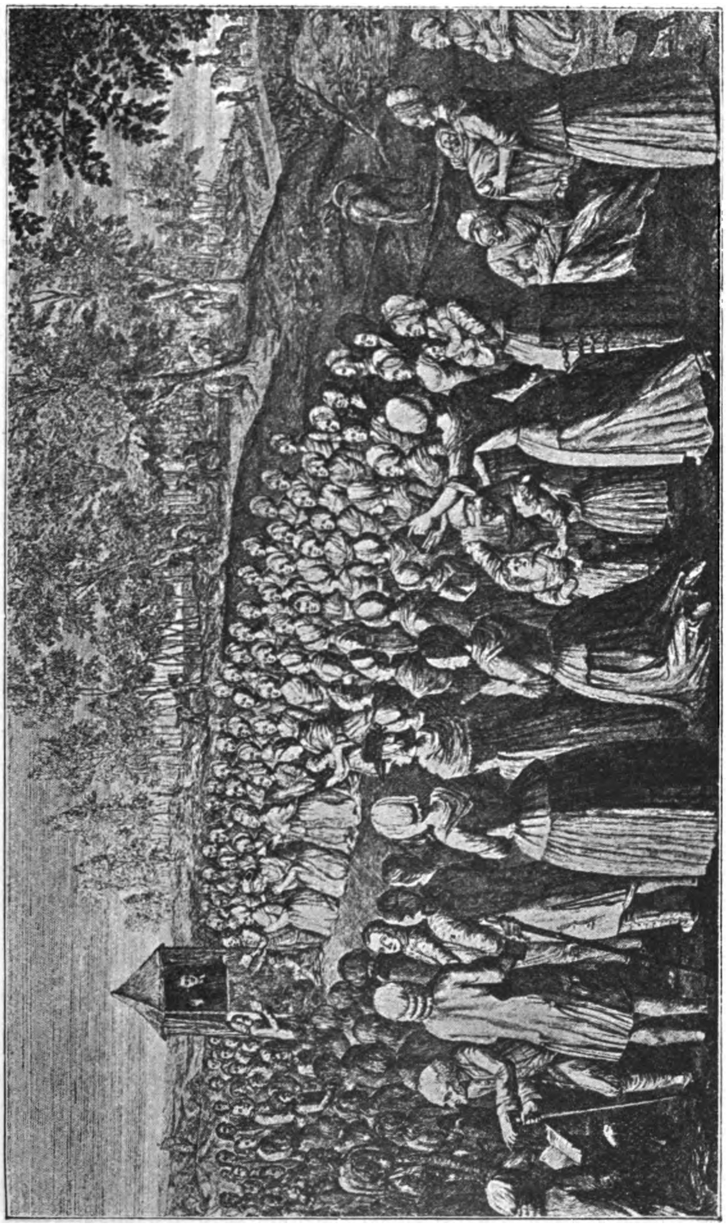

GODSDIENSTOEFENING IN DE WOESTIJN. (Oude gravure).

der zelfs het Edict van 1787 af te wachten, dat voor de protestantsche families, tot hiertoe buiten de wet, een burgerstaat instelde, onderscheiden van die, waarvan de roomsche priesters de registers bewaarden. Rabaut vereenigde twaalf aanzienlijke Protestanten bij Marron, die zijn ontslag genomen had als kapelaan van de hollandsche ambassade en die tot predikant van de herleefde kerk benoemd werd. Door inteekening werd hem een jaarwedde verzekerd, en men droeg hem op om een „gemeenschappelijken, doch niet openbaren" eeredienst te vieren.

De laatste kapelaan van de hollandsche ambassade werd alzoo de eerste predikant van de wêer opnieuw gevestigde kerk. Het vijftig jarig predikambt van Marron, die in 1832 op tachtigjarigen leeftijd overleed, is de verbinding tusschen de laatste tijden van den staat van slavernij van de Hervormde Kerk en het tijdperk, waarop zij zich opnieuw in het bezit van haar rechten bevond.

Digitized by Google

V.

De herstelde Kerk (van af 1787).

Het Edict van November 1787, hetwelk wettelijk het bestaan der Gereformeerden erkende en hunne huwelijken en geboorten bekrachtigde, gedurende twee honderd jaar onwettig, beteekende nog niets voor de vrijheid van den godsdienst.

De kerk nam zelf bezit van hetgeen men haar weigerde terug te geven. Na verscheidene tegenspoeden werden den 7 Juni 1789 de godsdienstoefeningen heropend en het Heilige Avondmaal toegediend.

Daar middelerwijl de vrijheid van geweten openlijk afgekondigd was door de Constituante, [1] kon de gereformeerde godsdienst wêer in 't volle daglicht schijnen.

Toen Rabaut Saint-Etienne den abbé Montesquiou als president van de Constituante was opgevolgd, schreef hij aan zijn vader, banneling sinds vijftig jaar, een brief met dezen merkwaardigen zin: „De President der Nationale Vergadering is aan uwe voeten." [2]

De kerkeraad, altijd door La Fayette begunstigd en bovendien door Bailly, den maire van Parijs, geholpen, huurde in 1791, „la maison Louis du Louvre", dat is dezelfde oude kerk Saint-Thomas-du-Louvre, sedert toegewijd aan koning Lodewijk den Heilige, waarin Karel IX zich had hooren toejuichen omdat hij „in één morgen" de ketterij had uitgeroeid.

Toen Marron bij de inwijding van deze kerk voorzat, nam hij de volgende woorden tot tekst: „La nuit est passée, le jour s'est levé" (De nacht is voorbij gegaan, de dag is aangebroken),

[1]) Constitueerende vergadering, tot het ontwerpen eener grondwet. (Vert.)

[2]) Tijdens het Schrikbewind werd hij onthoofd, de zoon n.l. (Red.)

Digitized by Google

en hij maakte gebruik van een gezegde van Mirabeau, dat een machtigen indruk op de gemoederen maakte. Hij zeide : Ah! waar de redenaar, wiens pas geleden verlies het land betreurt, eens op die tribune, die trotsch was op zijn talent, en waarop hij tegen de onverdraagzaamheid donderde, zeide : „Ik zie van af dit spreekgestoelte het rampzalige balkon, vanwaar een koning, door valsche raadgevingen misleid, zijn doodelijk lood in de borst van zijnen onderdanen jaagde", zou ik daar op dezelfde plaats, waarop ik mij verheven zie, minder recht hebben om dit feit in herinnering te roepen?

Marron dankte God den 7 October in dezelfde kerk in tegenwoordigheid van den maire Bailly en een twaalftal leden van den raad, voor „de voltooing van de staatsregeling".

Marron voor den eersten keer gevangen genomen in 1793, vrijgelaten op verzoek en onder borgstelling van den Kerkeraad, zette den dienst voort onder het Schrikbewind met gevaar van zijn hoofd te verliezen; en toen hij verplicht werd hem op den tienden dag te verschuiven, legde hij zich een dubbele taak op en hield hij niet op hem ook alle Zondagen te doen plaats hebben. Hij werd opnieuw gekerkerd op den avond vóór het feest van het Opperwezen, en zou zonder de gebeurtenis van den

RABAUT-SAINT-ETIENNE.
Pred. en Voorzitter der Nationale Conventie, jongste zoon van Paul Rabaut, den prediker der Woestijn.

Digitized by Google

9en Thermidor (1) (val van Robespierre), het schavot bestegen hebben.

Toen hij uit het hotel Talaru kwam, dat hem tot gevangenis gediend had, kon hij niet terstond weer zijn ambt waarnemen en onderhield hij zichzelven door in de bureaus van het ministerie van Marine en in l'Agence nationale des lois den post van beëedigd vertaler voor de hollandsche taal te vervullen, maar terwijl hij zich van deze bescheiden betrekking kweet, werkte hij tevens aan de herstelling der kerk.

In 1802 sloot de eerste consul een concordaat met Rome en gaf aan de Protestanten, Hervormden en Lutheranen, de organieke artikelen, bekend onder den naam van Wet van Germinal jaar X. (2)

Artikel 18 zegt, dat de kerkeraden zullen zijn samengesteld uit predikanten en zes of twaalf „ouderlingen of wereldlijke notabelen, gekozen uit de hoogstaangeslagenen op de lijst der directe belastingen". Voor de twee jaarlijksche aftreding van de helft dezer ouderlingen (art. 23) moesten zij, die in betrekking bleven, zich een gelijk aantal „hoofden van huisgezinnen" toevoegen, die uit dezelfde personen gekozen moesten worden.

In daadzaak waren deze huisvaders bijna altijd wêer aangewezen om met gemeen overleg de aftredende leden te herkiezen; zoodoende behoorde het bestuur der Kerk alleen aan de vermogenden. Het is een eer voor de Protestanten, dat zulk een slechte wet nog geen nadeeliger uitwerkingen heeft gehad, dan die zij reeds had veroorzaakt. Doch het is gemakkelijk te begrijpen, dat de macht weldra moest zijn in handen van een

1) Thermidor, elfde maand in den kalender van de eerste fransche Republiek, van 22 Juli tot 22 Augustus. (Vert.)

2) Germinal, of bloeimaand, zevende maand der eerste fransche Republiek (van 21 Maart tot 19 April). (Vert.)

Digitized by Google

kleine groep families en dat deze families wettiglijk in hun recht waren om de macht voor altoos in handen te houden. Dit geschiedde te Parijs.

Drie predikanten werden aan de Kerk gegeven en drie kerken werden hun toegestaan, zoodat elk van hen zijn parochie had, zooals de geestelijken der R. Kerk. De predikanten waren Marron, Rabaut-Pomier, zoon van den predikant der woestijn en broeder van Saint-Etienne, en Mestrezat.

Bij de instelling van de Orde van 't Legioen van Eer benoemde de keizer hen alle drie tot ridder in deze Orde. De drie kerken waren Saint-Louis, Sainte-Marie ([1]) en Pentemont.

In 1811 beval de keizer de afbraak der kerk Saint-Louis, noodzakelijk ter voltooiing van het Carrousel (plaats voor toernooi- of steekspelen); doch het Keizerrijk eindigde een halve eeuw vóór dat deze plaats gereed kwam, en men zag nog in 1850 van uit de vensters der groote galerij van het Louvre het half overhoop geworpen gewelf der kerk. Een verordening bepaalde, dat, in ruil voor dit gebouw, de oude kerk der Vaders van het Oratoire ([2]), die tot magazijn diende van de tooneelversieringen der opera, aan de Hervormden zou worden gegeven.

Van dat oogenblik af is l'Oratoire te Parijs het voornaamste middelpunt geworden van de Gereformeerde Kerk.

Toen Napoleon door Pius VII gezalfd werd, was wellicht

[1]) Den eersten keer, dat Marron predikte in Sainte-Marie, oude kerk der Visitandines (Ziekenzusters), die op korten afstand van het plein der Bastille en van het Lyceum van Karel den Groote (het oude klooster der Jezuïeten) gelegen is, dankte de redenaar God, dat de parijsche Protestanten weer rustig en vrij konden samenkomen „tusschen de twee grootste schrikbeelden hunner voorouders", de Jezuïeten en de Bastille.

[2]) Tegen de achterzijde van deze kerk, tegenover het Louvre, staat het standbeeld van de Coligny. (Red.)

Digitized by Google

hetgeen deze, uit de middeleeuwen overgenomen, plechtigheid als het nieuwste en zonderlingste vertoonde een weinig opgemerkte bizonderheid in de Notre-Dame te Parijs, n.l. in tegenwoordigheid van den Paus de officieele aanwezigheid van de drie predikanten van Parijs, benevens vier en twintig presidenten van kerkeraden, door den minister van Eeredienst hiertoe opgeroepen.

De keizer verleende hen daarna gehoor en sprak tot hen deze woorden, die wel reeds dikwijls aangehaald zijn, doch waaraan 't geen kwaad kan, ten allen tijde te herinneren : „De macht van de Wet eindigt waar de onbepaalde macht van 't geweten begint, de Wet, noch de vorst, vermogen iets tegen deze vrijheid. Dit zijn mijn beginselen en die van 't volk; en indien iemand van mijn geslacht, die mij moet opvolgen, den eed, dien ik zwoer, vergat, dan geef ik hem aan de openbare verachting over en ik machtig u hem den naam van Nero te geven."

Deze volmacht zou, indien 't geval zich voordeed, misschien niet van groote uitwerking zijn, doch het denkbeeld is juist en de bedoeling is lofwaardig.

Ofschoon de „Restauratie" veel bekommernissen en lijden heeft veroorzaakt aan de Protestanten van het Zuiden, voor wien de terugkomst der Bourbons het sein was tot „het witte Schrikbewind", bracht zij geen inbreuk teweeg op de uitoefeningen van hunne godsdienstige rechten in Parijs.

Toch meenden zij recht te hebben om Lodewijk XVI te wreken, door hen, die hun stem tegen den koning uitgebracht hadden, onder den naam van „koningsmoorders" te verbannen, waaronder zeer ten onrechte ook een der parijsche predikanten begrepen was. Dit was Rabaut-Pomier, evenals zijn (onthoofde) broeder Saint-Etienne, oud-lid der Volksvertegenwoordiging. Terwijl deze laatste altijd onversaagd was

Digitized by Google

in zijn spreken, evenals in zijn optreden in zijn ambt als prediker, verzette hij zich tegen de doodstraf en stelde alleen gevangenhouding voor, doch Rabaut-Pomier was minder moedig. Hij hield zich aan het voorstel van zijn collega Mailhe, die met een zeker aantal afgevaardigden vóór de doodstraf stemde, doch onder uitdrukkelijk voorbehoud van uitstel, en de twee clausulen onafscheidbaar verklarende. Zoo werden de stemmen Rabaut-Pomier en van hen, die hetzelfde deden, bij de optelling der stemmen niet als stemmen voor de doodstraf geteld, doch ten gunste van Lodewijk XVI. Het was dus een ware onrechtvaardigheid als koningsmoordenaar te brandmerken en te verbannen een rechter, wiens overtuiging het hoofd van den ongelukkigen koning gered zou hebben, indien de meerderheid mede ingestemd had. De latere verbanning van een braaf, eenigszins beschroomd, doch zekerlijk onschadelijk, man scheen een kleingeestige en hatelijke wraakneming te zijn. Men eischte overluidde terugroeping. Na tweejarig verblijf in Kleef werd hij teruggeroepen, en de brief van den minister, die hem den terugkeer naar zijn vaderland toestond, erkende, dat hij ten onrechte verbannen was. Toen deze beminde grijsaard wêer voor den eersten keer op den kansel verscheen, verhief de geheele gemeente zich van hare zitplaatsen, ten teeken van eerbied, door een plotseling gevoel van sympathie.

Digitized by Google

B. Kerk van de Belijdenis van Augsburg, of Luthersche Kerk.

I.

De Oorsprong. De kapellen van Zweden en van Denemarken. (1626—1807).

Terwijl de Hervormde Kerk van Frankrijk sedert lang in onbruik heeft laten komen de geloofsbelijdenis, die te La Rochelles in 1572 was vastgesteld, is de Kerk, die voortspruit uit de duitsche hervorming en van Luther, nog bekend onder den naam van Kerk van de Belijdenis van Augsburg.

De geschiedenis van deze Kerk, die, langen tijd beschouwd als vreemd en door het volkenrecht beschermd, nimmer vervolging heeft ondergaan, heeft niet dezelfde belangrijkheid als die der Hervormden; zij is intusschen weinig bekend en is nooit beschreven, ten minste niet in de fransche taal.

Ziehier in hoofdtrekken haar geschiedenis geschetst. ([1])

In 1626, onder de regeering van Lodewijk XIII, in het tijdperk, waarin de politiek van de Richelieu de overhand begon te krijgen, welke, terwijl zij het protestantsche geloof in Frankrijk verpletterde, het daar buiten begunstigde om Oostenrijk te bestrijden, heeft een zeer aanzienlijk aantal van zweedsche en duitsche prinsen en aanzienlijken, die zich te Parijs bevonden, in de zweedsche ambassade, toen gelegen op den hoek der straten Jacob en Saint-Benoit, een kapel gesticht, waarbij zij Jonas Hambroeus, buitengewoon hoogleeraar in de Oostersche Talen aan het Collège de France, tot predikant benoemden. ([2])

[1]) Men heeft over hare geschiedenis slechts een ingevoegde aanteekening in een klein duitsch dagblad, dat in Parijs uitgegeven wordt: „Das Schifflein Christi", 1864, nrs. 3—7. (Zie ook het dagblad „Le Témoignage", 1867).

[2]) Er bestaat in de archieven van den kerkeraad een register

Digitized by Google

Lodewijk XIV deed geen enkelen aanval op deze godsdienstoefening, die gevierd werd in de zweedsche en duitsche talen in 't hotel der ambassade, dat is, volgens de diplomatieke onderstellingen, op vreemd terrein.

De overwinningen van den koning versterkten integendeel de Luthersche Kerk in haar geboorte, door aanhechting van Straatsburg en den Elzas aan Frankrijk, waar deze kerk, krachtens verdrag, werd in stand gehouden.

Onder het Regentschap in 1726, vierde Millenius, opvolger van den predikant Hambroeus, het honderdjarig jubeljaar van deze kapel. In zijn toespraak, die bewaard is gebleven, hekelde hij zijn gehoor hevig, omdat het zich gedeeltelijk liet overhalen tot de inzichten der achttiende eeuw, verscheidenen hunner beschuldigende, dat zij slechts éénmaal 's jaars de godsdienstoefeningen bijwoonden, er zelfs „Galanteriebücher" meebrengende en lezende.

Tegen het midden der achttiende eeuw nam de predikant Baer de gewoonte aan eens in de maand in 't Fransch in de zweedsche kapel, te prediken en begon alzoo een luthersche dienst in de fransche taal, die allengs meer en meer belangrijk en meer bezocht werd, zonder gehinderd te worden. Zelfs onder het Schrikbewind werd de dienst niet verhinderd, doch door den predikant Gambs op den tienden dag verzet.

In 1806 werd door den oorlog het gezantschap van den koning van Zweden opgeheven; de kapel werd gesloten. Doch er bestond een andere in de deensche legatie; dáár zocht de

---

in perkament, dat de naamteekeningen der stichters bevat en van ongeveer vier duizend personen van allerlei stand, die te Parijs van 1626 tot 1669 woonden, of er doortrokken. Men merkt op de namen van Karel Gustaaf, paltsgraaf, later koning van Zweden, prinsen van Beieren, van Hessen, van Mecklenburg, van Sleeswijk-Holstein, Oxenstierns, Wredes, een Manteuffel, een Bismarck, enz.

Digitized by Google

gemeente ecn schuilplaats. De registers van deze kapel bestaan nog van 1767 tot 1870.

Deze twee kerken bewezen aan de parijsche Protestanten belangrijke diensten aan hunne huwelijken en hun doop, en dikwijls werden fransche zieken en Hervormden behandeld in het zweedsche en deensche hospitaal (straat du Four-Saint-Germain, tegenover de straat des Canettes).

II.

De gevestigde Kerk. (vanaf 1807.)

In Frankrijk weder erkend door de wet van Germinal jaar X, werd de Luthersche Kerk te Parijs eerst in 1807 gevestigd, en in 1809 definitief ingericht en in 't bezit gesteld van de kerk des Billettes. [1])

---

[1]) Volgens de legende dwong een jood, Jonathas geheeten, en wonende in de straat des Jardins, op 12 April 1290 een vrouw, die hem geld schuldig was, om hem een hostie te leveren, die zij bij haar communie ontvangen had. Jonathas doorboorde de hostie met verschillende gereedschappen en er kwam bloed uit; hij wierp haar in een ketel kokend water, dat toen de kleur van bloed aannam. Het geval werd ruchtbaar. Een vrouw nam de hostie op; het gezag maakte zich van den Jood meester, die gevonnisd en levend verbrand werd. Zijn huis werd vernield, en op de plaats een kapel gebouwd, genaamd des Miracles. De straat werd genoemd „rue ou Dieu fut bouilli" (straat waar God gekookt werd). De kerk Saint-Etienne du Mont bezit oude kerkramen, waar in de verschillende tooneelen van deze legende zijn aangebracht.

Later werd de kapel aangekocht door Guy de Joinville, die er een hospitaal stichtte „des Frères de la Charité Notre Dame" die het volk gemeenlijk noemde Billettes, omdat zij kleine scapulieren, genaamd „billettes", droegen. Deze naam is ook de naam van de straat geworden. In de vijftiende eeuw (1408) werden het hospitaal en de derk herbouwd.

Digitized by Google

Aan het hoofd der voortreffelijkste leden van deze gemeenschap moet men een beroemd geleerde noemen, den grooten Cuvier, die tot aan zijn dood kosteloos de betrekking wilde waarnemen van hoofd der administratie der niet-roomsche instellingen.

Het huwelijk van den troonopvolger gaf meer aanzien aan de kerk. Helena van Mecklenburg was niet luthersch; zij behoorde tot de Vereenigde Kerk, die zich in 1817 in Duitschland vormde door de vereeniging der twee kerken, de Luthersche en de Hervormde. Maar zij voegde zich bij de kerk van de belijdenis van Augsburg, duitsch van oorsprong. Een nieuwe kerk („La Rédemption", straat Chauchat) werd voor deze gelegenheid ingericht, in een bijgebouw van het tolhuis, en de Hertogin van Orleans nam bestendig deel aan de godsdienstoefeningen.

Gedurende enkele jaren nam de luthersche bevolking in Parijs toe door een menigte landverhuizers uit Beijeren en andere duitsche landen, bijna allen behoeftigen, en die bij hun aankomst dienst namen in grooten getale in dat leger van straatvegers en veegsters, die nacht en dag de modderige straten van Parijs schoonvegen.

Het kwartier, waar zij zich voor het grootste gedeelte vestigden, is hetgeen de nieuwe straat Crimée doorsnijdt. Een jong duitsch predikant, von Bodelschwing, heeft zich gedurende verscheidene jaren aan deze arme bevolking toegewijd, die om hem heen tot ongeveer 2500 zielen is aangegroeid. Door

---

De oude kapel werd toen een krypte. In 1633 kochten de Karmelieten het klooster des Billettes, waarvan de oude benaming door het volk behouden bleef. In 1754 werd de kerk herbouwd zooals men die nog heden ziet, doch daarnaast bevindt zich een fraaie kloostergang uit de vijftiende eeuw.

Het hart van den geschiedkundige Mézeray werd in de kerk des Billettes bewaard.

Digitized by Google

zijn zorg zijn op een hoogte, rue de Crimée 26, een kerk en scholen gebouwd, waarop, volgens een valsche overlevering, de oude heuvel van Montfoucon is, waar Catharina de Medicis en haar hof de overblijfselen gingen zien van Coligny en andere slachtoffers van den Sint-Bartholomeusnacht.

Wat Coquerel mededeelt over de overige Kerken van Protestanten te Parijs blijft in dit tijdschrift ditmaal achterwege, aangezien het ons doel was thans alleen te vermelden wat uit *geschiedkundig* oogpunt belangrijk is. Bovendien zijn die mededeelingen, als zijnde geschreven in 1862, niet meer volledig, zoodat de vertaling daarvan ondoelmatig zou zijn. (Red.)

Digitized by Google

IN MEMORIAM.

Jean Bénigne Claude [1] Corneloup,

Ex-priester.

De lezers van Marnix zouden wel zéér verwonderd zijn, indien zij, het overlijden van den heer Corneloup van elders vernemende, *alhier* geen woord tot zijne nagedachtenis aantroffen.

Blijkens den ontvangen rouwbrief stierf Corneloup op 14 Januari ll. in den ouderdom van 38 jaar, dus in den bloei zijns levens. Zware koortsen schijnen zijne krachten gesloopt te hebben, althans in het laatste nummer van zijn blad verontschuldigt hij zich om deze reden wegens het niet beantwoorden van vele brieven uit den laatsten tijd. Zijne weduwe laat hij achter met een kind van hemzelven (Jean René) en drie kinderen van haren eersten man, den heer Defente.

Veel behoeven wij hier niet te schrijven, want het zou slechts een herhaling kunnen zijn van hetgeen in de biographie in Jaarg. I reeds werd medegedeeld. Van deze biographie zijn bovendien 1000 overdrukken verspreid, zoodat wij veronderstellen, dat de levensloop van Corneloup in grooten kring bekend is. Wij willen dus volstaan door met een kort woord de nagedachtenis te eeren van een man, die den moed zijner overtuiging had en

1) Tot nog toe hadden wij altijd gedacht, dat de heer C. de voornamen Jean Baptiste droeg, welke wij dan ook boven zijne biographie in Jaarg. I geschreven hebben. Thans blijkt, dat dit zijn kloosternamen waren.

Digitized by Google

voor die overtuiging heeft gestreden en geleden, zoo vóór als na zijnen overgang, — van een man, die zich aan den Heer had overgegeven en die een waar geloovige was, niet in den zin der R. Kerk (aannemen wat Rome leert), maar in den éénigen zin, die aan dit woord gehecht kan worden: een kind Gods. Dit bleek, hoe vrolijk hij ook was (hetwelk hiermede immers niet in strijd is!), uit hetgeen hij schreef en sprak, zoodat wij dan ook niet twijfelen, of het zal eens blijken, dat de woorden van Matth. XXV : 23, die volgens den rouwbrief voor zijne weduwe tot troost zijn in hare droefenis, voor haar geen ijdele troostwoorden geweest zijn.

Verliest zij veel in hem, niet minder is dit het geval met de vereeniging, wier directeur hij was, en met de zaak des Evangelies, welke hij verdedigde, en wel in verband met wat in Frankrijk zoo noodig is, nl. den strijd tegen Rome.

Juist was hij van plan ons land weder te bezoeken, waartoe reeds over verscheidene spreekbeurten onderhandeld werd. Zijne vele vrienden, die hij zich hier verworven had, zullen hem hier niet meer zien, doch zij zullen hem niet vergeten. Laten zij dit toonen door de zaak, waarvan hij de ziel was, krachtig te steunen om aldus ook mede te werken aan de uitbreiding van het Koninkrijk van Hem, Die nu tot onzen heengeganen vriend gezegd heeft: „Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal Ik u zetten, ga in in de vreugde uws Heeren."

H. J. SCHOUTEN.

Secr. v. d. Ned. Hulpv. v. h. Oeuvre des P. C.

Digitized by Google

Constitutiones Societatis Jesu.

(*Vervolg.*)

NONA PARS;

de iis, quae ad caput Societatis, et gubernationem ab eo descendentum pertinent.

Quod Praepositum Generalem, et quidem perpetuum, dum vixerit, esse oporteat.

CAP. I.

1. Ut in omnibus Rebuspublicis vel Congregationibus bene constitutis, praeter eos, qui ad fines particulares in eis tendunt, necesse est, esse aliquem, vel etiam plures, qui boni universalis curam habeant, et, ut ad proprium finem, ad id tendant: sic etiam in hac Societate, praeter eos, qui particularibus domibus, Collegiis, et Provinciis etiam, in quibus hujusmodi sunt domus, vel Collegia, praesunt, necesse est esse aliquem, qui universae Societatis curam habeat; qui hunc sibi finem constituat, ut bene gubernetur, conservetur, et augeatur totum Societatis corpus; et hic est Praepositus Generalis; qui cum duobis modis eligi posset, scilicet, ut ad tempus aliquod definitum, vel ut quandiu vivet, Socitati praesit; propterea quod experientia, et in gubernando exercitatio, et hominum particularium notitia, et erga eosdem auctoritas confert magnopere, ut bene hoc munus obeat; ad vitam, et non ad tempus aliquod praescriptum erit eligendus. Accedet autem ad caetera hoc commodi ex eo, ut societas in rebus magni momenti ad Dei gloriam satis fere semper occupata, universalibus his conventibus minus laboris et distractionis patiatur.

Digitized by Google

De Statuten van het Genootschap van Jezus.

(*Vervolg*).

HET NEGENDE DEEL;

Over hetgeen betrekking heeft op het hoofd van het Genootschap en op de leiding, die van hem uitgaat.

Dat de Generaal voor zijn geheele leven moet worden aangesteld.

HOOFDSTUK I.

1. Gelijk het in alle goed ingerichte Staten of Vereenigingen noodig is, dat er, behalve de personen, die voor bizondere doeleinden daarin arbeiden, één of zelfs meer personen zijn, om de zorg voor het algemeen welzijn op zich te nemen, en zich daarop toe te leggen als op hunne bizondere taak, zoo is het ook in dit Genootschap noodig, dat er, behalve de personen, die over de verschillende huizen, kweekscholen, en ook over de Provincies, waar zulke huizen of kweekscholen zijn, gesteld zijn, iemand zij, om de zorg voor het geheele Genootschap op zich te nemen, iemand, die het zich tot taak zal stellen, dat het geheele lichaam van het Genootschap goed bestuurd, in stand gehouden en uitgebreid wordt; en deze is de Generaal; waar deze nu op twee wijzen gekozen zou kunnen worden, namelijk, voor een bepaalden tijd, of voor zoolang als hij leeft, zal hij, omdat tot het goed vervullen van zijn taak veel bijdraagt ondervinding en geoefendheid in het besturen, en de kennis der bizondere personen, en gezag over hen, voor zijn geheele leven, en niet voor een bepaalden tijd, worden gekozen. En behalve

Digitized by Google

Qualis esse debeat Praepositus Generalis.

CAP. II.

1. Inter dotes varias, quibus ornari Praepositum Generalem, optandum est, omnium prima haec erit; *ut cum Deo ac Domino nostro quam maxime conjunctus, et familiaris tam in oratione, quam in omnibus suis actionibus sit;* ut eo uberius ab ipso, ut boni totius fonte universo corpori Societatis abuntantem donorum, ac gratiarum ejus participationem, ac multum valoris, et efficaciae omnibus illis rationibus, quibus ad animarum auxilium utetur, impetret.

2. Secunda, ut vir sit, cujus in omni virtutum genere exemplum reliquos de Societate juvet; ac praecipue in eo splendor charitatis erga omnes proximos, et in primis erga Societatem, ac verae humilitatis, quae Deo et hominibus amabilem eum reddant, sit conspicuus.

3. Liber etiam ab omnibus inordinatis affectionibus, per gratiam Dei edomitis et mortificatis, sit oportet; ne interius judicium rationis perturbent, et ut exterius tam sit compositus, et in loquendo praesertim tam circunspectus, ut in eo nihil, ne verbum quidem, notari possit, quod non ad aedificationem sive eorum, qui de Societate sunt (qui-

Digitized by Google

andere voordeelen, zal daaruit nog *dit* voortvloeien: dat het Genootschap, hetwelk bijna altijd bezig is met zaken van groot gewicht voor de verheerlijking van God, minder moeite en oponthoud van deze algemeene vergaderingen zal hebben.

Hoedanig de Generaal behoort te zijn.

HOOFDSTUK II.

1. Onder de verschillende begaafdheden, waarmede het wenschelijk is, dat de Generaal toegerust zij, behoort in de allereerste plaats deze: *dat hij zoo vereenigd en zoo vertrouwd mogelijk zij met onzen God en Heer, zoowel in het gebed als in al zijn handelingen;* opdat hij zooveel te overvloediger van Hem, als de fontein van alle goed, voor het geheele lichaam van het Genootschap een milde mate van zijn gaven en van zijn genade moge ontvangen, en veel vrucht en uitwerking moge zien van al de middelen, die het gebruiken zal tot heil van zielen.

2. De tweede is, dat hij een man moet zijn, wiens voorbeeld in iedere soort van deugden de andere leden van het Genootschap tot hulp kan zijn; en vooral moet in hem de glans der liefde tot alle naasten, en inzonderheid tot het Genootschap, en van den waren ootmoed, die hem beminnelijk zal maken bij God en menschen, helder zijn.

3. Hij behoort ook vrij te zijn van alle ongeregelde begeerlijkheden, beteugeld en te niet gedaan door middel van de genade Gods; opdat zij innerlijk het oordeel der rede niet belemmeren, en hij uiterlijk zóó bezadigd en vooral in het spreken zóó omzichtig zij, dat bij hem niets, zelfs geen enkel woord, kan worden opgemerkt, dat niet strekt

Digitized by Google

bus speculi, et exemplaris loco esse debet) sive externorum faciat.

4. Nihilominus eo modo didicerit rectitudinem, ac severitatem, necessariam cum benignitate et mansuetudine miscere, ut nec se flecti sinat ab eo, quod Deo ac Domino nostro gratius fore judicaverit: et tamen filiis suis, ut convenit, compati noverit, eo modo se gerendo, ut etiam qui reprehenduntur, vel corriguntur, quanvis secundum inferiorem hominem, quod agitur, displiceat, agnoscant nihilominus, quod recte in Domino, et cum charitate ille suum officium faciat.

5. Animi etiam magnitudo ac fortitudo ex ei pernecessaria ad infirmitatem multorum ferendam, et res magnas in divino servitio aggrediendas, in eisque constanter, quando id convenit, perseverandum; non propter contradictiones (licet a magnis, et potentibus excitatas) animum despondendo, nec ab eo, quod ratio, et divinum obsequium postulat, ullis eorum precibus, aut minis separari se sinendo; ut omnibus demum casibus, qui incidere possunt, sit superior; nec prosperis efferri, nec adversis dejici animo sese permittat, paratissimus, cum opus esset, ad mortem pro Societatis bono in obsequium Jesu Christi Dei ac Domini nostri subeundam.

6. Tertia est, ut praeclaro intellectus, ac judicii dono polleat ut nec in rebus ad speculationem, nec ad praxim pertinentibus, quae occurrerint, hoc talento sit destitutus. Et quanvis doctrina valde ei necessaria sit, qui tam multis

Digitized by Google

tot opbouwing, hetzij van hen, die tot het Genootschap behooren, en voor wie hij als een spiegel en een voorbeeld moet zijn, hetzij van hen, die er buiten staan.

4. Desniettemin moet hij op zulk een wijze geleerd hebben, de noodige rechtvaardigheid en strengheid met vriendelijkheid en zachtheid te vereenigen, dat hij zich niet laat afbrengen van datgene wat hij meent, dat aan onzen God en Heer aangenamer zal zijn, en nochtans met zijn kinderen weet mede te gevoelen, zooals het ook behoort, zich zóó gedragende, dat zelfs zij, die berispt of gestraft worden, hoezeer hetgeen geschiedt hunne lagere natuur ook moge mishagen, desniettegenstaande moeten erkennen, dat hij naar behooren en met liefde zijn plicht doet in den Heer.

5 Ook grootheid van ziel en vastheid heeft hij zeer noodig, om de zwakheid van velen te dragen, en groote dingen in den dienst van God te ondernemen, en daarin, wanneer het noodig is, standvastig te volharden; noch door tegensprekingen (al komen zij ook van grooten en machtigen) zich latende ontmoedigen, noch door smeekingen of bedreigingen zich latende afbrengen van hetgeen de rede en de dienst van God eischen; om, in één woord, verheven te zijn boven alle omstandigheden, die zich mochten voordoen; om zich noch door den voorspoed opgeblazen te laten maken, noch door den tegenspoed neerslachtig; volkomen bereid, om, wanneer het noodig mocht zijn, den dood te ondergaan voor het welzijn van het Genootschap in den dienst van Jezus Christus, onzen God en Heer.

6. De derde is: dat hij moet uitmunten door verstand en oordeel, opdat hij noch in zaken, die op de bespiegeling, noch in die, welke op de praktijk betrekking hebben, dit talent moge missen. En hoewel geleerdheid hem zeer noo-

Digitized by Google

viris eruditis est praefuturus; magis tamen est necessaria prudentia, et in rebus spiritualibus et internis exercitatio ad varios spiritus discernendos, ad consilium ac remedium tam multis, qui necessitatibus spiritualibus laborabunt, adhibendum.

Discretionis etiam domum in rebus externis, ac modo restam varias tractandi, et cum tam diversis hominum generibus in ipsa Societate, ex extra illam agendi summopere erit ei necessarium.

7. Quarta et in primis necessaria ad res conficiendas est vigilantia, et sollicitudo ad eas incipiendas, et strenuitas ad easdem ad finem et perfectionem suam perducendas; ut nec incuria, nec remissione animi inchoatae et imperfectae relinquantur.

8. Quinta ad corpus pertinet; in quo, quod ad sanitatem, speciem externam, et aetatem attinet, habenda est ratio hinc quidem decentiae et auctoritatis, inde vero virium corporis, quas ejus munus exigit; ut in eo fungi officio suo ad Dei ac Domini nostri gloriam possit.

9. Sexta circa res externas est, inter quas, quae magis ad aedificationem et Dei obsequium in eo officio conferunt, praeferri debent. Hujusmodi esse solent, si quis magnae sit existimationis, ac celebris nominis: et demum quae ex caeteris ad auctoritatem cum externis et cum iis, qui de Societate sunt, adjuvant.

Digitized by Google

dig is, daar hij over zoovele geleerde mannen zal worden gesteld, is voor hem nochtans wijsheid nog meer noodig, en in geestelijke en innerlijke dingen geoefendheid om de verschillende geesten te onderscheiden, om aan zoovelen, die zullen lijden onder geestelijke nooden, raad en verlichting te verschaffen. Ook zal hem ten zeerste noodig zijn de gave der onderscheiding in uitwendige dingen en voor de wijze, waarop hij zoo verschillende zaken behandelen moet, en met zoo verschillende soorten van menschen, zoowel in het Genootschap zelf als daarbuiten, moet omgaan.

7. De vierde, die vooral noodig is tot het verrichten van zaken, is waakzaamheid, en ernst om ze te beginnen, en ijver om ze ten einde en tot volmaaktheid te brengen; opdat niets, dat eenmaal begonnen is, onvoltooid worde gelaten door zorgeloosheid en nalatigheid.

8. De vijfde betreft het lichaam, ten opzichte waarvan, in hetgeen op gezondheid, uitwendig voorkomen en leeftijd betrekking heeft, aan den eenen kant rekening moet worden gehouden met waardigheid en met gezag, maar aan den anderen kant eveneens met die lichaamskrachten, die het ambt van den Generaal vereischt, opdat hij in staat moge zijn, zijn plicht te vervullen, tot verheerlijking van onzen God en Heer.

9. De zesde behoort tot de uitwendige dingen, waaronder de voorkeur moet worden gegeven aan die, welke het meest bijdragen tot opbouwing en tot den dienst van God in die betrekking. Van dien aard is, of iemand in hooge achting staat en een beroemden naam heeft, en in één woord: iedere hoedanigheid, die helpen kan, om gezag te geven, zoowel bij hen, die tot het Genootschap behooren, als bij hen, die er buiten staan.

Digitized by Google

10. Denique ex eorum numero esse debet Praepositus Generalis, qui in omni virtutum ornatu clarissimi, et de Societate optime meriti, et diu in eadem tales esse perspecti sunt. Et si aliquae ex dotibus superius dictis deessent; certe non desit eximia probitas, et amor erga Societatem ac judicium bonum, quod etiam idonea doctrina comitetur. In reliquis enim par eos ad ejus auxilium destinandi sunt (de quibus inferius dicetur) cum auxilio et favore divino multa suppleri poterunt.

De potestate Praepositi Generalis erga Societatem, ac de officio ejus.

CAP. III.

1. Ut bene gubernetur Societas; expedire in primis duximus ut Praepositus Generalis omnem habeat potestatem in Societatem ad aedificationem: quae potestas (unde Praepositi officium cognoscitur) haec erit; primum Praepositus Generalis per se, et per alios admittere in domibus vel Collegiis, vel ubicunque libeat, poterit eos, qui ad institutum Societatis ei idonei videbuntur; sive ad probationem, sive ad professionem, sive in Coadjutores formatos, vel Scholasticos approbatos admittendos censeat. Poterit etiam eosdem dimittere, et a Societate removere.

2. Ejusdem erit, quos mittendos judicaverit, et quocunque volet, ad studia litterarum mittere. Poterit et eosdem re-

Digitized by Google

10. Eindelijk moet de Generaal behooren tot het aantal van hen, die uitmunten door allerlei deugden, en zich bij het Genootschap het meest verdienstelijk hebben gemaakt, en zich daarin langen tijd als de zoodanigen hebben doen kennen. En indien er eenige van de genoemde begaafdheden mochten ontbreken, dan moet er althans voorbeeldige rechtschapenheid aanwezig zijn, en liefde voor het Genootschap, en een goed oordeel, dat gepaard moet gaan met de noodige geleerdheid. Want ten opzichte van de andere, kan, met de hulp en de gunst van God, veel worden vergoed door hen, die zullen worden aangewezen, om hem bij te staan, en over wie later zal worden gesproken.

Over de macht van den Generaal ten opzichte van het Genootschap, en over zijn taak.

HOOFDSTUK III.

1. Opdat het Genootschap goed bestuurd zou worden, hebben wij gemeend, dat het vooral noodig is, dat de Generaal alle macht over het Genootschap hebbe, tot opbouwing; welke macht (en daaruit kan ook de taak van den Generaal worden gekend) deze zal zijn: ten eerste zal de Generaal, óf zelf, óf door anderen, in de huizen of kweekscholen, of waar hij wil, diegenen mogen toelaten, die hem zullen toeschijnen geschikt te zijn voor het Genootschap, hetzij hij van oordeel is, dat zij tot de gelofte moeten worden toegelaten, of als gevormde medehelpers, of als goedgekeurde scholieren. Hij zal hen ook mogen ontslaan en uit het Genootschap verwijderen.
2. Het zal óók zijn taak zijn, hen, die hij meent, dat tot de studie der wetenschappen gezonden moeten worden, te

Digitized by Google

vocare ante, et post absoluta studia, ac transferre ab uno in alium locum, prout ad ipsorum particulare, vel ad universale bonum Societatis magis convenire in Dominum existimabit.

3. Totam habebit superintendentiam, et gubernationem Collegiorum; quod ad Scholasticos, et Praeceptores, et Officiales attinet; inter quos primas tenet Rectores; quos constituere, ac removere poterit, eamque facultatem eisdem communicare, quam senserit in Domino convenire; et per hujusmodi Rectores administrationem Collegiorum exercebit in iis, quae ad aedificia, et temporalia ipsorum bona in Scholasticorum usum comparata pertinent; ut in litteris Apostilicis continetur.

4. Curabit etiam, ut illi rationem officii sui eo modo, qui convenire maxime videbitur, reddant. Et quod de Collegiis dicitur, de Universitatibus Societatis ejus curae commissis dictum intelligatur. Res enim earum quae ad vitae ac doctrinae institutionem pertinent, administare, Praepositi Generalis munus erit; quod per Ministros a se juxta Constitutiones constitutos exercebit,

5. Erit item penes Praepositum Generalem omnis facultas agendi quosvis contractus emptionum aut venditionum quorumbilet bonorum temporalium mobilium tam Domorum quam Collegiorum Societatis, et imponendi, ac redi-

Digitized by Google

zenden, en wel ter plaatse, die hij zal goedvinden. Hij mag hen ook terugroepen, zoowel vóór als na de voltooiing hunner studiën, en hen van de eene plaats naar de andere laten gaan, naardat hij het nuttigst zal oordeelen in den Heer voor hun eigen welzijn of voor dat van het Genootschap.

3. Hij zal het geheele toezicht en bestuur over de kweekscholen hebben; en wat de scholieren, de leeraren, en andere dienstdoende personen betreft, waaronder de Rectors de eerste plaats innemen, — hij zal hen mogen aanstellen en weer verwijderen, en deze macht mogen mededeelen aan wie hij zal meenen, dat daarvoor het geschiktst zijn; en door middel van de Rectors zal hij de kweekscholen besturen in hetgeen betrekking heeft op de gebouwen en de tijdelijke goederen, die in gereedheid gebracht zijn voor het gebruik der scholieren, zooals in de Apostolische brieven vervat is.

4. Hij moet er ook voor zorgen, dat zij hem rekenschap geven van hun ambt, op zulk eene wijze, als hem zal toeschijnen het meest geschikt te zijn. En hetgeen van de kweekscholen gezegd wordt, dat is ook van toepassing op de Universiteiten van het Genootschap, die aan zijn zorg zijn toevertrouwd. Want het zal de taak van den Generaal zijn die zaken te besturen, welke betrekking hebben op de inrichting van het leven en het onderwijs, — hetgeen hij ten uitvoer zal brengen, door dienstdoende personen, die overeenkomstig de Statuten, door hem daartoe zijn aangesteld.

5. De Generaal zal eveneens alle macht hebben om contracten te maken van aan- of verkoop van alle tijdelijke roerende goederen, zoowel van de huizen als van de kweekscholen van het Genootschap, en om ten behoeve van de

Digitized by Google

mendi quoslibet census super bonis stabilibus ipsorum Collegiorum in eorundem utilitatem ac usum ea conditione, ut integrum sit hac se obligatione exuere, restituendo pecuniam, quae data fuerit. Alienare autem, aut omnino dissolvere Collegia vel Domos jam erectas Societatis sine generali ejus congregatione Praepositus Generalis non poterit.

6. De iis vero, quae Societati ita relinquuntur, ut ipsa pro suo arbitratu ea disponat (sive bona stabilia illa sint, ut domus aliqua, vel praedium non alicui certo Collegio ab eo qui relinquit, determinate applicatum vel annexum; sive mobilia, cujusmodi sunt pecunia, triticum, et quaevis alia mobilia, idem Generalis disponere poterit aut vendendo, aut retinendo, aut huic vel ille loco id, quod ei videbitur applicando, prout ad majorem Dei gloriam senserit expedire.

7. Et Praepositi Provincialis, aut locales, et Rectores, et Commissarii eam partem hujus facultatis habebunt, quam ipsis Generalis communicaverit. Neque vero collegiales ad hujusmodi actus collegialiter erunt congregandi.

8. Sicut ad Generalem pertinet curare, ut Societatis Constitutiones ubique observentur; ita ad eundem pertinebit, *in iis, quae accidunt, ubi dispensatione opus est, habita ratione personarum, locorum, temporum, et aliarum circunstantiarum, dispensare:* quod munus ea cum prudentia, quam *lux aeterna* communicaverit, finem earundem Constitutionum intuendo, qui alius non est, quam majus Dei

Digitized by Google

kweekscholen zelven op hare vaste goederen gelden op te nemen en weer af te lossen, op voorwaarde, dat het geoorloofd is, zich van deze verplichting los te maken door het geld terug te geven, dat ontvangen was. Maar de Generaal zal geen kweekscholen of huizen van het Genootschap, die eenmaal opgericht zijn, mogen ontbinden of in andere handen doen overgaan zonder de toestemming van een algemeene vergadering.

6. Over die dingen, die aan het Genootschap zijn nagelaten om naar eigen goedvinden daarover te beschikken, — hetzij zij vaste goederen zijn, zooals een huis, of een landgoed, dat door den erflater niet aan een bepaalde kweekschool vermaakt of verbonden is; hetzij zij roerende goederen zijn, zooals geld, koren en andere dergelijke dingen, — zal de Generaal eveneens mogen beschikken, door ze te verkoopen of te behouden, of voor deze of die plaats te gebruiken wat hem goed zal toeschijnen, naar dat hij zal meenen, dat het bijdraagt tot meerdere verheerlijking van God.

7. De Provincialen, of de plaatselijke Superieuren, en de Rectors en de Commissarissen zullen zooveel van deze macht hebben als de Generaal hun zal mededeelen. Maar de dienstdoende personen der kweekscholen zullen niet als één lichaam worden bijeengeroepen voor handelingen van dien aard.

8. Gelijk het de taak van den Generaal is, er voor te zorgen, dat de Statuten van het Genootschap overal worden nageleefd, zoo zal het ook zijn taak zijn, *dispensatie te geven in alle gevallen, waarin zij noodig is, rekening houden de met personen, plaatsen, tijden en andere omstandigheden;* welke taak hij volbrengen zal met die wijsheid, welke het *eeuwige licht* hem zal mededeelen, het

Digitized by Google

obsequium, et eorum bonum, qui hoc vivendi institutum sequuntur, praestabit. Idque tam de *experimentis eorum*, qui in probationibus versantur, quam de aliis rebus, in quibus eam fuisse mentem eorum, qui Constitutiones condiderunt, ad gloriam Dei ac Domini nostri jubicaditur, dictum sit.

9. Idem Generalis in missionibus omnem habebit potestatem eis tamen nulla ratione repugnando, quae a sede Apostolica (ut in septima parte dicitur) proficiscuntur. Mittere ergo poterit omnes sibi subditos, sive professionem emiserint, sive non emiserint, (quos mittendos judicaverit) ad quaslibet mundi partes ad quodvis tempus vel definitum, vel indefinitum, prout ei videbitur, *ad quanvis actionem* ex iis, quibus uti ad proximorum auxilium Societas solet *exercendam*. Poterit etiam missos revocare, et *in omnibus* denique, ut ad majorem Dei gloriam fore senserit, *procedere*. Idem, cum talenta hominibus Societatis nostrae donata cognoscat, officia Praedicatorum, Lectorum, et Confessariorum distribuet. De aliis officiis tantundem intelligatur: et quemlibet eo in munere, quod convenientius ad divinum obsequium, et salutem animarum obiturus in Domino videbitur, constituet.

10. Ejus erit, uti facultatibus a sede Apostolica Societati consessis, et eam partem illarum unicuique inferiorum communicare, quam in ipso bene collŏcatam ad finem divini obsequii nobis praefixum existimaverit. Ejusdem erit,

Digitized by Google

doel die Statuten in het oog houdende, hetwelk niets anders is, dan de meerdere dienst van God en het welzijn van hen, die deze inrichting van het leven volgen. En dit moet gezegd worden zoowel over de proeven, waaraan zij worden onderworpen, die in den proeftijd zijn, als over andere zaken, waarin men oordeelen zal, dat dat de bedoeling is geweest van hen, die de Statuten hebben opgesteld, ter verheerlijking van God en onzen Heer.

9. De Generaal zal eveneens alle macht hebben in missies, als hij maar die niet belemmert, welke van den Apostolischen zetel uitgaan, zooals in het zevende deel in het licht is gesteld. Hij mag derhalve allen zenden, die aan hem onderworpen zijn, hetzij zij de gelofte hebben afgelegd, of niet (die hij zal meenen, dat gezonden moeten worden), naar welke gedeelten van de wereld ook, hetzij voor een bepaalde of voor onbepaalden tijd, naardat hij goed zal vinden, *om elke handeling te volbrengen* van die, welke het Genootschap pleegt te verrichten tot heil van den naaste. Hij mag ook gezondenen terugroepen, en in één woord: *in alle dingen handelen* zooals hij zal meenen, dat het strekken zal tot meerdere verheerlijking van God. Daar hij bekend is met de talenten, die aan de menschen van ons Genootschap geschonken zijn, zal hij ook de betrekkingen van predikers, Lectors en biechtvaders begeven; en hetzelfde geldt ook van andere posten; en hij zal ieder die taak aanwijzen, welke hij zal meenen, dat hij het best zal volbrengen tot den dienst van God en het heil van zielen.

10. Zijne taak zal het zijn gebruik te maken van de macht, die door den Apostolischen zetel aan het Genootschap verleend is, en zooveel daarvan aan ieder van de ondergeschikten mede te deelen, als hij zal meenen, dat in hem

Digitized by Google

revocare eas, vel contrahere, ad eandem regulam divini beneplaciti omnia exigendo.

11. Ejusdem Generalis officium erit, correctionibus uti, ac poenitentias, quae ad satisfactionem quoruncunque deffectuum convenire videbuntur, habita ratione personarum et alarium circunstantiarum, injungere: quarum consideratio ejus charitati cum prudentia conjuncta, qua ad Dei gloriam utetur, committitur.

12. Ejusdem erit, convocare Societatem ad generalem conventum (quando aliis de rebus, quam de electione Praepositi est agendum) et praecipere, ut provincialis etiam congregatio convocetur, cum expedire judicaverit, et moderari eos, qui convenerint, ac suo tempore, iis absolutis, quae tractanda erunt, dimittere.

13. Sine ejus facultate et approbatione nullus possit dignitatem ullam extra Societatem admittere; nec ille facultatem hujusmodi dabit, nec id approbabit, si sedis Apostolicae obedientia ipsum non compelleret.

14. Constituat idem, ut dictum est, suo arbitrio Rectores Collegiorum et Universitatum, ac Praepositos locales domorum, quos aptiores fore judicaverit, Provinciales itidem Praepositos ad triennium ut plurimum; *(quanvis et contrahi, et prorogari etiam id spatium temporis possit, quando ad majorem Dei ac Domini nostri gloriam id fore videbitur).* Quibus etiam eam potestatem communicabit, quam duxerit, communicandam.

Digitized by Google

goed geplaatst is tot het doel, dat wij ons hebben voorgesteld, n.l. den dienst van God. Hij zal ook zulk een medegedeelde macht kunnen herroepen of verminderen, bij alles te rade gaande met denzelfden regel van het goddelijk welbehagen.

11. Het zal eveneens de taak van den Generaal zijn, de kastijdingen en boetedoeningen op te leggen, die noodig zullen schijnen tot straf voor hetgeen men misdreven heeft, rekening houdende met de personen en met andere omstandigheden; en het in het oog houden daarvan wordt toevertrouwd aan zijne met wijsheid verbondene liefde, die hij gebruiken moet tot verheerlijking van God.

12. Hij zal het Genootschap tot een algemeene vergadering bijeenroepen (wanneer er over andere dingen, dan het kiezen van een Generaal moet worden gehandeld), en bevelen, dat er ook een provinciale vergadering worde bijeengeroepen, wanneer hij het noodig mocht oordeelen, en de leiding hebben over hen, die samengekomen zijn, en ter geschikter tijd, als alles wat behandeld moest worden, afgedaan is, hen weer uiteen doen gaan.

13. Zonder zijn vergunning en goedkeuring zal niemand de eene of andere waardigheid buiten het Genootschap mogen aannemen; ook zal hij zulk een vergunning en goedkeuring niet geven, tenzij gehoorzaamheid aan den Apostolischen zetel hem daartoe mocht noodzaken.

14. Hij zal, zooals reeds gezegd is, naar zijn goedvinden tot Rectors van kweekscholen en Universiteiten, en tot plaatselijke superieuren van huizen mogen aanstellen, die hij het geschiktst zal achten, en eveneens de Provincialen, zooals gewoonlijk voor drie jaren *(hoewel dit tijdperk zoowel verkort als verlengd kan worden, wanneer dit zal schijnen te strekken tot meerdere verheerlijking van on-*

Digitized by Google

15. Poterit etiam revocare, restringere, et etiam augere, et administrationis rationem ab eis exigere. Quod si Provinciali facultatem constituendi Praepositos locales, et Rectores communicaverit; ejusdem Generalis erit, eosdem confirmare, vel removere.

16. Idem officiales reliquos ad gubernationem necessarios, ut Procuratorem generalem, et Secretarium Societatis constituet, eam illis facultatem, quam pro negotiorum ac personarum ratione convenire in Domino judicabit, communicando.

17. Idem poterit non expectata generali congregatione Domos, Collegia, Universitates Societati oblatas accipere, et in Fundatores eum privilegiis in quarta parte dictis eos, quos in Domino admittendos duxerit, admittere, et Lectores, Sacerdotes, et alia, quae occurrerint, provedere. Erit tamen ei curandum, ut cum hujusmodi conditionibus admittat, ex quibus Societas *commoditatem* ad propositum sibi divini obsequii finem, *et non detrimentum* sentiat. Sed si experimento compertum esset, gravari magis, quam juvari Societatem, nec Praepositus Generalis de remedio prospiceret; in primo generali Societatis conventu, utrum hujusmodi Domus, Collegium, vel Universitas relinqui, an teneri cum tali onere expediat, agi poterit.

Digitized by Google

zen God en Heer). Ook zal hij hun zooveel macht mededeelen, als hij meent, dat hun moet worden medegedeeld.

15. Hij zal het hun medegedeelde gezag mogen herroepen, beperken, en ook uitbreiden, en hun rekenschap vragen van hun bestuur. En indien hij aan een Provinciaal de macht zal hebben verleend om plaatselijke Superieuren en Rectors aan te stellen, dan zal het eveneens zijn taak zijn, hen te bevestigen of af te zetten.

16. Hij zal de andere personen, die tot de besturing der zaken noodig zijn, aanstellen, zooals de algemeene zaakgelastigde (Procurator generalis) en de Secretaris van het Genootschap, hun die macht verleenende, welke hij met het oog op de zaken en de personen geschikt zal achten in den Heer.

17. Hij zal, zonder op een algemeene vergadering te wachten, huizen, kweekscholen en Universiteiten, die aan het Genootschap worden aangeboden, mogen aannemen, en diegenen onder de stichters opnemen met de voorrechten, waarover in het vierde deel gesproken is, die hij meent, dat opgenomen moeten worden, en voor Lectors en priesters zorgen, en eveneens voor andere dingen, die zich mochten voordoen. Hij moet er evenwel voor zorgen, dat hij ze onder zulke voorwaarden toelaat, dat het Genootschap daaruit *voordeel en geen nadeel* kan trekken voor het doel, dat het zich heeft voorgesteld, n.l. den dienst van God. Maar indien de ondervinding mocht leeren, dat het Genootschap eerder bezwaard, dan geholpen wordt, en dat de Generaal geen hulpmiddel verschaffen kan, dan zal op de eerste algemeene vergadering van het Genootschap er over beraadslaagd worden, of het goed is, zulk een huis, kweekschool of Universiteit op te geven, dan wel met zulk een last te behouden.

Digitized by Google

18. Transferre, vel dissolvere Domos, vel Collegia jam erecta, aut in usum Societatis professae redditus eorum convertere Praepositus Generalis, ut in quarta parte dictum est, non poterit.

19. *Cognoscat*, quoadejus fieri poterit, *conscientias eorum, qui sub ejus obedientia sunt*, ac praecipue Praepositorum Provincialium, et aliorum, quibus munera majoris momenti committit.

20. Generatim loquendo, in rebus omnibus, quae ad propositum Societati finem perfectionis et auxilii proximorum ad gloriam Dei faciunt, omnibus praecipere in obediensitiae virtute possit; Et quanvis aliis inferioribus Praepositis, vel Visitatoribus, vel Commissariis suam facultatem communicet; poterit tamen approbare, vel rescindere quod illi fecerint, et in omnibus quod videbitur, constituere: et semper ei obedientiam ac reverentiam *(ut qui Christi vices gerit)* praestari oportebit.

Digitized by Google

18. De Generaal zal, zooals in het vierde deel gezegd is, geen huizen of kweekscholen, die reeds opgericht zijn, kunnen overdragen of ontbinden, noch hunne inkomsten kunnen besteden voor het gebruik van dat gedeelte van het Genootschap, hetwelk de gelofte heeft afgelegd.

19. Hij moet, voor zoover het mogelijk is, *de gewetens leeren kennen van hen, die onder zijn gehoorzaamheid zijn*, en inzonderheid die van de Provincialen en van de anderen, aan wie hij posten van grooter gewicht toevertrouwt.

20. In het algemeen gesproken, zal hij, in alle dingen, die betrekking hebben op het doel, dat het Genootschap zich heeft voorgesteld: de volmaaktheid en het heil van den naaste, ter verheerlijking van God, allen mogen bevelen, krachtens de gehoorzaamheid, die zij hem verschuldigd zijn; en al deelt hij ook zijn gezag aan lagere Superieuren, of aan Visiteurs of Commissarissen mede, hij zal nochtans moeten goedkeuren of mogen te niet doen wat zij gedaan hebben, en in alle dingen vaststellen wat hem goed zal toeschijnen; en men zal hem altijd gehoorzaamheid en eerbied moeten bewijzen, *daar hij de plaatsbekleeder van Christus is.*

Digitized by Google

Een Roomsch Propagandageschrift.

DOOR

OTTO SCHRIEKE.

(Vervolg.)

X.

De Aflaten.

De leer van de Aflaten hangt nauw samen met die van de Liecht, is er als 't ware de aanvulling van, reden waarom beide dan ook door den heer Van den Hagen in één hoofdstuk behandeld worden. De laatste werd door mij besproken, laat mij thans bij des schr.'s apologie der eerste nog enkele opmerkingen maken.

Twee dingen tracht hij in het licht te stellen en te verdedigen:

1. dat de aflaat niet is eene kwijtschelding der zonden maar van *tijdelijke* straffen

2. dat de Roomsche kerk, of eigenlijk de geestelijkheid, tot het kwijtschelden van die straffen het recht heeft.

Op beide punten zij onze opmerkzaamheid gevestigd.

De aflaat, zoo leert ons de heer V. d. H., wordt onder Protestanten zeer verkeerd verstaan. Zij zien haar aan voor eene verzekering van de vergeving van de zonden. En dat is volkomen onjuist!

Het is bekend, hoe ook wijlen dr. Schaepman in zijn *Roomsch recht tegenover Protestantsch verweer* met de onwetendheid der Protestanten op dit gebied gespot heeft.

De heer V. d. H. onderwijst ons uit den Roomschen catesmus.

Digitized by Google

„Daar lees ik", zegt hij, „op de vraag: „Wat is een aflaat?" het volgende antwoord: „Een aflaat is de (geheele of gedeeltelijke) kwijtschelding van tijdelijke straffen, die door de H. Kerk aan sommige goede werken verbonden wordt". En verder: „Wordt door de aflaten ook kwijtschelding van *zonde* gegeven?" Antw.: „Neen, nooit; want de aflaat is alleen kwijtschelding der tijdelijke straffen, die *na de vergiffenis der zonde* zijn overgebleven."

Dus, zegt de schr., blijkt hier, „1°. dat er bij de aflaten geen sprake is van kwijtschelding of vergiffenis van *zonden*, maar van *straffen*, en 2°. niet van de eeuwige, maar alleen van de *tijdelijke* straffen, welke men, nadat de zonde en de eeuwige straf reeds vergeven is, nog bij God mocht schuldig zijn."

Terecht voert de schrijver aan, dat de vergeving ons geschonken, niet immer de tijdelijke straffen, die de zonden volgen, wegneemt. Zeer juist beroept hij zich op het voorbeeld van koning David in het Oude Testament, wien de profeet Nathan „in den naam van God de verzekering gaf, dat de Heer zijne zonde had vergeven", maar die toch nog als straf zijner zonde met zware tijdelijke rampen en tegenspoeden werd bezocht. Dat de schr. die gevolgen of straffen echter als „tot uitboeting dier zonde" beschouwt, waartoe men nog „eenige tijdelijke straffen bij God kan schuldig blijven", is onbijbelsch. Leert de H. Schrift ons niet veeleer, dat deze straffen dienen tot heiliging en vorming van Gods kinderen?

Vóór nu echter de heer V. d. H. en geestverwanten het gelaat tot een lach vertrekken over de onnoozelheid der Protestanten, die geen onderscheid opmerken tusschen kwijtschelding van zonden en van (tijdelijke) straffen, moet ik opmerken dat 't gewenscht ware, dat van Roomsche zijde zelve geen

Digitized by Google

aanleiding tot verwarring voor die onnoozele lieden gegeven was.

Voor mij ligt een afschrift van de aflaatbrieven van Johannes Tetzel, niet onbekend, die Luther tot zijn grooten kamp deed opstaan. Aldus is de tekst:

„Onze Heere Jezus Christus erbarme zich over u en schenke u vergeving door de verdienste Zijns lijdens. En ik, krachtens Zijne autoriteit en de autoriteit van de heilige Apostelen Petrus en Paulus en van onzen allerheiligsten Paus, die hem toebedeeld en mij aanvertrouwd is, schenk u vergiffenis 1° van alle kerkelijke straffen, die gij op welke wijze dan ook over u gehaald moogt hebben; en 2° van alle uwe *zonden*, misdaden en vergrijpen, die gij tot hiertoe moogt begaan hebben, zij mogen zoo groot zijn als zij willen, ja indien zij ook onder het getal behoorden, die anders den apostolischen Stoel voorbehouden zijn, zoover de sleutels van de H. Moeder de Kerk zich maar uitstrekken. Ik ontsla u door vollen aflaat van alle pijn, die gij wegens bovengenoemde stukken in het vagevuur had moeten uitstaan en stel u weder in het recht, de H. Sacramenten te genieten en in de gemeenschap der geloovigen, ja *in de onschuld en reinheid, die gij hadt bij uwen doop.* Alzoo dat, wanneer gij sterven zoudt, de deuren der pijn u zullen gesloten zijn, maar de deuren van het vreugdevolle Paradijs voor u openstaan zullen; indien gij daarentegen niet sterft, zoo zal deze genade u bewaard en voor u onverloren zijn tot aan uwe doodsure. In den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes."

Nu wil ik hier nog onvermeld laten de aanprijzingen door Tetzel, volgens het getuigenis der geschiedschrijvers bij zijn handel gegeven. [1]) Maar de aflaatbrieven zijn toch officieele stukken.

Vindt de heer V. d. H. ze wat geel van ouderdom? Welnu,

Digitized by Google

in 1881 verkondigde paus Leo XIII in zijne jubileumsbul op den 12en Maart niet eene kwijtschelding van kerkelijke of tijdelijke straffen, maar den meest volkomen aflaat van alle zonden (plenissimam omnium peccatorum indulgentiam) [2]) en Pius IX heeft dit eveneens gedaan.

Is het nu den Protestanten zoo erg kwalijk te nemen, indien zij bij aflaten aan vergeving van zonden denken? Hebben Roomsche deskundigen het niet er naar gemaakt? Ik meen van ja.

Houden we ons nu echter aan de juistere leering van den heer V. d. H.: de aflaat is eene kwijtschelding van kerkelijke en tijdelijke straffen, nadat de zonden, en dus de eeuwige straffen, weggenomen zijn in de biecht, die een oprecht berouw veronderstelt.

Ik herinner in 't voorbijgaan, dat in de biecht reeds absolûtie te verkrijgen is met onvolmaakt berouw.

Maar onwillekeurig rijst de vraag: hoe komt toch de Kerk aan die macht der kwijtschelding, niet alleen van kerkelijke, maar ook van tijdelijke straffen? Hierbij is in acht te nemen, dat tot die tijdelijke straffen ook gerekend worden die de vagevuurs, straffen dus, die na den dood geleden worden. Dat de Kerk van kerkelijke straffen ontslaat, die zij zelve oplegt, is klaar; maar van tijdelijke straffen, door God opgelegd, zelfs in het donkere gebied na den dood! Indien God toch tijdelijke straffen oplegt, doet Hij dit immers tot loutering en heiliging van den geloovige, opdat het geloof des kruisdragers krachtiger zou worden. En de Kerk, of liever de geestelijkheid, zou recht hebben door Gods bedoeling een streep te halen en tot den mensch te zeggen: indien gij nu eenige nietige werkjes doet, die ik u opleg, geef ik u zooveel afslag! Is er ongerijmder gedachte mogelijk?

Digitized by Google

Toch maakt de heer V. d. H. zich op, om die macht der Kerk aan te toonen. Hij gaat daarbij uit van Mattheus XVI: 19, het woord door den Heiland tot Petrus gesproken: „Ik zal u de sleutels van het rijk der hemelen geven, en alles, wat gij gebonden zult hebben op aarde, zal ook gebonden zijn in den hemel, en alles, wat gij ontbonden zult hebben op aarde, zal ook ontbonden zijn in den hemel".

In dit tot Petrus gesproken woord heeft de Kerk die macht ontvangen, zegt de schr. (blz. 151). Hij bedoelt echter „de geestelijkheid", de „wettige opvolgers" van Petrus.

Nu merk ik allereerst op, dat de sleutelmacht, aan Petrus verleend in Matth. 16 : 19, die dan volgens Jezus' eigen woord de macht was van „te binden en te ontbinden", in Matth. 18 : 18 aan al de Apostelen verleend werd of eigenlijk (vgl. vs. 17) aan de Chr. gemeente. Ja de Christelijke gemeente, die door den H. Geest leeft, wier achtergrond en ideaal het koninkrijk Gods is, hetwelk eenmaal volkomen in haar openbaar zal worden, heeft die macht. Naarmate die Geest in haar leeft, zal zij die kunnen uitoefenen, d. i. uit haar midden weren, wat onrein is, den huichelaar en spotter, dengene, wiens levenselement de zonde is, het tegenovergestelde dus van het hare. En wijl het koninkrijk Gods binnen den kring der gemeente besloten is, heeft die uitsluiting ook verdere strekking. Evenwel, de uitgeslotene moet haar zijn „als de heiden en de tollenaar", een voorwerp nog van reddende liefde. Naarmate het leven des Geestes in de gemeente kwijnt, maar die mate zal echter haar oordeel feilbaar en onrechtvaardig worden. Altijd weder het verband als tusschen Johannes 20: 22 en 23. De sleutelmacht was *de macht tot opnemen en uitsluiten*, gelijk die door de Christelijke gemeente van den eersten tijd ook geoefend is. Petrus treedt in Matth. 16 op den voorgrond als haar vertegenwoordiger onder de verkoren apostelen, de *eerste* belijder.

Digitized by Google

Hoe verklaart echter de heer V. d. H. Jezus' woorden?

Eerst herhaalt hij, wat ik vroeger weerlegde, dat hier aan Petrus de hoogste volmacht in de Kerk Gods geschonken is. Hij gaat voort: „Bovendien voegt Christus er ter nadere bevestiging en verklaring bij: „alles wat gij zult ontbonden hebben, zal ook bij God ontbonden zijn." Aan de Kerk is derhalve in de persoon van Petrus de macht geschonken alle banden te verbreken, welke den mensch kunnen beletten zijn eeuwige bestemming te bereiken. Die banden nu zijn tweeërlei: de band der *zonde* of der schuld en de band der *straf*, welke eeuwig of tijdelijk kan zijn. Nu vraag ik u: indien de Kerk, gelijk wij aantoonden, de macht bezit in het H. Sacrament der Biecht den band der zonde en der eeuwige straf te staken, zou zij dan de macht niet bezitten om den veel lichteren band der tijdelijke straffen te ontbinden, terwijl Christus bovendien uitdrukkelijk zegt: „Al wat gij zult ontbonden hebben, zal ontbonden zijn?" Maar indien zij dus noodzakelijk die macht bezit, dan bezit zij ook de macht om aflaten te verleenen, die in niets anders bestaat, dan in de geheele of gedeeltelijke kwijtschelding van tijdelijke straffen." De schr. deelt nog mede, dat de Kerk als voorwaarde gewoonlijk „een of ander goed werk" stelt, en merkt op, dat men alleen „door ze geheel anders voor te stellen", de aflaten tegen de heiliging der Kerk kan laten strijden. Hij noemt dit echter „onedele kunstgrepen".

Uit het „*al* wat gij ontbinden zult", leidt de heer V. d. H. dus de macht der Kerk, d. i. der geestelijkheid af, tot het slaken van den band der zonde zoowel als van die der *straf* welke macht dan zelfs over den dood heen, tot in het „vagevuur" reikt.

Is de schrijver niet te bescheiden? Wanneer hij er nadruk op legt, dat Christus onbeperkt zegt, „*al* wat gij binden of

Digitized by Google

ontbinden zult", waarom is daarin dan alleen bedoeld de band van schuld en straf, waarom ook niet die der gehoorzaamheid, die van het gezag, die van het huwelijk, enz.

Neen, zal de hr. V. d. H. zeggen, dat gaat niet: dat is in strijd met de verdere openbaring.

Evenzeer is het in strijd met de verdere openbaring, om uit dezen tekst te wringen, dat aan de Kerk de macht gegeven is, om te ontbinden de banden van schuld en straf, bij welke beslissing van feilbare menschen, die zich zelfs de macht over de dooden aanmatigt, God het „Amen" heeft uit te spreken.

Wij zagen, zegt de schr., „dat de Kerk in het H. Sacrament der Biecht de macht heeft, om den band der zonde en der eeuwige straffen slaken."

Neen, dat zagen wij, naar ik aantoonde, juist niet.

God alleen is het, die de schuld vergeeft. En de Kerk kan slechts in zooverre vergeven, als zij met den H. Geest vervuld en door dien Geest in de heilsgedachten Gods ingeleid, Zijne vergeving verzekert en verkondigt.

Evenzoo staat het met de macht van „binden en ontbinden". Jezus Christus denkt zich Zijne Gemeente nooit anders dan zooals zij door den H. Geest, hare levenskracht, met God vereenigd is, één met den Vader en den Zoon, gelijk de Zoon met den Vader (Joh. 17 : 22 en 23).

Zoo in de gedachten Gods levende, verkondigt zij het vonnis Gods. En daarom is, wat zij bindt op de aarde, gebonden in den hemel. Menschen verkondigen *Gods* oordeel, en zij zullen het te waarachtiger kunnen doen, naarmate zij zelven in Zij leven deelen; te ongewisser, naarmate zij verder van Hem weken. Maar dit keert men juist om, als men leert, dat God het oordeel van feilbare menschen bekrachtigt.

Hoe zou dat zijn? Indien God oordeelen zendt, ook tijde-

Digitized by Google

lijke straffen, dan doet Hij dat, gelijk reeds gezegd, met heilige, onfeilbare bedoeling tot heiliging van menschen. En nu zou de Kerk daaraan kunnen afdoen, daaraan kunnen onttrekken tegen den prijs van door haar opgelegde werken? En *God zou dat bevestigen?!*

Er is geen letter in de H. Schrift, die zoo'n voorstelling rechtvaardigt. [3]) Dat de uitlegging van Mattheus 16 : 19 er geen recht toe geeft, meen ik te hebben aangetoond.

De heer V. d. H. vermeldt niet, welken steun men in de Roomsche Kerk gemeenlijk nog aan de leer der aflaten tracht te geven.

De Kerk, zoo leert zij, beschikt over den schat der goede werken *(Thesaurus Operum Superrogatorum* d. w. z. der meerdere werken, dan zij verplicht waren te doen) niet alleen van Christus, maar ook van Maria en de heiligen, die zij den zondaren kan laten ten goede komen, en daardoor hunne straffen verminderen.

Het zou mij te ver voeren thans aan te wijzen, in hoeverre hier aan de verzoeningsleer des Nieuwe Testaments eene uitbreiding gegeven wordt, die geheel met haar wezen strijdt.

Ik wil het oog niet sluiten voor de idealistische gedachte, die door sommigen in de aflaatsleer gelegd is, n.l. dat hier de gemeenschap der heiligen aan het licht treedt: de rechtvaardigen dekken met hunne verdiensten de onrechtvaardigen.

Maar ook ditmaal vraag ik: waar is de grondslag dezer leer in de H. Schrift? Heeft de heer V. d. H. misschien zelf gevoeld, hoe zwak de leer zijner Kerk hier staat, dat hij er maar van gezwegen heeft.

Wat weet de H. Schrift van verdiensten van heiligen, die boven den van God gestelden eisch zouden gaan? Niets! Ik wil verwijzen naar Mattheus 5 : 48, waar Jezus zegt: „Weest

Digitized by Google

dan gijlieden *volmaakt*, gelijk uw Vader in de hemelen volmaakt is." Zou ook de godvruchtigste ooit hooger kunnen stijgen dan dit ideaal? Zou hij het ooit kunnen bereiken? — Lukas 17 : 10, waar Jezus tot Zijne discipelen zegt: „Alzoo ook gij, wanneer gij zult gedaan hebben, al hetgeen u bevolen is, zoo zegt: wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben slechts gedaan 't geen wij schuldig waren te doen." Niemand kan God iets meer geven, dan waarop Hij aanspraak had. — 1 Timotheus 1 : 15, waar Paulus evenals in zoovele andere woorden het uitspreekt, dat er voor hem even gelijk voor allen geen andere weg des behouds is dan door *genade*. Filippenzen 3 : 8, waar hij verklaart, slechts „te jagen naar de gerechtigheid, die door het geloof in Christus is". 1 Petrus 4 : 18, waar deze Apostel leert, dat „de rechtvaardige *nauwelijks* zalig wordt."

Genoeg! Met belangstelling kan ik afwachten, welke woorden van den Heiland en Zijne Apostelen men ten gunste van de „overtollige goede werken" hiertegenover zal durven stellen.

Waar bovendien leert de H. Schrift iets ervan, dat de verdiensten van menschen voor anderen kunnen voldoen?

Waar verkondigt zij de macht der Kerk, om over verdiensten van heiligen te beschikken?

Er is voor dit alles niet de geringste grond aanwezig.

Naar waarheid is gezegd: het kapitaal, waar mede de paus (de Kerk) handelt, is een denkbeeldig kapitaal. Ik voeg er bij: en even denkbeeldig is het beschikkingsrecht er over.

Nog één punt. De heer V. d. H. komt er tegen op, dat men zou zeggen, dat de Roomsche kerk een gemakkelijken weg naar den hemel baant, „omdat de katholiek slechts een aflaat behoeft te verdienen, om vergiffenis zijner zonden te verkrijgen."

Digitized by Google

Nu. over dit verschil tusschen vergiffenis van zonden en kwijtschelding van straf heb ik reeds gehandeld. Maar dit wil ik dan toch zeggen, dat de Roomsche Kerk op een andere wijze den weg ten hemel gemakkelijk maakt, immers voor geringen prijs de tijdelijke straffen wegnemend, door God in dit leven noodig gekeurd tot 's menschen loutering (de R. Katholiek zegt: tot uitboeting van zijne schuld) ja zelfs nog na den dood, in het vagevuur. De goddelijke wijsheid en rechtvaardigheid had een langen, moeilijken weg tot de zaligheid verordend. Onnoodig! zegt de Roomsche kerk. volbreng die en gene ceremoniën, betaal een geldsom — en de weg is u licht — verdwenen zijn de straffen.

Wij zagen in eene vorige verhandeling, welke gunsten aan het lidmaatschap van de St. Vincentius-vereeniging verbonden zijn. Om de aflaten van 7 jaren en 7 × 40 dagen te verdienen, als ook den vollen aflaat in de ure des doods, behoeven de leden en weldoeners niet te biechten en te communiceeren gelijk voor de andere aflaten is voorgeschreven, het is genoeg, dat zij berouw hebben over hunne zonde. Met een bijdrage aan die vereeniging wordt dus veel bereikt.

Wie „den grooten Aflaat, te verdienen op den eersten Zondag van October, den feestdag van Maria, de Koningin van den Allerheiligsten Rozenkrans, bekrachtigd door Paus Pius IX, den 8en September 1862" verwerven wil, heeft het vooral niet zwaarder. In een geschift tot aanprijzing ervan las ik: „Al wie na het ontvangen van de H. Sacramenten, ter gedachtenis aan de roemrijke overwinning door de wapenen der Christenen, bijgestaan door de H. Moeder Gods, op de Turken behaald, de kapel van den H. Rozenkrans (of een beeld der Koningin van den H. Rozenkrans ter openbare vereering in de kerk uitgesteld. Decr. S. C. Ind. 23 Jan. 1866) van de eerste vespers tot den zonsondergang van den feestdag bezocht zal

Digitized by Google

hebben en aldaar tot de intentie van den Paus zal gebeden hebben, kan, zoo dikwijls hij dat zal verricht hebben, een vollen aflaat verdienen (cap. VI Summ. Indulg. S. S. Ros. 4 en 7. S. Pius V. Cons. Salvatoris 5 Maart 1572). Deze aflaat is voor alle geloovigen geldig (cap. VI ejusd Summ. 5 et cons. Pii V citata)". Eenige aanwijzigingen volgen, waaruit ik de volgende afschrijf:

„5. Zooveel maal als men den aflaat verdienen wil, zoo dikwerf moet men opnieuw de kerk bezoeken. 6. De tijd tusschen twee bezoeken in, behoeft slechts zoolang te zijn, als noodig is om de kerk uit- en aanstonds weder in te gaan. 7. De tijd van het bezoek behoeft slechts enkele minuten te duren. 8. In dien tijd bidde men eenige gebeden, volgens de intentie van Z. H. den Paus. Welke gebeden men bidden wil, is niet bepaald. 10. Hij is toepasselijk op de geloovige zielen in het vagevuur."—Wie kan die eischen nu zwaar noemen? „De tijd van het bezoek behoeft slechts enkele minuten te duren, in dien tijd bidt men eenige gebeden en in een oogenblik heeft men een vollen aflaat verdiend, niet alleen voor zich maar ook voor zijne afgestorvenen in het vagevuur, die men van de pijn verlost. In een zucht brengt men hen aan de poort des hemels. Maar wie, die Jezus' woord kent, gelooft, dat zulk vormenspel eenige waarde zou kunnen hebben voor een heilig God?

Te Rome zelf kan men vele aflaten verkrijgen. Boven het hoofdportaal van iedere kerk staat, naar reizigers verhalen, het opschrift „volkomen aflaat voor de levenden en de dooden" (in dulgentia plena pro vivis et defunctis). Wie de 28 treden van den heiligen Pilatustrap knielend beklimt, ontvangt voor iedere trede 9 jaren aflaat. Dit bedraagt voor een enkele beklimming 9 × 28 of 252 jaren. In iedere Franciscanerkerk en in iedere andere kerk met privilegiën kan men volkomen aflaat van alle straffen van het vagevuur met ieder bezoek verkrij-

Digitized by Google

gen. Ook daar behoeft men slechts de kerk te zijn uitgegaan en dadelijk weder binnengaan: telkens geldt dit voor een nieuw bezoek.

En hoevele aflaten worden voor geld verkregen!

Het schijnt verwonderlijk, dat, waar men zoo gemakkelijk aflaten verkrijgen kan, ook volkomene aflaten, het immer weder noodig is nieuwe te verdienen.

Maar 1. kan men niet slechts aflaten voor zichzelven verdienen maar ook voor „geloovige zielen in het vagevuur". Is het niet liefdedienst, zoovelen mogelijk te verlossen?

2. Niemand weet, hoelang hij in het vagevuur zal moeten doorbrengen.

3. De volkomen aflaat van alle straffen van het vagevuur geldt slechts voor de zonden, die tot dusver werden bedreven. Heeft iemand dien verdiend, dan maakt hij zich toch straks aan nieuwe zonden schuldig en is daarvoor weder nieuwe aflaat noodig.— Eenigszins anders schijnt het bij de aflaatbrieven van Tetzel, die aan de koopers de onschuld en reinheid wedergaven, die zij hadden bij hunnen doop en in de doodsure de deuren van het vreugdevolle Paradijs openden. Maar deze moesten vermoedelijk ook wel herhaaldelijk gekocht worden, gelijk ook het lidmaatschap van St. Vincensius-vereeniging, met den vollen aflaat in de ure des doods, ieder jaar bij vernieuwing contributiën vraagt.

Zeker blijft de aflaathandel een rijke bron van inkomsten voor de kerk.

Toch zijn er weder uitwegen, die alle aflaten voor den belanghebbende zelf vrijwel overbodig maken. Wie een scapulier van Onze Lieve Vrouwe van den berg Carmel koopt en draagt en in dit scapulier sterft, wordt door de H. Maria reeds Zaterdags na zijn dood uit het vagevuur verlost en de zaligheid binnengeleid. [1])

Digitized by Google

Dit is wel 't allereenvoudigst.

Maar hoe dit zij, deze gansche aflaathandel is in strijd met de Schrift en de ware godsvrucht beide. Wij behoeven geene onjuiste voorstellingen ervan te bestrijden.

Stelt, de R. K. kerk bezit de macht tot kwijtschelding der straffen, door ons bestreden — indien dan gezegd werd: zij scheldt die kwijt aan den boetvaardige na gebleken droefheid des harten: zij eischt daarbij herstel van misdrijf tegenover den beleedigde of benadeelde — men zou de idee nog kunnen eeren. Maar aflaat voor zulke giften, kerkbezoekjes en eindelooze herhaling van gebedsformulieren!......

En als wij dan hooger opzien en gedenken, wie Hij is, die oordeelen uitzendt en waarom Hij die doet: wie Hij is, die genade bewijst en dat deze genade uit de volheid van Zijn ontfermend hart als een stroom van heil voor de zondaren voortvloeit! En dan zou de mensch Zijn oordeel met zulke kleinigheden vermogen af te weren en die genade met zulke nietigheden kunnen en moeten verwerven?! Is het niet een onteering dier genade zelve, van de breedte en diepte der groote liefde Gods, dat men haar nog met zulke offertjes zou hebben te bewegen, haar, die voor ons het grootste Offer heeft overgehad. Het eenige, dat wij haar kunnen bieden is geloof en dankbaarheid.

Om te eindigen, wij zagen de theorie der aflaten in strijd met de H. Schrift, hunne praktijk eveneens met de heiligheid en majesteit Gods. Behoef ik de slotsom nog op te maken? Wij moeten de aflaten veroordeelen. En dat te meer, omdat, bij het kwijten van de straffen der zonden met zoo geringen prijs, de uitwerking niet kan achterblijven, dat de beteekenis der zonde voor den zondaar afneemt, de heilige huivering voor het kwade onwillekeurig vermindert.

Digitized by Google

Het Vagevuur.

Ten opzichte van het vagevuur zijn er verscheidene verschilpunten, die ons van den heer Van der Hagen, of liever van de leer der Roomsche kerk, die hij bepleit, verdeelen.

Vragen we allereerst: Wat is het vagevuur? en voor wie is het?

De heer V. d. H. onderwijst ons: „De katholieke Kerk leert, dat de zielen van hen, die in de liefde Gods gestorven zijn, maar toch bij den dood niet geheel gezuiverd waren van kleine fouten of van tijdelijke straffen, eerst aan Gods rechtvaardigheid moeten voldoen, alvorens den hemel te kunnen binnengaan. De plaats nu, waar de zielen die straffen hebben te lijden, noemen wij in onze taal gewoonlijk „Vagevuur", d. i. zuiverings-, louteringsvuur, en nog duidelijker in de taal der kerk: „purgatorium", d. i. *zuiveringsplaats*" (bl. 153).

Dit is in overeenstemming met de uitspraken van het concilie van Trente. [5])

Wat wordt hier dus geleerd?

1. Er is een *tusschentoestand* voor de geloovigen tusschen het sterven en den hemel.

2. Die is er *voor de geloovigen*, die, zooals de schr. zegt, „in de liefde Gods gestorven zijn" of gelijk het in de Trentsche catechismus staat voor de „zielen der rechtvaardigen", die daar door „een eindige straf gereinigd" worden, „om in hun eeuwig vaderland te worden opgenomen, waar geen onreine binnentreedt". Het louteringsvuur is er dus niet voor de goddeloozen, voor de doodzondaars. Ook niet voor de Protestanten, die zelfs het bestaan van het vagevuur ontkennen. Die zijn vervloekt, gelijk ook het concilie van Trente uitsprak, en zonder genade uitgesloten van de voordeelen, aan zulk eene plaats van overgang tot de heerlijkheid verbonden. Gelijk ook een Roomsch

Digitized by Google

schrijver gezegd heeft: Het vagevuur is een geloofsartikel, zoodat zij, die er niet in gelooven, er van zijn uitgesloten en in het eeuwige vuur der hel moeten worden gepijnigd.

Dat is de zuivere leer der Roomsche Kerk. Wij zagen vroeger hoe de heer V. d. H. (op blz. 13 van zijn boek) de stelling „buiten de Kerk geen zaligheid" zoetsappig toepasselijk verklaarde alleen op hen, die „willens en wetens versmaders der Kerk zijn." „Is echter die zonde (van zich niet aan de Kerk te onderwerpen) onvrijwillig d. w. z. leeft men geheel ter goeder trouw buiten de ware Kerk, dan spreekt het van zelf, dat door God die onvrijwillige zonde niet zal worden toegerekend". Is dat kerkleer, die daar spreekt? Ik zou wel eens willen zien, hoe de heer V. d. H. die onvrijwillige Protestanten, die nooit hebben gebiecht en nooit absolutie ontvangen, en, wie weet, hoeveel „doodzonden" gedaan, in het vagevuur wil laten plaats nemen tusschen „de zielen der rechtvaardigen, die daar vertoeven om gereinigd te worden van de overblijfsels hunner (z.g.) „vergefelijke zonden". Neen de zuiveringsplaats is er voor *de geloovigen.*

3. Die plaats is een plaats der *pijniging*, waar men „tot uitboeting der zonde, de tijdelijke straffen, die men God nog schuldig is", moet dragen. De zielen worden gelouterd door straf.

4. De levenden kunnen hen te hulp komen met gebeden en goede werken, opdat hun vermindering of ontheffing van schulden en straffen worde geschonken.

De heer V. d. H. bestrijdt het verwijt, dat „de katholieke Kerk die leer eenvoudig heeft verzonnen", dat deze niet in de Openbaring vervat is.

Hij beroept zich op de H. Schrift en de geschiedenis.

Laat ons zijn bewijs hooren en tegenbewijs er tegenover stellen.

Digitized by Google

De schr. beroept zich op 2 Maccab. 12 : 40—46, waar men de mededeeling vindt, dat Judas de Maccabeër voor Joden, die in den strijd gevallen waren, en onder wier kleederen men dingen van waarde vond, die den afgoden gewijd waren, en die de wet der Joden verbiedt te bezitten, ootmoedig doet bidden, dat de begane zonde hun vergeven mocht worden en uit hoofdelijke bijdragen eene som van 2000 drachmen naar Jeruzalem zond, om offerande te doen voor de zonde. Voorwaar, voegt de schr. van dat boek erbij, eene schoone en edele daad, vermits hij de opstanding indachtig was. Want zoo hij niet verwacht had, dat de gedooden zouden opstaan, zou het overtollig en dwaas geweest zijn, voor de dooden te bidden. En nogmaals wordt Judas geprezen, omdat hij verzoening deed voor de dooden, opdat zij van hunne zonden ontslagen mochten worden.

Nu merkt de heer v. d. H. op, dat dit getuigenis natuurlijk voor den Protestant geen waarde heeft, omdat het in de boeken staat, die door de Protestanten apocrief genoemd worden.

Maar ik wil dit ter zijde laten. Neem aan, dat deze mededeeling omtrent den ridderlijken Judas in de H. Schrift staat. Is dan iedere daad, die van Godsmannen in den Bijbel ons bericht wordt, goed te keuren en na te volgen?

Als wij van den richter Ehud lezen, dat hij zijn volk verloste door een sluipmoord op koning Eglon (Richt. 3), of dat Gideon om een teeken vroeg met het wollen vlies (Richt. 6), of dat Simson de Filistijnen aan den hongersnood prijsgaf door met 300 vossen hun koren te verbranden ter wille van eene vrouw (Richt. 15), of dat Koning David de Amonnieten onder zagen en ijzeren dorschwagens en ijzeren bijlen legde, (2 Sam. 12 : 31), zijn dat voorbeelden voor ons?

Een onbekende schrijver keurt Judas' daad goed en prijst die? Moeten wij alle oordeelvellingen en uitspraken in den

Digitized by Google

Bijbel maar als juist en goddelijk erkennen, b. v. van de vrienden van Job of uit het boek de Prediker? als Job zelf den dag zijner geboorte vervloekt? enz. Heeft niet de Heiland zelfs omtrent een man als Mozes gezegd, dat deze van wege de hardheid hunner harten den Joden toegestaan had aan hunne vrouwen een scheidbrief te geven? Doch *Hij* leerde anders.

Moeten wij niet alle dingen in Zijn licht bezien? En indien er zoodanige gewichtige dingen aangaande het bestaan na den dood te leeren zijn, zou Hij, zouden de Apostelen, door hem onderwezen, ons daarvan onkundig hebben gelaten?

Kan deze gansche leer berusten op één daad van een Joodsch krijgsoverste en de goedkeuring daarvan door een onbekenden schrijver?

Want daarop rust voor den heer V. d. H. alles. Er wordt hier verklaard, zegt hij, „dat het goed en nuttig is voor de overledenen te bidden." En „wie zijn dan de overledenen, voor wie het goed is te bidden, opdat zij van hunne zonden ontslagen worden? Dat kunnen niet zijn de verdoemden in de hel... Uit het „eeuwige vuur" is geen redding mogelijk. Evenmin... de Heiligen in den hemel. Zij hebben geen schulden bij God, en derhalve ook geen behoefte aan onze voorbede. Ofschoon dus de H. Schrift het niet met zoovele woorden zegt, geeft zij toch duidelijk te verstaan, dat er, behalve de hemel en de hel, nog een derde plaats moet zijn, waar de zielen worden opgehouden, die met kleinere schulden het andere leven ingetreden, door onze gebeden van die schulden kunnen ontslagen worden."

De conclusiën van 2 Maccab. 12 : 40—46 reiken ver.

Laat mij vragen, begunstigt het onderwijs van onzen Heer Jezus Christus en Zijne Apostelen de leer van het vagevuur?

Toetsen wij gedeelte voor gedeelte.

Is er een zuiveringsplaats, een tusschentoestand? Zeker is

Digitized by Google

het wel, dat daarvan in gezegd onderwijs al heel weinig of niets te vinden is. De H. Schrift *zwijgt* er van. Overal worden slechts tegenover elkander gesteld kaf en koren, boozen en goeden, hemel en hel. Van niets anders verneemt men. In de gelijkenis van den rijken man en Lazarus is geen sprake van een tusschentoestand. Dadelijk na den dood is Lazarus in het Paradijs, in Abraham's schoot, en voorts is er het verderf aan gene zijde van de groote kloof. Ik weet wel, dat velen een „tusschenstaat" als 't ware geëischt hebben, een overgangstoestand vóór de groote beslissing. Aan het eind der eeuwen wordt het wereldgericht aangekondigd: wat zal de toestand der zielen zijn vóór dien grooten dag, „wanneer allen, die in de graven zijn, Zijne stem zullen hooren"? Door alle eeuwen heen is die vraag bepeinsd, vooral met het oog op de onnoozelen en de onwetenden: de heidenen, de jonggestorven kinderen, de krankzinnigen. „Wie den Zoon ongehoorzaam is, die zal 't leven niet zien." Maar wie Hem niet gekend hebben, konden Hem toch niet ongehoorzaam zijn. Kan God deze onwetenden niet vóór het jongste gericht tot beslissing leiden? Men meende zwakke sporen in de H. Schrift te vinden, die tot die hoop recht gaven. Zij zijn zeer zwak. Hoogstens kan men zeggen, dat de H. Schrift over den tusschenstaat zwijgt, vermoedelijk mede, omdat het gebied na den dood buiten het bereik van onze beslissingen en onzen invloed ligt en zij, die onder het licht van het Evangelie leven, *hier* hebben te beslissen, hun leven met Christus aan te vangen. *Zij* kunnen den Zoon ongehoorzaam zijn.

Wat echter ongetwijfeld met de prediking van onzen Heiland strijdt, is, dat er een vagevuur zou zijn *voor de geloovigen*. En dat is immers juist Rome's leer. Is het misschien weder, omdat deze van het geloof zelf eene geheel onbijbelsche voorstelling geeft?

Digitized by Google

Indien er nog bedenking zou kunnen zijn omtrent onnoozelen en onwetenden, den geloovigen, den rechtvaardigen, wordt door Hem allerminst een vagevuur aangekondigd. Reeds vermeldde ik, wat Jezus zegt van Lazarus in de gelijkenis: „En Lazarus stierf en werd gedragen in Abraham's schoot." Waarmede troost Hij den stervenden moordenaar aan het kruis? „*Heden* zult gij met mij in het Paradijs zijn" Gedurig vernemen wij in Johannes' evangelie dit heilwoord van Jezus lippen: „Wie in den Zoon gelooft, heeft het eeuwige leven" (Joh. 6 : 27). Hij bezit het, reeds aanvankelijk; na den dood in volmaakte ontplooiing. „Voorwaar, voorwaar zeg ik u" — zoo spreekt Jezus (Johannes 5 : 24) „die mijn woord hoort, en gelooft in Hem, die mij gevonden heeft, die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenis, *maar is uit den dood overgegaan in het leven.*" Wat zouden dezulken nog de pijnigende vlammen eens vagevuurs te vreezen hebben?!

En wat zegt Paulus tot de geloovigen te Corinthe (2 Corinthe 5 : 1) „Want wij weten (en in dat „wij" sluit hij hen met zich in) „dat, *zoo wanneer ons aardsche huis dezes tabernakels gebroken wordt* (hier is toch bedoeld het oogenblik van sterven), wij een gebouw bij God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen." Hier is geen ruimte voor een vagevuur.

Verdere aanhaling is overbodig. Vruchteloos zal men zoeken naar eenig ander woord met die beide in strijd.

Al even weinig grond biedt de Schrift voor de voorstelling van zoodanige plaats, waar de zielen met kleinere schulden het andere leven ingetreden, *door tijdelijke straffen*, d.i. *door pijniging* daarvan gereinigd worden [6]). Ik zeg door pijniging en denk dan aan menige voorstelling, die ik van het vagevuur in Roomsche kerken, vooral in het buitenland, gezien heb en die

Digitized by Google

als 't ware sprekende illustraties waren bij de woorden van Tetzel: „Priester, edele, koopman, vrouw, jongedochter, jongeling, hoort uwe ouders en verdere bloedverwanten, die gestorven zijn, roepen uit de diepte van den afgrond: „Wij doorstaan eene vreeselijke marteling! Een kleine aalmoes kan ons redden; gij kunt haar geven, en wilt dat niet?!"

De heer V. d. H. tracht die loutering te verdedigen met een beroep op Openbaring XXI: 27, waar „ons uitdrukkelijk wordt verzekerd, dat niets wat besmet is, den hemel kan binnengaan." Hij vraagt: Is dat ook niet duidelijk? Want hoe zou onvoldane schuld of straf samen kunnen gaan met volkomen geluk? Moet, zelfs in het gewone leven, iedere rekening niet behoorlijk „gequitteerd" worden? Hoeveel te meer onze rekening bij God?"

Maar daarvan staat niets in Openb. 21 : 27. Daar staat: „En in haar (in het N. Jeruzalem) zal niet inkomen iets, dat onrein is, en gruwelijkheid doet en leugen spreekt; *maar die geschreven zijn in het boek des levens des Lams.* Waarom haalt de heer V. d. H. niet den volledigen tekst aan?

Dat in het N. Jeruzalem niets kan ingaan, dat onrein is, is buiten twijfel. De vraag is alleen, wat de reiniging teweegbrengt: dat men *zelf* eerst zijne rekening met God „quitteert" (!) óf *door Christus* gereinigd is. Het laatste leeren de Heiland en Zijne Apostelen. — Zij zullen ingaan, zoo luidt het in den door den heer V. d. H. aangehaalden tekst, wier namen geschreven zijn in het boek des levens des Lams, dat zijn de geloovigen, elders vermeld als degenen, die hunne lange witte kleederen gewasschen hebben in 't bloed des Lams. Deze reiniging verkondigt het Evangelie. En zij is volmaakt. gelijk alles wat Christus geeft. Nergens is sprake van eene af- of uitboeting van overige schuld, waardoor de geloovige tot reinheid of heiligheid zou geraken. Alles is geschenk van

Digitized by Google

Gods genade, al heeft de geloovige, gelijk ik reeds vroeger zeide, ook in dit leven, tot zijne onderwijzing en vorming, tot toeëigening der heiliging, de gevolgen zijner zonde te dragen, menige wrange vrucht ervan te smaken. Maar deze opleiding is iets anders dan „schuld uitboeten".

Herhaaldelijk tracht de schr. echter de Roomsche leer te bepleiten, ook aldus redeneerend: „Wij zijn dus zeker, dat men geheel zuiver en vlekkeloos moet zijn, om tot het geluk des hemels te worden toegelaten. Maar nu zijn er ongetwijfeld zeer vele menschen, die bij hun afsterven, misschien geene groote, maar toch vele kleine zonden op hun geweten hebben. Ook kan het gebeuren, dat iemand bij zijn dood voor reeds vergeven, kleine of zelfs groote zonden, nog eenige tijdelijke straf bij God schuldig is. Voor de zielen van zulke afgestorvenen blijft dus, zoolang zij met dien schuldenlast beladen zijn, de hemel gesloten."

Gods genade is dus nimmer volkomene genade, volkomene vergeving of kwijtschelding.

Hebben zoo reeds Israëls profeten gesproken?

Leert dat de gelijkenis van den verloren zoon, die ons de vreugde Gods over de bekeering van een zondaar teekent? Moest de wedergekeerde zoon ook zijne schuld nog uitboeten? Spreekt Paulus daarvan ook in Romeinen 8 : 30, als hij de keten ineenvoegt: „die Hij, God, geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd, en die Hij gerechtvaardigd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt?"

De leer van de uitboeting der schuld is eene *miskenning van Gods genade*, die den goddelooze *rechtvaardigt om niet*, en die dus evenmin gekocht of overreed behoeft te worden door het verduren van pijn en smart als door iets anders. Dit ware in strijd met hare vrijwilligheid, met het wezen zelf der Liefde.

Digitized by Google

Evenzeer is zij in strijd met de heerlijkheid van *het werk van Christus*, waarvan b.v. in Hebreën 10 : 14 dit getuigd wordt: „Want met ééne offerande heeft hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden."

De heer V. d. H. tracht het ongerijmde te betoogen, dat de voorstellen", vraagt hij, „dat God die zielen om zulke kleine fouten b. v. van eenige kleine leugens, om eene geringe onrechtvaardigheid of ongehoorzaamheid, voor immer van het geluk des hemels zullen verstoken blijven. Kunnen wij ons voorstellen", vraagt hij, „dat God, die zielen om zulke kleine misstappen voor eeuwig met de verdoemden naar de hel zal verwijzen?" Daarom leert, volgens hem, „het gezond verstand reeds, dat er noodwendig, nevens hemel en hel, nog eene andere plaats moet zijn, waar de zielen, die na dit leven nog eenige schuld aan Gods rechtvaardigheid hebben te voldoen, volkomen gelouterd moet worden, alvorens in de volle heerlijkheid des hemels te worden opgenomen."

Bespeurt hij zelf niets van de kleinheid der voorstelling van Gods genade, die den zondaar, *welken Hij reeds vergiffenis schonk*, in plaats van hem in Zijne armen, in Zijne volle gemeenschap te ontvangen (Lukas 15 : 20—24) — wat toch eigenlijk de hemel is —, eerst nog „om zulke kleine fouten" zou pijnigen in het vagevuur — voor hoevele jaren?

En dat terwijl God in Jezus Christus zelf den weg der verzoening ontsloot, die Hem den zondaar in de armen voert, in Hem den Verlosser ons schonk, die van zijn kruis riep: „het is volbracht"!

Nog blijft het vierde gedeelte over, dat n.l. *de levenden de zielen in het vagevuur met hunne gebeden* (blz. 154) *kunnen ter hulp komen*, om van hunne schulden ontslagen te worden,

Digitized by Google

en dus vermindering of ontheffing van straffen te verkrijgen.

Hier is de schr. onvolledig. Immers dat kan niet slechts geschieden met gebeden, maar ook met goede werken, met misoffers, met aalmoezen, met het verdienen van aflaten. En we zagen, hoe licht dit laatste geschiedt.

En om zulke dingen zou God de straffen in het vagevuur verminderen!? — Hoe is het nu? God acht die immers noodig, opdat de zielen gereinigd in het Nieuwe Jeruzalem binnengaan, waar „niets zal ingaan, dat besmet is". Is die loutering toch weder *niet* noodig, dat zij met zulke goedkoope middelen kan worden afgewend? En gaat de ziel dan toch rein het Nieuwe Jeruzalem binnen? Hoe wordt de zonde, die zoo zwaar scheen te moeten geboet, toch weder nietig en gering, dat hare geduchte gevolgen na den dood door anderen met herhaling van gebedsformules en nietige vormen kunnen worden bezworen.

Indien men zeide: de loutering des Christens, tot heiliging, hier beneden in het ervaren van de gevolgen der zonde aangevangen, wordt in het toekomende leven voortgezet — wij zouden naar het Schriftbewijs vragen, maar zouden er toch eene gedachte van zedelijke waarde in begroeten. Maar een vagevuur, door aflaten ontvolkt!...

En welk een rol speelt het geld daarbij! [8]) Het is niet te verwonderen, dat aanzienlijke roomsche godgeleerden erkend hebben, dat gegoeden hier voorrechten hebben boven de armen. [9]) Juist anders dan Jezus het zeide.

Maar hoe dit zij, — ik herinner er aan, dat als grondslag van dit gedeelte der leer door den schr. alleen aangewezen werd II Maccab. 12 : 40—46. Maar ik tart hem en iederen verdediger der Roomsche leer, om één woord van den Heiland of van één Apostel te noemen, dat, ook maar van verre, het gevoelen van den onbekenden schrijver dier plaats ondersteunt.

Digitized by Google

Van gebeden voor de levenden vindt men overal, van gebeden voor de dooden *nergens* gesproken.

Voorwaar, de leer van het vagevuur is in strijd met de H. Schrift, met het wezen der genade Gods, de heerlijkheid van Christus' werk, den ernst der zonde.

De schr. heeft echter nog eene pijl ter verdediging op zijn boog — het beroep n.l. op de geschiedenis. Het is reeds „van de eerste eeuwen af in de Kerk een algemeen gebruik geweest, om voor de zielen der overledenen te bidden", zoo verklaart hij en beroept zich op Isidorus van Sevilla in de 7e eeuw, die geschreven heeft: „Wij gelooven, dat het opdragen van het Misoffer voor de zielerust der overledenen en het bidden voor hen ons door de Apostelen is overgeleverd, omdat dit gebruik overal in de Kerk wordt onderhouden."

Nu willen we 't gelooven, dat deze Isidorus dit woord in de 7e eeuw geschreven heeft. Maar iets schrijven is nog niet iets bewijzen. En is het niet vreemd om als getuige voor de dagen der Apostelen iemand op te roepen *uit de 7e eeuw?* Acht men voor gebeurtenissen van de 12e eeuw iemand een onwraakbaar getuige, die in de 19e eeuw leefde en over de 12e eeuw beweringen neerschreef, zonder bewijzen? En wat schrijft Isidorus eigenlijk? Dat hij daarom het opdragen van het Misoffer enz. door de Apostelen overgeleverd acht, omdat dit gebruik — in zijn tijd d. i. *6 eeuwen later!* — overal door de Kerk werd onderhouden.

't Is kras. Vooral omdat men in de geschriften der Apostelen volstrekt *niets* van dat gebruik aantreft. —

Maar een krachtiger getuigenis stelt de schr. er naast, van een paar eeuwen vroeger, n.l. van den bekenden kerkvader Augustinus (bij Roomschen en Onroomschen in eere, gest. 430): „Men mag er niet aan twijfelen", zoo zou hij hebben ge-

Digitized by Google

zegd, „dat door de gebeden der Kerk en door het heilig Misoffer, als ook door de aalmoezen, welke ter wille van de afgestorvenen aan God worden geofferd, de zielen der overledenen worden geholpen, opdat God haar met meer barmhartigheid bejegene dan zij om hare zonden hebben verdiend. Want dit gebruik om voor de overledenen te bidden, dat ons door onze voorvaderen werd overgeleverd, zien we door de gansche Kerk onderhouden."

Schr. „zou ook nog de getuigenissen hierbij kunnen voegen van den H. Chrysostomus, van den H. Cyrillus en van vele anderen, maar voor eene zaak, welke zoo algemeen bekend is", acht hij dit „niet noodig".

Een ding brengt hij nog „in herinnering, dat de H. Augustinus zelf in zijne *Bekentenissen* verhaalt, dat zijne moeder Monica hem op haar sterfbed vroeg, haar aan 's Heeren altaar indachtig te zijn en verhaalt, dat hij na haren dood trouw voor hare zielerust gebeden heeft".

Welnu, besluit de schr., „een Kerk waartoe de H. Augustinus, de H. Chrysostomus, de H. Cyrillus, de H. Isidorus behoort, zal toch wel de ware Kerk zijn. In die Kerk bestond het algemeen gebruik om voor de overledenen te bidden." Derhalve heeft zij niet geloofd, dat „de zielen der overledenen altijd of naar de hel of recht naar den hemel gingen." Bij gevolg geloofde zij, dat voor hen, die „niet wegens zware zonden naar de hel verwezen worden" en „toch niet zuiver genoeg zijn" om onmiddellijk ten hemel te gaan, eene andere plaats bestaat, „waar zij van hunne zonden en schulden gezuiverd en door onze gebeden verlicht en geholpen kunnen worden, en deze plaats noemt men de plaats van zuivering of het vagevuur."

De schr. herhaalt hier slechts allerlei stellingen, die wij reeds, op de weegschaal der Schrift gewogen, te licht bevonden.

Digitized by Google

Met eene sluitrede, die in een „algemeen gebruik" der „ware Kerk" haar uitgangspunt heeft, tracht hij vast te stellen, wat aan de H. Schrift (met inbegrip van de apocriefe boeken) schier gansch onbekend is.

Is het historisch bewijs van den heer V. d. H. krachtiger dan zijn Schriftbewijs?

Hij sprak van „eene zaak, welke zoo algemeen bekend is".

Wat bedoelt hij?

Dat het bidden voor de overledenen sedert eeuwen in gebruik is geweest? Het moet toegegeven worden, dat het in de na-apostolische eeuwen al meer en meer is ingeslopen.

Anders echter staat het met de verzekering, dat het in gebruik zou zijn van de eerste eeuwen, of zelfs dat het ons van de Apostelen is overgeleverd.

Voor ik echter hiervan nader spreek, wil ik de getuigenissen der kerkvaders, door den schr. aangevoerd, even nader bezien.

Welke woorden van „den H. Chrysostomus en den H. Cyrillus" hij bedoelt, is in het duister gebleven, zoodat alleen de mededeelingen van den kerkvader Augustinus zijn overgebleven. Het ware goed geweest, indien de schr. ook Augustinus' woorden in het oorspronkelijke had kunnen geven, om de vergelijking gemakkelijker te maken. Bekend is het, dat Augustinus een wegbereider van de leer van het vagevuur geweest is, gelijk wij nog zien zullen. Maar dit is evenzeer waar, dat die leer in strijd is met wat de groote kerkleeraars der eerste eeuwen als hun gevoelen omtrent den toestand der zielen na den dood en omtrent het wereldgericht verkondigden.

En als ik dan Augustinus hoor spreken van „de gebeden der Kerk en het heilig Misoffer" en zelfs Isidorus van Sevilla, dat het opdragen van het heilig Misoffer voor de zielerust der overledenen... ons door de Apostelen is overgeleverd, dan kan

Digitized by Google

ik niet nalaten aan een anachronisme te denken en aan dien Bijbel, eenmaal, in 1686, met goedkeuring van den aartsbisschop van Bordeaux, te dier plaatse uitgegeven, ten dienste van Roomschen en Onroomschen, onder den titel „Het oude en nieuwe Testament van onzen Heer Jezus Christus, vertaald uit het Latijn door de Godgeleerden van Leuven" (zie v. Oosterbosch blz. 27), waarin o.m. de volgende overzettingen (?) voor komen:

Lukas 2 : 41 Zijn vader en zijne moeder deden jaarlijks *eene bedevaart* naar Jerusalem.

Handel. 12 : 2 Zij *lieten het Misoffer opdragen* en vastten.

1 Corinthe 3 : 15 Wat hem aangaat, hij zal gered worden, maar door het vuur van het *vagevuur*.

2 Corinthe 7 : 14 Vereenig u niet *in het sacrament des huwelijks* met de ongeloovigen.

Den wijze genoeg!

Hoe leerden de kerkleeraars der eerste eeuwen omtrent hetgeen na den dood was te verwachten en te vreezen?

Over de H. Schrift en de Apostelen heb ik reeds gesproken.

De heer Van Oosterbosch geeft in zijn aangehaald geschrift een geheel lijstje van uitspraken van kerkvaders over den toestand der ziel na den dood. Ik neem dit, hoe belangrijk ook, hier niet over, omdat hij zijne bronnen niet vermeldt. [10])

Het is zeker, dat de gevoelens niet geheel eenstemmig waren, vooral niet omtrent den toestand der zielen tusschen den dood en het eindgericht. De Apostelen hadden dit wereldgericht nabij geacht, omdat zij de wederkomst des Heeren spoericht nabijgeacht, omdat zij de wederkomst des Heeren vertoefde, begon men over den voorafgaanden toestand te speculeeren. Het doodenrijk, bij de Joden en ook bij de Grieken bekend, werd in de Christelijke beschouwingen overgenomen.

Digitized by Google

Zoo ontstond er eene soort van tusschentoestand, die echter voor *allen* was. Door sommigen werd die voorgesteld als een zielenslaap, wat weder door anderen werd bestreden. Tertullianus oordeelt, dat ten minste de zielen der martelaars aanstonds naar het verblijf der gelukzaligen zullen gaan, waarin dezen een voorrang hebben boven de overige Christenen (de anima 55; de resurrect 43), terwijl Cyprianus in zijn tractaat over de onsterfelijkheid op verschillende plaatsen ook voor anderen de hoop uitspreekt, dat zij terstond bij Christus zullen komen. Hij schijnt geen middentoestand te kennen.

Toch werd de tusschentoestand niet als een louteringstijd, een „vagevuur" aangezien. Neen, van een louteringsvuur spraken Clemens Alexandrinus en, vooral Origenes (gest. 254), wiens breede bespiegelingen, gelijk bekend is, zooveel strijd hebben opgewekt; maar zij plaatsten dit reinigend vuur niet in den tusschentoestand, maar aan het einde der eeuwen, bij den grooten wereldbrand (2 Petrus 2: 10). „Niemand, al ware hij Paulus of Petrus zelf, zal zich aan dat vuur kunnen onttrekken, maar voor de gereinigden (geloovigen) is het vuur onschadelijk" (naar Jesaja 43 : 2) (contra Cels. V : 45).

Dit denkbeeld van Origenes is meer en meer uitgewerkt, maar kreeg eerst door Augustinus de wijziging, dat het louterend vuur in het doodenrijk werd overgeplaatst, waarin de zielen tot op de hereeniging met het lichaam, bij de opstanding der dooden, blijven. En paus Gregorius de Groote (590—606) heeft wat bij Augustinus nog het karakter van eene private meening draagt tot een geloofspunt [11]) gemaakt. Toch wisselden nog de gevoelens zelfs in de 11e en 12e eeuw. Eerst het concilie van Florence in 1438 heeft de leer omtrent het vagevuur als kerkleer bevestigd.

Zoo is de ontwikkelingsgang geweest. Geen wonder, dat een schrander kerkhistoricus gezegd heeft: „Het was het ge-

Digitized by Google

loof aan een zelfs niet door den dood afgebroken voortstreven tot hoogere volmaaktheid, dat in het geloof aan een vagevuur ontaard is."

In ieder geval is het er ver van daan, dat dit geloof „van de eerste eeuwen der Christelijke kerk af" in haar midden geleefd zou hebben. Allerlei niet-Evangelische invloeden, ook bij een uitnemend man als Augustinus, hebben deze dwaling langzamerhand doen ontstaan.

Evenzoo staat het met het bidden voor de dooden of het verrichten van goede daden ten hunnen gunste.

Overvloedig wordt in den Bijbel het gebed aangeprezen, ook het gebed voor elkander, voor allerlei levende personen, b.v. Timotheus 2 : 1, 2, maar, gelijk reeds gezegd, nimmer voor de dooden.

Wèl werd reeds vroeg getracht iets voor de dooden te doen. Zie 1 Corinthe 15 : 29, waar sprake is van dezulken, die zich voor de dooden lieten doopen, d. w. z. ten gunste der gestorvenen. Er waren Christenen, die betreurende, dat hunne aanverwanten ongedoopt gestorven waren, zich ten hunnen gunste doopen lieten, n.l. om hen daardoor de opstanding en het eeuwige leven deelachtig te maken. Men lette echter wel op, dat Paulus zegt: „zij, die voor de dooden gedoopt zijn" en niet „wij" en dat hij met geen woord dit gebruik in bescherming neemt of aanbeveelt. Later is het ook alleen door ketters, Cerinthianen en Marcionieten, toegepast en, naar ik meen, op het 3e concilie van Carthago 397 verboden.

Er is ook eene dooden-communie geweest, waarbij men dooden, die niet onmiddellijk voor hun dood of voor het begin van hunne laatste ziekte het Avondmaal hadden gebruikt, het Avondmaalsbrood in den mond legde, met het bijgeloovig doel, om hun daarvan eene magische kracht ten goede te laten

Digitized by Google

komen. Het werd verboden op de conciliën van Carthago 397, Constantinopel 692, Auxerre (tusschen 578 en 590).

Het onthaal der eerste pogingen, om iets voor de dooden te doen, was dus niet gunstig.

Toch vertoont zich na de derde eeuw meer en meer het misbruik van de gebeden voor de dooden, dat o.a. Aërius, presbyter te Sebaste (omstreeks 360) afgeschaft wilde zien, maar vruchteloos bestreed. Eerst bad men voor de martelaren en heiligen. Daartegen kwam Augustinus op, meenende, dat „het eene beleediging is om voor een martelaar te bidden, in wiens voorbede het ons veel meer betaamt ons zelven aan te bevelen." [12]) Deze aanbeveling in de voorbede der heiligen, om verkorting van de jammeren van het vagevuur, werd toen meer en meer gebruikelijk. En van toen aan verspreidde zich vooral in de middeleeuwen het geloof, op de leer van het vagevuur gegrond, dat de zielen door voorbeden, door de goede werken der geloovigen en ook vooral door zielemissen vertroost of ook wel vroeger uit hun lijden verlost kunnen worden. En waarlijk, het is verre verspreid.

Aangezien echter in ons oog een dwaling nog geen waarheid wordt, omdat zij in den loop der tijden door velen is aangenomen, en wij evenals de Hervormers, ter belijdenis van het eenvoudig Evangelie, tot de bron, Christus zelf en het getuigenis Zijner Apostelen, willen teruggaan, kan ook het beroep van den heer V. d. H. op de geschiedenis, door mij een weinig uitvoeriger bericht, ons niet winnen, maar dringt de ontwikkeling der dwaling, die zij ons toont, om de leer van het vagevuur, door de H. Schrift veroordeeld, met te meerdere beslistheid te verwerpen. [13])

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN.

[1]) Men kan in vele geschiedboeken die toespraken van Tetzel vinden. Ik kan niet nalaten er nog dit van af te schrijven:

„De aflaten zijn de kostbaarste en verhevenste van Gods gaven."

„Dit kruis" (op het roode kruis, dat den aflaatkramer overal vergezelde, wijzende) heeft evenveel kracht als het kruis van Christus. Komt nader en ik zal u behoorlijk verzegelde brieven geven, waarbij zelfs de zonden, die gij nog in 't vervolg wilt bedrijven, u allen zullen vergeven worden. Ik wil mijne voorrechten niet ruilen met die van den heiligen Petrus in den hemel, want ik heb meer zielen met mijne aflaten gered, dan hij met zijne preeken. Geene zonde zoo groot, of de aflaat kan haar uitwisschen; en zelfs indien iemand, wat zonder twijfel onmogelijk is, de heilige Maagd Maria, de Moeder Gods onteerd had, dat hij slechts betale, en het zal hem vergeven worden. Het berouw is zelfs niet noodig.

„Maar er is meer: de aflaten redden niet alleen de levenden, maar eveneens de dooden. Priester, edele, koopman, vrouw, jongedochter, jongeling! hoort uwe ouders en verdere bloedverwanten, die gestorven zijn en roepen uit de diepte van de plaats der pijniging u toe: wij verduren eene schrikkelijke smart. Een kleine aalmoes kan ons redden. gij kunt hem geven en wilt niet."

Veel meer zou ik kunnen overnemen, maar het is genoeg.

Wat het schandelijke gezegde omtrent de maagd Maria aangaat, Tetzel heeft het gehandhaafd en verdedigd in zijne *Antitheses*, tegen-stellingen. in hetzelfde jaar tegenover die van Luther door hem uitgegeven Th. 99, 100, 101 *Positiones fratris J. Tezelii, quibus defendit indulgentias contra Lutherum*. „Sub commissariis insuper ac predicatoribus veniarium imponere, ut si quis per impossibele Dei genitricem semper virginam violasset, eundem indulgentiarum vigore absolvere possent, luce clarius est" d. w. z. „dat aan de commissaris-

Digitized by Google

sen en evenzeer aan de predikers van den aflaat de bevoegdheid is, om, indien iemand, wat onmogelijk is, de Moeder Gods, altijd maagd, verkracht had, hem door de kracht van den aflaat kwijtschelding te verleenen, is helderder dan de dag."

Geen wonder, dat de Jezuïet P. Maimbourg (*Histoire du Lutheranisme* 1681 bl. 21) erkend heeft: „Sommigen van deze predikers (van den aflaat), zooals dit gewoonlijk gaat, maakten zich aan overdrijving schuldig bij het onderwerp, dat zij behandelden en vergrootten zoodanig de waarde der aflaten, dat zij aan het volk aanleiding gaven om te gelooven, dat men verzekerd was van zijne zaligheid en van de bevrijding der zielen uit het vagevuur, zoodra men slechts geld gegeven had". Ook anderen hebben later toegegeven, dat Tetzel te ver gegaan was. Maar in zijne dagen verhief zich tegen hem van pauselijken kant of van dien der hooge waardigheidsbekleeders geen stem. Integendeel, men dankte hem.

Ik herhaal, indien men nu van Roomschen kant zoozeer aanleiding gegeven heeft tot misvatting, wat verwijt men Protestanten, indien die daarvan dupe worden?

[2]) *Katholik* Jahrg. 1881. Band I d. 333.

Dezelfde paus Leo XIII beloofde bij gelegenheid van de kroning van een Madonna-beeld te Pompeji aan alle bezoekers van dat feest „een vollen aflaat en de *vergeving* van alle hunne zonden".

In de kerk San Lorenzo, vóór de muren van Rome, lezen de bezoekers het opschrift: dat aldaar verkregen wordt „de vergeving van alle zonden". In de kerk Prudentiana staat het opschrift: „wie deze kerk bezoekt, ontvangt elken dag den aflaat van 3000 jaar, de kwijtschelding van het derde deel zijner zonden en nog vele aflaten."

[3]) Het is bekend, dat de Roomsche kerk ook gaarne naar 2 Corinthe 2 : 6—10 verwijst als grondslag voor de leer van den aflaat. Dáár vindt men dan in de H. Schrift een geval, dat tijdelijke straf werd toegepast en ook verkort en kwijtgescholden door de Kerk.

Maar reeds Bungener heeft er met recht de aandacht op ge-

Digitized by Google

vestigd, hoe groot de afstand is tusschen wat te Corinthe op aansporing van Paulus geschiedde en de tegenwoordige aflaatsleer en-praktijk der Roomsche Kerk. Men vergelijke 1 Corinthe 5 : 1—6.

Er was te Corinthe een schandelijke daad gepleegd, die de gansche gemeente tot oneer strekte. Op aanschrijving van den Apostel wordt de man, die het deed, door de gemeente geheel uit haar midden verwijderd. De man toont oprecht berouw. Dit heeft ten gevolge, dat men hem het gebeurde, eveneens op aansporing van den Apostel, vergeeft en hem weder in den schoot der gemeente opneemt.

Nu wordt ten eerste de veroordeeling zoowel als de wederopneming van den man, niet van de hoofden der gemeente of van de geestelijkheid, maar van de geheele gemeente gevraagd.

Maar ten andere, wat heeft die gebeurtenis te Corinthe met de aflaten, die voor bepaalde tijden gelden en over het graf reiken, gemeen?

Wel kan men het spoor volgen, waarlangs de laatste met hulp van bedriegelijke redeneering zich uit de eerste hebben ontwikkeld.

Die man te Corinthe werd geheel uitgesloten. Later heeft men uitsluitingen voor bepaalden tijd gekregen — naar den aard en de zwaarte van het bedreven kwaad, voor een maand, een jaar, tien jaren, enz. Dit tijdperk kon ingekort worden, hetzij door een bizonder besluit, gegrond op het berouw van den schuldige, hetzij door een *algemeen* besluit, dat alle opgelegde straffen tegelijk voor eene bepaalde tijdsruimte verminderde. Werd b.v. een aflaat van een maand afgekondigd, dan werd daardoor de verzoening van alle overtreders eene maand bespoedigd. Reeds dit was iets anders dan wat te Corinthe gebeurde. Maar het misbruik nam toe. Men kon dezen aflaat *verdienen*, en dat dikwijls of doorgaans meer door kerkelijke boetedoening dan door berouw. Vervolgens, omdat de aflaat weder de toegang tot de Kerk voor den schuldige openstelde, en de Kerk de poort des hemels is, maakte men de gevolgtrekking, dat de aflaat dus ook den hemel opende, en vereenzelvigde men de verzoening met de Kerk en de verzoening met

Digitized by Google

God. Dit kwam vooral, omdat men de aflaten toepasselijk verklaarde op de straffen van het vagevuur. Hoe meer die verkort werden, hoe spoediger de hemel zich opende. De straffen, hier op aarde niet of niet geheel gedragen door den geloovige, zoo luidde de redeneering, zal hij elders moeten ondergaan of voleinden. Dus heeft de aflaat ook voor *die* tijdelijke straffen kracht. Toen eindelijk tijdelijke tuchtigingen al meer in onbruik geraakten, bleven alleen die straffen van het vagevuur over en bleven de aflaten daarop van toepassing, van hunnen duur een maand, een jaar of langer tijdperk afkortend, voor de personen zelf of voor anderen, al naarmate bij afkondiging beloofd wordt.

Het verschil is groot. Dat de Kerk kwijtschelding schenkt aan eene berouwhebbende van zijn straf, die zij zelve oplegde, is toch iets geheel anders, dan dat zij voor een kerkbezoek verkorting belooft van straffen, waarover geen menschelijk gezag iets te bevelen heeft.

Ook de aanhaling van 2 Cor. 2, die de heer V. d. H. nalaat, kan dus niet ten gunste van de aflaatsleer baten.

[1]) Ieder die voor weinige centen eene *Onderrichting over het Scapulier* en wel bepaaldelijk over *het viervoudig Scapulier* (Utrecht, Wed. J. R. van Rossum) koopt, kan dit daarin lezen.

Daarin worden vier scapulieren beschreven: dat van O. L. Vr. van den berg Carmel, van O. L. Vr. van de zeven Weeën, der Onbevlekte Ontvangenis van O. L. Vr. en der Allerheiligste Drievuldigheid. Er zijn er echter meerdere, b.v. van Jezus' Hart, van den H. Jozef, e.a.

De onderrichting luidt aldus: „De naam *Scapulier* is afgeleid van een latijnsch woord, dat *de schouderbladen* beteekent. In het algemeen wordt door de benaming Scapulier een kleed aangeduid, hetwelk tot bedekking der schouders dient en daarover gedragen wordt. Het godsdienstig voorwerp, hetwelk men Scapulier heet, en dat bestaat uit twee vierkante stukjes *wollen* stof, welke door middel van twee bandjes verbonden worden, is een zeer verkleind schouderkleed, door welks aanneming een katholiek zich voor een waren en bijzon-

Digitized by Google

der vereerder der H. Drieëenheid en van O. L. Vrouw verklaart en door welks dracht hij zich als zoodanig van anderen onderscheidt, aan de H. Drievuldigheid en de H. Maagd voortdurend zich toewijdt en zich deelachtig zoekt te maken aan die gaven en gunsten, welke door de H. Kerk aan deze wijze van vereering van God en Maria zijn verleend. Door het aannemen van het Scapulier wordt men lidmaat van en deelgenoot in den dienst van de H. Drievuldigheid en der H. Moeder Gods en de godsdienstige vereeniging, waarvan dat kleed ten teeken en zinnebeeld is.

„Om de aflaten te verdienen, welke aan het Scapulier verbonden zijn, is het noodig, het te ontvangen van een tot de plechtige overgave daarvan gevolmachtigden priester. Daarna is het voldoende het godvruchtig en voortdurend te dragen.

„Het viervoudig Scapulier bestaat uit het dubbeltal van vier stukjes *wollen stoffe*, die zoo op elkander gelegd en aan elkander gehecht zijn, dat zoowel het kruis op het Scapulier der H. Drieëenheid als de kleur van elk stukje afzonderlijk zichtbaar zijn. De twee gedeelten van het Scapulier, elk dus uit vier stukjes stoffe bestaande, worden zoo door de beide banden met elkander vereenigd, dat men het eene drage op de borst, terwijl de over de schouders heenloopende banden het andere op den rug laten afhangen. Het Scapulier van den berg Carmel wordt aangeduid door een stukje bruine wol; dat van de zeven Weeën door een stukje van zwarte kleur; dat der Onbevlekte Ontvangenis door een stukje blauw en dat der Allerheiligste Drieëenheid door een wit stukje stof, op welk laatste echter in het midden een kruis van *roode* en *blauwe* wol is gemaakt.

„Indien men het Scapulier verliest of verslijt, kan men zich zelven een ander vervaardigen; die het door nalatigheid of zelfs uit goddeloosheid verzuimt te dragen, kan het insgelijks terugnemen, en, na behoorlijke boete, evenals vroeger aan alle voorrechten deelachtig zijn. Het Scapulier der Allerheiligste Drievuldigheid bij uitzondering, volgens verklaring van Innocentius XI, moet men zoo dikwijls het hernieuwd wordt, opnieuw doen wijden.

Digitized by Google

„*1. Het Scapulier Onzer Lieve Vrouwe van den berg Carmel.* Dit Scapulier werd ingevoerd omstreeks het midden der 13e eeuw, door den H. Simon Stock, eenen Engelander (!), die als Generaal-Overste van de orde der Carmelieten, in het jaar 1365 stierf.

„De H. Maagd verscheen hem, en hem het Scapulier toereikende, zeide zij: „Ontvang, mijn beminde zoon, het Scapulier, dat ik aan u en aan geheel uwe orde schenk; aan dit teeken wil ik, dat men u voortaan voor mijne bondgenooten en broeders erkenne. Het is een onderpand van uitverkiezing, een onderpand van vrede en eeuwige verbintenis; *al wie het geluk zal hebben met dit teeken mijner liefde te sterven, zal de eeuwige vlammen ontgaan." (!)*

„Paus Benedictus XIII houdt deze verschijning voor eene daadzaak (de festis L. 2 c. 6). Zij had plaats den 16den Julij; en 't is om er het geheugen van te vereeuwigen, dat de H. kerk jaarlijks op dien dag het feest van O. L. V. van den berg Carmel viert.

„Clemens VIII heeft, 13 November 1600, aan den Generaal-Overste der Carmelieten de macht geschonken, om, met inachtneming der gewone regelen, de broederschap van den berg Carmel in te stellen op de plaats, die hem zou goeddunken, alsmede, om, hetzij persoonlijk, of bij gevolmachtigden, *de leeken er in op te nemen.*

„In het jaar 1316 gaf Johannes XXII te Avigron de vermaarde Bulle, genaamd Sabbathina, waarin hij zegt, dat de H. Maagd hem in eene verschijning beval te verklaren, dat *des Zaterdags na den dood* van diengene, die in de orde of in de Broederschap aangenomen zijn, *zij alsdan in het Vagevuur zoude nederdalen, om de zich daar bevindende leden te verlossen, en hen met heerlijkheid bekroond, op den heiligen berg des eeuwigen levens te leiden."*

Later wordt nog eens als „de grootste troost dergenen, die het viervoudig Scapulier dragen, de belofte" herhaald, „gegrond op de zekere openbaring der Allerheiligste Maagd aan den H. Simon Stock, n.l. *dat allen, die met dit kleed zullen sterven, het eeuwig vuur niet zullen ondergaan.* Het wordt on-

Digitized by Google

der de „*Genaden en Aflaten*, aan de vier Scapulieren verbonden" nog eens opzettelijk vermeld.

Is dit nu geen gemakkelijke weg ten hemel: in dit Scapulier te sterven?

Ik weet het, dat er Roomsche godgeleerden geweest zijn, als b.v. dr. Th. Stabell (*Lebensbilder der Heiligen.* Schaffhausen 1865), die, hoewel het Scapulier verdedigend als „één van die teekenen, die de mensch behoeft om zich het geestelijke en goddelijke aanschouwelijk te maken, het geloof aan het onzichtbare vast te houden, de hoop eene hoogere bezieling, de liefde krachtig voedsel te verschaffen", toch uitroept: „Maar in waarheid, dwaas en verderfelijk bijgeloof ware het, te meenen, dat ons een beeld van Maria op de borst gehangen tot hare beminden en beschermelingen zou maken en ons de eeuwige zaligheid waarborgen!" Die woorden: „wie in het kleed sterft", enz. behelzen volle waarheid, maar slechts, wanneer wij ze juist en volkomen verstaan, niet slechts van het uitwendige, stoffelijke kleed, maar ook van het inwendige, geestelijke"... „Wanneer het Scapulier niet een kleed der deugd is, dien zal het ook niet een kleed des hemels zijn, want wat helpt Maria's beeld zonder Maria's geest", „haren kuischen zin, hare vrome liefde, hare kinderlijke overgegevenheid in den wil Gods"?

Maar in de onderrichting vindt men van zoodanige leering, die ten slotte het uitwendige kleed overbodig maakt, weinig of niets.

Er wordt alleen gezegd, dat wie in het voorrecht deelen wil, om „des Zaterdags na den dood of ten minste zeer spoedig (!) uit het Vagevuur verlost te worden", moet

„1. Volgens zijnen staat de zuiverheid te betrachten", wat eene rekbare uitdrukking is. Maria had ook aan Simon Stock deze voorwaarde niet gezegd.

2. Het Brevier of kleine getijden van Maria lezen, die bij de H. Kerk in gebruik zijn. Zij die niet kunnen lezen, of hierin belet worden, zijn verplicht tot onthouding van vleesch, des Woensdags en Zaterdags en tot onderhouding der door de H. Kerk gebodene vastendagen: eindelijk diegenen, die deze voor-

Digitized by Google

waarden ook niet kunnen volbrengen, kunnen in plaats daarvan dagelijks of eenige keeren in de week zeven *onze vaders* en *wees gegroets* bidden, of het een of ander goed werk verrichten; zich hierin gedragende naar den raad van een biechtvader, die de macht heeft om deze verandering te vergunnen".

Voorts wordt genoemd:

„*2. Het Scapulier van O. L. V. van de zeven Weeën.* Van de orde der dienaars of dienaressen van Maria opgericht in de 13e eeuw door zeven broeders van een oud edel geslacht van Florence, aan wie de H. Maagd zelve in eene verschijning beval, zich ter gedachtenis van hare smarten, met dit kleed te kleeden.

„*3. Het Scapulier der Onbevlekte Ontvangenis van O. L. V.* Van de orde der Thestiner monniken of religieuse geestelijke personen, ingesteld door den H. Gaetan van Vuenzen en Johannes Petrus Caraffa, Aartsbisschop van Theate, die in 1559 als Paus, onder den naam van Paulus IV, stierf.

„*4. Het Scapulier van de Allerheiligste Drievuldigheid.* Toebehoorende aan de orde van de H. Drievuldigheid, of van de verlossing der slaven, ingesteld door den H. Joannes de Matha en de H. Felix de Valois. Deze religieuzen dragen een wit kleed met een kruis van rood en blauw op de borst, zooals een Engel zich aan den H. Joannes de Matha vertoonde, en waarmede de H. Maagd zelve aan den H. Felix verscheen".

„Vele Genaden en aflaten zijn door de Pausen aan de vier Scapulieren verleend". Reeds noemden we de toezegging door Maria geschonken. Bovendien wordt door den priester bij de opneming in de Broederschap van den berg Carmel gezegd: „ingevolge de macht, die ik hiertoe ontvangen heb, maak ik u deelgenoot aan alle overwegingen, gebeden, disciplinen, voorbiddingen, aalmoezen, vasten, waken, getijden, missen, en verder aan alle goede werken, welke de religieusen, door de barmhartigheid van Jesus Christus, zullen verrichten, hetzij bij dag of nacht, in den naam des Vaders", enz.

Bovendien:

„1. Vier volle aflaten voor hen, die tot de H. H. Sacramenten genaderd zijn op den dag, dat zij de vier Scapulieren ontvangen.

Digitized by Google

2. Dezelfde aflaten in de ure des doods, onder dezelfde voorwaarden.

3. Een vollen aflaat op den feestdag van O. L. Vr. van den berg Carmel, die op den 16 Julij invalt, en gewoonlijk den volgenden Zondag wordt gevierd, voor allen, die tot de H. H. Sacramenten zijnde, gebeden zullen hebben naar de gewone bedoeling der Kerk. Benedictus XIV breidde dit voorrecht in 1752 uit tot elken dag van het octaaf, indien men den aflaat op dien dag zelven niet had kunnen winnen.

4. Een vollen aflaat op den voornaamsten feestdag van O. L. Vr. der zeven Weeën onder dezelfde voorwaarden.

5. Een vollen aflaat op Passie-Zondag, onder dezelfde voorwaarden; voor degenen, die het lijden van Jezus en de zeven Weeën van Maria zal overwegen.

6. Vijf jaren en vijf quadragenen aflaat iedere maand voor hen, die op den dag welken men verkiest, tot de H. H. Sacramenten genaderd zijnde, naar de gewoonlijke meeningen zal bidden.

7. Drie jaren en drie quadragenen aflaat voor hen, die het zelfde zullen doen op de feestdagen van onze lieve Vrouw.

8. Vijf jaren en vijf quadragenen aflaat voor hen, die de heilige teerspijs, wanneer zij den zieken gebracht wordt, vergezeld en voor hen volgebeden hebben.

9. Drie honderd dagen aflaat voor hen, die zich van vleesch onthouden, 's Woensdags en 's Zaterdags.

10. Honderd dagen aflaat voor diegenen, die de dooden naar het kerkhof vergezellen.

Nog vele andere aflaten in de kerken, waar één dezer broederschappen bestaat.

N.B. Alle deze aflaten zijn door eene constitutie van Clemens X, 2 Januari 1672, op de zielen in het Vagevuur toepasselijk gemaakt."

Deze onderrichting is kerkelijk goedgekeurd.

Het is eene heele rekening, al die jaren en dagen op te tellen. Maar, nog eens, is het niet een gemakkelijke weg ten hemel, als men zooveel „winnen" kan met het godvruchtig dragen van een kleedingstuk?

Digitized by Google

[5]) Het concilie van Trente verkondigde: „Dewijl de Katholieke Kerk, onderricht door den HeiligenGeest, de gewijde Schriften en de oude overleveringen der vaderen, geleerd heeft in de heilige conciliën en nu laatstelijk in dit algemeen concilie, dat er een vagevuur is, en dat de zielen, die daarin verkeeren, geholpen worden door de gebeden der geloovigen, maar vooral door het Gode welbehagelijke offer der mis, zoo beveelt dit concilie allen bisschoppen naarstig te zorgen, dat de heilzame leer des vagevuurs, ons door de eerwaardige vaderen en de heilige conciliën overgeleverd, geloofd, beleefd, geleerd en overal door de geloovigen van Christus gepredikt worde."

Als gewoonlijk werd ook dit leerstuk met eene vervloeking bekrachtigd:

„Zoo iemand zegt, dat na het ontvangen van de genade der rechtvaardiging, de schuld alzoo is kwijtgescholden aan den berouwhebbenden zondaar, en de pijn der eeuwige straf alzoo is weggenomen, dat deze zelfs geen oogenblik meer zal worden geleden, noch in deze wereld, noch in de toekomende in het vagevuur, voor dat de toegang tot den hemel geopend is, hij zij vervloekt."

[6]) Hoe heeft men in de middeleeuwen over het vagevuur gefilosofeerd! Het vagevuur was niet slechts overdrachtelijk gesproken, niet slechts denkbeeldig, maar een werkelijk vuur, (Thom. Aquinas qu 70 art. 3), dat evenwel bij gebrek aan een lichaam, dat aan physieke smart onderhevig was, krachtens de voorstelling van lijden, op de zielen werkt. Deze voorstelling konThomas Aq. echter niet geheel bevredigen. Anderen b.v. Hugo v. St. Vict spraken niet zoo beslist van een bepaald vuur als wel van eene plaats der reiniging. Maar de voorstellingen werden al meer materialistisch. Eéne voorstelling, nl. van Johannes Wessel (Gansvoort), was anders. Hij vatte het vagevuur gedeeltelijk op als een liefdevuur, waardoor de ziel van hare laatste vlekken gereinigd wordt, een liefdevuur, eigenlijk bestaande in het verlangen naar de vereeniging met God, zoodat het niet zoozeer eene straf is, als wel een begin der zaligheid, welker volmaking evenwel niet de mensch maar alleen God in Zijne macht heeft. Maar deze voorstelling is, zooals we ook

Digitized by Google

uit de besluiten van Trente zien, nooit de kerkelijke voorstelling geworden. Bij haar pasten geene aflaten of zielmissen.

[7]). Zie Jesaja 38 : 17: „Gij hebt al Mijne zonden achter Uwen rug geworpen."

Micha 7: 18: „Wie is een God, gelijk Gij, die de ongerechtigheid vergeeft, en de overtreding van het overblijfsel Zijner erfenis voorbijgaat? Hij houdt Zijnen toorn niet in eeuwigheid, want Hij heeft lust aan goedertierenheid. Hij zal Zich onzer weder ontfermen; Hij zal onze ongerechtigheden dempen, ja, Gij zult al hunne zonden in de diepte der zee werpen."

[8]) Ik kan het verstaan, dat de hr. Van Oosterbosch met bitterheid uitroept: „Was het vagevuur gesloten, dan was ook de muntslagerij der priesters gesloten" bl. 154.

[9]) Dat heeft zelfs Petrus Lombardus erkend (Liber IV dist 45 D), waar hij een rijke en een arme tegenover elkander stelt, beide zedelijk gelijkstaande, beide verdienende geholpen te worden; maar voor den een geschieden vele gebeden en aalmoezen en voor den ander weinige, en waar hij tot de slotsom komt, dat de rijke wel geen *overvloediger* maar een *snellere* absolutie verkrijgt „Potest tamen dici aliter, illa plura subsidia contulisse diviti celeriorem absolutionem, non pleniorem."

[10]). Van Oosterbosch geeft de volgende opsomming (bl. 157 van zijn aangeh. boek):

„Justinus, martelaar, zegt: „Na den dood heeft er eene scheiding plaats tusschen goeden en kwaden; de goeden gaan naar het Paradijs."

— Een geheel juisten indruk van wat Justinus leert, geeft de schr. niet. Justinus verwerpt geen tusschenstaat vóór het eindgericht, maar laat de zielen der vromen eene wijle in een beter oord (het Paradijs) verblijven, de zielen der goddeloozen in een slechter (dial. c. Tr. § 5). Als kettersch verwerpt hij de leer, dat de zielen terstond na den dood in den hemel opgenomen worden. Echter kent hij hun een voorgevoel van hunne bestemming toe (§ 80). Het voorloopig verblijf van Justinus is intusschen geheel iets anders dan de „zuiveringsplaats" der Roomsche kerk. —

Digitized by Google

„Irenaeus zegt: „de kwaden gaan naar het eeuwige vuur, „en de goeden", zegt Cyprianus, „worden in het eeuwige verblijf, voor hen bereid, toegelaten. Onmiddellijk wordt den rechtvaardigen de zaligheid gegeven en de bestraffing aan de boozen. Na den dood komen zij in de eeuwige woning, óf van den dood (de hel) of van de onsterfelijkheid (den hemel)"

„Ik geloof", zegt Gregorius van Nazianze, „dat de goede afgestorvenen *onmiddellijk* na den dood het eeuwige leven en heerlijkheid hebben."

„Ik neem volstrekt niet aan", zegt Cyrillus, „dat de zielen der goeden nog in eene plaats der uitboeting komen; er is geschreven, dat zij altijd met Christus zullen zijn."

„Wanneer wij uit de wereld scheiden", zegt Chrysostomus, „is er geen tijd meer om onze misslagen uit te wisschen."

„Ambrosius zegt: „hij, die in dit leven geene vergeving zijner zonden heeft, zal ook geene vergeving in het andere leven bekomen, want de bestraffing na dit leven dient tot niets meer."

— Deze laatste aanhaling zal de heer V. d. H. terecht weinig doeltreffend noemen, omdat de straffen van het vagevuur geene vergeving van zonden beoogen, maar juist op hen, die reeds vergeving ontvingen, heeten toegepast te worden tot uitboeting van schuld. —

„Op den dag van sterven", zegt Gregorius I, „maakt de goede of slechte geest zich van de ziel meester, en hij houdt haar zonder verandering in bezit."

„De algemeene Kerk", zegt Augustinus (vóór hij dwaalde) gelooft aan het bestaan van den hemel, waar de rechtvaardigen heengaan, en aan de hel, waar zij heengaan, die niet geloofd hebben in Christus, en alwaar zij eeuwig lijden zullen. De derde plaats is geheel en al onbekend, en wij kunnen zelfs geen spoor er van vinden in de H. Schriftuur."

„Bernhardus van Clairveaux zegt: „er zijn maar drie plaatsen: de hemel, de hel en de aarde. In den hemel zijn de goeden, in de hel de boozen en op de aarde zijn goede en booze menschen door elkaar."

Gelijk ik zeide, is het te betreuren, dat de schr., vooral van

Digitized by Google

sommige aanhalingen, zijne bronnen niet genoemd heeft.

[11]) Dial. IV, 39: „De quibusdam levibus culpis esse ante judicium purgatorius ignis credendum est". „Dat er voor sommige lichtere schulden vóór het oordeel een louterend vuur is, moet geloofd worden."

[12]) Injuria est pro martyre orare, cujus *nos* debemus orationibus commendari. (Sermo XVII).

[13]) Ondanks het treffelijk opstel, door ds. M. Lindeborn in dit tijdschrift over het vagevuur geleverd, heb ik gemeend in mijne bespreking van het boek van den hr. V. d. H. dit hoofdstuk niet te moeten overslaan en dus mijne opmerkingen niet te moeten terughouden.

Digitized by Google

Inhoud van Tijdschriften.

Die Wartburg, weekblad, voornamelijk ten dienste van de los-van-Rome beweging in Duitschland en Oostenrijk.

2 Oct. 1903. Umschau-Nummer. „Englischer Brief" van P. M. Diestel te Middelsbrough, nml. over de high-church. „Ein grosses Unternehmen in Frankreich". (De ex-maire van Sèvres, M. d'Echerac, doet eene oproeping voor het werk van Bourrier). „Aus der Schweiz" (Ondersteuning door Zwitsers van de beweging in Oostenrijk). „Siegesaussichten des amerikanischen und europäischen Protestantismus", door Dr. K. Walcker te Leipzig, waarin op den voortgang des Evangelies wordt gewezen en op de minderheid in alle opzichten van het Romanisme. „Der Niederländische Evangelische Bund 1853—1903". „Ludwig Richters Glaubensleben.Eine Betrachtung zu des Meisters 100. Geburtstag", door G. Schürer te Dresden. Aanhaling uit het Deutsche Adelsblatt, waaruit bij vernieuwing blijkt, dat het met Rome heult. En eveneens de Kreuzzeitung. In Saksen neemt het aantal overgangen tot het Protestantisme stormenderhand toe. Verder worden eenige gevallen van roomsche hatelijkheid en overmoed gemeld. De beweging in Oostenrijk duurt voort. In den laatsten tijd is wederom voor 't eerst op zes plaatsen gepredikt. De Jezuïet Andreas Sepp te Praag is prot. geworden en gaat voor predikant studeeren. De prot. leden van den rijksdag in O. zijn herkozen.

9 Oct. Jesuiten-Nummer. Het begint met een krachtige oproeping (opschrift: „Deutsches Volk!") van Dr. Meyer, superintendent te Zwickau. „Wo ein Aas ist, da Sammeln sich die Adler. Nationale Bemerkungen zur Jesuitenfrage in

Digitized by Google

Deutschland". „Im Kampfe gegen die Jesuitengefahr" (met afbeelding van Loyola naar Rubens), door Prof. E. Leonhardt te Bielitz. „Jesuitisches Schulwesen", door H. Mehring. „Aus dem Schuldbuch des Jesuitenordens", door Gustaf Mix. (I Die Jesuiten und die Inquisition). „Klerikale Urteile über die Jesuitenmoral". „§ 1 des Jesuitengesetzes ein Ausnahmegeselz zu Gunsten der Jesuiten". Te Görlitz heeft Prof. Nippold bisschop Anzer openlijk aangeklaagd als oorzaak van den opstand in China. De ministeries van Marine en van Buitenl. Z. bemoeien zich thans met de kwestie. De priester Boleslaus Scheff, die een tijd lang te Königsberg voor predikant studeerde, gedroeg zich slecht en keerde tot Rome terug. Toch juichen de r. bladen!!!

16 Oct. „Karl von Hase und die römische Kirche", door G. Fuchs te Freiberg. (Wordt vervolgd). „Die Apologetik der Augustinusbrüder". „Oesterreichs furchtbarster Krebsschaden", door Waibling. Stukje, met afbeelding, over de nieuwe kerk te St. Aegyd. Stuk over het spaansche drama Paternidad door G. Mix (wordt vervolgd).

23 Oct. „Der Sturz des Mittelalterlichen Papsttums", door O. Hegemann (wordt vervolgd). Vervolgstukken. „Wartburgscherze", door Dr. Rogge, hofprediker. De openl. aanklacht van Prof. Nippold tegen bisschop von Anzer betreft diens „grenzelooze ijdelheid en eerzucht, zijne elke heerschappij over zichzelven verliezende, drinkzucht, zijn gewelddadigheid en leugenachtigheid, die onder de oorzaken van den oorlog (met China) geen geringe rol gespeeld hebben." Prof. N. heeft officieele bewijzen.

30 Oct. Vervolgstukken. „Die Bedeutung der Reformation" door Prof. W. Bousset van Göttingen. „Wer ist der angreifende Teil in Bayern, Katholik over Protestant?", door „ein Kulmbacher Katholik". Toespraak van den Keizer bij de be-

Digitized by Google

vestiging der prinsen August Wilhelm en Oskar, waaruit de levensopvatting der Hervorming spreekt: persoonl. verhouding tot Christus, getrouwheid in het beroep en naastenliefde. Weer staaltjes van ultram. hatelijkheden.

6 Nov. Luther-Nummer. „So spricht Dr. Martin Luther" (eenige gezegden van Luther uit het gelijknamige werk van G. Buchwald, Berlin. M. Warneck 1903, 294 bladz.) „Der Protestantismus und die deutsche Kultur", door Prof. W. Friedensburg. „Luthers Lebensanschauung", door Prof. K. Lamprecht (met portr. van Luther uit 1521). „Was Dr. Martin Luther gesagt und was der Hass seiner Feinde daraus gemacht hat", door Dr. K. Fey (met portret van Luther als Junker Jörg). „Blind", door Prof. A. Thoma. In zake den jongensmoordenaar Dippold schrijft de Neue Bayerische Landeszeitung (orgaan van den Boerenbond) het volgende: „Wat hij in die Seminaries (n.l. te Bamberg en te Münnerstadt) gezien en geleerd heeft, willen wij met nacht en donkerheid bedekken. Wie waren de leermeesters? Wanneer men één hunner, die een geheel Seminarie en een gymnasium zedelijk verpest heeft, straffeloos over de grenzen laat ontvluchten, dan kan men den leerling en het slachtoffer niet de hoogste straf geven". Uittreden van den Franciscaan Frans Bisek („pater Honorat") uit het klooster te Tachau op 26 Oct. l.l. Hij is naar Duitschland gegaan.

13 Nov. „Extremer Antiprotestantismus im katholischen Leben und Denken", door Josef Mayer (wordt vervolgd). Portret (met bijschrift) van den op 22 Oct. l.l. overl. superintendent Josef Winkler, pred. te Arriach in Karinthien, door Lic. Albani. Afb. (met bijschrift) van de nieuwe kerk te Nikolsburg. Afb. (met bijschrift) van het Melanchtonhuis te Bretten. De pruisische generaalsynode heeft op 8 stemmen na den Oberkirchenrat bedankt voor zijn protest tegen de opheffing

Digitized by Google

van § 2 van de Jezuïetenwet. De „Germania" (no. 255) is woedent over deze stem van de preussische Landeskirche. De „Kreuzzeitung" heeft zich bekeerd van de dwaling zijns wegs en erkent nu eindelijk dat Rome de erfvijandin van het Protestantisme is. Het blad kan echter niet nalaten den „Wartburg", die van deze kleurbekenning de oorzaak was, een doorloopened inquisitierechtbank te noemen. In 't koninkrijk Saksen zijn in 1902 slechts 53 Prot. roomsch geworden, daarentegen 854 Roomschen protestantsch. In Regensburg woonde 50 jaar geleden geen enkele Roomsche, thans is de r. pers in opstand omdat de in meerderheid r. raad een Protestant tot burgemeester heeft gekozen. Gemis aan prot. eergevoel der inwoners en laksheid der vroegere pred., die er niets tegen deden, dat de kinderen uit gemengde huwelijke roomsch werden, zijn schuld van dezen toestand. Prelaat Zimmern heeft durven klagen over de prot. Katechismusboekjes, die op de openbare scholen in de Paltz gebruikt worden, omdat daarin naast erkenning van gelijk recht voor alle kerken, de voorkeur aan de prot. gegeven wordt, en dat terwijl in de r. Katechismus voor het bisdom Spiers, die vol onverdraagzaamheid is, van Luther wordt gezegd: „Seine, dem sinnlichen Menschen zusagende bequeme Lehre hat der leichtsinnigen Volksmasse gefallen" en de gesch. der Hervorming behandeld wordt onder het opschrift: „Ausbreitung des Unglaubens". Te Puerto Montt in Chili, alwaar de duitsche prot. kerk kort na hare inwijding in brand werd gestoken, is zij ditmaal op den Sedandag tijdens de prediking door een bende fanatieke r. Duitschers bestormd. Men wete dat de Jezuïeten, die uit Chili gebannen zijn, slechts in deze duitsche kolonie geduld worden. In de kolonie Osorno was reeds vroeger een oproer van r. Duitschers, onder aanvoering van pastoor Bohle, waarbij een door de regeering aangestelde rechter vermoord werd.

Digitized by Google

20 Nov. Afbeelding (met bijschrift) van de nieuwe kerk te Günzburg. „An der Grenze", eene vertelling van den ex-priester A. Ohorn. De pausel. onder-archivaris, pater Denifle, heeft een werk geschreven „Luther und Luthertum in der ersten Entwicklung", dat zóó gemeen en dàt zelfs de „Germania" het woeste schimperij noemt. Gunstige statistiek over den overgang van Roomschen tot het Protestantisme en omgekeerd in Württemberg. Berichten over schandalige behandeling der r. weezen te Schönau (Noord-Bohemen), waarvan 't gevolg is, dat men de nonnen door wereldlijke personen verving. Marconi, de uitvinder der draadlooze telegrafie, trad 10 April 1892 over tot de Prot. gemeente te Livorno.

27 Nov. Ernst Moritz Arndt-Nummer. „Luthergeist", gedicht van Arndt. „1813—1903", toespraak op de vergadering van den Ev. Bund te Chemnitz, 19 Oct. l.l. door Dr. Meyer, superint. te Zwickau. „Ernst Moritz Arndt — ein deutsch-evangelischer Mann", met portret, door J. Schober. Vervolgstukken. De „Germania" heeft medegedeeld dat de hofstoet van den Paus thans uit 3168 personen bestaat, allen levende van den Pieterspenning!!

4 Dec. „Ueber das künftige römische Dogma von der leiblichen Himmelfahrt Marias". „Strömingen im österreichischen Klerus", door O. Hegemann. Bisschop Anzer, de hoofdoorzaak van den opstand in China, is te Rome plotseling gestorven.

11 Dec. Herder-Nummer. „Johann Gottfried Herder über die römische Kirche" (met portret), door Dr. K. Fey. Afbeelding van de nieuwe kerk te Deutsch-Horschowitz, met bijschrift. De magistraat van München heeft kapelaan I. B. Irlbacher als verzorger van het ziekenhuis afgezet wegens schaamtelooze biechtvragen. Op 24 Nov. hebben Mr. Eisenkolb c.s. in den rijksraad geïnterpelleerd wegens het beslag-

Digitized by Google

leggen op eenige prot. stichtelijke geschriften. 't Verbod van verspreiding werd opgeheven.

18 Dec. Drie afbeeldingen van Waiern bij Feldkirchen en van de prot. gestichten aldaar, met bijschrift. In München hebben de overige kapelaans voor het ziekenhuis hun ontslag genomen. Te Sigmaringen is het aantal Prot. in een halve eeuw van 1000 tot 3000 gestegen. Mr. Eisenkolb heeft wederom, en wel met succes, geprotesteerd tegen de beslaglegging op de vertaling van de Laveleye's brochure: „Protestantisme en Katholicisme in hun betrekking tot de vrijheid en de welvaart der volken". Een vrij uitvoerig stuk over den stand van zaken in Nederland. In de kerk der Methodisten te Rome deed de priester Alexander Severi van de kerk S. Giovanni dei Forentini openlijk geloofsbelijdenis. Bericht over de begrafenis van den Protestant Freiherr W. von Wangenheim, gezant in Argentinië. Aangezien de nuntius zich in dit r. land ten onrechte beschouwde als deken van het diplom. corps en den gezant van Spanje verhinderde te spreken, bleef de toespraak van wege dit corps achterwegen, zoodat de president der republiek zich genoodzaakt zag eenige desbetreffende woorden in zijn toespraak in te lassen. Groote ontwaardiging ontstond over deze aanmatiging.

25 Dec. „Ein Tag aus Luthers Leben", door Gustaf Mix, en, evenals in ieder nummer, vele berichten over de beweging in Oostenrijk, welke wij nog steeds niet mededeelen wegens het artikel van Pfarrer Braeunlich, hetwelk den loop van 1904 geplaatst zal worden.

1 Jan. 1904. Zwingli-Nummer (1 Jan. geboortedag van Zw.), bevat, behalve een groot portret van den Hervormer, artikelen over hem door Dr. Meyer en door Brändli. „Die konfessionellen Verhältnisse in der Schweiz", door W. Kambli. „Oesterreichischer Ultramontanismus im Schweizerischen Kanton

Digitized by Google

Graubünder", door B. Gautenbein in Thur. „Die Vertreibung der Evangelischen aus Locarno, ein Bild aus der Gegenreformation in der Schweiz", door M. Schüli. De prot. gemeente te Bukarest telt de koningin-moeder Carmen Sylva onder hare leden. De r. bisschoppen op de Filippijnen willen door een proces de 100 kerken der onafhankelijke Roomschen wederom in handen krijgen. In 1903 zijn in Zwitserland 22 nonnen wegens smokkelarij aangeklaagd.

8 Jan. „Ein Hirtenbrief" (van de b. in Bohemen tegen de L. v. R. beweging), door Dr. Meyer. „DieLos-von-Rome-Bewegung im Jahre 1903". In de Wochenschau lezen we dat Freiherr von Rotenhan, een beslist Protestant, gezant bij den paus is. De ultram. bladen zagen hem gaarne vervangen door een Ultramontaan. Denifle, schrijver van „Luthers galante Abenteuer", heeft nu deel 1 uitgegeven van „Der sterbende Luther". Zelfs de r. pers is verontwaardigd, doch terecht wordt gevraagd naar het essentieel onderscheid (het is slechts gradueel) tusschen Denifle en Janssen. De landerijen der monniken op de Filippijnen zijn door Amerika gekocht voor 29 millioen Mark (men vraagde 48). In Brazilië zijn 40 duitsche predikanten, die ieder 2000 à 2500 zielen te verzorgen hebben. Er zijn echter tweemaal zooveel prot. Duitschers. Een oproeping wordt gedaan aan de vele proponenten, die in Duitschland lang op een plaats wachten.

15 Jan. Vervolgstukken. De majoraatsbezitter graaf Sigismund Raczynski op Augustusburg te Obersitsko is op 31 Dec. l.l. met zijne vrouw tot de prot. gem. overgegaan. De pausel. huisprelaat, Prof. Vigener, Dr. Phil. et Theol, werd op 1 Dec. l.l. voor 40.000 Mark bestolen door een kassiersbode, die een briefje achterliet, meldende, dat het in V.'s belang was de zaak te laten rusten. Beiden weigeren inlichtingen te geven, V. beweerde, dat alles in orde was, doch werd wegens begun-

Digitized by Google

stiging van diefstal tot 4 weken gevangenisstraf veroordeeld.

22 Jan. „Bedrohung des Protestantismus in Bayern durch dat neue Wahlgesetz". De nieuwe kieswet, die reeds door de commissie is aangenomen en in de Kamer behandeld wordt, zal aan het Centrum in B. voor onafzienbaren tijd een groote meerderheid verschaffen, want zelfs bij één stem meerderheid zal er geen herstemming zijn. Men berekent aldus: Centrum 103, Liberalen, Boerenbond + Konservatieven, Social-democraten ieder 20. Het nu reeds heerschende Centrum zal dan gaan tyranniseeren zonder grens. Neue Seelsorgerstellen in Bayern". „Protestantenhetze in Bayern". „Ein Hirte", met portret van den befaamden Kohn. aartsb. van Olmütz (Jodenzoon), die zijn priesters tyranniseert en zijne arbeiders voor 20 of 22 Heller per dag laat werken, zooals gerechtelijk is vastgesteld. Vervolgstukken. Graaf Moy, roomsch, doch geen ultram., heeft in den rijksraad van Beieren voorgesteld het stemrecht aan de geestelijken te ontnemen. De r. pers is woedend. Onder „Rusland" vinden we dat vol beteekenis voor de klerikale regeering in Spanje is, dat zij tot aartsb. van Valencia benoemd heeft den Dominicaan Nozaleda, die als aartsb. van Manilla eene direct hoogverraderlijke houding gedurende den oorlog heeft aangenomen. In Madrid en 80 andere plaatsen in Spanje hebben op 10 Jan. l.l. demonstratievergaderingen tegen de monniken en de regeering plaats gehad.

29 Jan. „Walter von der Vogelweide und Rom" (met afbeelding van het standbeeld), door Dr. Th. Klaiber. Vervolgstukken. Het voorstel-Moy (zie vorig nummer) berust op de overweging, dat de zielzorg lijdt onder de verkiezingsagitatie der geestelijken. In no. 30 van de Allgemeine Zeitung begroet een jeugdig geestelijke, mede namens vele ambtgenooten, dit voorstel met vreugde. Hij beklaagt zich over het schrikbewind van het Centrum. De centrumspers kookt van

Digitized by Google

woede. Niet minder dan bijna 3100 vereenigingen in Beieren worden door geestelijken geleid. In de Kamer van B. heeft de soc.-dem. Müller op 15 Jan. medegedeeld, dat hij de geestelijke vader is van de beruchte Pilatus-brieven tegen Graaf von Hoensbroech!!

5 Febr. Kant-Nummer. Groot portret van Kant. „Kant und der Protestantismus", door Prof. Dr. R. Eucken. „Das Verdienst Kants um die evangelische Theologie", door Prof. Dr. J. Kaftan. „Kant und der Zweckbegriff in der Natur", door Prof. Dr. Joh. Reinke. „Paulsens System der Ethik", door Dr. J. Unold. De met den oostenr. luitenant Guagnoni verloofde prinses van Reusz-Greiz wordt ten slotte toch prot. getrouwd. Wegens de duitsch-gezindheid der officieren in Beieren zijn zij door de priesters gehaat. Deken M. Hauck te Fellen bij Würzburg betitelde hen op den kansel als „Lausbuben", weshalve hij tot 200 Mark boete werd veroordeeld, hoewel hij ontkende het woord gebruikt te hebben — hetwelk echter onder eede door getuigen verklaart werd. De onderpresident van de Kamer (liberaal) in B. bedankte voor dit ambt na een onhebbelijkheid van den president (ultram.) en werd toen door een ultram. vervangen. De vorstbissch. Konsistorialrat Bitta te Köberwitz, in de diocese Kohn, die twee jaar tuchthuisstraf wegens onzedelijkheid heeft gehad, is terstond tot pastoor van Kranowitz aangesteld.

12 Febr. „Katholicismus und Protestantismus", door R. Bartolomäus (wordt vervolgd). „Römische Physiognomiker". Dit stukje handelt over het jongste smaadschrift tegen Luther van pater Denifle, die zijn boek eindigt met de bewering, dat reeds aan Luthers gezicht te zien is welk een gemeen sujet hij was. Hier vinden we nu de portretten van Luther en van Liguori naast elkaar. Dat van Liguori is hetzelfde, dat de uitgever van „der Scherer" te Innsbruck drie jaar geleden als

Digitized by Google

prentbriefkaart uitgaf, toen de zedeleer van dezen „heilige" ter sprake kwam. Een schilder schreef destijds: „Slechts de gloeiendste haat tegen den h. godsdienst kan zulk een karikatuur teekenen, onzen grooten heilige met zulke heimelijk vertrokken trekken, met zulk een duivels spottenden blik". Ook de Officier van Justitie zag er niets anders in, en legde beslag op de briefkaarten, doch moest ze weder uitleveren, toen de uitgever bewezen had, dat het gelaat van Liguori hier getrouw werd wedergegeven. „Was Luther Denifle und Konsorten ins Stambuch schreibt". (Aanhalingen van L.) „Eine neue grossartige Erbschleicherei der Jesuiten": de erfenis van mej. Granier te Marseille, die hare familie onterfde en 400.000 francs aan de Jez. vermaakte. Het testament werd vernietigd. „Kantianer und Jesuiten". „Katholische Propaganda in Nürnberg. In Dresden I (1e stadsdeel) werden in 1903 slechts 20 personen roomsch (waaronder weer 7 adellijken), doch 445 protestantsch. De hoogleeraren van het Institut Catholique te Parijs hebben gezamenlijk partij gekozen voor Loisy. Het proces van de familie van pater Granier over 't eigendomsrecht der Chartreuse is in vollen gang. Niettegenstaande valsche opgaven, is reeds bewezen dat er in 1897 een nettowinst was van vier millioen francs.

The Converted Catholic, maandschrift onder redactie van den ex-priester J. A. O'Connor.

1903. Afl. 10. Verscheidene r. engelsche schrijvers zijn prot. geworden. Dr. St. G. Mivart (die vlak vóór zijn dood geëxcommuniceerd werd), Marie Corelli, Dr. C. Doyle, G. Moore e.a. Het tijdschrift heeft tot nog toe 5000 getuigenissen van bekeerde Roomschen opgenomen, allen gericht aan den redacteur. Op 't oogenblik helpt de red. wederom drie ex-priesters: N. Carusone is op de evangelistenschool van Moody, alwaar

Digitized by Google

Dr. A. Giampetro reeds langer vertoeft, en verder Dr. A. Gil, geb. te Columbia, diocese Bogota, in 1891 te Rome gepromoveerd tot Doctor in het kerkrecht. Wederom getuigenissen aangaande groote overgangen tot het Protestantisme. „Dissensions among the Paulist Fathers" (overgenomen artikel). „Bicentenary of Jonathan Edwards", met portret van dezen in Amerika beroemden theoloog. „French Convents again", door den ex-Passionist A. Baumann. „False in Prophecy as in Promises", over aartsb. Quigley van Chicago. „Pope Pius IX and the southern confederacy", door Dr. L. R. Foote, pred. te Brooklijn.

Afl. 11. De overste der Paulisten te New-York heeft een der monniken aangeklaagd wegens onkuischheid, doch werd wederkeerig aangeklaagd wegens schending van biechtgeheim. „Rome's Victory in New-York", kolonel G. B. Mc Clellan, de nieuwe mayor, is wel prot., doch was candidaat van Tammany Hall, zoowel wegens zijn toegevendheid tegenover Rome, als omdat zijne zuster roomsch is geworden bij haar huwelijk. „Protestantisme in the Philippine Island", door Dr. G. F. Pentecost (Redevoering in Manilla). „The Independent Catholic Church in the Philippines", door aartsb. Gregorio Aglipay (met diens portret).

Afl. 12. „Jesuit Doctrine". „High Priest or Many Priests". „Rome's enormous Losses". „Nuns and the public Schools — the Lima-case", door raadsheer de Witt C. Morrell van New-York (Lima ligt in Livingston County, N.-Y.). Slot van het artikel van Dr. Pentecost met afb. van de eerste kerk der Presbyterianen op Manila.

1904. Afl. 1. „Protestant and Catholic versions of the Bible". „God's rule for man's faith and praetice" door Revd. J. Sanderson, Theol. en Litt. Doct. „The Church and the Kingdom" door Dr. A. Erdman, pred. (over de vraag of de kerk = Gods

Digitized by Google

Koninkrijk), met portret van den schrijver. Iets over den uittocht van G. Moore, een bekend Engelsch schrijver, uit de R. Kerk. Brief van den pred. C. Tornos, ex-pr. te Madrid, red. van El Christiano, over de bijbelverspreiding in Spanje. De Zuid-amerik. priester Dr. A. Gil, gast van O'Connor sinds Augustus, heeft onder de spaansche zeelieden te New-Fork N.T. uitgedeeld. Een priester, die door den b. van St. Louis onderdrukt is, biedt aan een groote chronique scandaleuse te schrijven. De red. zegt dat daarvoor zooveel stof is, dat hij zijn tijdschrift er doorloopend mee zou kunnen vullen (en noemt ook een drietal voorbeelden), doch raadt hem aan liever den eenigen weg der zaligheid te leeren kennen. Voortzetting der brieven aan kardinaal Gibbons.

Le Prêtre Converti, maandblad onder redactie van den ex-priester J. B. Corneloup, sinds overleden.

1903. No. 10. „La lutte anticatholique au XVIe siècle, la lutte antireligieuse au XXe", door Ds. Cabrol, „Il faut 's entendre", door J. Louis, ex-pr. „Dans le Gers", door den ex-pr. B. Teulère, waarin hij mededeelt hoe heerlijk de evangelisatie in dit departement vooruitgaat. Dito stuk over „Vichy. Une semaine de conférences", door Ds. A. Cosson. „Un Pape qui perd son latin", door den red. (over foutieve vertaling van een tekst en de daarvan uitgaande toespraak tot de werklieden van het Vaticaan).

No. 11. „Pape religieux, ou Pape politique", door den red. „Une Conversion", handelende over de bekeering van Paul Riot, ex-Trappist. „M. M. Corneloup et Louis à Riom", door P. de Perrot. „Petits frères," door J. Louis. Wederom berichten van den heer Teulère. „L'évolution religieuse au XXe siècle", door Ds. du Bellay, voorheen hoogleeraar in de wijsbegeerte en secretaris op het Vaticaansch Concilie.

Digitized by Google

No. 12. „Pape politique", door den red. „Coeurs de nonnes", door J. Louis. „Archeveque et ancien Prêtre", door Elisée le Garrec, ex-pr. „En Corse", door J. Costa, ex-pr., over een evangelisatiereis met den heer Réveilland. „Le Droit à la Vérité", door J. Rouzeau, ex-pr.

1904. No. 1. erichten over den arbeid der ex-priesters Bonnet, Corby, Guendon en Le Garrec. „L'Abbé Loisy à la Sorbonne", door den ex-pr. J. Louis. Overgenomen stuk uit de „Chrétien Belge" over het overlijden van den ex-pr. Emile Cavrois, geb. 5 Mei 1829 te Gaudiembré (Pas de Calais), gedurende zes jaar vicaris en gedurende twaalf jaar pastoor, bekeerd door 't lezen van Monod's „Lucile ou la lecture de la Bible". Hij verliet de R. K. in 1879, evangeliseerde in Frankrijk en werd daarna pred. bij de Belg. Zendingskerk te La Louvière. Hij stierf 12 Oct. l.l. Belangrijk overgenomen stuk uit de „Independent de Seine-et-Oise" („Etats d'âme") van een priester, die mededeelt, dat vele priesters met ongeduld wachten op de gelegenheid om in het burgerlijk leven te gaan en die de redenen daarvan uiteenzet. „Prêtre reconverti", over den weder r. geestelijke geworden pred. H. Bouvier, beschermeling van het „Oeuvre" van A. Bourrier. (Zie „Le Chr. Français van 19 Dec.). „Pauvres Soeurs" (brief van een non aan J. Louis).

No. 2. Stukken over den heer Corneloup. Mededeeling, dat Ds. Meyer en de ex-pr. Louis voorloopig het tehuis besturen en dat de laatste tevens als redacteur van het blad zal optreden. Groot stuk van den ex-Franciscaan E. le Garrec over een evangelisatiereis in Bretagne. Zijn optreden te Quiberon, zijn vorige woonplaats, waar G. voor stampvolle zalen sprak, niettegenstaande heftig en daadwerkelijk verzet van de geestelijkheid (waarbij zijn broeder) en fanatieke vrouwen, die hem zelfs te lijf gingen. Hij (of liever het Evangelie) triumfeerde.

Digitized by Google

Le Chrétien Français, onder redactie van den ex-priester A. Bourrier. Verschijnt (voortaan) den 1en en den 3en Zondag der maand.

3 Oct. 1903. Uittreden van Victor Fournier, zendeling in Japan.

17 Oct. „L'infaillible parole" (n.l. van den paus), door den red. De heer Tournier, ex-pastoor van Boissy, is 19 Oct. l.l. overleden. Het tehuis voor ex-priesters te Halle heeft er tot nog toe 40 uit Oostenrijk en Duitschland opgenomen om aldaar te studeeren. In 1902 heeft men in de hoofdkerk van Angers 40.000 fr. gecollecteerd voor het beeld van St. Expedit. Abbé Houtin schrijft dat deze „heilige" nooit heeft bestaan. Het woord „expeditus" (= verzonden) bij een geraamte uit de catacomben hebben de nonnen van Saint-Thomas-de-Villeneuve, bij Parijs, die dit geraamte ontvingen, voor een naam aangezien. Abbé Lefranc, directeur van den Cercle Catholique te Orleans, is veroordeeld tot zes m. gevangenis wegens onz. aanslagen op soldaten. Broeder Michel, van de congreganistenschool van Tour d'Aigues (Bouches du Rhône) is beschuldigd van 50 aanslagen op kleine jongens. De ex-Congreganist Ribeyre, nu vicaris te Milles (zelfde dep.) wordt vervolgd wegens aanslagen op 15 à 20 meisjes. De zusters in de marinehospitalen te Toulon zijn ontslagen wegens doorloopenden diefstal. Abel, superieur van bovengen. school en broeder Joseph, aangeklaagd door genoemden br. Michel, zijn eveneens in de gevangenis gebracht.

Digitized by Google

Twee ex-Priesters.

1. Dr. M. H. J. SCHOENMAEKERS.

Mathias Hubertus Josephus Schoenmaekers werd te Maastricht geboren 13 Dec. 1875. Na met uitstekend gevolg zijne voorbereidende studiën te Rolduc voltooid te hebben, vertrok hij naar Rome om zich daar te wijden aan de studie der roomsche Theologie. Hij promoveerde er tot Theol. Doctor aan de Jezuietenuniversiteit (Universitas Gregoriana). Zijn priesterlijke opleiding ontving hij in het Collegium Germanicum, dat met de Jezuietenorde door Loyola werd gesticht ter bestrijding van het Protestantisme. In Nederland teruggekeerd werd hij benoemd tot rector van eene höhere Töchterschule te Bunde (Limburg), welken post hij ongeveer twee jaren bekleedde.

Aldaar heeft hij den strijd gestreden, dien hij in zijne brochure „Christendom en Dogma" beschrijft. Zijn ambt bracht

Digitized by Google

hem in de eenzaamheid, zoo noodig voor den denker. Dank zij die eenzaamheid kon hij zich langzamerhand onttrekken aan de betoovering van de macht en de pracht van Rome's kerk, wier grootste luister hij had gezien en bewonderd.

Slechts na grooten strijd gaf hij datgene prijs, waarbij hij voorheen rust (zij 't dan ook valsche rust) had gevonden. Te vergeefsch was zijn verblijf bij de Trappisten te Rochefort en daarna bij de Jezuïeten te Franchiennes. Hij wilde zichzelven dwingen te gelooven wat Rome leert, doch hij kon niet. Helaas! bij zijn verlaten van Rome's kerk keerde hij zich niet tot den Christus als den eenigen weg des behouds. Dat blijkt uit zijn brochure: „Cnristendom en Dogma. Eenige principieele opmerkingen" (Amst. J. C. Dalmeyer 51 blz.)

Voorheen had Dr. S. een tweetal brochures uitgegeven: „De Wereldorde" en „Waarom gelooft gij?" Het eerstgenoemde boekje is een dichterlijk-wijsgeerig pleidooi voor de theïstische wereldbeschouwing, het andere een beknopte populaire verdediging van de leer van Rome's kerk — de laatste stuiptrekking zijner roomsche overtuiging.

Van „De Wereldorde" schreef P. Hendrichs, hoogleeraar in de wijsbegeerte te Oudenbosch, een aanbeveling in de Maasbode. Daarin zegt hij o.a.: „De gedachtengang van dit nederig werkje van nauwelijks 60 kleine bladz. heeft iets kranigs, iets mannelijks, iets vastbeslotens, iets, dat van zelfbewustheid getuigt. Ik aarzel niet te zeggen: eene levenswijding, zonder den oratorischen vorm van den Amsterdamschen professor J. V. de Groot."

P. van Kasteren, hoogleeraar in de Theologie te Maastricht, vergelijkt in de „gele boekjes" der St. Willebrordusvereeniging „Waarom gelooft gij?" met een brochure van Famulus (volgens v. K. een pseudoniem van een der eerste roomsche apologeten) en zegt: „Wij komen den geachten Famulus niet

Digitized by Google

te na, wanneer wij zeggen, dat Dr. Schoenmaekers èn in wetenschappelijkheid èn in gezonde, heldere, keuvelende populariteit hem met eere ter zijde streeft."

De roomche pers zal dus in ieder geval moeten toegeven, dat Dr. S. een man is, op wiens schrijven acht gegeven mag worden. Waarom zwijgt ze dan zijn laatste brochure hardnekkig dood? Omdat ze, zoo niet met deze *brochure*, dan toch met den *overgang* van Dr. S. verlegen zit, zooals met *elken* overgang van een priester, hetwelk blijkt uit zwijgen óf verdachtmaken. De gewone verdachtmaking — men weet 't — is de begeerlijkheid des vleesches. Over deze echter schijnt Dr. S. geen oogenblik gedacht te hebben; wel over die van niet uit overtuiging gehandeld te hebben. Daarom schrijft hij: „Deze brochure schrijf ik om rekenschap af te leggen, niet om propaganda te maken. Een afgevallen priester maakt zich los van vele banden, en laadt daardoor reeds den schijn op zich, niet uit overtuiging te handelen. Mijn goede naam is mij te lief, om dat zonder verweer te verdragen."

Wij zouden zoo zeggen: *juist* omdat de afvallige priester zich losmaakt van vele banden, ligt de veronderstelling voor de hand, dat hij wèl uit overtuiging handelt. Van een halfgod wordt hij een verachte en verworpene en helaas! bij zijn nieuwe geloofsgenooten vindt hij niet altijd zedelijken of geldelijken steun, zoodat ook gewoonlijk een harde strijd om 't bestaan zijn deel wordt.

In allen gevalle dient de strijd eener ziel om licht en leven met eerbied te worden gadegeslagen, al bedroeft men er zich over, dat die strijd niet leidt tot Hem, die het Licht en het Leven is.

Dr. S. bevindt zich thans in het buitenland, alwaar hij zich bezig houdt met letterkundigen arbeid; vaste plannen voor de toekomst heeft hij nog niet.

Digitized by Google

De brochure, waarin Dr. S. zijn uittocht uit de R. Kerk aankondigt, bevat deze tien hoofdstukken: Het geweten, Jezus' zedenleer, Jezus' godsdienst, Dogmatisch geloof een ontwikkelingsstadium, Religieuse Bijbelcritiek, „Das Wesen des Christenthums", Christendom en geschiedenis, Christendom en wonderen, „Bekeerlingen" en „Afvalligen", Religieuse eenheid. Deze worden voorafgegaan door een voorwoord en gevolgd door een „Brief aan den Heer N."

Kort maar duidelijk behandelt de schrijver deze onderwerpen. Al kan men niet nalaten telkens vraag- en uitroepteekens te zetten, men leest toch gaarne door, om zijn betoog te volgen. De aard van dit tijdschrift laat niet toe uitvoerig stil te staan bij verschillende kwesties, welke ter sprake komen. Het betoog van den schrijver komt hierop neer:

„Niet als Katholiek, niet als Protestant, maar als Christen tot Christenen sprekende, kan ik uitgaan van de stelling: wie volgens geweten leeft, leeft zedelijk; wie volgens geweten leeft, leeft godsdienstig. In zedelijkheid en godsdienst heeft het geweten de eenige absoluut-geldende stem. Het geweten, d. i. de ondoodbare stem Gods in ons gemoed die ons de algemeene, steeds geldende wetten van God verkondigt.

„Aan dat geweten moet Jezus zedenleer worden getoetst en voor den zedelijk gezonden mensch draagt deze haar bewijs in zichzelve. Christus heeft aan de menschheid geen nieuwe zedeleer verkondigd, maar kleuren gegeven aan een schets, die reeds geteekend was in de innigste innigheid van 's menschen ziel.

„Godsdienst is innige levenswijsheid, het hoog-mooie leven zelf, dat opbruist uit de pieuse gevoelens van onze hoogere natuur, ons beter Ik. Omdat de menschheid altijd één en hetzelfde menschenleven leefde, moet altijd een en dezelfde godsdienst hebben bestaan. Jezus heeft alleen krachtig den éénen

Digitized by Google

gewetensgodsdienst aller menscheneeuwen: Mensch, gij zijt een kind Gods, gepredikt. Vandaar dat het Christendom niet dogmatisch is. Dogma is een als godsdienstige absolute waarheid voorgestelde bewering, die in het geweten geen bevestiging kan vinden, maar aangenomen wordt uit eerbied voor een uitwendig leergezag (Bijbel of Kerk). Want God kan niets tegen het geweten in openbaren en wat er ook zij van de mogelijkheid eener goddelijke openbaring buiten het geweten om, feitelijk spreekt God slechts door de stem des gewetens tot ons want het geweten protesteert tegen iedere thans bestaande dogmatiek Het dogmatisch geloof moge noodig zijn voor Christenen-op-weg, voor geestelijke Christenen niet, ondogmatisch is beter.

Het geweten oefene religieuse Bijbelcritiek, kan door de geschiedenis niet gebonden worden, behoeft geen wonderen en doet Christenen één-zijn.

Zoo wordt voor den schrijver het „Ik" de maatstaf aller dingen. En zeker is dit te begrijpen als reactie tegen de vernietiging der individualiteit, zooals deze gevonden wordt in de kerk, welke hij heeft verlaten; gelijk we in deze geheele brochure den ex-priester vinden in actie en reactie. De beschuldiging van subjectivisme werpt hij verre van zich, omdat het geweten wortelt in de objective, algemeene menschennatuur, omdat het is Gods Stem, in alle menschengemoederen geincarneerd als ééne goddelijke Macht. Doch waar dr. S. zelf zegt, dat er zedelijk-ongezonden zijn, moet er toch een toetssteen zijn, waaraan het geweten wordt getoetst. Dat hij nadruk legt op de individualiteit is zijn recht, onrecht dat hij de verschijningsmensch norm laat wezen. Slechts in gemeenschap met den levenden God wordt het „Ik" geboren. Jezus is niet de Ideaal-mensch, maar de reëele mensch. Hij zegt: „zoo wie zijn leven verliezen zal, om mijnentwil, die zal het vinden."

Digitized by Google

„Het geweten — zegt D. Ch. d. l. Saussaye [1]) — is wel in zijn diepsten grond, maar nooit in zijn tegenwoordigen toestand, nooit met betrekking tot zijn inhoud, iets absoluuts. Het is de openbaring van de mate van waarheid, die de mensch bezit, verbonden met den eisch van meerdere en hoogere waarheid". En Prof. Lamers schreef: „Ook in den strijd der meeningen op het gebied der geloofsformulen heeft men telkens op het geweten te wijzen, niet om in zijne uitspraken de beslissing te zoeken, maar om bij zichzelven en anderen aan te dringen op het onderzoek, of het geweten staat onder den invloed van den Heiligen Geest. Alleen zulk een geweten kan de rechtbank zijn, waarvoor de zaak des Christendoms wordt behandeld". [2])

Willekeurig moet de critiek zijn, in naam van „het geweten" geoefend. B.v. de S. zegt: „God is *de* Goedheid, tevens *de* Wijsheid, *de* Almacht. Als ik nu de volmaakte Goedheid ten opzichte der menschen daarin zie, dat Hij iedere goede daad, hoe gering ook tot zegen maakt, m a. w. in iedere goede daad een evenredige belooning legt, is mijn geweten tevreden; dan is ook de vaderlijke Godheid, de teederste Barmhartigheid zeer goed te vereenigen met de strengste Rechtvaardigheid." Maar hoe nu als ik dat niet zie, als mijne ervaring die is van den dichter van den 73sten Psalm, als ik sta tegenover het kruis op Golgotha? „Men meent, slechts grove en verkeerde menschvormige voorstellingen te verwerpen maar echter de Persoonlijkheid Gods te handhaven: en men ziet niet in dat men op den weg dezer afschilling der begrippen, bij dat van den „persoonlijken God" aangekomen zijnde, een willekeurig gekozen rustpunt stelt en dat men, consequent doorgaande,

1) De Brief aan de Hebreën, 2e druk blz. 405.
2) Bijdragen op het gebied van Godgeleerdheid en Wijsbegeerte, Rott. E. H. Tassemeyer blz. 431.

Digitized by Google

even bepaald de persoonlijkheid Gods als Zijn wonderdaden behoorde te ontkennen". [1])

Neen, niet in den God, die in het geweten doorschemert, vindt het harte rust, maar in Hem, die zich geopenbaard heeft als de heilige Liefde, die de zonde haat en daarom Zijnen Zoon gaf tot een Verlosser van zondaren. Dien de Zoon zal hebben vrijgemaakt, die zal waarlijk vrij zijn.

---

2. F. F. GRANJON.

„Le roman d'une Conscience" — onder dezen titel gaf de ex-priester, wiens portret wij u hierachter aanbieden, [2]) in de „Chrétien Français" een beschrijving van zijn zielestrijd. „De strijd een priesters" — aldus betitelde Dr. C. Hille Ris Lambers zijn nederlandsche bewerking hiervan, welke 271 bladz. groot, door den heer C. F. Callenbach werd uitgegeven als deel II van den zevenden jaargang der Vereeniging „Christelijke Bibliotheek" en welke afzonderlijk verkrijgbaar is voor *f* 1.50 ingenaaid en *f* 1.90 gebonden.

Den jongen Charles Fleury, in wien de schrijver zichzelven ten tooneele voert — in het woord „aan mijn voormalige medebroeders in het priesterambt" zegt hij: „de priester Fleury, van wien ik u verhalen ga, die op mij gelijkt als een broeder, zijt gij zelf" — zien wij komen „op de „kerkelijke" school"; wij vergezellen hem naar het klein-, het groot-, en het theologisch seminarie; wij zijn getuigen van zijn vertrek vandaar, maar ook van zijn terugkeer, na de intermezzo „op het college der Josephisten"; van zijn ordening tot het onder-diaconaat, welke „de kloof graaft, die niet meer gedempt kan worden";

---

1) J. H. Gunning, Blikken in de Openbaring I 32. Vgl. Van Nes, Nieuwe Mystiek blz. 178.

2) De heer C. F. Callenbach leende ons welwillend het cliché.

Digitized by Google

van zijn priesterlijke ordening, waaronder zijne ziel dor blijft en van de bediening zijner eerste mis, onder welke „hij steeds in zijne ziel de geheimzinnige stem hoort: de grootheid van den priester is kunstmatig en zijne macht denkbeeldig."

Meesterlijk, zooals slechts hij 't kan, die 't heeft doorleefd, teekent de schrijver ons in deze hoofdstukken het inwerken op den wil door den biechtvader tot de volkomen willoosheid van het slachtoffer; den grooten invloed van den biechtstoel;

Digitized by Google

de dressuur der knapen, die „gemodelleerd en gefatsoeneerd" moeten worden; het langzamerhand doen verstommen van de stemmen des bloeds en der vriendschap; de bedwelming door mystiek en de karakterbederving door de opvoeding in de seminaries.

Het is de kapelaan, die voor den elfjarigen knaap beslist, dat hij priester zal worden en die hem de soutane weer aandoet, wanneer hij deze heeft afgelegd. Het is de pastoor, die den machteloozen weerzin van den vader overwint, waartoe moeder, kind en patroon bewerkt worden. De moeder weet niet, waarnaar zij zoo vurig verlangt, „nooit weer zou zij haar *eigen* zoon terugvinden". De knaap weet 't evenmin, want niet alleen, dat hij „niet in, maar aan de buitenkant der maatschappij" zal moeten leven, maar ook „als de priester gereed zal zijn, zal er van den mensch weinig zijn overgebleven".

De mensch moet ondergaan in den priester. Wanneer kapelaan Fleury te El-Cher bij een kinderbegrafenis de hand van den bedroefden vader drukt, zegt hem zijn pastoor, dat hij die hier onbekende manier, die Protestantsche manier niet wenscht ingevoerd te zien. Wanneer hij absolutie geeft aan halfdooden, komt de vraag in hem op: wat nut? — evenals onder 't bedienen van een mis, „die voor de geloovigen een doode letter blijft."

Als huisonderwijzer begint het „aan de buitenkant der maatschappij" hem te drukken. Zoo wordt zijn „afval" voorbereid. Nog is slechts noodig, dat de brandende lont in het kruid wordt geworpen. Daarmee begint de priester Elie, die Rome heeft gezien, Rome in haar verderf en die daarvan verhaalt. Dat voleindigt de liefde, echte, reine, menschelijke liefde, den priester als zinnelijkheid voorgehouden. Fleury legt zijn ambt neer en treedt in het huwelijk. Had hij zich aldus tegen het celibaat verzet, Protestant was hij toch niet ge-

Digitized by Google

worden. Nog was hij de zoon der kerk, die gehoorzaamheid eischt. En — wondere invloed van den biechtvader! — hij is gehoorzaam, zelfs wanneer zij van hem eischt het verscheuren van zijn hart, het verlaten van zijn jonge vrouw. In de binnenlanden van Amerika zien wij Fleury het klooster betreden. Roerend zijn de bladzijden, waarin hij den strijd beschrijft, dien hij moest strijden om daartoe te komen. Doch de stem in zijn geweten, die hem zeide dat hij verkeerd had gehandeld kan hij niet tot zwijgen brengen: hij keert tot zijne vrouw terug. Zwaarder wordt de strijd, nu hij gaat twijfelen aan de waarheid van zijn geloof; door onvrede verteerd, neemt hij, met goedvinden zijner moedige vrouw, het besluit zich wederom af te zonderen in het klooster. Maar daar gaat hem het licht op: „*Onze schuldbrief is verscheurd op Golgotha.*"

Gewis, de vertaler heeft gelijk wanneer hij zegt, dat wij niet verstaan, wat het in heeft voor den priester Rome's kerk te verlaten. Dat men dan dezen „strijd eens priesters" leze [1]) en men zal zijn medelijden niet kunnen onthouden aan hen, die in slavenketenen nederzitten.

*
* *

De heer Granjon is, na de roomsche kerk verlaten te hebben, te Parijs in de Theologie gaan studeeren, daartoe in staat gesteld door den heer Bourrier. Op 23 Maart 1901 behaalde hij den graad van baccalaureus, na verdediging eener dissertatie: „Aperçu historique sur le Mariage des Prêtres dans l' Eglise d' Occident, jusqu 'au Concile de Trente". Op 14 April d. a. v. werd hij in de kerk de l' Oratoire te Parijs tot

---

1) De noot op blz. 263 kan men, als in dit verband niet te pas komende, wel overslaan.

predikant ingezegend, waarbij de heer Bourrier voorging en waarbij hij zelf een toespraak hield over: „Le Seigneur est la part de mon héritage". Op 8 Juni werd hij beroepen als predikant van de Eglise Réformée te Puy St. Martin (Drôme).

Van zijn boek is een duitsche vertaling verschenen bij Lehmann te München; een engelsche en italiaansche zijn in bewerking.

M. L.

Digitized by Google

Het „plechtig protest" op den Rijksdag te Spiers, der Protestantsche vorsten en steden: 24 of 25 April 1529?

In het stuk „Onze strijd tegen Rome" door M. Lindenborn, in den 6den Jaarg. van „Marnix", pag. 4 wordt gezegd: „Het Protestantisme ontleent zijnen naam aan het protest, dat de keurvorst van Saksen, mede uit naam der andere hervormingsgezinde vorsten, den 19en April 1529 op den rijksdag te Spiers deed hooren tegen het door dien rijksdag genomen besluit en dat 24 April werd hernieuwd". De bron voor dien 24sten April schijnt Hagenbach's „Reformationsgeschichte" te zijn. In twee andere werken over de kerkgeschiedenis wordt de 22ste April 1529 vermeld als de datum van dat „plechtig protest", nml.: B. ter Haar in zijne „Kerkhervorming in tafereelen" I p. 220 en P. Hofstede de Groot in „Geschiedenis der Christelijke Kerk in tafereelen" IV p. 132. Herderscheê echter noemt *niet* 24, noch 22, maar 25 April 1529 als den datum van het protest in zijn stuk, voorkomende in den „Evangelischen Volksalmanak" der Evang. Maatschappij 1864 p. 1—14. Herderscheê zegt daarin: „Op Zondag 25 April 1529 werd in een kleine benedenkamer ten huize des Eerwaarden Kapelaans der Jans-kerk, Peter Muterstadt, in de St. Jansstraat te Spiers een merkwaardige acte gepasseerd. Voor de notarissen Salzmann en Stettener verschenen dáár de gevolmachtigden van Johan, keurvorst van Saksen; George, Markgraaf van Brandenburg; de gebroeders Ernst en Frans, hertogen van Brunswijk en Luneburg; Philips, Landgraaf van Hessen en Wolfgang, vorst van Anhalt. (Aan deze hebben zich aangesloten de afgevaardigden van de steden Straatsburg, Neurenberg, Ulm, Constanz, Lindau, Memmingen, Kempten, Nördlingen, Heilbron, Reutlingen, Iszny, St. Gallen, Weiszenburg en

Digitized by Google

Windsheim). Deze stelden hun, na duidelijk verhaal van de toedracht der zaak, eenige papieren ter hand, naar welke, door gemelde notarissen, op 12 bladen perkament, werd nedergeschreven een plechtig stuk, behelzende een appèl (appellatio) van gemelden keurvorst en vorsten; een appèl van het besluit van den in de verloopene week te Spiers gehouden Rijksdag op den Keizer, en op een eerlang te houden Christelijk algemeen concilie, alsmede op elken te dezer zake bevoegden onpartijdigen en christelijken rechter. Ter adstructie van dat appèl behelsde gemeld officiëel opgemaakt stuk een getrouw relaas van het voorgevallene, vervat in de navolgende bescheiden (volgt een opsomming der stukken, onnoodig te vermelden). Dat bovenvermelde datum van *25* April geen drukfout is, blijkt hieruit: na verhaald te hebben hoe de afgevaardigden te vergeefs den 12den April een protest bij den Rijksdag indienden, want dat toch den 19den d. a. v. de Rijksdag het voor de Evangelischen hoogst ongunstige besluit nam, zegt Herderscheê: „zoo stonden de zaken tusschen de verschillende partijen en zoo bleven ze. Pogingen tot bemiddeling, door hertog Hendrik van Brunswijk en Philip, markgraaf van Baden aangewend, konden niet baten; over en weder kon men niet verder komen, gelijk het nog blijkt uit het *voorstel*, *antwoord*, *laatste besluit* en *eindantwoord*, die voorkomen in de notariëele acte, na afloop der vergadering, den 25sten April, opgemaakt."

Alzoo *drie* datums: 22, 24 en 25 April 1529. Welke is de juiste?

Rotterdam April 1904. H. BETTINK.

Antwoord van de Redactie.

Wij hebben de opname van het voorgaande stukje, door ons ontvangen juist 375 jaar na de hernieuwing van het protest,

Digitized by Google

niet willen weigeren, vooreerst omdat er uit spreekt belangstelling in hetgeen in „Marnix" wordt geschreven en vervolgens omdat het gelegenheid geeft in 't kort bij den gang van zaken op den rijksdag te Spiers stil te staan.

Het is waar, dat door B. ter Haar (4e verm. dr. I 240) en in de Gesch. der Chr. Kerk in tafereelen, door den schrijver vermeld, de 22ste April wordt genoemd en ik neem gaarne aan dat zijn citaat uit den Evang. Volksalmanak (dien ik niet bij de hand heb) juist is en aldaar 25 April wordt genoemd. Maar daarom staat nog niet de keuze tusschen 22, 24 en 25 April. De geachte schrijver heeft niet gelet op het onderscheid tusschen protest en appèl.

De gang van zaken, ons o.a. verhaald door Merle d'Aubigné Gesch. der Herv. in de 16de eeuw 2e dr. IV, 54 v.v., Wylie, Het Protestantisme vert. van Dr. Gerth van Wijk, blz. 551 v.v. en Herzog, Real Enc. XIV 651 v.v., is aldus:

15 Maart 1529 wordt het besluit van Karel V, waarbij hij het bepaalde door den vorigen rijksdag te Spiers buiten werking stelt, ter kennis van den rijksdag gebracht; naar aanleiding hiervan wordt een commissie benoemd, die 24 Maart het voorstel doet, dat zou leiden tot een status quo; 7 April wordt dit voorstel aangenomen; 12 April wordt door keurvorst Johan c.s. een verklaring ingeleverd en verworpen; 19 April verklaart koning Ferdinand, de voorzitter, dat het besluit in den vorm van een keizerlijk decreet zou worden gebracht — de Evangelische vorsten trekken zich aanstonds terug om te beraadslagen — Ferdinand wacht niet op hun terugkomst, maar verwijdert zich — de keurvorst van Saksen leest, terwijl de voorzitterszetel ledig staat (zie plaat Wylie a. h. w. 553), het protest voor; 20 April wordt het protest door een commissie uit de Evangelischen aan Ferdinand aangeboden, hij neemt 't aan, geeft 't terug, de commissie laat 't liggen, Ferdinand

Digitized by Google

laat 't terugbrengen; Hendrik van Brunswijk en Philip van Baden zoeken te bemiddelen, hetgeen schijnt te gelukken; 22 April wordt het reces voorgelezen zonder de minste verandering of vermelding der onderhandelingen, de Evangelischen appelleeren; 24 April, de laatste zitting van den rijksdag, hernieuwen zij hun protest en 25 April wordt de notarieele acte opgemaakt.

19 en 24 April blijven aldus *de* data.

Digitized by Google

Onze geschiedenis met Aalst.

> „Mijn woord zal niet ledig tot Mij wederkeeren, maar het zal doen wat mij behaagt en voorspoedig zijn in hetgeen waartoe Ik het zend, spreekt de Heer."
>
> Jesaja 55: 11.

Daar ik, naar Gods belofte, leef in de stille verwachting dat er te Aalst, [1]) (die burcht van het roomsch-katholicisme in België) metdertijd een krachtige christelijke gemeente zal tot stand komen en het dan van belang kan wezen om de oorsprongen dier stichting te kennen — vat ik heden, 3 Nov. 1903 de pen op om daarover te schrijven, voor dat het te laat wordt en mijn eigen indrukken verbleeken en verdwijnen.

Want, ofschoon ook andere colporteurs en het heilsleger reeds vóór ons gedurende korten tijd daar gearbeid hebben. maar het werk opgaven, meen ik te mogen zeggen dat wij, broeder Lams en ik, de grondleggers van het Evangelisatiewerk in Aalst geweest zijn. Wij mogen tenminste zeggen dat wij daar inderdaad *hard* gearbeid hebben.

Het begin was aldus:

28 Mei 1901 verlieten de colporteurs Lams en ik, wel voorzien van testamenten en traktaten en een zangboekje, de stad Brussel en wandelden — terwijl ons de zon op 't hoofd brandde, naar Aalst, waar wij 's avonds van Kesteren, den colporteur van Gent zouden ontmóeten. Wij hadden in dien tijd nog geen fiets (velo) en ons doel was ook om ons onderweg in de

---

1) Aalst is een stad met 30.000 inwoners, gelegen aanhet riviertje de Dender, met veel weverijen en aanzienlijken hophandel.

Er staat een schoon stadhuis en de kerk St. Martin is ook bezienswaard. Op de markt prijkt het standbeeld van den eersten Belgischen drukker Thierry Maertens, die in de 15de eeuw leefde.

Digitized by Google

dorpen en bij de huizen op te houden en met de menschen over Jezus Christus en het Evangelie te spreken. En hun, zoo mogelijk, den Bijbel te laten koopen.

Zoo geschiedde het dat wij nagenoeg den ganschen dag bezig waren om den afstand van Brussel naar Aalst, die anders niet meer dan 5 uren bedraagt, af te leggen. Zeer vermoeid — maar met de aangenaamste indrukken van allerlei ontmoetingen gedurende dezen tocht, kwamen wij met het invallen van het avonddonker en het opsteken der lantarens de voor ons nog geheel vreemde stad binnen.

Het werk in deze fabriekstad was afgeloopen. De schoorsteenen hielden op met rooken. Overal in de straten kwamen ons groepen arbeiders tegen, die vermoeid van den last des daags naar huis spoedden en naar bed verlangden. Nochtans toen wij hun in den weg traden en een lied aanhieven, hielden zij stand om het ongewone van de zaak en na daar bij den ingang een korte toespraak te hebben gehouden, verkochten wij bijkans al onze nog overige kleine evangelies.

Zóó kwamen wij binnen en vonden onzen vriend Van Kesteren ter bestemder plaatse.

Na 's nachts te Aalst geslapen te hebben, begonnen wij 's morgens voor 8 uur met ons drieën de stad te doorwandelen. Wij hadden een besten morgen. Door het zingen groepeerden wij dan hier, dan elders in de stegen en achterbuurten het volk om ons heen, predikten hun het Evangelie en boden onze boeken aan. Met dat gevolg, dat wij in dien enkelen morgen tusschen 8 en 12 ure, 40 N. Testamenten verkochten! [1])

Wij hadden daar gaarne langer vertoefd. Doch dat kon niet, omdat wij ons voorgenomen hadden den geheelen rijks-

1) Eene vrouw was er die het gekochte testament met verontwaardiging op de straat wierp, maar het werd terstond door een andere opgeraapt.

Digitized by Google

weg te evangeliseeren, die van Brussel naar Gent voert; een afstand van 10 uren. Maar wij deden er 20 uren over, omdat wij overal onderweg stil stonden en predikten, zonder daarbij eenige belemmering te ondervinden. 's Avonds van 29 Mei kwamen wij weder vermoeid maar voldaan ten huize van den colporteur van Kesteren aan. Ik zal steeds een aangename herinnering behouden aan dezen welvolbrachten en gezegenden zendingstocht.

Het feit van den verkoop der 40 Testamenten te Aalst was ons onvergetelijk. En toen ik op onze eerstvolgende Vlaamsche sectionnaire raadsvergadering daarvan vertelde, werd mij opgedragen om Aalst wederom te bezoeken en te zien wat daar zou te doen zijn, dus de stichting van een station te Aalst.

Tengevolge van dit besluit gingen broeder Lams en ik, na de vacantie, in de maand October van datzelfde jaar per trein naar Aalst om er een gemeente te stichten!

Iets onmogelijks voor den mensch.

Ten volle daarvan overtuigd, zocht ik terstond na aankomst aan den buitenkant der stad een eenzaam plekje op om onze gebeden tot God op te zenden, opdat Hij ons zou helpen en den weg wijzen, voor het doel dat wij ons hadden voorgesteld.

Ik zie den omgehouwen boomstam nog voor mij, waar wij onze verzuchtingen ten behoeve van Aalst tot God omhoog zonden.

Daarop trokken wij naar de buurtschap, die ons te voren zoo welwillend had ontvangen. Terstond bij de eerste straatprediking viel mij een man (min of meer socialist, zooals later bleek) in de rede, die ons gevoelen omtrent den paus weten wilde. Daaruit ontwikkelde zich een gesprek, dat ik eindigde met de vraag: of er ook iemand was die zijn deur wilde

Digitized by Google

ontsluiten voor de prediking van het Evangelie? De reeds genoemde persoon wees ons een kameraad aan, zeggende: dat is uw man, die zal dat doen, die heeft geen vrees, want ik zelf heb voor u geen plaats in mijn winkel. Wij maakten derhalve met dien persoon afspraak, dat wij in de volgende week bij hem zouden aankloppen.

Voorts vernemende dat er te Aalst een volkshuis was van de socialisten, ja zelfs twee, begaven wij ons derwaarts om te vragen of wij daar ook een meeting konden geven over het Evangelie, dat evenzeer voor de volgende week werd aangenomen en vastgesteld.

Vervolgens maakten wij in een herberg kennis met eer kloeken, flinken Vlaming, die een groote danszaal had en zeer genegen was ons dat lokaal voor het Evangelie af te staan. Hij nam zelfs op zich blaadjes te laten drukken om de meeting bekend te maken. En wij behoefden niets te betalen dan het licht. Zoo konden wij 's avonds dankbaar naar Brussel terugkeeren. Immers, ons gebed was verhoord en wij hadden reeds terstond 3 gelegenheden, waar wij de volgende week terecht konden om den Christus te verkondigen.

Maar, zoo gemakkelijk zou het niet gaan. De verrassingen verkeeren dikwerf in teleurstellingen. Voor dat de volgende Vrijdag (de dag dien wij voortaan elke week naar Aalst gingen) naderde, schreef ons de herbergier, dat zijn huisheer hem gedreigd had met het opzeggen der huur, indien hij 't waagde, de evangelisten in zijn zaal te laten optreden.

Vervolgens kwam er een brief van het bestuur van het volkshuis, dat zij op den afgesproken avond zelf hun zaal noodig hadden.

En toen wij Vrijdag aanklopten aan de deur van den persoon, die ons in zijn huis zou toelaten, vonden wij de deur gesloten en de man en de vrouw verdwenen. De gebedsverhooring was dus maar schijn geweest.

Digitized by Google

Nochtans, toen wij bij een ouden man, die ons steeds allervriendelijkst is blijven bejegenen, zaten te praten over onzen tegenspoed kwam daar een vrouw, die na ons gehoord te hebben, aanbood om bij haar te komen, als wij er niet tegen hadden, dat het een herberg was.

Dit werd gaarne aangenomen, want wij konden toch niet altijd op straat staan.

Wij zijn bij die vrouw (gehuwd met een man, die in Nederlandsch Indië gediend had) langen tijd gebleven en gaven haar elken keer als wij er een vergadering hielden, daarvoor een frank. In later tijd, toen zij door den priester was opgestookt om ons niet meer te ontvangen, boden wij haar 0.50 centimes meer, en wij konden er weer terecht. Gij merkt reeds daaruit, dat deze vrouw niet uit beginsel handelde, maar zij had een zuster [1]) die daar vlak bij woonde en die wel waarlijk gevoel voor het Evangelie had, die ons later in gezelschap van een andere te Brussel heeft bezocht.

Vrijdagavonds, omstreeks 8 uur, als de fabrieken geëindigd hadden, hielden wij voortaan geregeld in genoemde herberg onze samenkomst.

Maar wij zochten altijd naar iets beters. Wij zagen wel 12

---

1) Deze zuster, die wij geregeld elken Vrijdag bezochten ontving ons eens met de woorden: kom binnen, nu moet ik u toch eens vertellen wat mij van de week is overkomen.

De inspecteur van politie met een agent is hier geweest om huiszoeking te doen. En toen ik vraagde: wat beteekent dat, antwoorde hij mij: dat zal ik u straks zeggen, als ik alles doorzocht heb. Zoo doorzocht hij alle hoeken en gaten, in den kelder en op zolder en vond niets. Daarop gaf hij deze verklaring: „gij ontvangt immers iedere week twee heeren uit Brussel en wij meenden dat zij hier bij u revolvers bezorgden.”

Verbeeldt u, welk idee vormde men zich van ons, predikers van het Evangelie des vredes. Doch het waren de dagen van den verkiezingsstrijd en der onlusten in Brussel, Luik en andere steden.

Digitized by Google

groote zalen, zeer geschikt voor ons doel, maar niemand durfde ons op te nemen. Ofschoon er wel onder deze estaminethouders waren, die erg op de geestelijkheid scholden en ons graag hadden toegelaten, maar ze durfden niet om den roomschen huisheer. Anderen wilden ons de zaal voor één keer verhuren en tegen grof geld, maar daar konden wij niet in treden.

Op allerzielen (2 Nov.) begaven wij ons direct na aankomst van het station naar het kerkhof, want op dien dag stroomt al het volk derwaarts, om op de graven der dooden gebeden te doen, enz. Ik had voor deze gelegenheid een blaadje geschreven „op weg naar het kerkhof". Dat reikten wij uit aan degenen die wij onderweg tegen kwamen. Op het kerkhof zelf geraakten wij in gesprek met eenige ernstige menschen en wat wij op de kerkhoven anders niet doen: ik zeide tot broeder Lams, dat hij deze menschen een Bijbel zou aanbieden om te koopen. Er was er een die kocht. Toen ik daarop dezen kooper het Testament uit de hand wilde nemen om hem eenige bijzonder treffende teksten aan te wijzen, zegt hij uit zich zelven: „ik heb hier al een goed punt". En als ik onderzoek, welke plaats hij bedoelt, zie ik, dat hij in het Evangelie van Johannes, het derde hoofdstuk is en hij leest niet vers 16, maar vers 17 „want God heeft zijn Zoon niet in de wereld gezonden om de wereld te veroordeelen, maar opdat de wereld door hem zou behouden worden."

Ik was verwonderd dat hij opeens dáár was en dat hij van dien tekst terstond begreep, dat het „een goed punt" was. Daar hij nu van zelf zoo goed terecht gekomen was, gaf ik hem verder over in de hand van dien Geest, die in alle waarheid leidt.

8 Nov. noemden wij den dag van het dispuut. Omdat wij toen bij onze straatprediking in de rede gevallen werden door iemand, die iets meer was dan een gewoon burger. Het is de eenige keer geweest dat men openlijk aanmerking maakte op

Digitized by Google

onze prediking. Br. Lams was aan 't spreken. En die heer viel hem aan omdat hij beweerd had, dat 't doen van kleine of groote zonden geen verschil maakt. Ik kwam mijn makker te hulp en zeide dat hij in zoover gelijk had, dat zelfs de kleinste zoo goed als de grootste zonde ons van het Koninkrijk Gods buitensluit. Maar voegde er terstond bij, dat God zijn Zoon gezonden had om zoowel voor de kleine als voor de groote zonden te boeten en dat wij door Christus allen toegang hebben tot den hemel, indien wij waarlijk in hem gelooven. Hij wilde ons verwarren door te zeggen, dat bij ons protestanten ieder den Bijbel uitlegt zooals hij zelf wil. Maar ik antwoordde dat dit gevaar niet groot is bij de geloovigen, want volgens de belofte van Christus zal de H. Geest zijn discipelen in alle waarheid leiden. Daarop haalde hij er den paus bij en meende, dat wij toch niet wijzer dan de paus zouden willen zijn! Als wij daarop antwoordden dat wij zeker waren van onze zaak en stellig van meening dat wij de Heilige Schrift beter kenden en beter wisten uit te leggen dan de paus, was hem zulke bewering al te machtig en hij vlood weg voor ons aangezicht.

De toehoorders verdeelden zich, een kleine groep trok, ons bespottende, met den tegenspreker af, maar het meerendeel bleef rustig bij ons om verder te luisteren.

Steeds zoekende naar een andere plaats van samenkomst, omdat een gedeelte van ons gehoor geregeld buiten aan de deur der herberg bleef staan, als wij daar binnen aan 't spreken waren, werd ons op zekeren dag meegedeeld, dat er een man was, (Nichels met name) die zijn keuken ter onzer beschikking wilde stellen. Het was in die zelfde buurt, waar wij nu reeds verscheidene kennissen hadden. Wij spraken met den man en kwamen overeen dat wij hem, telkens als wij er vergaderden, een frank zouden geven.

Digitized by Google

Maar zijn keuken was ledig. Wij lieten dus eenige eenvoudige banken maken en een tafel. Voorts hingen wij onze schoone teksten en prenten tegen den muur tusschen de portretten der heiligen die er prijkten, want ik wilde hen niet ergeren door ze te verwijderen. En sedert hielden wij daar onze samenkomsten; eerst met de kinderen van 4—5 uur en dan later om half 8 met de menschen. Bij schoon weder plaatsten wij onze banken voor de deur op straat en dan hadden wij daar soms wel 200 menschen en kinderen om ons heen. En dan spraken wij zoolang totdat wij naar den trein moesten die ons naar Brussel bracht, waar wij om kwart voor elf aankwamen.

Het gebeurde wel eens dat er een een aardigheid had en in de verte op straat brand maakte, zoodat ze op eens allemaal wegsprongen, behalve de ernstigen, die rustig bij ons bleven. Maar dat was niet zoo erg. Ik denk met stil genoegen terug aan die schoone stichtelijke avonden.

Maar wat gebeurt er in ons huisje? Toen wij daar op zekeren Vrijdag aankwamen, vernamen wij dat het jongste kind, terwijl de moeder even buiten de deur was, het grootere bij ongeluk geduwd had, zoodat dit voorover viel in een pan met kokend water, die op den grond stond. Deerlijk verbrand stierf het een paar dagen nadien en was reeds begraven bij onze wederkomst. Dat was het eene. In de volgende week stierf het kind der buurvrouw. Daarna een ander lid van de familie. Eindelijk werd ook vrouw Nichels zelve ziek. En zoo ernstig, dat zij bediend moest worden. De man, anders onverschillig, stond wel toe dat wij de vrouw bezochten, maar wilde niet (uit vrees voor de roomsche familie veronderstel ik) dat wij bij haar bed baden.

De pastoor moest komen en kwam juist op een Vrijdag, toen wij daar ook waren. Hij zag onze banken en teksten. En

Digitized by Google

toen nu ook deze vrouw stierf, zei de man ons, dat hij van zijn huisbaas bevel gekregen had om ons zijn keuken te ontzeggen. In de buurt verspreidde zich (door den priester?) de meening, dat al die ongelukken, hem en de buurt overkomen waren, omdat hij ons, protestanten, in zijn woning had opgenomen.

Onze banken enz. werden nu tijdelijk opgeborgen op den zolder van een bakker, bij wien ik nog al eens een brood gekocht had, om aan de arme menschen uit te reiken.

Zoo moesten wij dan weer naar de herberg of op straat. Wij hebben veel op straat gesproken, een jaar lang. In den wind en de koude, en toch hielden wij onze hoorders onder beslag, ofschoon ze trippelden van de koude en hun jassen gingen aantrekken. Daar zagen wij eindelijk een huis, dat ons wel gelegen scheen voor ons doel. Maar de huisheer woonde heel buiten de stad, een uur ver! Op een avond in den donker en door den modder, trokken wij er heen om die menschen te spreken en te bewegen ons hun woning te verhuren. Maar zij wilden niet omdat het voor het Evangelie was.

En zoo ging het overal.

Toch moesten wij iets hebben, meende het kerkbestuur. Daarom gebruikten wij nu eenige list, lieten door een ander huren en verzwegen het doel (de evangelisatie).

En zoo zijn wij dan eindelijk in de Dendermondsche steenweg no. 64 terecht gekomen. We vonden iemand die ons geschikt voorkwam om er te wonen, en de benedenkamers bleven bestemd voor onze samenkomsten.

Doch er was nog geen denken aan om het volk hierheen te trekken, want het huis lag veel te ver van de buurt, waar onze vrienden woonden. Evenwel zeide ik op zekeren dag tot mijn colporteur, wij moesten nu toch maar eens wat stoelen aanschaffen. Zoo gezegd, zoo gedaan. Ik bestelde 50 stoelen om 's avonds binnen te brengen, ten einde zoo min mogeijlk arg-

Digitized by Google

waan te wekken, dewijl de eigenaar van dit huis twee deuren verder woonde.

Maar toen ze daar nu stonden, heel netjes naast elkaar, de bruine en de gele stoelen, slaakte ik een verzuchting, zeggende: wanneer zal de dag komen dat die 50 stoelen zullen bezet worden! Wij hadden ook kennis gemaakt met eenige Duitsche protestanten. Eens na een straatprediking kwam er een Duitscher tot mij met verzoek, om zijn kinderen te onderwijzen. Die hebben wij toen ook terstond godsdienstonderwijs gegeven, hetzij in onze kerk (zoo noemden wij nu het huis met de ledige stoelen) hetzij bij de ouders dier kinderen. Allengs voegden zich daar enkele andere Duitsche kinderen bij. Ja, na veel moeite gelukte het mij ook een 6-tal Duitsche vrouwen te bewegen, om een naaivereeniging op te richten, om kleederen te naaien, ter uitreiking aan de kinderen der arme Vlamingen, bij gelegenheid van het Kerstfeest, dat ik daar in onze kerk dacht te vieren.

Telkens als wij te Aalst kwamen, leerden wij de Duitsche kinderen en bezochten de Vlaamsche vriénden, maar ons voornaamste werk was de openbare straatprediking. Vooral 's avonds, bij het uitgaan der fabrieken. Dan hadden wij 50, 60, 100 soms wel tot 300 menschen om ons heen, die in den regel aandachtig luisterden en waarbij wij ten minste nooit zoo uitgescholden en bespot zijn geworden als nu en dan in Brussel, vooral in 't begin.

Het was dikwerf zwaar werk voor onze longen. Maar wij hadden ook dikwijls een aangenaam gevoel, als 't ons gelukt was onder de leiding van den geest Gods, in de rechte stemming te komen en 't goede woord te vinden. Het is een verheven genot om door het woord der prediking het middel te zijn zielen met God en de dingen van zijn eeuwig koninkrijk in aanraking te brengen!

Digitized by Google

Massa's traktaten en blijde boodschappen hebben wij verspreid, ook in de brievenbussen der aanzienlijken gestoken en de stad Aalst in alle richtingen doorkruist, zoodat men ons ten slotte overal kende.

Tot onze groote verwondering heeft de politie ons slechts éénmaal in de prediking gestuit. Maar van het proces-verbaal is toch niets gekomen, ofschoon ik er in tegenwoordigheid van den burgemeester op aandrong, dat zij het zouden doorzetten.

Als wij dan 's avonds aan het station nog eenige minuten voor de afreis wachten moesten, hadden wij daar meestal ook nog schoone gelegenheid onze traktaten te slijten aan de reizigers en het spoorwegpersoneel.

Eens was er in ons kerkhuis doop van een Duitsch kindje. Het was bij diezelfde gelegenheid dat wij den dienst in onze kerk wilden beginnen en geregeld voortzetten. Mijn zwager, Ds. van Griethuijsen, van Antwerpen, was voor de plechtigheid der inwijding overgekomen, en hij merkte op dat de aanwezige Duitschers en Vlamingen veel aandacht voor de prediking gegeven hadden. Sedert kwam nu de heer Oosterveen van Gent en in later tijd de heer Nuytens om er des Zondags morgens geregeld godsdienstoefening te houden.

En zoo naderde eindelijk de dag van het Kerstfeest. In gezelschap van mijn vrouw en zoon, br. Lams en vriend Nater, die het orgel zou bespelen, dat ik er uit mijn huis heen had doen brengen, trokken wij, voorzien van de noodige pakken, 's avonds uit Brussel naar de kerk te Aalst.

Ik was in gespannen verwachting der dingen, die wij er zouden aantreffen. Maar het geheël overtrof mijn schoonste verwachtingen. In het Lampje van dien tijd gaf ik daarvan uitvoeriger beschrijving. Hier zeg ik er nu maar weinig van.

De Duitsche broeders en zusters hadden zich niet onbetuigd

Digitized by Google

gelaten! Een hunner had den kerstboom gegeven met de versiering. Ik had de kaarsen bezorgd. Al het volk zat op de stoelen en ook de opgeborgen banken waren erbij gehaald.

De Duitschers voelden zich thuis onder de takken van den bij hen zoo zeer geliefden heimathlichen kerstboom, en de Vlamen keken hun oogen uit, want voor hen was deze wijze van kerstfeestviering geheel nieuw. De gang was ook vol, en tot buiten op straat stonden de menschen.

Toen gedacht ik de ure mijner verzuchtingen en ik kon niet nalaten in mijn gebed God te danken, dewijl nu de dag daar was, dat alle stoelen bezet waren! Ik verkondigde met opgewektheid het kerst-Evangelie. Daarna zeiden sommige kinderen een versje of tekst op en onder afwisselend gezang geschiedde daarna de uitdeeling der door de vrouwenvereeniging voor dit doel gereed gemaakte kleedingstukken, die een goede plaats vonden en dankbare harten maakten. De versnaperingen en gekleurde teksten — voor ieder wat — ontbraken niet. En nadat wij een kleine twee uren in de schoonste eensgezindheid te samen geweest waren, eindigde broeder Lams den avond met dankzegging.

Kort daarna hielden wij in de groote zaal van het volkshuis een meeting over het leven van Luther. De heer Chrispeels was er met zijn lantaarn en ik vertelde, aan de hand der lichtbeelden, hoe de hervorming tot stand gekomen is. Het publiek bestond uit de duitsche families, onze Vlaamsche vrienden en een 60 tal socialistische menschen en kinderen.

De zaak was toen op gang. Zondags 's morgens en 's avonds dienst in de kerk, 's middags Zondagsschool. Maandag- en Donderdagavond knapenvereeniging. Woensdag de naaivereeniging. Vrijdagavond spraken wij er. En zoo was er bijna elken avond iets te doen. Daar is toen ook nog een zangvereeging onder de Duitschers tot stand gekomen, die echter later

Digitized by Google

een andere plaats voor hun oefeningen gekozen hebben.

Het Evangelisatiewerk was dan eindelijk na veelvuldige inspanning van onzen kant en onder ijverige medewerking van het gezin, dat het kerkhuis bewoonde, maar kort daarop genoodzaakt was zich in een andere stad te vestigen, zóó ver gevorderd, dat ik mij gedrongen voelde het Hoofdbestuur te Brussel te verzoeken een vasten arbeider te Aalst aan te stellen. Want het werd mij ook wel een beetje te veel om elken Vrijdag, weer of geen weer, derwaarts te trekken.

Het hoofdbestuur beschikte gunstig over mijn voorstel. Doch die vaste arbeider is tot heden niet gezonden!

De verzorging van den Evangeliesatiepost Aalst is sedert opgedragen aan ds. Laatsman van Gent, die er des Vrijdags zijn colporteur Kuijt, en des Zondags zijn evangelist Nuijtens laat arbeiden.

Ik zal er mij zeer in verheugen wanneer de post goed vooruitgaat. Maar mocht dit ook nog zoo spoedig niet het geval zijn — hoe het zij of worde, wij, mijn colporteur Lams en ik, zullen steeds met vreugde terugdenken aan al die tochten van hier uit naar Aalst ondernomen, dagen van veel moeite en arbeid — maar ook van veel innerlijke voldoening. En gedachtig aan Gods belofte, boven dit opstel afgeschreven, zullen wij niet gelooven, dat onze arbeid ijdel geweest is in den Heer.

Ja, daarvan mag ik ten slotte nog een bewijs leveren

In de dagen, dat er besloten werd den post van Aalst te stellen onder leiding van den predikant van Gent, had ik juist een blaadje opgesteld onder den titel „wat wij willen", gericht „aan het goede volk van Aalst", en van ons adres voorzien. Ik vraagde den hr. Laverman, drukker van het Lampje,

Digitized by Google

wat dat wel kosten zou, indien ik daarvan 10000 exemplaren op ordinair papier liet drukken. Zijn antwoord luidde: voor minder dan 25 gulden kan ik 't niet doen.

Ik besloot tot de bestelling, daarbij rekenende op enkele goede vrienden in Holland, die het wel zouden willen bekostigen. Zooals zij dan ook gedaan hebben.

Zoodra de pakken te Aalst waren afgeleverd, bepaalden wij een dag om ze te gaan verspreiden. Maar er waren meerdere dagen toe noodig. Want 10000 is een heel getal.

Wij kwamen ook in een fabriek, waar een jonge man het blad aannam en zeide: geef er mij nog maar 20, die zal ik onder mijn makkers verdeelen Van dezen jongeling was 't, gelijk mij later is gebleken, dat ik eenige maanden daarna uit het kamp van Beverloo een brief ontving, waarin hij mij in zeer gebrekkig Vlaamsch te verstaan gaf „dat hij zich door ons wilde laten beminnen". Ik antwoordde, dat ik niet heel zeker was omtrent den zin van zijn brief, en dat hij volstrekt niet moest denken, dat er eenig geldelijk voordeel bij ons te behalen was, maar dat, als hij meer licht omtrent het Evangelie verlangde, ik hem voor zijn geld een Testament zou sturen.

Zoo geschiedde. En er volgde een briefwisseling, waaruit mij bleek, dat ik met een ernstig mensch te doen had. Toen zijn diensttijd om en hij weer in zijn woonplaats te Erembodegem [1]) bij Aalst teruggekeerd was, schreef ik hem, dat hij mij eens moest komen bezoeken. Hij zat een ganschen morgen bij mij op de studeerkamer en bleef in mijn familiekring koffiedrinken. Het vloeken en herbergbezoek heeft sedert bij hem opgehouden. En gelijk hij van den aanvang af schreef, dat hij sedert hij met het Evangelie in aanraking was geko-

1) Met ons vijven, waaronder twee zusters uit Jette St. Pierre, deden wij in dien tijd een Evangeliesatietocht door Aalst en Erembodegem en verkochten in dat dorp 28 Testamenten!

Digitized by Google

men zoo'n vrede had verkregen, zoo verzekerde hij mij in een lateren brief dat „het er nu bij hem al even diep inzat als bij mij!"

Wat kan ik schooners hooren! (Ofschoon ik mij terstond de vraag stelde: „Zit het er dan bij mij zoo diep in?")

Ik bracht hem daarna te Aalst en bevond, dat hij steeds getrouw met God wandelde, en de Evangelie-prediking in het kerkhuis geregeld bijwoonde [1])

Deze jongeling had ons slechts eenige malen op straat hooren prediken — en het blad „aan het goede volk van Aalst" had hij gelezen. Zoo viel dus het zaad des Evangelies, althans bij hem in goede aarde.

Ik dank U, Heer, voor deze ziel.

Sterk dezen jongeling, Heer! Help hem in zijn moeilijkheden, maak hem tot een muur — onwrikbaar in 't geloof! Dan zal hij op zijn tijd ook een getuige zijn voor Uwen Naam.

Brussel. G. A. VAN DER BRUGGHEN.

---

1) Thans is er, voorloopig voor een jaar, een vaste arbeider in Aalst aangesteld, de colporteur-bijbellezer Smit, eertijds te Hoboken in het werk van Ds. Van Griethuysen te Antwerpen.

Digitized by Google

Overzicht.

Het eeuwfeest van het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap. — De afschaffing van art. 2 der Jezuietenwet.

Vergun mij, geachte lezer! met U in gedachten stil te staan bij een gebeurtenis, die al wel lang achter den rug ligt (wij leven zoo snel), maar die toch waard is in dit tijdschrift herdacht te worden, nl. het eeuwfeest van het Britsch- en Buitenlandsch Bijbelgenootschap, op 7 Maart jl. gevierd.

Een feit van groot gewicht in de geschiedenis van het Christendom — aldus noemt het Ned. Bijbelgenootschap de stichsting van B. en B. Bijbelgenootschap, in de circulaire, gericht aan de Kerkeraden der Protestantsche gemeenten in Nederland, waarin het verzoekt op 6 Maart een Bijbel-Zondag te vieren en „te gedenken aan de groote gave Gods *in* den Bijbel en aan de groote daden Gods *met* den Bijbel." En dat dit niet overdreven is, blijkt wel uit het feit, dat die stichting allerwege is herdacht. In Nederland gaven, volgens courantenbericht, vele kerkeraden aan de uitnoodiging van het Ned. Bijbelgenootschap gehoor en in verschillende dag- en weekbladen verschenen artikelen over het werk van het B. en B. Bijbelgenootschap; in België werd in vele Protestantsche gemeenten de Bijbel-Zondag gevierd; in Duitschland ging het feit niet ongemerkt voorbij; in Italië evenmin: te Rome werd van 3—7 Maart een Bijbelcongres gehouden en de deelnemers zagen van regeeringswege hun reiskosten met 40—60 % verminderd. De nieuwe wereld deed voor de oude niet onder. Natuurlijk, dat de feestviering in Londen het glanspunt was: van alle streken der aarde waren afgevaardigden gekomen om te danken voor de groote dingen, welke God heeft gedaan.

Digitized by Google

Het is ons doel niet om van deze feestviering verslag te geven: de Londensche correspondent van „de Nederlander" o.a. heeft dit zoo gedaan, dat wij gerust naar zijn verslag kunnen verwijzen. Evenmin is het ons doel een geschiedenis van het genootschap te schrijven, Het ontstaan wordt ons op treffende eenvoudige wijze verhaald in het onder ieders bereik liggende boekje „Mary Jones en haar Bijbel" (20 cts.) Doch getallen behooren er nu eenmaal bij! Ik geef er enkelen, die in den laatsten tijd de ronde hebben gedaan. Sedert 1804 heeft het B. en B. Bijbelgenootschap ruim 180 millioen exemplaren der H. Schrift, geheel of gedeeltelijk, over de aarde verspreid; de uitgaven beliepen ruim 165 millioen gulden. Was de H. Schrift voor 1804 in 40 talen vertaald, thans in meer dan 400 en er zijn 28 uitgaven in blindenschrift in verschillende talen. Dagelijks gaan ongeveer 16000 exemplaren de wereld in. Het heeft een 800 colporteurs in dienst en ondersteunt meer dan 600 inlandsche Christenvrouwen bij de verspreiding der H. Schrift in het verre Oosten. Dit zijn voorzeker eerbiedwaardige getallen, maar zij geven ons toch slechts een onvoldoenden indruk van de ontzettende werkzaamheid van het genootschap. Immers „uit het Britsche Moedergenootschap zijn direct of indirect verschillende nationale genootschappen voortgekomen"; maar ook al konden we al hunne cijfers bij elkander tellen, dan nog zouden we slechts een dorre statistiek hebben. Welke zegenrijke zijdelingsche gevolgen heeft zijne werkzaamheid gehad! Ik vermeld er slechts één: de stichting van de Belgische Zendingskerk, is middelijkerwijze aan het genootschap te danken.

Algemeen bekend is het, hoe in par. 4 van den Syllabus met „socialismus, kommunismus, geheime genootschappen, kleriko-liberale genootschappen" ook de Bijbelgenootschappen worden genoemd als „gruwelsmetten", die „meermalen en op de streng

Digitized by Google

ste wijze zijn veroordeeld". Meermalen; gewis, in het veroordeelen van de verspreiding des Bijbels onder 't volk zijn de pausen ijverig geweest. Op de strengste wijze;zooals Leo XII in een Encycliek van 1824: „ook wij, eerw. broeders, vermanen u overeenkomstig onze Apostolische verplichting uwe kudde door alle mogelijke middelen voor dat *vergiftigd voedsel* te bewaren. Bestraft, vervloekt, smeekt te rechter en onrechter ure, met alle geduld en leering, dat de geloovigen, die u zijn toevertrouwd (u getrouw houdende aan de voorschriften der congregatie voor den index) verzekerd mogen zijn, dat zoo de H. S overal zonder onderscheid werd in handen gegeven, daaruit meer kwaad dan goed zou geboren worden, wegens de onnadenkendheid der menschen." Men wendt van Roomsche zijde wel voor, dat de strijd den protestantsche „vervalschten" Bijbel geldt, maar inderdaad is dit niet zoo. Zijn de roomsche Bijbelgenootschappen te Regensburg en Heiligenstadt niet op bevel van den paus ontbonden? Is het niet een onwedersprekelijk feit, dat de priesters in roomsche landen de verspreiding van den Bijbel, ook den goedgekeurden, met alle middelen tegenwerken en dat dit hun veeleer goedkeuring dan berisping bezorgt?

„Een R. C. Bijbelvertaling in het Engelsch — zegt Prof Thompson — die de authorisatie der kerk heeft bestaat niet. In een paar gevallen is de Douay-overzetting, met of zonder revisie, door een Amerikaansch bisschop goedgekeurd. Dit is echter een persoonlijke daad, die slechts van kracht blijft zoolang hij leeft, die de authorisatie geeft. De beteekenis, die Pio Nono aan de Duitsche vertaling van Allioli gegeven heeft is door de kerk nooit op eenigen Engelschen Bijbel overgedragen." En hoe gering is de vraag naar dezen (zie hierachter Conv. Cath. afl. 3)! En wat zegt men van dit bericht in „de Grenswachter" van 9 April jl.: „Van zeer jongen datum is de

Digitized by Google

ervaring ten dezen door een van onze vrienden opgedaan. Hoewel er eene veel gebruikte Nederlandsche overzetting van de Vulgata in den handel is, kon de bedoelde vriend in een roomschen boekhandel geen exemplaar machtig worden. „Dat boek had men niet". En toen op het bestaan ervan gewezen werd, trachtte de roomsche boekhandelaar zich te redden met de uitvlucht, dat hij er wel om naar Rome wilde schrijven. De uitslag was, dat dit aanbod werd afgewezen, en een protestantsche boekhandel een exemplaar leverde... in één dag"? Genoeg! Rome wil den Bijbel niet. Wordt zij soms wel gedwongen van haar regel af te gaan — niet dan nadat zij er haar zegel heeft opgezet en een omtuining er om heeft gemaakt, geeft zij hem uit handen.

„Eenigen tijd geleden vormde zich in Rome de Pia Societâ di San Gerolamo, die tot doel heeft een nieuwe vertaling en uitgave van het Evangelie. Tot nu toe zagen de vier Evangelies en de Handelingen het licht. De vertaling is zuiver en vloeiend, en de prijs van 't nette boekdeeltje zeer gering, maar... de voorrede drukt er zeer op, dat de *Kerk* grooter autoriteit heeft dan Gods Woord, en dat de pastoor het zegenen moet, enz., en hier ook weêr eenige zoetzure aanmerkingen op de Protestanten. Deze vertaling is ook evenals de vroegere van Monsignor Martini goed voorzien van aanteekeningen, die wonderwel maar niet altijd *evangelisch* den inhoud verdraaien. Mijns inziens moeten wij, Protestanten, niet zoo heel hard jubelen over deze uitgave van 't Nieuwe Testament, en niet zoo zeer de verspreiding ervan in de hand helpen, zooals eenige Engelsche dat meenen, maar toch is 't beter dan niets, en God leidt menschen en zaken, en Zijn Woord, zelfs verdonkerd door den mensch, kan niet anders dan goeds uitwerken en Zijn licht doen schijnen ter Zijner tijd!" Aldus L. B. in de Italiaansche correspondentie der St. v. W. en Vr. 1904, blz. 448.

Digitized by Google

„De H. Schrift en deelen van dezelve zonder menschelijke toevoegsels, opmerkingen of verklaringen in de verschillende talen te verspreiden" — dat is het doel, hetwelk het B. en B. Bijbelgenootschap, met — naar wij zagen — grooten ijver najaagt. In 1827, na den apocryfen-strijd, besloot het niemand meer te helpen, die de apocryfen in den Bijbel opnam, waarvan o.a. het Pruisische Bijbelgenootschap de gevolgen ondervond; om bedrog te voorkomen, gaf het voortaan niet anders dan gebonden Bijbels uit. Zoo bevordert het de belangen van het Protestantsche Christendom, dat om den Bijbel geschaard staat. Daaraan vasthoudende kon het Ned. Bijbelgenootschap zijn schrijven richten „aan de kerkeraden der Protestantsche gemeenten in Nederland". Daaraan vasthoudende, kon in de vergadering van 7 Maart 1804 bepaald worden, dat het comité van het B. en B. Bijbelgenootschap zou bestaan uit 15 leden van de Anglicaansche kerk, 15 Dissenters en 6 buitenlanders, die hun woonplaats in de nabijheid van Londen hadden. In de statuten is bepaald, dat in dit comité geen predikanten zitting mogen hebben, doch dat het genootschap hun diensten toch op prijs stelt, blijkt duidelijk hieruit, dat de 3 secretarissen, buiten het comité om gekozen, predikanten zijn. Zonder hulp van kerk of Staat heeft het genootschap verricht wat het verricht heeft.

Nog is het niet aan het einde van zijn werk gekomen. Drie tienden van de wereldbevolking, dus ruim 450 millioen menschen zijn nog niet onder het bereik van den Bijbel gekomen en men zegt, dat er nog 1600 talen zijn, waarin de Bijbel nog niet is vertaald. Maar ook afgezien van deze is de Bijbelverspreiding, ten doel hebbende, dat hij gelezen worde, geen onnoodig werk, wat gij mij zult toestemmen, als gij hoort wat de Chrétien Belge uit den mond van een ooggetuige mededeelt: „Graaf Goblet d'Alviella, professor in de philosophie

Digitized by Google

en letteren aan de universiteit te Brussel, houdt tegenwoordig, ingevolge de beweging voor university-extension, een serie van zes lezingen over „les Origines du christianisme d'après l'exégèse contemporaine". Deze in meer dan één opzicht merkwaardige lezingen worden door een zeer beschaafd publiek bijgewoond. Bij de eerste lezing was het groot auditorium van de Universiteit, dat minstens 500 personen kan bevatten, geheel gevuld. De geleerde beoefenaar van de vergelijkende godsdienstgeschiedenis, die zijn tijd liever niet besteedde aan misschien overbodige explicaties, vroeg dat diegenen onder zijn hoorders, die de brieven van den apostel Paulus hadden gelezen, het hem wilden bekendmaken door 't opsteken van hun hand en... er werden drie handen opgestoken."

* *
*

Het protestantsche Duitschland is in beroering gebracht door het besluit van den Bondsraad van 8 Maart jl., waarbij het door den Rijksdag aangenomen wetsvoorstel, betreffende de afschaffing van art. 2 der Jezuïetenwet van 4 Juli 1872, werd bekrachtigd. Dit besluit werd genomen met 29 stemmen, terwijl 25 zich ertegen verklaarden en 4 zich van stemming onthielden; van de 29 stemmen vóór komen er 17 op rekening van Pruissen.

Om den omvang der hierdoor teweeggebrachte beweging te kenschetsen vermelden wij, met voorbijgaan van protestvergaderingen enz., het feit, dat het ledental der Evangelische Bond in het afgeloopen kwartaal met ± 50000 is toegenomen. Men heeft gezegd, dat deze beweging kunstmatig is opgewekt en graaf von Bülow heeft gevraagd: „was soll denn das ewige Geschrei!" — maar hiertegenover is door Prof. Hieber in den Rijksdag o.m. gewezen op het feit, dat de duitsch-evangeli-

Digitized by Google

sche „Kirchenausschusz", die bestaat uit vertegenwoordigers der verschillende evangelische kerken, toch geen mannen, die zich laten opwinden, zich tegen de afschaffing heeft verklaard.

Is het gevallen besluit zooveel beweging waard? Art. 2 bepaalde: „de leden van de orde van het Genootschap van Jezus of van de met dit genootschap verwante orden of op orden gelijkende congregaties kunnen, als zij buitenlanders zijn, uit het bondsgebied worden gezet; als zij Duitschers zijn, kan hun het verblijf in bepaalde districten of plaatsen verboden of aangewezen worden." Door de afschaffing krijgen de Jezuïeten dus voor hun personen vrije beweging. Is dat nu zooveel beweging waard? Is het dan niet waar dat art. 2 niet meer practisch werd toegepast en dat het den Jezuïetischen invloed niet verhinderde? Is men dan zoo bang voor de Jezuïeten, dat men voor hen uitzonderingswetten wenscht te behouden? Maakt art. 1 dan de afschaffing van art. 2 niet vrijwel waardeloos?

Steken zulke redeneeringen: gij maakt u druk voor niets! niet zonderling af tegen de vreugde door de afschaffing teweeggebracht bij hen, die deze afschaffing zoo gaarne wilden? Waarom b.v. de „Germania" zoo ingenomen met het besluit van den Bondsraad, als het toch niets beteekent? Voorzeker, de Jezuietische invloed wordt niet verhinderd door art. 2, of door welk artikel ook — maar ligt er geen waarheid in het woord van de „Kirchenausschusz" in haar „kundgebung" van April jl. „dat met dit artikel voor de evangelische kerk een voorbehoedmiddel en een wapen ter verdediging harer belangen is weggevallen"?

En zoo moet dan de evangelische kerk verdedigd worden ten koste van de rechten der roomsche kerk! verdedigd worden door een uitzonderingswet „die overigens slechts voor ontslagen tuchthuisboeven bestaat"! Natuurlijk, dat deze bezwa-

Digitized by Google

ren ook moeten gegolden hebben bij de totstandkoming der wet in 1872, doch toen maakte de confessioneele toestand het noodig erover heen te stappen, nu maakt deze het voortbestaan overbodig. Ook hier hebben wij wel te onderscheiden. Kan het niet meer beschouwd worden de plicht te zijn van den modernen Staat de eene kerk te bevoorrechten ten koste van de andere, dit is toch zijn plicht: zichzelven te verdedigen tegen hen, die zijn bestaansrecht ontkennen en op allerlei wijze trachten dat bestaan te vernietigen. De moderne Staat wortelt geestelijk in de Hervorming der 16e eeuw. Is nu in het Jezuïetisme de tegenreformatie geïncarneerd, dan spreekt het vanzelf, dat het ingaat tegen den Staat en dat deze zich tegen hetzelve heeft te beschermen. De Jezuïetenwet van 1872 is dan ook te beschouwen als een daad van zelfverdediging van den Staat tegen de onzalige werkzaamheid der Jezuïetenorde. Slechts in zooverre de roomsche kerk zich met het Jezuïetisme vereenzelvigt, kan ze deze als tegen haar gericht beschouwen. Maar de roomsche koning van Saksen achtte het blijkbaar geen verzaking van zijn geloof zich tegen de afschaffing van art. 2 te verklaren en meende voorzeker niet, dat de vrije beweging van hen, die „zullen zijn gelijk zij geweest zijn" aan den confessioneelen vrede bevorderlijk zou zijn. „Het gaat bij de Jezuïetenwet om het Jezuïetische systeem. De Staat kan onmogelijk een organisatie dulden, die het recht van den modernen Staat niet erkent en slechts haar eigen wetten gehoorzaamt. De socialistische ideeën kunnen slechts geestelijk overwonnen worden. Maar indien er op grond van de socialistische wereldbeschouwing in den Staat een organisatie gevormd werd met eigen wetten, lijnrecht indruischende tegen de belangen en het bestaan van den huidigen Staat, dan zou deze beslist moeten ingrijpen, wilde zij zichzelven niet bankroet verklaren". De Jezuïetenwet is dan ook niet zoozeer een uitzon-

Digitized by Google

deringswet als wel een speciale toepassing van art. 128 van het Wetboek van Strafrecht: „het lidmaatschap van een vereeniging... in welke aan onbekende oversten gehoorzaamheid of aan bekende oversten onvoorwaardelijke gehoorzaamheid wordt beloofd, wordt gestraft met een gevangenisstraf van hoogstens 6 maanden; de stichters en bestuurders eener zoodanige vereeniging met gevangenisstraf van een maand tot een jaar".

Maar art. 1 bestaat toch nog! Art. 1, dat de orden van het Gezelschap van Jezus uit het gebied van het Duitsche Rijk weert en de nederzettingen verbiedt. En het zal blijven bestaan! Doch van roomsche zijde is al gezegd, dat men niet zal rusten, voordat de geheele wet verdwenen is. „Met dezelfde politieke logica — alzoo sprak de reeds genoemde Prof. Hieber — waarmee het Centrum de afschaffing van art. 2 als een eisch van recht heeft geeischt, zal het (en dat is zijn recht en men kan hier een profetie wagen) die van art. 1 eischen en het is er verre van daan, dat (gelijk velen denken) de Jezuïetenwet thans van de baan is." Bovendien zonder art. 2 zijn de overige artikelen een „Schwert ohne Griff." De „Münchener Allgemeine Zeitung" van 10 Maart wijst er op, dat het door katholieken al zoo dikwijls is aangetoond, dat, in tegenstelling met andere orden, „der ganze Jezuïtische ordensapparat *im einzelnen Jesuiten* werkt und zur Durchsetzung seines Einflusses nicht der äuszeren Form einer besonderen Gemeinschaft bedarf. Der einzelne Jesuit ist Kongregation in sich."

Het Centrum is troef. Graaf von Bulow heeft 't noodig en het geeft zich niet voor niets. Door middel van Pruisen heeft hij de afschaffing van art. 2 weten te verkrijgen en het Centrum zal hem steunen als hij blijft geven.

Heeft het „Rome is troef" ons niets te leeren? Met deze vraag, geachte lezer! wil ik afscheid van u nemen. M. L.

Digitized by Google

Inhoud van Tijdschriften.

Die Wartburg 19 Febr. draagt het opschrift „Marianische Kongregationen". — „Fasten" naar aanleiding van Jes. 58 vs. 5 v.v. over het carneval. — „Die Marianischen Kongregationen" en „Die Organisation der Marianischen Kongregationen". Verderfelijk is 't deze congregaties voor leerlingen van gymnasia e. d., sedert 4 Juli 1872 verboden, weder in te voeren. Immers in deze heerscht het Jez. systeem v. spionage en geestelijk drillen (zie wat daarvan geschreven is in het hiervoor besproken boek van Granjon). Indertijd werd 't verbod toegejuicht niet alleen uit vrees voor de verstoring van den confessioneelen vrede of omdat door deze de jeugd „früh und mit Aufbietung aller religiösen Reiz-und Lockmittel in eine kampfesorganisation und kampfesatmosphäre hineingezogen" werd, maar voornamelijk wegens de gedachte, „dasz die organische Einheit der Anstalten, auf der unsre Gymnasialerziehung beruht, auf das empfindlichste gestört wird, wenn ein von auszen kommender, dem Gemeinschaftsleben der Anstalt fremder, ihm nicht verantwortlicher Einflusz in einer, milde ausgedrückt, durchaus einseitigen Richtung das Seelenleben einer gröszeren Anzahl ihrer Schüler bestimmt und beherrscht."

„Katholizismus und Protestantismus" (vervolg). — De Evang. Bond wijst wederom het „Los von Rom = Los von Oesterreich" af.

26 Febr. „Pius X und die Marienverehrung", waarin deze paus voor zijn voorgangers niet onderdoet. — „Katholizismus und Protestantismus (vervolg), een degelijk artikel. — „Zur Friedensliebe der Kölnischen Volkszeitung". welke overloopt van liefde tot den vrede, wanneer de Protestanten door verde-

Digitized by Google

diging hunner belangen dien verstoren. — „Das Erscheinungs fest in Philippsdorf", waar Maria 13 Jan. 1866 aan Magdalena Kade verscheen en sinds als te Lourdes wonderen verricht. — „Chodau in Böhmen, das Pflegekind der beiden Ephorien Chemmitz I. II".

4 Maart. Bijbelnr. „Was kann und soll uns die Bibel sein?" beoordeeld naar de uitkomsten van hist.-wetensch. onderzoek en naar het christelijk geloof. Prof. Kawerau geeft een schoon art. over „Luthers Bijbelvertaling", waarin hij de beschuldiging van plagiaat en vervalsching weerlegt, wijst op zijn macht over de taal, zijn boven zijn tijd uitgaande opvatting van het werk van een vertaler en zijn „Kongeniales religiöses Verständnis des Inhaltes der Schrift" en haar noemt een bij uitstek kerkelijke en nationale daad. Voorts een art.: „Die Wirksamkeit der Bibelgesellschaften".

11 Maart. 2de Jezuïetennr. „Der Jesuïtismus, sein Wesen und seine Ziele und seine Stellung in der Gegenwart"; inleiding over de Hypnotisierungsmethode der Jez.; 1. Wesen und Ziele: het Jez. is de antipode van het Prot., wie een verbond tusschen deze beiden mogelijk acht tot bestrijding van het materialisme, kent noch 't een noch 't ander. „Der Syllabus und seine Bedeutung". Een zeer waardeerend art. over D. G. Warneck bij gelegenheid van zijn 70ste verjaardag (met portret). „Katholische und evangelische Mission", concludeerende „so darf sich die Missionstätigkeit des Prot. getrost der katholischen gegenüberstellen".

18 Maart. 3de Jezuïtennr. „Peter Canisius, der Ketzerhammer und Graf von Bülow", met beider vlak naast elkander geplaatst portret. Een gedicht „der Jesuïet". Een goed art. „Lobt die Jesuïten" over de beteekenis der opheffing van § 2 der Jez. wet, waarin met snijdenden ernst de verantwoordelijkheid voor alles wat daaruit volgt op de schouders van Graaf von

Digitized by Google

Bülow wordt gelegd. „Die Reichtagsverhandlungen über das Jesuïetengesetz im Jahre 1872". Het vervolg van het art. „der Jesuïtismus" en wel „seine Stellung in der Gegenwart".

25 Maart. Dit nr. bevat o.m. „Ein neuer Plan zur Kirchlichen Einigung Deutschlands" van domheer Dr. Seltmann, als oprecht gemeend gewaardeerd doch als ontzettend anachronisme onmogelijk genoemd — en terecht! Het slot van „Katholizismus und Protestantismus". Verschillende berichten uit de Los-van-Rome beweging in Oostenrijk, waaronder een brief van Pfarrvikar Paul Klein, wien door de regeering de verdere bediening van zijn ambt, zonder opgave van redenen, is ontzegd. Een open brief aan minister Studt over de *congregaties van Maria*, welke niets anders zijn dan een „gewöhnlicher Abklatsch des Jesuïtenordens", opdat door deze de jezuïetische geest doordringe in ieder huis en iedere familie.

1 April. Gericht „aan den christelijken adel der duitsche natie". Met groot portret van Ulrich von Hutten en portret van Bismarck. „Eine heilige christliche Kirche" — moet het Protestantisme dit geloofsartikel schrappen? Neen! zijn eenheid is eenheid in het noodige: Jezus de Christus. „Luthers Sendschreiben an den christlichen Adel deutscher Nation und der deutsche prot. Adel der Gegenwart": Luthers oproep aan den adel, die toentertijde de geestelijke leiding had, werd geestdriftig beantwoord doch van den tegenwoordigen adel moet gezegd worden (al is men ten zijnen opzichte niet zoo pessimistisch als velen), dat hij in Rome al te veel een behoudende macht ziet. „Jesuïten und preussicher Adel", de Civilta Cattolica vindt in de onbeschaafdheid van den pruisischen adel de oorzaak der soldaten-mishandelingen. „Zwei kath. Adelige über den Ultramont. Eine Briefwechsel zwischen dem Bischofs-Verweser J. von Wessenberg und dem Fürstbisschof Grafen Sedlnitzky", beiden mannen, die het ultramontanisme

Digitized by Google

verderfelijk achtten voor het katholicisme. Een art. over Ulrich von Hutten, wiens leven ons wordt beschreven, wiens ondeugden niet worden verbloemd „nicht ein Mustermensch, aber ein ehrlicher Herold geistiger Unabhängigheit und deutschen Nationalsinnes".

8 April. „Aus dem Schuldbuch des Jesuïtenordens, 2. Die Jes. und die Pulververschwörung 1605". — „Graf Campello", de leider der italiaansch-kath. reformbeweging, van wien gezegd is dat hij weer roomsch is geworden, hetgeen echter door anderen sterk wordt betwijfeld (zie Marnix V blz. 104, 127), heeft in allen gevalle niet vergeefs gewerkt: de beweging duurt voort. — Een zeer groote en belangrijke Wochenschau sluit dit nr.

15 April. „Aus unsrer Raritätenmappe: 1. Die St. Benediktsmedaille"; beschrijving van deze, welke de geloovigen bewaart voor krankheid e. d. en die den dragers vele aflaten bezorgt; „2. Das Fussmass der Jungfrau Maria"; afbeelding, zooals deze in een klooster te Spanje wordt bewaard: 700 jaar aflaat voor die ze aandachtig kussen en daarbij 3 Onze Vader's en Ave Maria's bidden. — Sedert 1898 zijn in de duitsch-evang. gem. in Oostenrijk 39 kerken ingewijd waarvan 35 sedert 1900; meerderen zullen volgen, daarom worden onder 't opschrift: „Wie bauen wir unsere Kirchen?" „allerlei (goede) Ratschläge" gegeven. — Richard Wirth constateert dat allerlei omtrent hem uitgestrooide lasterpraatjes de reden zijn waarom het K. K. Kultusministerium te Weenen zijn benoeming tot predt. te Neuberg niet bekrachtigt, hoewel de officieele opgave der redenen nog steeds niet is gedaan. — Pfarrvikar Braasch in Podersam moet Oostenrijk verlaten, een nieuw offer der tegenreformatie!

24 April. 4e Jez. nr. „Eine Kundgebung des Deutschen Evangelischen Kirchenausschusses", welke het de evang. ge-

Digitized by Google

meenten toeroept zich met „troffel en zwaard" te verdedigen tegen de toenemende macht van het ultramontanisme. — „Rede des Reichstagabgeordneten Professor Dr. Hieber am 14. April" over de intrekking van § 2 der Jezuïetenwet. — „Aus dem Schuldbuch des Jesuitenordens 3. Die Jesuiten in Paderborn", dat ons weder duidelijk de wegen toont, door het Jezuïetisme bewandeld, wegen van list en geweld. — In de nalatenschap van minister von Miquel is een aanteekening gevonden, waarin het vermogen der Jezuïeten op 16 milliard wordt geschat. — „Für Turn!" een oproep om deze beproefde gemeente met gaven te steunen; de handeling met Pastor Klein wordt in de geheele pers, behalve die van het centrum, sterk veroordeeld.

29 April. „Lutherische und Römlinge in Deutsch-Brasilien". — „Kardinal Manning über katholische Rückständigkeit", een aanhaling uit zijn laatste geschrift, hoe de r. kerk achter aan staat bij de groote daden ten gunste van menschen als bestrijding der slavenhandel, der dronkenschap e. d. — Het slot van het vele goede raadgevingen bevattende art. „Wie bauen wir unsere Kirchen?" met afbeeldingen van de Los-van-Rome-kerk te Zwettl en van de evang. kerk te Viernheim. — Paul Klein pleit nog eenmaal voor de beproefde gemeente Turn. Ook aan Pfarrvikar Deppe te Kamnitz en Bohemen is de verdere bediening van zijn ambt ontzegd; *het vijfde geval in 2 maanden!* Dr. Bauer, bisschop van Brünn zal de opvolger van Dr. Kohn zijn, als aartsbisschop van Olmütz; deze heeft zich ten allen tijde een trouw en overtuigd zoon der tschechische natie betoond.

The Converted Catholic. Afl. 2. Charles Eaton pleit tegenover kardinaal Gibbons voor de onafhankelijkheid der Amerikaansche katholieken in een brochure „Freedom of Conscience". — De r. kerk tracht hoe langer zoo meer invloed te

Digitized by Google

verkrijgen in regeeringszaken, de paus laat zich niet onbetuigd (President, Pope and Panama) en de hierarchie doet een aanval op de openbare school „the State should divide the public school systeem and maintain a separate system for the minority-separate in the sense of religious teaching. — Miss Byrne oud-leerares is non geworden, doch heeft 't klooster weer verlaten, omdat zij niet kon wennen aan het zware werk, waardoor zij telkens ziek werd; miss Archer heeft bij rechterlijke beslissing 8000 dollar gekregen van het klooster, dat zij wilde verlaten, waarin de moeder-overste haar wilde verhinderen door haar krankzinnig te doen verklaren. — Een zeer goed art. over Recruits for french convents, hetwelk ons de maatregelen der fransche regeering steeds meer doet begrijpen. — Een typische plaat: de springhanenplaag: Argentinie ziet de door Frankrijk verdrevenen komen. — Degelijk art. over de engelsche bijbelvertalingen. — De episc. pred. Schultz is roomsch geworden maar kan geen priester worden omdat zijn vrouw niet roomsch en nog veel minder non wil worden.

Afl. 3 wijst in versch. art. op den tegenstand tegen het Bijbellezen door de r. kerk. Van de dollar-editie (de goedkoopste) der Douay-vertaling is de verkoop zeer gering. En de prot. vert. is valsch! In verband hiermee wijs ik op het art. over de apocryfen des O. T.'s. — Het Vaticaan wil Amerika de bescherming der roomschen in het Oosten opdringen. — Christ's Mission Work herdenkt in Mei zijn 25-jarig bestaan; het heeft onder de directie van O'Connor 85 priesters geholpen, in Febr. kwamen er nog weer vier. — In all the world Romanism is going down, down, down. — De episc. pred. Gilchrist van Roselle is tot de r. kerk overgegaan, overtuigd van de onhoudbare positie der Angl. kerk, daarbij geleid door den Jez. van Rensselaer. Hij weigert zijn theol. gronden aan te ge-

Digitized by Google

ven zonder vooraf verlof verkregen te hebben van zijn geestelijken leidsman, vader Westfall. — Art. over St. Patricius, den beschermheilige van Ierland; roomsche zedelijkheid; de Los van Rome beweging in Oostenrijk; de Indianenschool te Carlisle met portretten o.a. van kolonel Pratt, den stichter e.a. — De paus wil aan de ontevredene Polen in Amerika Poolsche bisschoppen geven. — Amerika krijgt zijn deel van de uit Frankrijk verdreven congregationalisten. — Necrologie o.a. Miss Pamela H. Cowan, schrijfster van A Year in St. Margaret's Convent e. a.

Le Prêtre Converti afl. 3 deelt mede dat, wegens den dood van den heer Corneloup, het priesterhospitium te Courbevoie voorloopig zal zijn gesloten, dat eventueel komende priesters bij predikanten zullen worden ondergebracht en dat de redactie van le Prêtre Converti is overgegaan in de handen van den heer J. Louis. We vinden er voorts de toespraak welke Ds. Picard heeft gehouden bij de begrafenis-dienst van den heer Corneloup in de kerk te Courbevoie op 16 Jan.; een art. „Tactique", betoogend dat tegenover de georganiseerde macht van het atheisme en de doode massa der roomsche kerk, het schijnbaar machtelooze protestantisme „est un outil puissant, n'en cherchons donc pas d'autre, et le decorant de notre popularité d'anciens prêtres ou d'anciens moines, remanions, ou créons avec lui, la pensée religieuse française".

Afl. 4 „A la Sorbonne au cours de l'abbé Loisy". — „Inquiet", briefwisseling tusschen een voorzichtigheidshalve niet nader aangeduiden „Frère A. M.", die niet zonder ironie vraagt: „peut-on être sauvé en suivant la Religion catholique, apostolique et romaine???" en den gewezen-roomschen J. Rouzeau te Neuchâtel, „catholique, apostolique mais „non romain" ", welke antwoordt: „ik veroordeel u niet, Jezus is niet op aarde gekomen om een Credo te brengen, „si vous êtes

Digitized by Google

chrétien à la manière de Rome. si vous l'êtes avec droiture devant Dieu et devant les hommes: c'est bon — Dieu aura égard à votre bonne foi et aux moyens de Le connaître qu'Il vous aura donnés", maar ik beklaag hen allen (en vrees voor 't heil hunner ziel), die de dwalingen der Kerk vermoedende, hun geweten toeschroeien, ik vind overvloedig voedsel voor mijne ziel in Gods Woord en ben gelukkig mij in oprechtheid een discipel van het Evangelie van Jezus Christus te kunnen noemen." — „Drôle d'association!" naar aanleiding van een boekje: „Association à la dévotion et à l'amour des Sacrés Coeurs de Jésus et de Marie, A. M. D. G." — Le Garrec is weer in Bretagne (zie P. C. afl. 2), waar hij nu geen vergaderingen houdt om af te breken, maar bezoeken brengt om op te bouwen. — „Etudiant en théologie et grand seminariste" (vervolg), samenspraak over de uitlegging der H. Schrift.

Le Chrétien Français. 7 Nov. „Autour d'un petit Livre", door den red. Handelt over de aldus getitelde brochure van abbé Loisy, waarin deze de vervolgingen behandelt, waaraan hij wegens zijn „l'Evangile et l'Eglise" bloot staat. De „Semaine catholique" bevat ditmaal een stuk over het Vagevuur, door A. Sallé, ex-overste der Carmelieten. Het „dossier du célébat" bevat één moord, waarsch. in verband met overspel, door Lamalle, leeraar in de rhetorica aan het klein-seminarie van Piquelin, twee arrestaties wegens ontucht, n.l. van A. Boissier, br. v. d. chr. leer te Saint-Etienne, en van F. Diversy, werkend lid van de cercle catholique te Rive-de-Gier, en een geval van kindermishandeling door een pastoor in de omstreken van Metz.

21 Nov. Kardinaal Richard is uit Rome teruggekeerd en heeft de veroordeeling van Loisy niet kunnen verkrijgen. De gemeenteraad van Noyon heeft een der straten naar Calvijn genoemd. Voortzetting van het stuk van A. Sallé „En Alle-

Digitized by Google

magne" door den red A. Kohler, handelend over de schandalige rol, die bisschop Anzer in China heeft gespeeld.

5 Dec. Wederom vier gevallen van onzedelijkheid van priesters: Lacerf, pastoor van Guégou (Bretagne), Escurel, pastoor Saint-Jean-de-la-Blaquière, Louis Joseph Salens te Namen, en Robinet, pastoor te Vireaux.

19 Dec. Pastoor B. (diocese Sens) was indertijd prot. geworden en gehuwd met eene vrouw, die hem 't leven verbitterde en hem verliet. Thans is hij weer r. en pr. geworden onder dit argument: „Ik had de belofte van kuischheid afgelegd, ik ben gehuwd, Godheeft mij gestraft." De clericale bladen juichen hierover. De red. kent op meer den 1000 geestelijken, die Rome verlieten, 6 die na verschillende teleurstellingen weer r. werden. Daarvan zijn er 4 weer prot. geworden, beter dan ooit genezen. Van den ongelukkigen Graaf Campello, oud en half verlamd, heeft men een herroeping afgedwongen en hem sinds — verstopt! Pastoor Louis Thouré te Lougat, bij Limoges, huwde indertijd en werd kruidenier. Hij kreeg twee zoons, maar later ook — spijt! Hij verliet zijne vrouw en werd weer priester, doch is thans door zijne vrouw in rechten aangesproken. Bij het klooster der Karthuizerinnen te Beauregard is een gebouw, waar eenige Karthuizers van Grenoble zich verstopten. De justitie, hierin overtreding der wet op de congregaties ziende, deed huiszoeking, en vond — minnebrieven van de overste en van eene non aan den aalmoezenier Baillon, waaruit bleek, dat ze hem vooral des nachts zoo misten. De brieven worden woordelijk afgedrukt. De non schrijft bovendien dat de overste jaloersch op haar is. De priester A. Dominguez, bewaker van een oud kerkhof te Madrid, heeft dit stelselmatig beroofd van voorwerpen van waarde. Een slachtoffer van bisschoppelijke willekeur is de priester Zill Desilles, dubbel geridderd en voorzien van een zeer gunstig getuigschrift. Mgr.

Digitized by Google

Bardel, b. van Séez (Normandië), heeft hem zes jaren lang honger laten lijden en in Rome kan de doodarme man geen gehoor krijgen. Hij heeft zich nu met een open brief gewend tot den M. v. B. Z. van Frankrijk.

2 Jan. 1904. „La grande Crise", door Alfred Bénezech (over de volledige scheiding van kerk en staat). „Confesseurs et Confessées" haalt een der vele bewijzen aan hoe in vrome boekjes de geest der vr. biechtelingen bedorven wordt. Op 4 Dec. werd abbé Denis als ketter aangewezen door den Index. Het afgezonden besluit kruiste een afl. van diens „Annales de philosophie chrétienne", welke geopend wordt door een artikel van — Brunetière! Hetzelfde lot deelde abbé Loisy, over wien de „Semaine Catholique" ditmaal handelt, evenals bijna al wat verder in dit nummer voorkomt.

16 Jan. Hoofdartikel over het proces van Spadoni, red. van „Le Vrai Catholique Américain", waarvan slechts één nummer verscheen om het Americanisme te bestrijden, tegen den generaal der Jezuïeten, die hem thans honorarium en vergoeding van onkosten weigert, tegen de afspraak in, en hoewel de maatregel geholpen had, bekroond als ze werd door de onderwerping van Mgr. Ireland, die naar Rome werd ontboden. Verder wordt het grootste deel ingenomen door de kwestie (veroordeeling en onderwerping) van abbé Loisy.

6 Febr. Stukken over abbé Loisy. R. bladen in het buitenland deelen mede, dat de red. weer r. is geworden! Mededeelingen over conflicten tusschen bisschoppen en pastoors te Lyon (de reeds vroeger genoemde pastoor Soulier), Limoges, (pastoor Royer, die eveneens niet wijkt) en La Rochelle (geldkwestie), allen belangrijk omdat het Concordaat de pastoors heeft overgeleverd aan de willekeur der bisschoppen.

20 Feb. Mgr. Le Nordez, b. van Dijon, wordt wegens zijn vriendsch. houding tot de regeering, door een deel der geeste-

Digitized by Google

lijken heftig aangevallen en door de devooten en seminaristen beleedigd, tot in het koor der hoofdkerk. De heer Doudon, pastoor van Ouroux (Saône-et-Loire), heeft 5 Feb. l. l. zelfmoord gepleegd. Eenige devooten, die hem te liberaal vonden, klaagden hem aan bij den bisschop, die klakkeloos al het kwaad gelooft, dat men hem aanbrengt over de priesters, die geen hoveling van hem zijn. Dit trok hij zich zóó aan, dat hij in een vlaag van waanzin de daad volbracht. Een vrijdenker getuigt van hem, dat hij een vroom en eenvoudig man was, die zijn plichten vervulde en niet meedeed aan politiek. Ook de burgemeester, tevens lid van den Algem. Raad, getuigt gunstig over hem. Dus al weer een slachtoffer van het Concordaat (zie boven). Abbé Ch. Denis, redacteur van „Les Annales de Philosophie Chrétienne", heeft zich loffelijk onderworpen in zake twee op den Index geplaatste werkjes. De gemeenteraad van Lyon heeft nógmaals partij gekozen voor pastoor Soulier en dus tegen den kardinaal-aartsb. Coullié.

5 Maart (met een bijblad als propagandablad). Een hoofdart. en verschillende andere art. over „L'Affaire Loisy". — Uit de „Vérité Française" wordt overgenomen een brief van een zich niet nader aanduidende „groep van parochianen van Saint-Similien" te Nantes aan den ex-vicaris dier parochie Lefeuvre (wiens brief aan zijn bisschop in het bijblad is te vinden) waarin wordt gelasterd, dat hij de r. kerk heeft verlaten, gelijk Luther, Charbonnel e. a., wegens haar ernstige moraal en strenge discipline en omdat hij niet hoog genoeg klom op de kerkelijke ladder. — Complot tegen bisschop Le Nordez van Dyon, die niet mede heeft geijverd voor de congregaties: de seminaristen weigerden zich door hem te laten ordenen. — Een art. over den vastentijd; wie er van de Pieterspenning onderhouden moeten worden, enz.

19 Maart. Ook in dit nr. vinden we weer 't een en ander

Digitized by Google

over „L'Affaire Loisy", tegen wien den 2den Maart te Rome een vonnis van excommunicatie is uitgesproken, welks uitvoering ter gelegener tijd is overgelaten aan den kardinaal van Parijs. — Uittreding van den abbé Peyron, vicaris der parochie Saint-Flavien te Toulon en de brief, dien hij schreef aan den bisschop van Fréjus. Uittreding van den abbé Celly, pastoor van Testinclières bij Saint-Genier de Mourgues (Herault) en zijn verantwoording. — De vereerders van Pius IX die aan Leo XIII te vergeefs vroegen het proces zijner canonisatie te beginnen, hebben hun hoop gevestigd op Pius X. — De reproductie van Lourdes moet verrijzen in de tuinen van het Vaticaan. — De vrucht van de werkzaamheid der door Leo XIII benoemde Bijbelcommissie is de instelling van diploma's voor licentiaten en doctoren der H. Schrift, door die commissie uit te reiken. Hefele placht te zeggen: roomsche doctor, duitsche ezel. — De opheffing van § 2 der Jezuiten-wet in Duitschland.

2 April. In een samenkomst der kardinalen te Rome op 19 Maart heeft de paus, sprekende over den toestand der r. kerk in Frankrijk, met het oog op de regeering gezegd: ik doe niets tegen, maar zal in t vervolg ook niets meer doen voor het onderhouden der goede betrekkingen. — „Piolatrie", de wonderen van Pius IX komen: een mutsje van hem heeft in 1868 een graaf de la Baume, die stervende was, genezen en een zijner haren had dezelfde uitwerking op een typhuslijder. — Een uit „l'Aurore" overgenomen, lezenswaardig art. over „Protestants romains". — „Sécularisations", bij een huiszoeking in een quasi-geseculariseerde congregatieschool, is een namens den aartsbisschop geteekend blanco getuigschrift gevonden, dat N. N. geen lid meer was der congregatie. — Art. over Loisy, die niet gexcommuniceerd zal worden, niets zal herroepen, maar afstand zal doen van zijn leerstoel en voorloopig zwijgen.

Digitized by Google

Boekaankondiging.

A. Ohorn. Los von Rom. Eine Geschichte aus dem Leben. Illustriert von Fritz Bergen. 2e Auflage. Stuttgart, C. Weber und Cie. 448 blz., met 20 platen, in bruin linnen stempelband. 5 Mark.

De eerste druk van dezen roman verscheen onder den titel „Das neue Dogma", en was weldra uitverkocht. Geen wonder voorwaar, want de schrijver, *ex-priester*, geeft ons hier een „kijkje achter de schermen", en schildert ons toestanden, die hij doorleefd heeft. Hij verplaatst ons in den tijd van het Vaticaansch Concilie en voert ons op onderhoudende wijze door Bohemen en door Rome, waarbij hij ons kennis laat maken met personen, die hij op zóó natuurlijke wijze voorstelt, dat wij menigmaal onder 't lezen denken: zou het verhaal niet juist zóó geschied zijn, eenige namen daargelaten? De karakters, zoo de goede als de slechte, zijn uitnemend geteekend, en bij de historische personen, die er in voorkomen, zeer zeker naar waarheid geschetst. Frissche, gezonde humor wisselt hier af met ernst. In Duitschland en in Oostenrijk maakte het boek grooten opgang, zoodat, terwijl de eerste oplage 3000 ex. telde, deze tweede dubbel zoo groot is genomen. Een uitstekend geschenk bij verjaardagen!

*

Los von Rom und Hin zum Evangelium in Belgien von Georg Fitze, voorheen pred. te Charleroi, thans te Artern.

Reeds de kennismaking met den schrijver, toen ik, als secr. v. h. Oeuvre des p. c. èn als (destijds eenig) red. van Marnix de laatste syn. der Egl. Miss. Belge te Luik (begin Juni 1903) bijwoonde, deed mij begeerig zijn naar den inhoud van deze nieuwe afl. der Los-von-Rom brochures van Pf. Braeunlich.

Digitized by Google

Natuurlijk nóg meer hetgeen de titel beloofde. En ik werd niet teleurgesteld.

De S. gaat de gesch. der Zuid. Ned. na wat betreft de godsdienstige beweging. Vooral Nuyens is een zijner bronnen, maar (en *dit* is een bezwaar tegen de brochure), 't blijkt niet, dat hij N. gecontroleerd heeft — iets, dat tegenover een ultramon. schrijver in *elk* geval noodig is. Voorheen was zeer zeker de helft van de bevolking van het tegenw. België prot., maar helaas, het gelukte *bijna* de belijders van het Ev. uit te roeien. De Inquisitie heeft er op verschrikkelijke wijze huis gehouden, de veroordeelden gewoonlijk eerst nog pijnigende. Zooals men weet, is er verschil over het aantal slachtoffers, die gerechtelijk gedood werden (waarbij nog tienduizenden gerekend moeten worden, die door Alva's benden vermoord zijn), doch 't getal is groot genoeg om zelfs Nuyens te doen bekennen, dat de Raad van Beroerte voor goed geschandvlekt is. Intusschen gloorde de geest van het Protest, als een vonk in de asch. Die vonk werd aangeblazen bij het Tolerantie edict van Jozef II, bij de Fransche Revolutie en door de vereeniging met Noord-Nederland. Het Evangelie werd met grooten ijver verbreid, zoodat in 1839 eene vereeniging der toen bestaande gem. kon plaats hebben. Ze is door den Staat erkende en gesalariëerde „Union des Egl. Ev. prot. de Belgique". In 1837 werd door den agent van het Br. en Buitenl. Bijbelgenootschap te Brussel de grond gelegd tot de „Egl. Miss. Belge", welke bijna geheel uit voormalige Roomschen bestaat. In 1835 waren er in België 7 pred. en 2 gem. met een afzonderlijke vergaderplaats. In 1901 waren deze getallen 60 en 37, terwijl er bovendien 30 plaatsen zijn met regelmatige prediking in particuliere woningen. Bovendien zijn er nog gemeenten van Anglikanen, Schotten, Nooren (luthersch), „Doleerenden", Irvingianen, Darbisten, Adventisten, eene zeer moderne gem te Brussel, afdee-

Digitized by Google

lingen van het Heilsleger en vergaderplaatsen van Spiritualisten, die eveneens met Rome hebben afgerekend. Op iedere 227 bewoners is thans 1 Prot. (in 1837: 1 op 655). Op blz. 38 geeft S. een lijstje van ex-priesters, dat verre van compleet is en dat blijkbaar vluchtig en zonder nader onderzoek is samengesteld. Hij is met het oog op een herdruk en op de fransche en nederl. vertalingen zijner brochure van een volledige lijst voorzien. *

Groote verwachtingen op grond van Gods Liefde. Inwijdingsrede bij de opening van de Oranjekerk op 11 Sept. 1903 door A. Voorhoeve, pred. te Amsterdam. Met vier platen. Uitgegeven ten voordeele van een orgel. Naaml. Venn. Egeling's Boekhandel, Amsterdam. 32 blz. groot 4°.

Met groote voldoening en met stichting lazen wij deze inwijdingsrede, waaraan Rom. 5 : 5 ten grondslag ligt. De feestredenaar wijst er op, dat groote verwachtingen op grond van Gods liefde 1e ons voorgeslacht hebben gestaald in den strijd; 2e de gem. van onze dagen den moed tot dezen kerkbouw hebben gegeven, 3e gekoesterd mogen worden met het oog op de toekomst. Met het oog op de herv. gem. der hoofdstad, welke juist haar 325 jarig bestaan mocht herdenken wordt een en ander op heldere wijze door Ds. V. aangetoond, vooral wanneer hij er op wijst, dat goddelijke liefde, uitgestort in de harten, de geloovigen aandrijft tot het doen van godverheerlijkende werken der dankbaarheid — waarvan de Oranjekerk een bewijs is. Wij vinden hier evenwel niet alleen een gelegenheidsrede, doch tevens eene warme evangelieprediking, zoodat niemand behoeft te denken, dat hij „bekocht" is, als hij deze inwijdingsrede koopt. Zij is versierd met een tweetal gezichten op de kerk en een tweetal in de kerk, terwijl wij er ook het gemeentezegel in vinden afgedrukt. De uitvoering van een en ander is keurig. *

Digitized by Google

Maranatha. De wederkomst van Christus en het Duizendjarig Rijk op aarde, volgens de profetie van Daniël en Openbaring van Johannes. Uit het Hoogduitsch vertaald door M. Pol, Ned. Herv. Pred. te Horssen. Uitgave van Mevr. D. M. Vennekool—Godefroy, Haarlem. 2 deelen.

Wat zullen wij van dit boek zeggen? Met eenige huivering nemen wij het ter hand. Wij denken aan zoo menig boek op ditzelfde gebied, welks berekeningen alle door de uitkomst werden gelogenstraft. Maar als waar is wat hier in den aanhef verzekerd wordt, dan zijn we nu klaar en komt twijfel eenvoudig niet meer te pas: Het staat er te lezen: „De heilige God „gaf het aan H. Gratan Guinnesz, om de voorspellingen in de „boeken Daniël en Openbaring, tot nu toe duister en vol van „onbegrijpelijke tijdsaanwijzingen te ontraadselen en mogelijk „te maken, dat men ze geheel begrijpt". — Als het waar is! Maar is het waar? Een dergelijke bewering, als hier ten beste gegeven wordt, komt mij altijd zeer verdacht voor. In het algemeen denk ik bij kwesties die de ontraadseling der bijbelsche profetiën betreffen aan het woord des Heeren, door Hem vlak voor Zijn hemelvaart tot Zijn discipelen gesproken: „Het „komt u niet toe te weten de tijden of gelegenheden, die de „Vader in Zijn eigen macht gesteld heeft". Beter dan alle becijferingen en kunstige combinaties van uitspraken is het acht nemen op des Heeren woord: „Weest te allen tijde bereid want gij weet den dag en het uur niet, wanneer de Zoon des Menschen komen zal". Overigens moet erkend worden dat met veel ijver en scherpzinnigheid een schat van kennis aan dit geschrift is ten koste gelegd. En de hoofdgedachte van dit werk is zeker waar en mag wel telkens de gemeente van Christus worden ingeprent: Maranatha, de Heer komt? B. t. K.

*

Digitized by Google

De Graaf van Zinzendorf, door Dr. H. M. van Nes. Nijkerk G. F. Callenbach, 222 blz.

De man, wiens levens ons hier door Dr. van Nes beschreven wordt, is geen onbekende. Ieder kent de Broedergem., de Hernhutters, en ieder heeft ook wel van Graaf Zinzendorf gehoord. Zijn leven is meer dan eens beschreven en niet altijd zonder sterke vòor- of tegeningenomenheid. Hier vinden wij evenwel een ander streven. Zonder vooringenomenheid en toch met waardeering, met groote bezonnenheid en nuchterheid, met wetensch. kalmte en toch ook met warmte, wordt ons het beeld geteekend van den Stichter en Leidsman der vernieuwde Broedergem.; een man met deugden en gebreken, maar toch een teeder kind van God, een gezegend werktuig in de hand des Heeren, door wien krachten des eeuwigen levens zijn uitgegaan in de doode orthodoxe der 18e eeuw en wiens werk nog altijd zegenrijke vruchten draagt. Bij de reeds vroeger verschenen en hooggewaardeerde werken des schrijvers, sluit zich dit boek op waardige wijze aan. B. t. K.

Beknopt leerboek der Geschiedenis des Christendoms door Dr. P. A. Klap. Naaml. Vennootsch. „Egeling's Boekhandel", Amsterdam 1903, 290 blz. + Register 28 blz.

't Is altijd op nieuw „Kurtz", zoo vangt de schr. zijn Voorwoord aan — Kurtz, dat niet voldoet, maar... men heeft niets anders. Dat er behoefte is aan iets anders dan het boek, dat door een mijner professoren gekarakteriseerd werd als geschikt om iemand de lust tot beoefening der kerkgeschiedenis te ontnemen, blijkt wel mede uit het feit dat de firma Kemink een geheel nieuw bewerkte uitgave ervan, een Hollándschen Kurz aankondigt. Dit nu wil Dr. K. niet geven: hij gaat zelfstandig te werk. Wanneer wij met Kurz vergelijken. dan zien we aanstonds hoe het uiterlijk aangenamer is dan dat van

Digitized by Google

Kurz; de druk is niet zoo unheimisch, al dansen Egeling's grieksche letters wel wat al te veel (b.v. blz. 25, 41), al is de grieksche r een ongunstig type en al dwarrelen de accenten wat in den wilde rond. Dr. K.'s boek laat zich ook aangenamer lezen.

Een leerling van Prof. Acquoy is aan 't woord: dat bemerken wij al aanstonds aan den titel en de verdeeling. Trouwens aan deze niet alleen; de geest van den meester spreekt uit dit boek en dit is geen geringe lof. Wij krijgen hier geen feitenverzameling maar geschiedenis. De gang der geschiedenis wordt ons duidelijk geteekend. Het is een genot in dit „leerboek" b.v. de geschiedenis der Hervorming te lezen. Een man van echt protestantsch beginsel is aan het woord (blz. 218, 251).

Of wij dan hier nu het ideaal van een „beknopt leerboek" hebben? Dr. K. is blijkens zijn Voorwoord de eerste, die het ontkent. Het is dan ook een uiterst moeielijk werk. Men vervalt zoo licht in een van beiden: feiten catalogus óf veronderstelling van feitenkennis. En beiden moeten in een *leerboek* der *geschiedenis* vermeden worden. Nu geloof ik dat het laatste door Dr. K. niet vermeden is. Wel zegt hij: „opzettelijk heb ik getracht de stof zoo te behandelen, dat men er door verplicht wordt, uitvoeriger werken te raadplegen. Dit boek wil niets anders dan den lezer telkens inleiden!" — maar *leer*-boek! Is b.v. § 54 niet wat al te beknopt, krijgt men op blz. 255 een indruk van het Labadisme, op blz. 263 van Afscheiding en Doleantie? Staat er niet te veel als zoo terloops genoemd tusschen haakjes: blz. 59 lábărum, 233 Boskoopsche boekje b.v.? Het opschrift van § 14 is te beknopt. Op blz. 210 missen wij noode den naam van de Coligny. Een lapsus calami zal 't zijn dat de schr. da Costa op blz. 262 laat sterven in 1859 en op blz. 267 in 1861; ook dat hij Egede, Frans laat heeten

Digitized by Google

(blz. 248). Blz. 26 al. 1 de uitwerkingen der vervolgingen enz. hadden we liever bij § 4 gevoegd gezien en 't eerste gedeelte van § 6 bij 5. Blz. 26: de voorbeden der martyres wordt slechts duidelijk door blz. 52. Abt Gregorius (blz. 109) † 775 niet 755. Blz. 181: Gutenberg óf Laurens Coster zie de studie v. d. heer Ch. Enschedé.

De stijl is vloeiend. Blz. 7 reg. 17 moet vroeg in vragend worden veranderd; blz. 9 laatste al. komt 't woordje „ook" wel wat te vaak terug, enz.

't Lijstje van „verbeteringen" moet worden uitgebreid. Ik telde er, behalve de grieksche, nog 22.

Het register verhoogt de bruikbaarheid van het werk. Summa summarum: al zijn er wel dingen, die wij bij een gewenschten herdruk gewijzigd zouden willen zien — wij verheugen ons toch zeer over de verschijning van dit boek en gelooven met den schrijver. „dat dit Leerboek met vrucht gebruikt kan worden bij de beoefening der Geschiedenis des Christendoms".

M. L.

Unfehlbar! Roms Päpste in römischen Licht. Dem deutschen Volk dargestellt *von Ottmar Hegeman*, 3 Aufl. J. F. Lehmann's Verlag, München 1904. 20 Pfg. Bij groote getalen minder.

Deze brochure, 32 blz. groot, is een „Gegenrechnung" tegen een vlugschrift, dat het meest pakkende van Denifle's Lutherbekladding onder 't volk heeft gebracht. Zij is dan ook opgedragen aan Fr. H. S. Denifle, „des grössten deutschen Geisteshelden neuestem Geschichtsschreiber". Zij brengt de „uit de bronnen geputte" chronique scandaleuse van het pausdom, een lange en vreeselijke! Laat ons de korte inhoudsopgave mededeelen: „Einleitung. I Roms Würde. A Aus der vorgregorianischen Zeit. *a*, Seltsame Päpste; *b*, die Leichenschändung des Stephanus; *c*, Ueberleitung zur Pornokratie; *d*, das Dir-

Digitized by Google

nenregiment; *e*, Kaiserliche Reformation und neue Greuel; *f*, das Urteil der Reimser Synode; *g*, Kaiserliche Päpste; *h*, Neue päpstliche Frevler; *i*, der Beginn der Hildebrandischen Zeit. B. Wie Heilige und Prälaten über Roms Verderben geurteilt haben? C. Aus der Neuzeit. *a*, Das 15 und 16 Jahrhundert; *b*, das 19 Jahrhundert. II. Roms Wesen A. Die altchristliche Grundlage (Matth. 16 : 18, 19). B. Ein Berg von Fälschungen (o.a. Donatio Constantini, Pseudoisidorische decretalen, decretum Gratiani). Ergebnis." De schr. weet te waardeeren b.v. een Sylvester II (s. 11), stemt toe dat het pausdom tegenover de barbaarsche volkeren een roeping vervuld heeft (s. 27, 30), doch zijn oordeel over pausdom van verleden en heden (s. 23) is vernietigend. En met 't pausdom valt de roomsche kerk, terwijl de zaak des Evangelies „wie sie von der evangelischen Kirche mitvertreten wird" met Luther niet staat of valt. Terecht merkt de schrijver op dat de aanval op Luther neerkomt op de kerk zelve; want indien Luther zoo geweest is, als hij nu wordt geteekend, dan moet de kerk toch wel diepbedorven zijn geweest, dat ze door zóó eenen dusdanig werd geschokt. De toon in deze brochure is krachtig, doch niet bitter.

Hoe hebben wij over zulke brochure's en hun nut te denken? M. i. dat ze niet het eenige en niet het meest gehanteerde wapen in den strijd tegen Rome moeten zijn. Maar ter anderer zijde zeg ik dat ze beslist nuttig en noodig zijn om vele rustig slapende Protestanten, die Rome „nog zoo slecht niet" achten, wakker te schudden — indien ze tenminste niet zoo vast zijn ingedommeld, dat ze ongeschikt zijn om na te denken en hun „overdraagzaam" uitgeeuwen, gelijk de Vargas zijn „naar de galg!"

M. L.

Digitized by Google

Mededeelingen van de Vereeniging voor Inw. Zending in N.-Brabant en Limburg, gevestigd te Breda. De mededeelingen van 15 Nov. en 15 Jan. liggen naast ons en getuigen van den zegen, dien God op den rustig voortgaanden arbeid gaf. Van harte hopen wij, dat velen dit goede werk zullen steunen. (Penningmeester is de heer J. J. van Melle te Bergen op Zoom). B. t. K.

Het Evangelie in Spanje. Jan. 1904 brengt ons het bericht van de ernstige ongesteldheid van den pred. Carrasco, welke hem dwingt volkomen rust te nemen; van den dood van den pred. Baquero en van Mevrouw Gordon Gülick, stichtster en directrice van het Noord-Amerik. Instituut voor Spaansche jonge meisjes, wier belangrijk, opofferend leven ons wordt beschreven, terwijl haar portret deze aflevering versiert. Voorts bevat het nog allerlei, der lezing zeer waardig. M. L.

Digitized by Google

Rome's Zedelijkheid.

„Uittreksels uit de door de pausen Gregorius XVI, Pius IX en Leo XIII ex cathedra als richtsnoer voor de R. K. Kerk gesanctioneerde Moraal-Theologie van den hr. Dr. A. M. de Liguori, en het ontzettend gevaar daarvan voor de zedelijkheid der volken door Robert Grassmann. Volgens de aanteekeningen in het handschrift van den schrijver en het besluit van het Neurenberger landgerecht van 16 Maart 1901 door Dr. G. Grassmann te Stettin. Derde, geheel omgewerkte, druk. Uit het Hoogduitsch, naar de 329000ste uitgaaf. Bestemd voor staatslieden, rechters, officieren, geestelijken, leeraars, huisvaders en godsdienstige vereenigingen. Leiden A. H. Adriani" — ziedaar de voorzeker niet korte titel van een boekje, ons ter bespreking toegezonden.

Wij willen beginnen met het een en ander te verhalen van den man, wiens naam door dit geschrift op veler lippen is gekomen. *Alphonsus Maria de Liguori* werd 27 Sept. 1696 te Napels geboren, ontving zijn opleiding bij de priesters van het Oratorium [1]) en behaalde reeds op 16 jarigen leeftijd den graad van doctor in de rechten. Na een sterke vergissing in een door hem gevoerd pleidooi, trad hij als advocaat niet meer op [2]). In 1725 trad hij in den priesterstand en werd hij

[1]) Deze orde, ook genoemd de orde van de heilige Drieëenheid was in 1548 door Philippus van Neri, een rijk Florentijner, gesticht. Naast werken van barmhartigheid, beoefenden hare leden de studie, terwijl zij zich vereenigden in de bidkapel (oratorium) van een door hen opgericht hospitaal. Onder hen waren vele geleerden, o.a. Richard Simon.

[2]) J. A. M. Mensinga : De Vereering van Maria I 44 : „van studie was hij — een mislukt jurist" wekt wellicht een te ongunstige gedachte.

Digitized by Google

als novitius in de congregatie der propaganda van de aartsdiocese Napels opgenomen. Als prediker en biechtvader betoonde hij grooten ijver. Maria telde hem onder haar meest getrouwe dienaren en zij beloonde hem met verschijningen. Toen hij b. v. eens te Foggia in de kerk predikte over de voorbidding van Maria, viel een lichtstraal van haar beeld op het gelaat van den prediker. Steeds is hij een ijverig vereerder van Maria gebleven, wier roem hij verkondigde in zijn „Le Glorie di Maria", een werk van 2 deelen, dat voor 't eerst in 1753 verscheen, vaak werd herdrukt en in verschillende talen vertaald [1]), „waarin hij de sterkste overdrijvingen, in den tijd der middeleeuwen en der Jezuietische reactie door enthusiastische monniken geuit, bijeenvergaderde en nog hooger opdreef" [2]). Van het leerstuk der onbevlekte ontvangenis was hij een sterk voorstander.

Een non zeide hem in den biechtstoel, dat de Heer haar geopenbaard had, dat hij een nieuwe orde van missiepredikers moest stichten; in overleg met zijn oversten stichtte hij in 1732 het „genootschap van onzen allerheiligsten Verlosser" (Redemtoristen, Liguorianen), welks leden in zielzorg hun voornaamste bezigheid moesten vinden. Vasten, waken, geeselen schreef hij den broeders ter dooding des lichaams voor. In de later vastgestelde regels werd bepaald, dat de leden, behalve de gewone beloften van armoede, kuischheid en gehoorzaamheid, ook o.a. nog moesten beloven de orde niet te zullen verlaten, en slechts door den paus en den overste zich hiervan te laten vrijstellen. Hem stond het middeleeuwsche heiligenideaal voor den geest. De minste kamer was de zijne en het daar-

[1]) Een Nederl. vertaling is bezorgd door de paters zijner orde en te Mechelen uitgekomen.

[2]) Herzog Real-Enc. IX blz. 90

Digitized by Google

in geplaatste huisraad was tot het allernoodigste beperkt. Zijn kleederen waren oud, vaak door anderen reeds afgelegd. De weinige spijs, die hij gebruikte, vermengde hij met bittere kruiden. Terwijl hij slechts enkele uren slapende doorbracht, hing aan zijn voeten een zware steen. Dagelijks, zelfs meermalen per dag, geeselde hij zich ten bloede toe. Innemend wa-

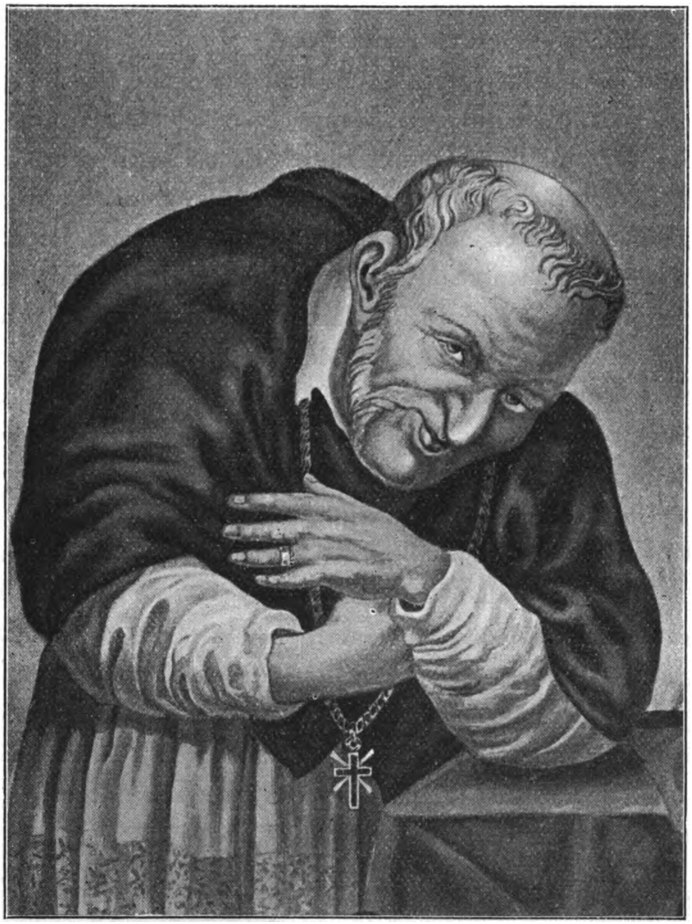

ren zijn gelaatstrekken niet. Toen het portret, dat wij u hierbij aanbieden, voor 't eerst in den handel kwam, schreef een

Digitized by Google

vroom schilder: „Slechts de gloeiendste haat tegen den heiligen godsdienst kan van onze heiligen een zoodanige caricatuur teekenen, zulke mismaakte trekken, zulk een duivelsch spottenden blik". Doch het werd rechterlijk beslist, dat het een getrouw beeld van den vromen heilige was [1]).

In den eersten tijd had de orde veel tegenstand van buiten en veel strijd van binnen te doorstaan, doch Liguori wist te volharden. Tot kort voor zijn dood was hij haar hoofd en spande hij alle krachten in, om haar te bevestigen en uit te breiden. En hij onttrok haar zijn zorg ook niet, toen hij van 1762—1775 als bisschop van Napels de belangen zijner diocese trouw behartigde. In het laatst zijns levens moest hij ondervinden, dat tengevolge van twisten en intrigues, de paus hem buiten de congregatie sloot, met de door hem gestichte huizen in het koninkrijk Napels. „Gehoorzaamt den paus", zoo sprak hij tot hen, die hem om raad kwamen vragen, want „de wil van den paus was hem de wille Gods" [2]). Hij stierf 1 Aug 1787. De door hem gestichte orde, „een neventak van de jezuietenorde", was voor deze een toevlucht, toen zij in 1773 door Clemens XIV „voor altijd" was opgeheven.

Vele zijn zijne geschriften van dogmatischen, stichtelijken en anderen aard. Het voornaamste is zijn Theologia Moralis. „De moraal-theologie van den h. Dr. Alphonsus Maria de Liguori — zoo zegt het boekje, dat wij aankondigen blz. 33 — is uitgegeven en van aanteekeningen voorzien door P. Michael Haringer. Daarvan is te Regensburg in de jaren 1879 tot 1881 door Georg Joseph Manz een tweede druk bezorgd in acht deelen met te zamen 4780 bladzijden."

Voordat wij evenwel hierbij stilstaan, moeten wij

---

[1]) Die Wartburg 1904 S. 65.

[2]) Hase Lehrbuch der Kirchengesch. [8] S. 530.

Digitized by Google

eerst nog beschouwen hetgeen met den schrijver na zijn dood is geschied. Pius VII heeft hem in 1816 zaligverklaard. Pius VIII vaardigde in 1830 een besluit uit, waarbij het proces over zijne heiligverklaring werd begonnen en dit eindigde in 1839 met zijne kanonisatie door Gregorius XVI [1]). Met deze pausen zijn wij in den tijd „der restaurative Politik der Hierarchie." Van Pius VII getuigt de geschiedschrijver [2]): „begunstigd door den geest der terugwerking op staatkundig en godsdienstig gebied, die er op de jaren van teugellooze vrijheid, bloedige omwentelingen en drukkend despotisme volgde...... wist Pius VII met kloek beleid het nieuwe leven, dat in Europa's volken was ontwaakt, tot herstelling van het oude kerkgeloof te doen dienen." En van Gregorius XVI: „hij heeft getracht in den geest der middeleeuwen te regeeren, waartoe de medewerking der jezuieten hem voortreffelijk te stade kwam" [3]). „Ook de heiligverklaring van Alphonsus de Liguori was een huldebetooging, welke deze paus aan zijn lieve Jezuieten bracht" [4]). Of was de Liguori niet een echte vertegenwoordiger van den jezuietischen geest, van den geest van reactie? Om deze vraag te beantwoorden, slaan we in het misboek, [5]) het Proprium Missarum de Sanctis (de missen op de bijzondere heiligen-feesten) op 2 Augustus, op en vinden daar het officium van den h. Alphonsus Maria de Liguori [6]). Het

---

1) Over de heiligverklaringen kan men lezen: Tsackert Evang. Polemiek vert. door Dr. Baljon blz. 154—158.

2) B. ter Haar, Gesch. der Chr. Kerk in Taf. V. 310.

3) Ib. 315.

4) Herzog a. h. w. VI blz. 555.

5) Missale Romanum, bearbeitet von P. Anselm Schott.

6) Robert Fruin's Verspreide Geschriften afl. 38 blz. 248/9: „...wat is te verstaan onder een officium Beati alicuius vel Sancti? De Rubricae Generales, die het Breviarium Romanum inleiden, kunnen het ons leeren. Evenwel om zeker te zijn dat ik mij in de

Digitized by Google

gebed aldaar luidt als volgt: „O God! Gij, die door den heiligen Alphonsus Maria, uw belijder en bisschop, in wien een vuur van ijver om zielen te winnen, brandde, uwe kerk een rijke aanwinst heb geschonken, wij bidden u, geef dat wij geleerd door zijn heilzame vermaningen en gesterkt door zijn voorbeeld, gelukkiglijk tot U gebracht mogen worden"; terwijl in het „Graduale" wordt aangehaald het apocriefe boek, de Spreuken van Jezus Sirach hfdst. 49 vs. 3 en 4: „Hij heeft zich recht gedragen in de bekeering des volks en heeft weggenomen de gruwelen der ongerechtigheid. Hij richtte zijn hart tot den Heere; in de dagen der onrechtvaardigen, versterkte hij de vreeze Gods" (Statenvert.). Beschouwen wij dit nu eens in het licht van het woord van kardinaal Wiseman [1]): „St. Alfonsus werd verwekt, toen de zielen door ketterijen en twisten geslingerd werden, om met helderen blik en fijne hand den draad der overgeleverde waarheid uit het warnest der dwaling te ontwikkelen en een licht te zijn meer nog voor de toekomstige eeuwen dan voor zijn eigen tijd, bovenal in de duistere leerstukken van den vrijen wil, de genade en de prae-

---

beteekenis der woorden niet vergiste, heb ik de voorlichting ingeroepen van een geleerden geestelijke der R. Kath. Kerk en het is in vertrouwen op zijn gezag dat ik het volgende in herinnering breng. Onder officium, of vollediger gezegd officium divinum, verstaat men in de taal der Kerk de Nacht- en Daggetijden, welke dagelijks door de geestelijken en kloosterlingen, hetzij door meerderen te zamen, hetzij door ieder afzonderlijk, gezongen of gebeden worden. Gedeeltelijk zijn deze getijden voor iederen dag dezelfde, gedeeltelijk verschillen zij iederen dag. Het veranderlijke gedeelte brengt het officium divinum in bijzondere betrekking tot het gedachtenisfeest of den heilige, waaraan de dag gewijd is. Het draagt den naam van Proprium...... Natuurlijk kan zulk een officium niet bestaan, zoolang de Kerk dien persoon niet onder haar Sancti of Beati heeft opgenomen.

[1]) Door Ds. Schrieke aangehaald „Marnix" IV 372.

Digitized by Google

destinatie. Zoo was St. Alfonsus noodig voor eene eeuw, waarin alles met den Jansenistischen geest was besmet...". Welnu tegenover het „hervormde katholicisme" in het Jansenisme [1]) stelde de Liguori zijn jezuietisch katholicisme; tegenover de Lettres Provinciales van Blaise Pascal, die de casuïstiek van Escobar e. a. had gebrandmerkt [2]), zijn Theologia moralis. Dat de Liguori aan hervorming vijandig gezind was, blijkt wel uit de titels zijner werken: „Dogmatisch werk tegen de zoogenaamde hervorming", „Geschiedenis der ketterijen en hunne weerlegging of triumf der Kerk". In dit laatste zegt hij: „Maarten Luther werd in 1483 te Eisleben geboren. De kardinaal Gotti schrijft, dat, naar men zegt, de duivel in de gedaante van eenen bedelaar in het ouderlijk huis van Luther gekomen is, met zijne moeder omgang gehad heeft, en dat de moeder op deze wijze het vervloekte kind ontvangen heeft" en „wanneer Luther geen zoon van den duivel was, zou hij tenminste zijn vriend zijn, die hem een groot getal zielen voor de hel verschafte" [3]).

Welnu, juist het feit, dat „hij de door ongeloovigen en Janseniste verbreide duisternis van dwaalleeringen door geleerde werken, 't meest door zijne verhandelingen over moraal-theologie, uit elkander joeg en verdreef" maakte dat Pius IX hem in 1871 tot doctor der Kerk verklaarde, wiens „geschriften openlijk in gymnasiën, academiën, scholen, colleges, bij voordrachten, twistgesprekken, uitleggingen, in kerkvergaderingen en bij alle kerkelijke studiën en christelijke oefeningen zullen

---

[1]) P. Hofstede de Groot Gesch. der Chr. Kerk in Taf. V 62. Wij kunnen hierover niet verder uitwijden, doch het behoeft ook niet; de lectuur over het Jansenisme is rijk.

[2]) Zie de vert. van Dr. Bronsveld: Brieven aan een vriend buiten Parijs blz. VI.

[3]) Tsackert Ev. Polemiek 416.

Digitized by Google

aangehaald en voorgedragen worden" [1]). Döllinger klaagde, „dat alle theologen in de roomsche kerk bij de verheffing van Liguori tot kerkleeraar zwegen, ofschoon diens valsche moraal, verkeerde Mariavereering, zijn fabelen en vervalschingen zijne geschriften tot een magazijn van dwalingen en leugens maakten en de grootste verwarring veroorzaakten"[2]). Leo XIII bevestigde dit in 1879 en 1880, terwijl hij Thomas van Aquino en de Liguori „de beide uitnemendste doctors en voornaamste leiders der heilige Kerk noemt" en van de Moraal-theologie zegt, dat deze „inderdaad het zekerste richtsnoer biedt voor de leiders der gewetens [3]).

Over het gezag van een kerkleeraar zijn wij ingelicht door den Amsterdamschen hoogleeraar J. V. de Groot, ord. Praed., die in zijn „Leo XIII en de H. Thomas van Aquino" een hoofdstuk wijdt aan „het gezag van den H. Thomas van Aquino". Hij schrijft [4]): „Aan de Kerk zijn Christus' vaste heilsbeloften gedaan, dat zij met onfeilbaar gezag de volkeren zou onderwijzen tot de voleinding der eeuwen. Als eene koningin, gezalfd met de olie der onvergankelijkheid, als de verheven moeder van licht en leven, is de Kerk omstuwd van mannen, die hare waarheid verkondigen en verdedigen. Onder hen munten de kerkvaderen uit en de kerkleeraars, de trouwen onder de getrouwen. Groote wijsheid, — beproefde rechtzinnigheid, — uitmuntende heiligheid — en dit alles bekrachtigd door de aanbeveling der Kerk, — ziedaar wat den kerkleeraar vormt. Kerkvader heet hij, die bovendien tot de eerste christeneeuwen behoorend, den zilveren krans der oudheid en als van het patriarchaat om de slapen draagt. De kerk-

---

[1]) Uittreksels blz. 18, 33.

[2]) Die Wartburg 1904 blz. 83.

[3]) Uittreksels blz. 6, 7, 18, 35—37.

[4]) Blz. 15.

Digitized by Google

leeraren zijn de aangewezen getuigen der geloofsleer. Niet aller getuigenis heeft dezelfde waarde. Aan de opperste leerares der geloofs- en zedeleer komt het oordeel toe, wie de haar door Christus toevertrouwde waarheid het zuiverst ontvouwen. Naarmate zij dus door de Kerk zijn goedgekeurd, verwerven de leeraren, *als getuigen der katholieke leer*, eenen meerderen of minderen graad van gezag, en gelijk de sterren in glans, zoo verschillen zij van elkander in aanzien." De aanbeveling der Kerk maakt het woord van den kerkleeraar wel niet onfeilbaar of volstrekt waar maar wijst het als veilige leiding aan [1]).

* * *

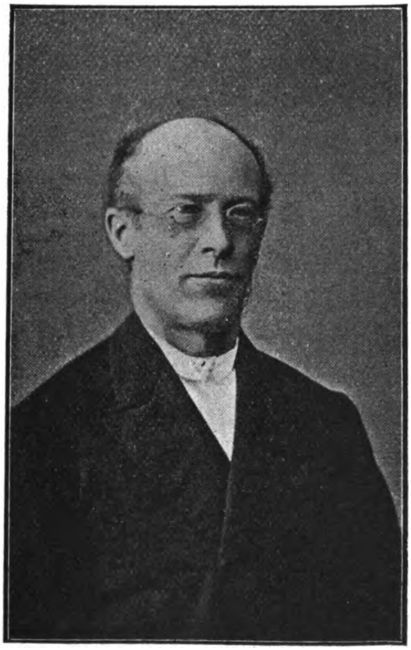

Over den schrijver der *Uittreksels*, Robert Grassmann, behoeven wij hier niet te handelen, daar in den 4den Jaargang van dit tijdschrift onder een „in memoriam" over hem gehandeld is, zie blz. 190—196. Tegenover het hierboven voorkomende portret van de Liguori willen wij echter het aldaar reeds geplaatst portret van Grassmann nog eenmaal afdrukken.

* * *

En nu het boekje! Bebehalve een Inleiding, Voorbericht en Slotwoord, bevat het vijf afdeelingen, waarvan 2—4 de eigenlijke uittreksels bevatten.

[1]) Ib. 16.

Digitized by Google

Doch voordat wij over het boekje naar zijn inhoud handelen, moeten wij eerst spreken over de geschiedenis ervan. Want het o.a. door de paters Ermann en Bensdorp als »dom lasterschriftje» gekarakteriseerd boekje heeft een geschiedenis In de inleiding en het voorbericht wordt hierover gehandeld.

De heer Th. Bensdorp, priester van de Congregatie des Allerh. Verlossers, gesticht door Alph. M. de Ligori — gelijk hij onderteekent — roept in een ingezonden stuk in „de Grenswachter" van 19 Dec. 1903, triumphantelijk uit: deze beruchte Grassmann-brochure is „reeds tweemaal door de bevoegde rechterlijke autoriteit in Duitschland als lasterlijk veroordeeld". In dien van 2 Jan. 1904 haalt hij het vonnis aan van het koninklijk landsgerecht te Nürnberg van 23 Oct. 1901, bekrachtigd door dat van het Reichsgericht van 10 Juni d.a.v.: „Alle Exemplaren der Druckschrift: „Auszüge, etc., etc. bis Volker" von Robert Grassmann, soweit sie sich im Besitze des Verfassers, Herausgebers, Druckers, Verlegers oder Buchhandlers befinden, öffentlich ausgelegt oder öffentlich angeboten sind, sowie die zu ihrer Herstellung bestimmten Platten und Formen sind unbrauchbar zu machen" want „nach der Auffassung des Gerichts dient die Moraltheologie des Liguori dem Verfasser nur als Deckmantel für die von ihm unternommenen Schmähungen der römisch-katholischen Kirche."

Wat is het geval? Dr. Grassmann had deze uittreksels vervaardigd als verdedigingsmiddel tegen een bij het landgerecht te Stettin tegen hem ingeleverde aanklacht. Deze rechtbank gaf ze ter onderzoeking aan Prof. Nippold, onderzocht ze zelve, gelijk als de rijksadvocaat ook deed en daar ze bevonden werden een getrouwe vertaling te zijn, werd Grassmann vrijgesproken. Dit was in 1894. In 1900 werd er een nieuw proces tegen hem begonnen te Neurenberg, doch hij werd „ook hier buiten vervolging gesteld, wat betreft de be-

Digitized by Google

schuldiging van een vergrijp tegen den godsdienst". De brochure zelve echter werd — gelijk uit het door den heer Bensdorp aangehaalde vonnis blijkt — verbeurd verklaard, omdat de schrijver in de moraal-theologie van Liguori de r. kerk zelve had aangevallen en deze er niet voor aansprakelijk is. „De besluiten, waarbij Liguori tot kerkleeraar verheven is en tevens zijne moraal werd aanbevolen, zijn geene beslissingen geweest, door de pausen Pius IX en Leo XIII ex cathedra gegeven."

O, dat *ex cathedra!* Wel mocht Prof. Nippold spreken over „de dubbelzinnigheid der bepaling omtrent hetgeen te houden is voor eene uitspraak „ex cathedra"". Op den 18 den Juli 1870 werd — terwijl een hevig onweer zich boven Rome ontlastte, hetwelk de Pieterskerk zoo donker maakte, dat de paus zijn onfeilbaarheid niet van het blad kōn lezen en hij er een kaars bij gebruiken moest — de Constitutie Pastor aeternus afgekondigd en in de vierde afdeeling daarvan, o.a. het volgende: „......met goedkeuring van het heilige Concilie leeren en verkondigen wij als van Godswege geopenbaard dogma: dat de Roomsche bisschop, als hij van zijn leerstoel (ex cathedra) spreekt, dat is, wanneer hij in de uitoefening van zijn ambt als herder en leeraar aller Christenen, krachtens zijn hoogst apostolisch aanzien, eene leerstelling over geloof en zeden voorstelt, waaraan de geheele Kerk verplicht is zich te houden, uit kracht van den hem in den zaligen Petrus beloofden goddelijken bijstand, met die onfeilbaarheid beveelt, met welke de goddelijke Verlosser Zijne Kerk bij de vaststelling eener leerstelling over geloof en zeden toegerust wilde weten......" Hier vinden wij nu wat „ex cathedra" is en toch is het slechts verplaatsing van de vraag: wanneer stelt de paus een zoodanige leerstelling voor? Friedrich von Schulte zegt: „zeker is niet alles, wat de paus doet of spreekt als paus, ex

Digitized by Google

cathedra gesproken. Maar even zeker is het waar, dat, wanneer daarvoor geen bepaalde vorm is, het vaak zeer moeielijk zal zijn, objectief vast te stellen, wanneer hetgeen geschied of gesproken is als ex cathedra gesproken moet worden aangenomen en wanneer niet." [1]) De paus alleen kan dit vaststellen. [2]) En toch moeten er kenteekenen zijn, waaraan men het kan weten. Sohm geeft de definitie: „ex cathedra, d. w. z. met het kennelijk doel, om geheel het christendom omtrent een vraagstuk des geloofs of der zeden te onderrichten." [3]) En dit zal moeten worden opgemaakt óf uit de gebruikte woorden, óf uit de omstandigheden, óf uit de beslissing zelve. [4]) Zoo blijven wij in een cirkel ronddraaien. Geen wonder! Dat ex cathedra was een slimme vondst. Alles, wat de een of andere paus gesproken had en wat de Kerk op een gegeven oogenblik niet voor haar rekening wilde nemen, kon men er mee afwijzen, indien maar niet nauwkeurig bepaald werd wat ex cathedra is.

Zoo kan dan nu ook het landgerecht te Neurenberg zeggen: „niet ex-cathedra" en tegelijkertijd kan de aartsbisschop van Bamberg uitroepen: „de aanvallen op den heilige Liguori moeten ieder fatsoenlijk mensch vervullen met smart bij de gedachte, wat men tegenwoordig der R. K. Kerk al durft aandoen" [5]), en de Jezuiet Lehmkuhl zeggen dat „juist de officieele Kerk door hare pausen de methode van Liguori met haar gezag dekt." [6])

---

[1]) Die Macht der römischen Päpste etc. 1896 s. 61. Ook in het Nederlandsch vertaald, uitgegeven bij G. van der Hoogt, Amsterdam *f* 1.—.

[2]) Ib. 11; Tsackert a. h. w. 54.

[3]) De Gesch. der Kerk vert. door Faure blz. 213.

[4]) Von Schulte S. 9.

[5]) Uittreksel 14.

[6]) Ib. 149.

Digitized by Google

Maar goed! laat 't waar zijn: niet ex cathedra! Laat gelden wat Prof. Nippold zei: „in de r. kerk zijn ten allen tijde breede kringen geweest, die er met kracht tegen op zouden komen voor de leeringen van den H. Alphonsus op de eene of andere wijze mede verantwoordelijk te worden gesteld." Wat is hiermee gewonnen? Feit blijft het toch — en ik doe hier niets anders dan de bovenaangehaalde woorden van Prof. de Groot gebruiken — dat de aanbeveling der Kerk den kerkleeraar maakt, dat de kerkleeraar de Liguori en zijn moraal-theologie door de Kerk is goedgekeurd, als veilige leiding aangewezen. Het vonnis van het landsgerecht te Neurenberg doet hier niets aan toe of af; de beteekenis en de waarde van Grassmann's Uittreksels blijven.

Doch pastoor Bensdorp heeft nog andere pijlen op zijn boog. De uittreksels zijn verkeerd weergegeven, verkeerd saamgevoegd, verkeerd vertaald. Hiervoor beroept hij zich op „het oordeel dat de twee door de rechterlijke macht benoemde en beëedigde deskundigen in Oostenrijk over de brochure van Grassmann hebben geveld, n.l. Dr. Engelbrecht en Dr. H. von Arnin (protestant), beiden professoren van de philologische faculteit te Weenen." Doch waar hij zoo triumfantelijk wijst op het vonnis van het landsgerecht te Neurenberg — hoe komt 't, dat hij het boven aangehaalde van Stettin, waarbij deze beschuldigingen worden weerlegd, voorbijgaat? Prof. Nippold getuigt: „dat bij de vertaling niet altijd de meest gepaste uitdrukkingen zijn gebruikt; dat Grassmann de bepaalde technische termen op dit gebied niet alle kent; dat hij ook wel eens in zijne gevolgtrekkingen mistast... volgt uit mijne vroegere rapporten van zelf". Maar deze verklaring doet ons te meer waarde hechten aan de verklaring in die rapporten: „de als „feitelijke bouwstof" aangehaalde volzinnen zijn juist aangehaald en getrouw naar den zin vertaald. De

Digitized by Google

zin is nergens veranderd." Grassmann geeft dan ook de plaatsen aan, waar de uittreksels bij Liguori zijn te vinden en hij drukt naast den vertaalden ook den latijnschen tekst af, zoodat alles is na te slaan en te vergelijken.

En hiermede zijn wij al gekomen tot de behandeling van den inhoud van het boekje. Deze is werkelijk niet verkwikkelijk. Uit den titel hebben wij al gehoord dat het bestemd is voor rechters, staatslieden, enz. Ik zeg niet dat er in deze opsomming misschien niet de een of ander is vergeten. Maar een verspreiding, die den inhoud ter kennisse brengt van het groote publiek, is niet gewenscht. Ook de schrijver „ontveinst zich de gevaren niet, die er uit kunnen voortvloeien, als zulke geschriften aan velen in handen komen, voor wie zij niet bestemd zijn," maar „wie een moeras wil droogleggen, moet er niet tegen opzien, zich in 't moeras op te houden en daar afvoerbuizen te openen" (blz. 19, 20, 32). Pornografie — aldus noemt prins Max van Saksen het boekje van Grassmann, naar aanleiding waarvan Prof. Nippold opmerkt: „dat daarmede voor de toekomst elke afdruk der uitspraken van den heiligen Alphonsus onder de rubriek „Pornografie" valt, is den schrijver, naar het schijnt, geenszins duidelijk geworden", terwijl von Hoensbroech zegt: „de ergernis ontstaat niet door de vertaling, maar door den schrijver van zulke gemeenheden." Juist wel door de vertaling, zoo antwoordt men. In zijn „Open brief aan den schrijver der brochure, getiteld: „over de grondslagen der kath. zedeleer" heeft F. A. Maaier (Filius Alphonsi Mariae = Th. Bensdorp) gevraagd: „wat is erger: sommige zeer kiesche zaken voor vakmannen (! sic) in het Latijn te behandelen, opdat zij, door biechtelingen omtrent die dingen ondervraagd, zouden weten te antwoorden: of diezelfde dingen in plomp Hollandsch, gelijk U blz. 14 doet, te vertalen en ze onder de oogen van een ieder te brengen?" Maar

Digitized by Google

heeft Leo XIII niet gewenscht dat ze in aller (niet alleen der vakmannen) handen komen? En zijn er geen niet-latijnsche b.v. het door F. A. Maaier aangehaalde Debreyne: Abrégé practique d'embryologie sacrée. (vgl. Marnix V blz. 97)? Ook de andere uitvluchten als „het onderricht in die zaken wordt uitgesteld tot vlak voor het Priesterschap waartoe volgens het kerkeijk recht de leeftijd van 24 jaar vereischte is" en „dokters moeten er ook wel van weten — waarom ziele-artsen niet?" — vinden we in Grassmann's boekje weerlegd (blz. 23, 39, 42).

Terugkomende op de tegen Grassmann ingebrachte beschuldiging van verdraaiing, merken wij op dat de heer Bensdorp v. n. m. l. onder handen neemt de tweede afdeeling van het boekje. Het is ons natuurlijk onmogelijk alles te bespreken, doch opdat de lezer wete, hoe laatstgenoemde strijdt, willen we tegenover elkander stellen de eerste § der tweede afdeeling en de beschuldiging van den heer Bensdorp.

Deze schrijft aan den redacteur van „de Grenswachter": „Zoo bijv. is de tekst, dien u in uwe aanteekening aanhaalt, die n.l. waarin de Liguori een definitie van het huwelijk geeft, volkomen correct. Matrimonium est sacramentum inter baptisatos, quo vir et mulier sibi mutuo legitime corpora sua tradunt ad perpetuam vitae societatem, usum prolis suscipiendae et remedium concupiscentiae.	Grassmann.

Digitized by Google

Hieruit nu moet volgens Grassmann volgen „dat de R. Kerk den zegen van het christelijk huwelijk niet kent (al zegt zij wel, dat het huwelijk een sacrament is); doch slechts de vleeschelijke gemeenschap."

Maar de Liguori spreekt in de aangehaalde woorden op de allereerste plaats van *perpetua vitae societas* d. w. z. van blijvende gemeenschap of gezelschap des levens. Dat hij dus *slechts* van de vleeschelijke gemeenschap spreekt, is een aperte leugen. Nog meer: slechts enkele regels na de zooeven aangehaalde woorden, zegt de Liguori uitdrukkelijk, dat de vleeschelijke gemeenschap *niet* tot het wezen des huwelijks behoort, en dat een huwelijk aangegaan met de wederzijdsche overeenstemming om in onthouding te leven, een wettig huwelijk is. Overigens behoeft men slechts het Roomsche ritueel, de talrijke Roomsche dubbeltjes-catechismus te raadplegen, om te

blz. 47: „De R. K. Kerk zelve heeft wel degelijk een hoogere opvatting van de waarde des huwelijks,...... want zij heeft er nog wel een bepaalde hoogere wijding aan gegeven, door het te verheffen tot een sacrament."

48: „als in de woorden, tot eene „voortdurende levensgemeenschap" alles opgesloten ligt, wat Liguori over de ware zedelijkheid in 't huwelijk weet bij te brengen, dan is dat voorzeker al heel weinig."

47: „Overigens behandelt hij in zijn tractaat over het huwelijk, *bijna* [1]) uitsluitend de vleeschelijk gemeenschap."

48: „Zich bij dit geval — dat van Jozef genoemd — op te houden kan ons echter weinig baten, daar het zeker zeer zelden zal voorkomen."

[1]) Ik cursiveer.

Digitized by Google

zien, dat Grassmann lastert. Ook in het Nürnbergsche proces wordt hierop gewezen."

Kenschetsend is ook dit stukje uit den genoemden Open brief: „Even als Grassmann schijnt U te meenen, dat al de quaesties of vragen, die door den H. Alphonsus de Liguori in zijn zedenkundige Godgeleerdheid behandeld worden, door den biechtvader aan den biechteling moeten *gesteld* worden. De biechtvader kan en moet weliswaar niet zelden den biechteling door vragen de behulpzame hand bieden. Maar de meeste quaesties die in de Moraal-theologie behandeld worden, zijn niet gesteld, opdat de biechtvader ze aan den biechteling zou stellen, maar veeleer opdat hij, wanneer hij *zelf* door den biechteling omtrent verschillende dingen ondervraagd wordt, zou weten te antwoorden en te beslissen. Het zou trouwens nogal ophouden als de biechtvader aan iederen biechteling ongeveer een foliant vragen zou hebben voor te stellen."

* * *

Maar genoeg! Ons rest nog een gewichtige vraag. Deze: kunnen we op grond van de moraal-theologie van de Liguari, ons een oordeel vormen over datgene, wat ik boven dit opstel plaatste: Rome's zedelijkheid? Om die vraag te beantwoorden willen wij nog eenmaal luisteren naar Prof. de Groot, waar deze spreekt over Thomas ab Aquino; wij mogen dit immers, daar volgens Leo XIII de Liguori met hem „de beide uitnemendste doctors en voornaamste leiders der heilige Kerk" zijn, als op de Liguori toepasselijk achten. Hij schrijft: „Nu was het oordeel der Kerk voor geen leeraar, in het geheel zijner leering beschouwd, gunstiger dan voor den Doctor Angelicus. Niet alleen werd hij — door Pius V — tot kerkleeraar

Digitized by Google

verheven, maar de goedkeuring in een reeks van verklaringen en feiten aan zijne leer geschonken, is een *bijzondere voorkeur*. Wat behelst deze? Dat Thomas' *gansche stelsel, wat de wezenlijke bestanddeelen aangaat, als verdedigbaar te beschouwen is*, [1]) — en ten anderen, dat dit stelsel vergelijkenderwijze het dichtst bij de waarheid komt. En, om deze *bijzondere voorkeur* iets nader te omschrijven, zij geldt niet elk deel afzonderlijk, maar de leer in het algemeen; zij is geene geloofsbeslissing, die het woord „onfeilbaar" of „volstrekt waar" zou wettigen; de kerkelijke uitspraken door Leo XIII vernieuwd en versterkt, bewijzen alleen dat Thomas den katholieken bij hunne wijsgeerige en godgeleerde studiën, meer dan de andere leeraren, eene veilige leiding biedt. Wij voegen hierbij, wat sommigen schijnt te ontgaan, dat de voortreffelijkheid, waarom wij hem als onzen vertrouwden leidsman huldigen, in zijne werken was vóór elke goedkeuring der Kerk; doch door deze goedkeuring weten wij nu vaster en al gemeener, dat zij er is." [2])

Aldus: de bijzondere voorkeur van de Liguori geldt niet elk deel afzonderlijk, zoodat wij volkomen kunnen laten gelden, wat Prof. Nippold zeide: „In het Z. Italië der tweede helft van de 18de eeuw hebben toestanden geheerscht, waarvan die van ons Duitsch r.-kath. (ondanks alle pogingen van het ideaal van vroomheid, van dáár ook bij ons tot heerschappij te brengen) hemelsbreed verwijderd zijn."

---

[1]) Ik cursiveer.

[2]) a. h. w. blz. 15, 16. Zonder het altijd nader aan te duiden, zal ik voor 't vervolg veelszins gebruik maken van Tsackert Evang Polemiek vert. Baljon 176—236; Dr. W. Zuidema, de Zedeleer der Jezuïeten; Dr. H. Heppe Chr. Ethiek vert. Dr. Gunning; Herzog, Real-Enc. II 606 v. v., IV 185 v. v., XII 194 v. v.; Ludovico de Sanctis, De Biecht; Chiniquy, De Priester, de vrouw en de biechtstoel e. a.

Digitized by Google

Maar de bijzondere voorkeur van de Liguori geldt het gansche stelsel, wat de wezenlijke bestanddeelen aangaat, m. a. w het stelsel der casuïstiek, het stelsel van het propabilisme.

Waardeerend (zooals het geheel der artikelen) wat Ds. Schrieke daarover heeft geschreven in dit tijdschrift, Jaarg. IV 363 v.v. en V 281 v.v., mogen we toch niet laten er hier over te spreken.

De moraal-theologie beweegt zich om de biecht; is — naar von Hoensbroech karakteriseert — het onderricht over de wijze van biechtafnemen.

De leer der biecht steunt op die der rechtvaardiging en deze op die der oorspronkelijke gerechtigheid. Over deze heb ik uitvoerig gehandeld in den vorigen jaargang van dit tijdschrift blz. 132 v.v., zoodat ik mag volstaan met daarheen te verwijzen en slechts het meest noodige te herhalen. De oorspronkelijke gerechtigheid was een bovennatuurlijke gave en de erfzonde is het gemis van die gave. De erfzonde kan niet worden weggenomen dan door de verdienste van den eenen Middelaar, onzen Heer Jezus Christus en die verdienste valt volwassenen en kinderen ten deel door het sacrament des doops. De rechtvaardiging is niet alleen kwijtschelding van zonden, maar ook heiligmaking en vernieuwing van den inwendigen mensch. En [1]) „waar 't dat in alle herbore menschen die dankbaerheyt tot God was, datse de rechtveerdigheyd, die in den Doop door zijn weldaet en genaede ontfangen is, volstandelijk bewaerde, zoo en hadde het niet van nood geweest, een ander Sacrament dan het Doopsel, tot vergeving der zon-

---

[1]) Ik gebruik thans de geäpprobeerde vertaling van de Canones et Decreta Conc. Trid. door N. S. P. A. (Nicolaus Stenius) t' Antwerpen bij Balthasar Moretus A. 1657, zegt het schutblad, voor Frederick van Metelen 1684, het titelblad.

Digitized by Google

den ingesteld te weesen. Maer om dat God rijk in barmhartigheyd, ons maeksel ken, zoo heeft hij die ook een remedi des levens verleent, die hen daer nae tot de slaverni der zonden ende de magt des Duyvels mogten hebben begeven, te weeten het Sacrament van penitenci ofte leed-weesen, door 't welke aen die gevallen zijn nae 't Doopsel het weldaed van Christus dood wordt toegevoegt." [1]) Dit Sacrament van penitenci is voor de geenen die na 't Doopsel gevallen zijn, noodzakelijk ter zaligheid, gelijk het doopsel is de geenen, die noch niet en zijn herboren [2]). „Uyt die instellingh van 't Sacrament van Penitenci, die nu uytgelegt is, heeft de gansche kerk altijd verstaen van den Heer ook ingestelt te zijn een heele belijdenis der zonden, ende dien, alle de geenen die nae het Doopsel gevallen zijn, door Gods wet, noodzaekelijk te weesen...... Hier uyt wordt genomen, dat van de boetvaerdige alle doodelijke zonden, van de welke zij, nae een neerstig onderzoek, van hen selven, conscienci dragen, in de biecht moeten verhaelt worden [3])... Want de dagelijksche zonden... mogen zonder schuld verswegen worden... Boven dien wordt hier uyt genomen, dat die omstandigheden in de biecht moeten uytgedruckt worden, die de soort van zond veranderen; om dat sonder die de zonden nochte van den boetvaerdigen volkomentlijk en worden te verstaen gegeven, nochte aen de Rechters bekend zijn, en om dat het niet mogelijk en is, dat zij van de swaerigheyt der misdaeden te recht konnen oordeelei, ende voor die, gelijk het behoort, de boetvaerdighen straf op te leggen... Hierom aengesien dat van de alderheyligsten ende oudste vaders, met een groot ende eendragtig gevoelen, de heymelijcke Sacramenteele

[1]) Zitting 14 cap. 1.

[2]) Cap. 2.

[3]) Vgl. de Sanctis 11: de biechteling heeft een nauwkeurige inventaris zelfs van zijn geheimste gedachten mee te brengen.

Digitized by Google

biecht, die de heylige kerk van het begin af gebruykt heeft, ende ook nu gebruijkt, altijd aen gepresen is geweest; zoo wordt klaerlijk weer-leydt de ydele laster der geener, die hen niet en schaemen te leeren, die vreemd van Gods gebodt, ende een menschelijke vond te zijn, ende van de Vaders, die in 't Concili van Lateraenen vergaderd waeren, haer oorsprong gehad te hebben" [1]). Natuurlijk, dat dit laatste niet toegegeven kan worden, gelijk dan ook pastoor Bensdorp schrijft [2]: „de teksten van de H. Schrift laat ik rusten. Ik weet heel goed, dat ook het dogma zoowel als de practijk der biecht, zijn ontwikkelingsstadium heeft gehad, en dat de uiterlijke praxis nu juist niet altijd precies denzelfden vorm had als thans. Maar de *zaak* is er altijd geweest. Zoowel in de H. Schrift als bij de alleroudste vaders vindt men duidelijk het geloof uitgesproken in een macht van zondenvergeving door Christus in Zijne Kerk achtergelaten."

De biecht is het middel, waardoor de roomsche Kerk heerschappij voert. „Aan het hoofd van de dwalingen van de kerk van Rome, die gediend hebben en nog steeds dienen ter bevordering van tyrany, despotisme en verdrukking staan de leerstukken van de biecht en hare practijk" [3]).

Alleen wanneer wij denken aan de leer der biecht zijn stellingen te begrijpen, als deze: er is geen zedelijkheid buiten de roomsche Kerk. Want voor den roomsche is er geen zedelijkheid dan door voortdurende medewerking van de kerkelijke sacramenten.

Welnu, de moraal-theologie, zooals die door de Liguori vertegenwoordigd wordt, is geheel en al berekend op de belangen van den biechtstoel. Die belangen hebben de casuistiek in het

---

[1]) Cap. 5.

[2]) „De Grenswachter" 28 Mei j.l.

[3]) De Sanctis 6 vgl. 56, 57, 63, 4; Chiniquy 45, 58; Marnix V 91.

Digitized by Google

leven geroepen. Door de casuistiek moest de biechtvader worden ingelicht omtrent datgene, wat hij noodig had bij de beoordeeling van alle mogelijke gewetensgevallen; door de casuistiek moest de zedeleer worden toegepast op alle bijzondere gevallen, het onderscheid tusschen doodzonden en vergefelijke zonden worden vastgesteld, worden aangewezen in welk geval een zonde doodzonde was en in welk niet. Alzoo kan de casuistiek niet rekenen met de persoonlijke gesteldheid maar beoordeelt de daad op zichzelf, wettisch.

Die casuistiek werd alreede beoefend in de Middeleeuwen. Maar het Jezuietisme, hetwelk daarin een welkom middel zag tot bereiking van zijn doel: de wereldheerschappij van het pausdom, heeft ze ontwikkeld. „Het had er behoefte aan, ieder oogenblik en iedere verhouding van des christens leven te beschouwen, en alles in 't bijzonder zóó te regelen, dat de eenige drijfveer in het leven van den Katholiek het kerkelijke gezag was. En om hierbij des te zekerder te slagen en het eigenlijk doel, dat men zich voorstelde, te kunnen bereiken, moest het kerkelijk gezag bij de behandeling van de afzonderlijke gevallen op zulk een wijze ter sprake en tot geldigheid komen, dat het de leden der kerk boeien en tot algeheele overgave van hun persoon nopen kon. De Moraal-theologie moest, gelijk de Jezuieten zelf zeiden, een „gouden net" zijn om zielen te vangen" [1]). Zullen wij er ons over verwonderen, dat de Liguori, voor wien — om het woord van den beroemden kerkgeschiedschrijver te herhalen — de wil van den paus de wille Gods was, die casuistiek huldigde?

En van de casuistiek tot het probabilisme is maar een schrede. Hoe grooter het getal de casuïsten, des te grooter werd ook de onzekerheid der in verschillende gevallen geldende

---

[1]) Heppe 42.

Digitized by Google

bepalingen; er was immers geen norm voor hunne bepalingen. Welke bepaling te kiezen? Hierop werd het antwoord gegeven door het probabilisme, de waarschijnlijkheidsleer. Het rust op de grondgedachte, dat ieder zedelijk geval op zichzelf niet meer dan waarschijnlijk is. Het „is reeds een vrucht van de scholastische leer der wegstervende middeleeuwen geweest, doch door jezuietische schrijvers is het weder tot vollen bloei gekomen" [1]). Ook „Liguori legt de waarschijnlijkheidsleer als beginsel van moraal aan zijne moraal-theologie ten grondslag en verdedigt die. Dienovereenkomstig worden door Liguori voor alle gevallen, die niet streng door de kerkelijke wet d. i. door pauselijke bullen geregeld zijn of waarin deze wetten en bullen slechts eenige achterdeur openlaten, de verschillende meeningen der kerkelijke schrijvers bijeengebracht, om eene keus uit te doen [2]).

Dit is de bedoeling van het tot kerkleeraar verheffen van de Liguori, van het bijzonderen voorkeur aan dezen kerkleeraar schenken, dat, waar „sedert het einde der 18e eeuw in de Katholieke Kerk bij de behandeling van de Moraal-thologie op merkwaardige wijze de invloed van den veranderden kerkelijken geest was waar te nemen", aan den jezuietischen geest, aan het stelsel van casuistiek en probabilisme wijding wordt gegeven. De verheffing van de Liguori ligt met de onfeilbaarheidsverklaring van 1870 in dezelfde lijn.

Rome's zedelijkheid moet schade lijden, wanneer dit stelsel, waarin de onzedelijkheid tot beginselen teruggebracht wordt, waarin geleerd wordt hoe men met een goed geweten kan zondigen, meer en meer geldend wordt. Men hoore de klachten over de verwoestingen door den biechtstoel, „waarin de theorie der zedeleer hare toepassing op de verschillende levensverhou-

---

[1]) Sohm 178.

[2]) Uittreksels 99.

Digitized by Google

dingen vindt", aangericht, zooals deze geuit worden door een Ludovico de Sanctis, een Chiniquy en anderen, die uit ervaring spreken! [1]) Men denke, hoe zelfs de „Limburger Koerier" eenigen tijd geleden klaagde over het „diep beschamend feit en toch een feit, voor ons katholieken, dat de plechtige aanroeping van den drieëenigen God door de Protestantsche geloovige Christenen in veel hooger eere wordt gehouden dan door onze Roomsche gewestgenooten".

Zoolang de roomsche Kerk zich blijft stellen tusschen God en den mensch en het recht der persoonlijkheid blijft miskennen, zal zij aan de waarachtige zedelijkheid niet bevorderlijk zijn.

Prof. Lamers eindigt zijn studiën over Zedekunde aldus: „De zedekunde eindigende met eene zedeleer, kan niet anders, dan de zedeleer ontvouwen die door Jezus is gepredikt. Die zedeleer is de hoogste, welke men heeft leeren kennen, zoowel in sociologischen, als in individueelen zin. De wetenschap kan dit oordeel niet wraken. Maar wel is zij verplicht het hare te doen, om te maken, dat de Christelijke zedeleer hare roeping steeds meer vervulle om de wereld te overtuigen van het goed recht harer beginselen en de deugdelijkheid harer zedelijke overtuigingen. Dat dit niet anders kan geschieden, dan langs den weg van persoonlijke toewijding aan den dienst van God zal steeds meer blijken. Daartoe helpe ons God!"

M. L.

---

[1]) De heer W. Schors, die uit een 15-jarige ervaring kan spreken, zond ons een art. over „De Biecht en de Biechtstoel," dat wij wegens plaatsgebrek thans niet kunnen opnemen, doch later den lezers van Marnix hopen aan te bieden.

Digitized by Google

De strijd tegen Rome in Engeland.

Gelukkig staat in Engeland tegenover de betreurenswaardige ritualistische beweging een sterke agitatie *tegen* Rome. „No Popery" blijkt nog steeds de leus te zijn van het engelsche volk. Natuurlijk moet het daarbij geleid worden door vereenigingen en door personen, die als leiders geschiktheid bezitten. Onder laatstgenoemden is wel niemand meer bekend dan John Kensit, die het slachtoffer werd van Rome's haat: een fanatieke Ier doorboorde het voorhoofd van den moedigen strijder met een scherpen bijtel, zoodat de dood er op volgde.

Menigeen heeft, lezende *hoe* John Kensit optrad, zeker wel eens bedenkelijk het hoofd geschud. We weten toch, dat zijn optreden voornamelijk bestond in het verstoren van ritualistische godsdienstoefeningen, en — dit zal men „niet mooi", „niet welopgevoed", „niet betamelijk" vinden. Het gaat hiermede, als met zoo vele andere zaken: wie er buiten staat, kan er niet over oordeelen! Gij, die dit leest, stel u een oogenblik voor, dat het in *uwe* kerk mogelijk ware om in leer en gebruiken langzamerhand en geniepig veranderingen in roomschen geest in te voeren, en dat de kerkbesturen dit niet tegen gingen (zooals in Engeland de meeste bisschoppen lafhartig zwijgen) ja zelfs de zaak bevorderden — zoudt ge dan, zonder juist zekere jezuïetische stelling te huldigen, wel zoo kieskeurig zijn in uwe middelen? Stel gij zaagt uwen predikant knielen voor het avondmaalsbrood of gij hoordet hem Maria aanroepen, zoudt ge dit kalm gedoogen, dan wel luide protesteeren, al werdt ge dan ook veroordeeld wegens „verstoring van openbare godsdienstoefening"?

Oordeel daarom niet te hard over de middelen, die John Kensit (een „gentleman") gebruikte in zijn strijd tegen Rome!

Digitized by Google

Hij heeft ontzettend veel goeds gedaan door zijn krachtige protesten. Het is mijn doel niet hierover thans uit te weiden. Het is beter dit te laten rusten voor een afzonderlijk artikel over dezen merkwaardigen man, hetwelk dan door zijn portret en dat van zijnen zoon (een medestrijder) opgeluisterd kan worden.

Ik wil hier liever met een enkel woord wijzen op den strijd, die in Engeland door de machtige „*Imperial Protestant Federation*" tegen Rome wordt gevoerd.

Evenals in Nederland, zijn er in Groot-Brittanje en Ierland onderscheidene vereenigingen, die in dezen op verschillend terrein werkzaam zijn. Ze zijn evenwel krachtiger dan in Nederland. Daarmede bedoel ik niet: in evenredigheid — want dat spreekt van zelf — doch door hun gansche wijze van optreden.

Wie hoort in Nederland *buiten* de betrokken kringen ooit iets bizonders van de E. M., de A. P. V., de G. A. V. enz. enz., tenzij in een verslag van een kalme jaarvergadering, mits deze publiek was? In het Britsche Rijk is dat anders! Evenals in Duitschland de Evangelische Bund door de jaarfeesten van al zijne afdeelingen (waarbij alle Protestanten vlaggen en de burgemeester der plaats officieel wordt uitgenoodigd), door zijn publicaties en door zijn openlijke protesten tegen Rome's aanmatigingen, de algemeene aandacht trekt van Roomschen en Protestanten, zoodat de roomsche bladen voortdurend tegen hem strijden, evenals de roomsche schrijvers, en hij zelfs gedurig in de volksvertegenwoordiging ter sprake komt, zoo werken de vele anti-ultramontaansche vereenigingen in Engeland zóó openlijk, zóó krachtig, zóó geruchtmakend (zou men haast zeggen), dat met hen gerekend *moet* worden.

Dat doen ze voornamelijk door middel van de vereeniging, die hen allen verbindt, zij 't ook (zooals bij enkele) slechts door correspondentie, n.l. de „*Imperial Protestant Federation*".

Digitized by Google

De „Protestant Guide" van deze vereeniging ligt naast mij. Reeds dit dikke boekwerk, dat voor den spotprijs van 2½ shilling verkrijgbaar is, toont waarmede wij te maken hebben. Het is een boek van 542 bladz., versierd met 64 portretten van de meeste voormannen en vrouwen der prot. beweging en 12 andere afbeeldingen (zooals het huis van John Knox en dergelijke), en zegt ons, welke werkzaamheden in het voorafgaande vereenigingsjaar hebben plaats gehad.

Zeer zeker, dikwijls werken de protesten dezer vereeniging niets uit, zooals tegen 't veranderen van den koningseed en tegen het bezoek van den nieuwen koning bij den paus, doch kan zij 't helpen, dat anderen karakterloos zijn en daardoor hun protestantsch geweten kunnen vertrappen? Maar zelfs bij mislukking werkt de vereeniging heilzaam, alleen reeds door haar protest. Stel u eens voor, dat zij onder de Jan-Salieleus: „'t helpt tóch niet", maar *niet* protesteerde — 't protestantsche volk zou dan immers 't gevoel hebben of het door zijn leiders was verlaten, derhalve zich verlamd gevoelen?

In 1896 werd de Federation gesticht „om Evangelisch Protestantsche Kerken en Genootschappen in het Britsche Rijk te verbinden, met het doel om broederlijk verkeer en samenwerking tusschen hen gemakkelijk te maken". Hare leuze is: „Vereenigd staan wij, verdeeld vallen wij" („United we stand, divided we fall"). Ook de vereenigingen in de koloniën sloten zich aan.

Zij vestigde haren zetel 3 Palmer Street, Queen Anne's Gate, London (S. W.).

Aangaande den president der I. Pr. F. schrijft men mij het volgende.

Kolonel Thomas Myles Sandys, M. P., D. L., werd geboren in 1837, en is de zoon van wijlen kapitein T. Sandys, R. N., H. E. I. C. S. Hij werd opgevoed te Shrewsbury, en was voor-

Digitized by Google

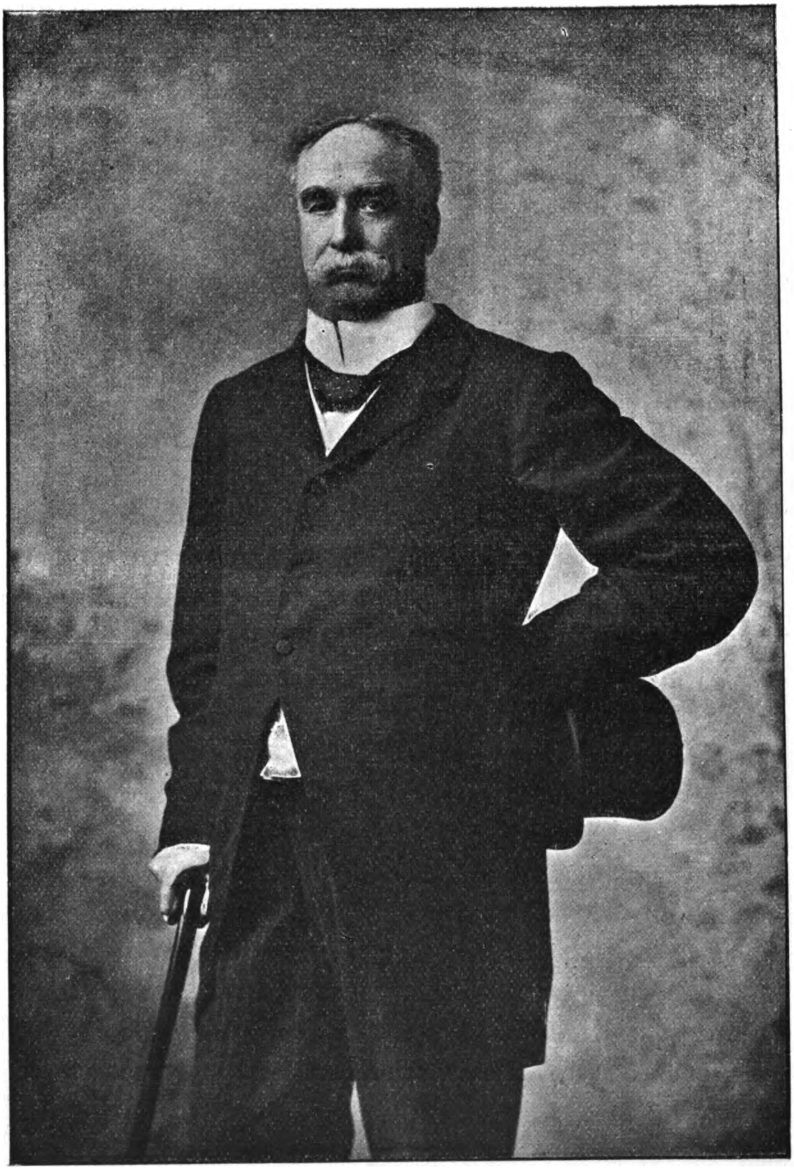

heen kapitein in het 7e Reg. Fusiliers. Hij diende in de Indian Mutinity, was toen Luitenant-Kolonel Commandant van het

Digitized by Google

3e Militie Bataljon van het Loyal North Lancashire Regiment. Deze positie verliet hij met den rang van Kolonel-honorair in September 1897. Kolonel Sandys is lid van het Britsche House of Commons, alwaar hij de Bootle afdeeling van Lancashire sinds 1885 vertegenwoordigd heeft. Hij is lid van de United Service Club, de Naval and Military Club, de Carlton and National Club.

Kolonel Sandys was een van de voornaamste stichters van de Imperial Protestant Federation, welke nu 51 protestantsche vereenigingen in Engeland, Schotland, Ierland, Amerika, Australië, Canada, Ceylon, Frankrijk, Italië, Nieuw-Zeeland, en Spanje omvat, en hij heeft de post van voorzitter van de Federation bekleed sinds de oprichting. De diensten, welke hij heeft bewezen aan de protestantsche zaak door middel van de Imperial Protestant Federation zijn van de grootste waarde, en hij heeft de Federation gedurende zijn geheelen loopbaan zeer krachtig ondersteund. Kolonel Sandys is ook voorzitter van de National Club, en van de Protestant Reformation Society.

De ziel dezer vereeniging is zeer zeker haar secretaris, de heer Walter Walsh.

Walter Walsh, F. R. Hist. S., werd geboren in 1847, en is sinds zijn vroegste jaren van mannelijken leeftijd bezig geweest voor de zaak van het Protestantisme. Hij was mederedacteur van de „English Churchman" van 1884 tot 1900, en is redacteur geweest van de „Protestant Observer" sinds 1888. Hij is „Fellow" van de Royal Historical Society of Great Britain and Ireland. Hij is medestichter van de Imperial Protestant Federation, en houdt lezingen over protestantsche vraagstukken, waartoe hij de voornaamste steden van het Britsche Rijk heeft bezocht.

Zijn voornaamste werken zijn de volgende:

Digitized by Google

The Secret History of the Oxford Movement.

The History of the Romeward Movement in the Church of England.

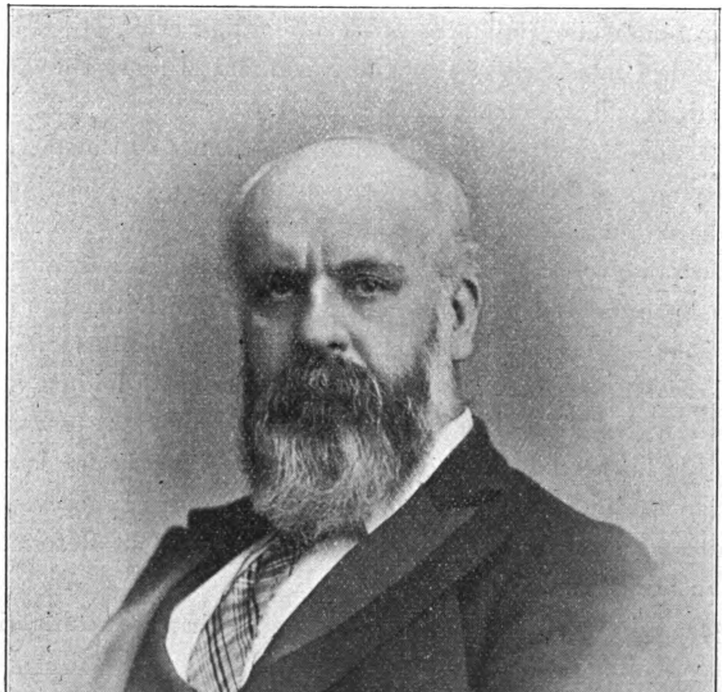

A Defence of the King's Protestant Declaration.

The Jesuits in Great Britain: A Historical Inquiry into their Political Influence.

Digitized by Google

Bovendien heeft hij een zeer groot aantal brochures en traktaatjes geschreven, welke bij duizendtallen gedrukt zijn.

Walter Walsh is nog steeds lid van het bestuur van de Imperial Protestant Federation, in welks welvaren hij het grootste belang stelt.

Van het eerstgenoemde werk kon men alhier in Jaarg. IV afl. 1 een uitvoerige beschrijving vinden van de hand van Dr. Lasonder. Ik behoef dus slechts dáárheen te verwijzen, en mede te deelen, dat de vereeniging niet minder dan 20.000 ex. van het boek voor haar rekening nam om die in het Rijk en de Koloniën te verspreiden, terwijl er in 't geheel niet minder dan 130.000 van verkocht zijn.

Zij steunt ook de uitgave van het laatste der bovengenoemde werken van den heer Walsh. Het is een hoogst belangrijk boek (358 blz. 7 s. 6 d. in linnen band), waarvan de waarde door een uitvoerig register verhoogd wordt. De schrijver verhaalt ons, en bewijst het door documenten, hoe de Jezuïeten gewoeld en gewerkt hebben in Groot-Brittanje (terwijl hij Ierland buiten beschouwing laat). De valsche houding van Jacobus VI van Schotland (na Elizabeth ook koning van Engeland), van zijne vrouw Anna van Denemarken, en van Karel II en van andere personen, komt hier kristalhelder aan het licht. Vooral beide koningen huichelden doorloopend protestantsche gezindheid en trouw aan hun eed, en in 't geheim beraadslaagden ze met Frankrijk, Spanje en den paus over het uitroeien van het Protestantisme in hun land! Wat men dienaangaande leest grenst aan het ongelooflijke, en toch steunt het op documenten, aan wier echtheid niemand van beide zijden twijfelt. De valsche rol der Jezuïeten komt hier duidelijk uit, terwijl ze ook onbewust in hun eigen werken de bewijzen daarvoor leveren. Zooals men begrijpt, worden hier de verschillende aanslagen tegen het leven van Eli-

Digitized by Google

zabeth op nieuw behandeld. De schrijver toont daarbij tevens aan, dat de samenzweerders geenszins om hun *geloof* ter dood zijn gebracht, doch als opstandelingen tegen het wettig gezag.

Het is *teekenend* voor de R. Kerk, dat sommigen hunner onder de „eerbiedwaardigen" zijn opgenomen, zoodat de weg tot hun heiligverklaring gebaand is. Graaf von Hoensbroech wees er in der tijd in dit tijdschrift op hoe teekenend het voor de R. Kerk is, dat twee gruwelijke menschenmoorders (inquisiteurs) de eer der altaren waardig waren gekeurd, maar mij dunkt, hier is dit niet minder 't geval, vooral bij de vraag: wat heeft het wettig gezag te verwachten van Rome?

Een belangrijker werk om de Jezuïetenorde te leeren kennen is haast niet denkbaar.

Een ander werk, welks verspreiding niet alleen door de I. Pr. F. bevorderd wordt, maar dat zelfs door haar wordt uitgegeven, is dat van Arthur Galton, M. A.: „Our attitude towards English Roman Catholics und the Papal Court". Het is 156 blz. groot en is gebonden in keurigen stempelband. De schrijver, nu huiskapelaan van den lord-bisschop van Ripon, behoort tot die predikanten der engelsche staatskerk, die zich lieten bedwelmen door Rome's wierook. Gelukkig leerde hij Rome door-en-door kennen, zoodat hij, voor goed genezen, tot het Protestantisme terugkeerde. Aangezien zijn boek, vol waarde voor Engeland, minder waarde heeft voor 't buitenland, wil ik volstaan met het opnoemen der voornaamste hoofdstukken, b.v. VI „The Norman and Papal conquest of England", VII „The New Learning and the English Reformation", IX „The Reformation of the Church", en zoo verder over Hendrik VIII, het Concilie van Trente, Elizabeth, de Stuarts, de „onfeilbaarheid", de onveranderlijkheid van Rome enz. Hoewel laatstgenoemd werk van Walsh óók bijna uitsluitend over Engeland handelt, is dat evenwel een boek, dat een

Digitized by Google

algemeene strekking heeft, een algemeen doel bereikt, omdat men er het latijnsche spreekwoord bij kan te pas brengen: „Uit de klauw kent men den leeuw". Dit is nu niet zoo zeer 't geval met het werk van Galton, doch wie speciaal over Engeland wil zijn ingelicht wat deze kwesties betreft, die kan niet beter doen dan zich dit werkje aan te schaffen.

Ook door 't uitgeven van traktaatjes en brochures werkt de I. Pr. F. Een serie van zes „popular prot. papers", al weer door Walter Walsh, ligt naast ons. Ze zijn 20 à 30 bladz. groot (octavo) en kosten één stuiver. De serie luidt aldus: „Why we do not need the Church of Rome". „The Britsh Jesuits", „The confessional in the Church of Rome", „Romanism an idolatrous religion", „How Rome treats the dead", „How Rome treats the Bible". In krachtige en duidelijke taal spreekt Walsh hier tot het volk.

Een bewijs van zorg voor de Koloniën vinden wij ten slotte in „Tasmania's Peril, or the State of the Church of England in Tasmania" bij the Revd. H. C. Wisdom, M. A. (30 bladz. 1 stuiver). De S. bewijst dat het eiland lijdt aan „Anglicaansche trouweloosheid, onwaarachtigheid in de heiligste dingen, en spotternij met God, zelfs in de heilige verordeningen van zijn eigen bepalingen". Verder door de „valsche leer der anglicaansche sacerdotalisten", door hun lust tot sectevorming, door hun wetteloosheid en hun lagen standaard van waarheid, eer en rechtvaardigheid. En zoo gaat de schrijver maar door. Men ziet, het is „raak".

Sla ik ten slotte nog eens een blik in de „Protestant Guide", dan weet ik niet wat aan te halen uit den overvloed om de zeldzame activiteit van de I. Pr. F. te bewijzen. 't Bestuur zit blijkbaar als met arendsoogen rond te zien of er iets geschiedt, waarbij het krachtig moet ingrijpen, en dan spaart het geen bisschop, geen hertog van Norfolk, geen paus, geen koning.

Digitized by Google

Laat ik ten slotte den wensch uitdrukken, dat Nederland eens eene dergelijke vereeniging op zijn van Spanje en Rome losgevochten bodem zie verrijzen [1]). H. v. A.

---

[1]) „The Protestant Observer," Juli jl., deelt mede, dat de „Imperial Protestant Federation" haar kantoor heeft verplaatst van 3, Palmer Street, Queen Anne's Gate naar Dudley House, 36—38, Southampton Street, Strand, London, W. C. (Red.)

VERSLAG

van den Penningmeester van het Oeuvre des Prêtres Convertis,

van 1 APRIL 1903—31 MAART 1904.

Bij het uitbrengen van dit verslag is niets bijzonders op te merken. Hadden wij mogen getuigen bij vorige verslagen, dat wij waren vooruitgegaan, dan zouden wij nu moeten zeggen: sterk achteruitgegaan. Maar we zijn ons blijven bewegen op den lijn van vermindering in ontvangsten. En dit jaar zelfs zeer sterk. De cijfers zullen het uitwijzen. Maar als het zóó voortgaat, is over enkele jaren het einde te voorzien. En de uitgaven blijven en zijn niet minder dan te voren.

Wij deelen in de kwaal van schier alle vereenigingen, die eenige jaren bestaan. In den beginne gaat alles goed en vlot, de belangstelling is er; maar daarna wordt het allengskens minder, totdat, ja totdat er weer iets gebeurt, hetgeen de aandacht trekt. Zal het ook met onze vereeniging aldus wezen?

Maar het treurigste is toch wel de weigering der kwitantie, die aangeboden wordt. Hoe licht is de moeite van behoorlijk

Digitized by Google

schriftelijk te bedanken. Nu maken wij nog kosten en moeite en het einde is, dat we niet ontvangen.

En reeds zijn er sommigen, van wie bericht kwam, dat hun in het volgend jaar geen kwitantie behoeft gezonden te worden. Moge het bij die paar blijven!

Misschien bedriegt sommigen het groot voordeelig saldo, waarmee we gewoon zijn te sluiten. Maar men vergete niet dat, hoe en waarom weet ik niet, bij onze vereeniging gedisponeerd wordt aan het einde van het jaar, dat op 31 Maart sluit, zoodat het saldo vormt het bedrag, hetwelk wij in dat jaar kunnen besteden. Ware de boekhouding terstond anders begonnen, dan zou de rekening niet zooals nu het geval is, er zoo voordeelig uitzien.

Mag ik met vriendelijken aandrang U, lezer of lezeres, verzoeken niet te bedanken, maar ons te blijven steunen en als het kan, wilt gij ook anderen opwekken lid te worden of begunstiger? Er zullen tijden komen, hier zoo goed als in Frankrijk, dat wij zeer veel geld zullen noodig hebben. Want ook in Nederland zullen geestelijken met de kerk van Rome breken en we moeten hen toch helpen?

Gelijk U weet was het bedrag der contributies belangrijk lager dan ten vorigen jare. Alleenlijk de giften waren hooger. Door de overkomst van den heer Lievens, (zie vorig verslag) werden de uitgaven mêer en een der vorige „Convertis" — werd nog ondersteund.

Laat mij met den wensch eindigen, dat U zult willen blijven behooren tot de leden of begunstigers onzer vereeniging, wier weg den Heer zij aanbevolen.

P. GROOTE.

W. Parkweg 137, Amsterdam.

Digitized by Google

Constitutiones Societatis Jesu.

(*Vervolg.*)

NONA PARS;
de iis, quae ad caput Societatis, et gubernationem ab eo descendentum pertinent.

De facultate, vel providentia Societatis erga Praepositum Generalem.

CAP. IV.

1. Facultas, vel providentia Societatis erga Praepositum habita semper ratione boni universalis, ac majoris aedificationis, sex in rebus, quae ad Dei gloriam juvare possunt, consistit.

2. Prima ad res externas pertinet vestitus, victus, et expensarum quarumlibet ad personam Praepositi spectantium; quae omnia vel augere, vel imminuere poterit Societas; prout Praepositum ipsum ac se decere, et Deo gratius fore judicabit. Et huic Societatis ordinationi Praepositum acquiescere oportebit.

3. Secunda ad corporis curam pertinet, ne in laboribus, vel rigore nimio mensuram excedat. Qua etiam in re ad moderationem se reduci sinet Superior, et Societatis arbitrio acquiescet.

4. Tertia ad animam ejus spectat; cum etiam *viris perfectis* aliquando hujusmodi cura vel circa personam, vel circa officium sit necessaria. Habeat ergo Societas cum Praeposito Generali (et idem cum inferioribus fieri posset)

Digitized by Google

De Statuten van het Genootschap van Jezus.

(*Vervolg*).

HET NEGENDE DEEL;

Over hetgeen betrekking heeft op het hoofd van het Genootschap en op de leiding, die van hem uitgaat.

Over de macht of het toezicht van het Genootschap over den Generaal.

HOOFDSTUK IV.

1. De macht of het toezicht van het Genootschap over den Generaal bestaat uit zes dingen, die kunnen bijdragen tot de verheerlijking van God, waarbij altijd rekening moet worden gehouden met het algemeen welzijn en de meerdere opbouwing.

2. Het eerste betreft uitwendige dingen, zooals kleeding, voedsel en allerlei uitgaven ten behoeve van den persoon van den Generaal, die het Genootschap alle zal kunnen vermeerderen of verminderen, al naardat het zal oordeelen, dat het den Generaal en zichzelf betaamt en Gode welbehagelijker is. En de Generaal zal behooren te berusten in deze beslissing van het Genootschap.

3. Het tweede betreft de zorg voor het lichaam, opdat hij in arbeid of al te groote strengheid de maat niet te buiten ga. Ook in deze zaak zal de Supérieur zich tot gematigdheid laten terugbrengen, en zal hij berusten in het oordeel van het Genootschap.

4. Het derde betreft zijne ziel; daar zelfs voor *volmaakte mannen* een zorg van dezen aard weleens noodig is, zoowel ten opzichte van den persoon als ten opzichte van het ambt. Daarom moet het Genootschap bij den Gene-

Digitized by Google

aliquem, qui accedens ad Deum in oratione, postquam divinam bonitatem consuluerit, et aequum esse id judicaverit, cum modestia debita, ac humilitate, quid sentiat in ipso Praeposito requiri ad majus obsequium et gloriam Dei, admonere debeat; sive ille sit ejus Confessarius, sive alius quispiam per Societatem designatus, qui ad hoc negotium quam maxime aptus videatur.

5. Quarta est, quod, siquis urgeret (licet eum non obligando sub poena peccati) ut dignitatem aliquam admitteret, in qua Praepositi officium necessario relinquendum esset, non posset sine consensu Societatis eam admittere. Societas autem, semper intuendo quae ad majus Dei obsequium et gloriam pertinent, si obedientia sedis Apostolicae non compulerit, assensum nunquam praestabit.

6. Quinta locum habet, si accideret, ut valde negligens, vel remissus esset in rebus magni momenti ad Praepositi officium pertinentibus propter corporis gravem aegritudinem, aut senium, spe emendationis ea in parte sublata, unde multum detrimenti publicum bonum pateretur. Tunc enim Coadjutor, vel Vicarius, qui Generalis officio fungatur, est eligendus; sive ipsemet Praepositus eum cum approbatione Praepositorum Provincialium sibi substituat; sive illi cum approbatione duorum Praepositorum localium, vel Rectorum uniuscujusque Provin-

Digitized by Google

raal (en hetzelfde zou ook met minderen in rang kunnen geschieden) iemand hebben, die, — zich in het gebed tot God wendende, nadat hij de goddelijke goedheid geraadpleegd heeft en tot het besluit is gekomen dat het recht is, — met gepaste bescheidenheid en nederigheid aan den Generaal behoort mede te deelen, wat hij meent, dat van hem vereischt wordt tot het meerder dienen en de verheerlijking van God; hetzij hij zijn biechtvader is, of iemand anders, door het Genootschap aangesteld, die voor deze taak bijzonder geschikt schijnt te zijn.

5. Het vierde is, dat, indien iemand er op aandringen mocht (hoewel hij hem niet noodzaakt op straffe van zonde), dat hij de eene of andere waardigheid zal aannemen, waardoor hij het ambt van Generaal noodwendig zou moeten neêrleggen, hij haar niet zal kunnen aannemen, zonder de toestemming van het Genootschap. En het Genootschap, altijd in het oog houdende hetgeen betrekking heeft op het meerder dienen en de verheerlijking van God, zal nooit zijn toestemming geven, tenzij de gehoorzaamheid aan den apostolischen stoel het daartoe mocht noodzaken.

6. Het vijfde heeft plaats, indien het mocht gebeuren, dat hij zeer nalatig of zorgeloos werd in zaken van groot gewicht, die tot het ambt van den Generaal behooren, wegens ernstige lichamelijke ziekte of ouderdom, zonder eenige hoop op beterschap, zoodat het algemeen belang daardoor veel schade zou lijden. Want dan moet er een medehelper of een plaatsvervanger worden gekozen, om het ambt van den Generaal waar te nemen; hetzij de Generaal zelf hem in zijn plaats stelt met de goedkeuring van de Provincialen, hetzij deze hem, met

Digitized by Google

ciae eum per litteras pluribus suffragiis eligant ad Societatis gubernationem cum ea facultate, quae Generali, vel ipsi Societati, si ea eligeret, communicanda videretur.

7. Sexta locum haberet in quibusdam casibus; quos speramus per Dei bonitatem, aspirante ipsius gratia, nunquam eventuros (cujusmodi essent peccata mortalia in externum actum prodeuntia, ac nominatim copula carnalis, vulnerare quenquam, ex redditibus Collegiorum aliquid ad proprios sumptus assumere, vel cuivis extra Societatem donare, vel aliqua stabilia bona domorum, aut Collegiorum alienare, vel depravatam doctrinam habere. Siquid ergo horum accideret, potest ac debet Societas (si de re sufficientissime constaret) eum officio privare, et, si opus est, a Societate removere, in omnibus prae oculis habendo quod ad majorem Dei gloriam et universale bonum Societatis fore judicabitur.

De modo, quo procedere debet Societas in iis, quae ad Propositum Generalem pertinent.

CAP. V.

1. In primis Praepositi Provinciales, quos Generalis ipse per se constituit, in conspectu Dei considerare et efficere, quod universali bono societatis debent in praedictis ad Praepositum Generalem pertinentibus, prout in Domino senserint, teneantur.

Digitized by Google

de goedkeuring van twee plaatselijke Supérieuren of Rectors uit iedere Provincie, bij meerderheid van stemmen door brieven tot het besturen van het Genootschap kiezen, met zooveel macht als de Generaal of het Genootschap, indien het de keuze gedaan heeft, zal meenen, dat verleend moet worden.

7. Het zesde zou plaats kunnen vinden in zekere gevallen, die wij hopen, dat door de goedheid Gods en de mededeeling zijner genade nooit zullen voorkomen, zooals doodzonden, zich in uitwendige daden openbarende, namelijk: *copula carnalis*, iemand te verwonderen, een deel van de inkomsten der kweekscholen tot zijn eigen gebruik te besteden, of het te geven aan iemand, die buiten het Genootschap staat, of vaste goederen van huizen of kweekscholen in andere handen te doen overgaan, of een verderfelijke leer er op na te houden. Indien dus een van deze dingen plaats mochten vinden, dan mag en moet het Genootschap (indien de zaak genoegzaam bewezen is) hem van zijn ambt ontzetten, en, zoo noodig, uit het Genootschap verwijderen, in alle dingen voor oogen houdende hetgeen geacht zal worden, tot meerdere verheerlijking van God en tot het algemeen welzijn van het Genootschap te zullen strekken.

Over de wijze, waarop het Genootschap te werk moet gaan in zaken, die op den Generaal betrekking hebben.

HOOFDSTUK V.

1. Ten eerste: de Provincialen, die de Generaal zelf heeft aangesteld, zijn gehouden, voor het aangezicht Gods te overwegen en te doen wat zij moeten voor het algemeen welzijn van het Genootschap, in de genoemde zaken, die op den Generaal betrekking hebben.

Digitized by Google

2. Deinde in iis, quae ad sumptus et curam corporis ejus, et res alias minus graves pertinent, congregatione opus non est; sed ut Societas viros quatuor ei assistentes, qui discretione, ac zelo communis boni Societatis polleant, constituat: Qui quidem apud Praepositum manentes, in conspectu Creatoris ac Domini sui dicere ac efficere, quicquid circa tria prima in praecedenti capite dicta ad majorem Dei gloriam fore senserint teneantur.

3. Electio vero quatuor hujusmodi assistentium eorum erit, qui Praepositum eligent, quando ad id congregantur. Quod si vel mortem obiret, vel a Praeposito Generali diutius abesse propter causas graves aliquem ipsorum oporteret; non repugnantibus Provincialibus Societatis, Praepositus Generalis alium substituet, qui cum approbatione omnium, vel majoris partis eorum manebit in demortui vel absentis loco.

4. Tertio si accideret aliquod ex peccatis (avertat id Deus) quae sufficiunt ad Praepositum officio suo privandum: simul atque res per testimonia sufficientia, vel ipsius affirmationem constaret; juramento obstringantur quatuor assistentes ad id Societati denunciandum, et cum omnium, vel certe trium subscriptionibus congregationem, id est Praepositos Provinciales cum duobus aliis, quos singuli ex sua Provincia secum adducent (qui congregari tenebuntur) convocandam. Et si res divulgata, et communiter manifesta esset; non expectata quatuor assisten-

Digitized by Google

2. Ten tweede: hetgeen betrekking heeft op de uitgaven en de zorg voor den persoon van den Generaal, en op andere mindere belangrijke zaken, heeft geen algemeene vergadering van noode; maar het is noodig, dat het Genootschap vier mannen, die uitmunten door doorzicht en ijver voor het algemeen welzijn van het Genootschap, tot zijn assistenten aanstelle. Deze zullen bij den Generaal blijven, en gehouden zijn, voor het aangezicht van hunnen Schepper en Heer te zeggen en te doen wat zij mochten achten, dat tot meerdere verheerlijking van God zal strekken, in zake de in het voorgaande hoofdstuk het eerst genoemde drie dingen.

3. De verkiezing van deze vier assistenten zal de taak zijn van hen, die den Generaal kiezen, wanneer zij voor dit doel vergaderen. En indien een hunner mocht komen te overlijden, of om gewichtige redenen gedurende een vrij langen tijd van den Generaal afwezig zal moeten zijn, dan moet de Generaal een ander in zijn plaats aanstellen, mits de Provincialen van het Genootschap zich er niet tegen verzetten, en hij zal, met de goedkeuring van allen of van de meerderheid, de plaats vervangen van den overledenen of afwezigen assistent.

4. Ten derde: indien een van die zonden plaats mocht vinden (hetgeen God moge verhoeden), die voldoende zijn, om den Generaal van zijn ambt te ontzetten, dan moeten de vier assistenten, zoodra de zaak door voldoende bewijzen of door zijn eigen bekentenis vast staat, door een eed worden verplicht om het Genootschap daarmede in kennis te stellen, en met de handteekeningen van allen, of althans van drie, een vergadering bijeen te roepen; namelijk: de Provincialen met twee anderen, die zij ieder uit hunne Provincie met zich mede zullen brengen.

Digitized by Google

tium convocatione, Provinciales alii alios vocando convenire deberent: Et ipso primo die, quo in locum hujusmodi congregationis ingredientur, ubi aderunt quatuor illi, qui convocarunt, cum aliis congregatis, rem is aggrediatur, cui omnia notiora sunt, et accusatio dilucide explicetur; qua audita, Praepositus foras egredietur; et antiquissimus ex Provincialibus simul cum Secretario, et alio assistente de tota re scrutinium faciat, et primo quidem, an constet de peccato, quod objicitur, deinde an hujusmodi sit, ut propter id privari officio debeat; et idem suffragia promulget, quae, ut sufficiant, duas tertias partes excedant oportet; et tunc eo deposito, statim de alio eligendo agatur: et, si fieri potest, non prius inde egrediantur, quam Societas Generalem Praepositum habeat: et si eo die res transigi non poterit, in sequenti, vel quam expedetissime fieri poterit, quemadmodum in octava parte dictum est, transigatur.

5. Si defectus deprehensi non fuerint ejusmodi, ut privandus officio suo, sed tantum corrigendus videretur; quatuor eligantur, quibus cura injungatur considerandi quae correctio ei conveniat: et si non idem omnes sentirent, paribus suffragiis existentibus, quintus adjunga-

Digitized by Google

die gehouden zullen zijn, te vergaderen. En indien de zaak ruchtbaar geworden en algemeen bekend is, dan moeten de Provincialen, zonder de oproeping der vier assistenten af te wachten, elkander tot eene vergadering oproepen en samenkomen. En reeds op den eersten dag, waarop zij de plaats van zulk een vergadering zijn binnengegaan, waar de vier, die hen bijeen hebben geroepen, aanwezig zullen zijn met de andere vergaderden, moet hij, wien alles het best bekend is, met de zaak beginnen, en de beschuldiging duidelijk worden medegedeeld; en nadat deze vernomen is, zal de Generaal naar buiten gaan, en de oudste van de Provincialen zal, met den secretaris en een anderen assistent, een onderzoek instellen omtrent de geheele zaak; en wel ten eerste, of de zonde, waarvan hij beschuldigd wordt, bewezen is, en in de tweede plaats, of zij van dien aard is, dat hij daarom van zijn ambt moet worden ontzet; en dezelfde Provinciaal zal de stemmen aflezen, die, om voldoende te zijn, meer dan twee derden moeten bedragen; en wanneer de Generaal daarna afgezet is, zal er terstond worden gehandeld over het kiezen van een ander; en indien het mogelijk is, moeten zij de plaats niet verlaten, voordat het Genootschap een Generaal heeft; en indien de zaak op dien dag niet ten einde kan worden gebracht, dan moet zij den volgenden dag, of zoo spoedig mogelijk, zooals in het achtste deel gezegd is, worden afgedaan.

5. Indien het vergrijp niet van dien aard is, dat hij daarom van zijn ambt moet worden ontzet, maar wel, dat hij slechts een bestraffing verdient, dan moeten er vier worden gekozen, aan wie de taak moet worden opgedragen, om in overweging te nemen, welke bestraffing

Digitized by Google

tur, vel tres alii; ut, quid in Domino, conveniat, constituant.

6. Si accideret Praepositum Generalem ad societatis gubernationem esse inutilem, re partim coram eo, et partim in ejus absentia agitata, dispiciatur, an eligi Vicarium absoluta cum potestate, quanvis sine nomine Praepositi Generalis (quandiu vixerit qui tunc erat) oporteat: et id, si pluribus, quam dimidiae parti suffragiorum, visum fuerit, sic agendum erit. Si id necessarium fore non judicarent, videndum erit, an praeter ministros illos, quorum opera Generalis utebatur, Societas alios providere debeat, ut, sublevato magis eo et adjuto, non desideraretur, quod ad gubernationem Societatis conveniret. Et ea in re sequi oportebit quod plus, quam media pars eorum, qui congregati sunt, statuerit. Si ageretur de dignitate, quam ut plurimum pati non potest Praepositi officium; si non compulerit talis obedientia summi Pontificis, quae ad peccatum obligare posset; res in consultationem ne adducatur: sed in omnino tanquam certum tenendum, nec debere, nec posse consensum ad hujusmodi dignitatem admittendam praestari.

Digitized by Google

voor hem de geschikste is; en indien allen het daarover niet met elkander eens mochten zijn, en de stemmen staken, dan moet men hun een vijfden persoon, of drie andere toevoegen, om vast te stellen, wat in den Heer betaamt.

6. Indien het mocht gebeuren, dat de Generaal onbekwaam wordt om het Genootschap te besturen, dan moet, nadat de zaak deels in zijn tegenwoordigheid, deels in zijn afwezigheid besproken is geworden, worden overwogen, of het noodig is, een plaatsvervanger te kiezen met volledige macht, ofschoon zonder den naam van Generaal (zoolang hij leeft, die het toen was), en zóó zal er gehandeld worden, indien dat goed mocht toeschijnen aan meer dan de helft der stemmers. Indien zij het niet noodig achten, dan zullen zij overwegen, of het Genootschap, behalve die vier, wier bijstand de Generaal genoot, nog anderen moet aanstellen, opdat er, nadat hij aldus ondersteund en geholpen is geworden, niets mocht ontbreken aan het bestuur van het Genootschap. En in deze zaak zal datgene worden opgevolgd wat meer dan de helft van hen, die vergaderd zijn, zullen hebben besloten. Indien er sprake mocht zijn van een waardigheid, die over het geheel onbestaanbaar is met het ambt van Generaal, dan moet de zaak niet in beraadslaging worden gebracht, tenzij een gehoorzaamheid aan den Paus, die zoodanig is, dat zij tot zonde zou kunnen noodzaken, hem daartoe dwingt, maar *dit* moet in het algemeen voor zeker worden gehouden, dat er geen toestemming mag noch kan gegeven worden tot het aannemen van zulk een waardigheid.

Digitized by Google

Overzicht.

Nog eens: Bijbel-Zondag. — Alfred Loisy. — Anton Vogrinec. Rome en de wetenschap. — Heinrich Denifle.

Nog even, waarde lezers! wil ik terugkomen op hetgeen ik in het vorige Overzicht schreef over den Bijbel-Zondag, om met vreugde te constateeren hoe waar het is, dat de stichting van het B. en B. Bijbelgenootschap allerwege is herdacht. In het Orgaan der Ned. Zendingsver. schreef zendeling J. Verhoeven over den „Bijbel-Zondag te Tjidérés" het volgende: „'t Was uitnemend gehandeld, toen het Bestuur van het Ned. Bijbelgen. óók aan de zendingsposten eene circulaire zond, waarbij werd herinnerd, dat 6 Maart de laatste Zondag zoude zijn van de eerste eeuw, gedurende welke 't B. en B. Bijbelgen. zijn gezegenden arbeid op zoo voortreffelijke wijze mocht verrichten... In onzen kerkdienst op Zondagmorgen 6 Maart werd de bedoelde uitnoodiging tot gemeenschappelijk gebed voor eene gezegende verspreiding van den Bijbel aan de gemeente voorgehouden. Juist die week vonden twee Inlandsche Bijbelcolporteurs herberg in onze gemeente. Na het een en ander verhaald te hebben uit wat bekend is aangaande de geboorte en den arbeid van het feestvierende B. en B. Bijbelgen., en herinnerd te hebben, wat wij aan het Ned. Bijbelgen. te danken hebben, dat in al onze christengezinnen de Bijbel in de Soendaneesche taal aanwezig is, vereenigde de gemeente zich in dankzegging en gebed.... Hoe verheffend de gedachte, dat daar op dien zesden Maart in vele talen der aarde een lof- en danklied ten Hemel steeg voor den grooten zegen, dien de Heer der menschheid bereidde door Zijn levenwekkend en levenvoedend Woord te brengen onder ieders bereik. En welk een gunst te hebben mogen mede instemmen in dien algemee-

Digitized by Google

nen jubel. Onze gemeente deed dat, o.a. door een vrije vertaling van het schoone Gez. 55: „God heeft ons Zijn Woord gegeven" uit dankbaar gemoed aan te heffen... Al telt de opkomst gemiddeld 150 personen, wijl deze allen Soendaneezen zijn en behooren tot eene niet-welvarende bevolking, brengt die collecte gewoonlijk slechts vijftig cents op. Met zulk een geringe inzameling voor zulk een goed doel, waren de christenen zelf blijkbaar niet tevreden; want na afloop van den dienst werd namens allen het verzoek gedaan, de bus nog niet te ledigen, maar nog een paar uren te plaatsen in het open raam mijner kamer. Huiswaarts gekeerd, kwamen allen spoedig terug; en 't deed waarlijk goed, ongezien waar te nemen, met welk een dankbare vreugde op het gelaat, ook zelfs behoeftige weduwen haar penningske offerden... De opbrengst bedroeg ook nu slechts vijf gulden een-en-zestig cents, doch in verhouding tot de zeer geringe financiëele draagkracht onzer Soendaneesche christenen, is die opbrengst toch niet onbeteekenend."

Laat ons bidden:

O magtig' Evangelie-woorden!
  Spoedt heerlijk voort en overwint!
Och! dat u alle volkren hoorden,
  Zoo ver men immer volkren vindt!
Bekroon uw werk, o groote Koning!
Uw zachte schepter heersch' alom;
Zoo word' eens aller hart uw woning
  En heel deez' aard uw heiligdom!

* * *

Van haar oudste dochter beleeft de r. kerk weinig pleizier in den tegenwoordigen tijd; de wind is haar tegen in Frankrijk. De regeering is den strijd tegen de congregaties nog niet

17

Digitized by Google

moede, maar zet dien voort. Daarbij is eenigen tijd geleden een nieuwe verwikkeling gekomen. President Loubet is te Rome geweest en niet bij den paus. Het Vaticaan deed der fransche regeering een protest-nota geworden. En deze werd ook gezonden aan de regeeringen, die in politieke relatie met „den plaatsbekleeder van Christus" staan. Deze laatsten bevatten echter een volzin, die in de eerste niet werd gevonden; een volzin van deze strekking, dat het niet-terugroepen van den nuntius Lorenzelli niet als een precedent moet beschouwd worden, daar integendeel het bezoeken van Rome door een roomsch staatshoofd als een vijandelijke daad tegen het Vaticaan zou beschouwd worden. De fransche regeering heeft toen haar gezant bij het Vaticaan „verlof" gegeven.

Doch het is niet onze bedoeling stil te staan bij den strijd tusschen de regeering en de kerk. Ook in de kerk zelve gist het. De lezers van Marnix weten, dat vele priesters de kerk verlaten. Van die er blijven verlangen wederom velen naar een hervorming, getuige „de school van Lyon". Alsof het „ze zij gelijk ze is of ze zij niet" hare leus niet is!

Niet geringe beroering is teweeggebracht door de zaak-Loisy; bij deze wenschen wij een oogenblik stil te staan. Alfred Loisy werd geboren in 1859, ontving zijn opleiding aan het seminarie van Châlons-sur-Marne, waar hij zoozeer de aandacht trok, dat hij door zijn bisschop naar Parijs gezonden werd om verder te studeeren in de theologie. Weldra werd hij hoogleeraar aan het Institut catholique te Parijs, welks toenmalige directeur, Mgr. d'Hulst, zijn onderwijs zeer waardeerde. Maar zijn onderwijs mishaagde aan de kerkelijke autoriteiten, die het in strijd achtten met de belangen der kerk; Loisy moest zijn leerstoel verlaten. Achtereenvolgens bekleedde hij verschillende waardigheden, maar zijn voortgaan met schrijven van verschillende artikelen in theol. tijdschriften, in den

Digitized by Google

geest van zijn vroeger onderwijs, deed ze hem verliezen. De aartsbisschop van Parijs was hem niet 't minst vijandig en ontnam hem ten slotte ook zijn betrekking als aalmoezenier van een religieuse stichting. Toen werd hij „conférencier libre, à la Section des Sciences Religieuses de l'Ecole pratique des Hautes-Etudes, à la Sorbonne" en zijn onderwijs ging eerst „sur les rapports de la Bible avec l'assyriologie" en vervolgens „sur des questions relatives à la littérature et à l'histoire bibliques". Aldus had hij zijn plaats onder de wetenschappelijke mannen ingenomen, en dat hij die, althans naar de meening van de verzorgers der Sorbonne, met eere bekleedde, blijkt wel uit het feit dat hij genoemd werd als opvolger van Sabatier, „sur la chaire regulière de l'enseignement du N. T."

De vijandschap van den aartsbisschop van Parijs vermeerderde eerder dan dat ze verminderde. Tot een uitbarsting is het gekomen door het verschijnen van een paar boekjes van de hand van Loisy: „l'Evangile et l'Eglise" en „Autour d'un petit livre". De lezing van 't eerstgenoemde, ook het eerst verschenen, werd al aanstonds door den genoemden aartsbisschop en door andere bisschoppen verboden. En had Loisy zich niet loffelijk onderworpen (men kent de formuleäuctor laudabiliter se subjecit), het ware met hem nog tot excommunicatie gekomen.

Niet dat er op zijn zedelijk gedrag iets aan te merken is. Integendeel, van hoog-kerkelijke zijde werd hem de lof gegeven, dat hij was „een onberispelijk priester in vroomheid en zedelijkheid". Maar dat maakt hem des te gevaarlijker, dat trekt velen tot hem. En er zijn reeds velen tot hem getrokken.

„Ja — zoo zei kardinaal Mathieu — indien Loisy alleen stond, zou men hem kunnen laten gaan en het aan hem overlaten zijn geweten en zijn verstand met elkander te verzoenen. Maar het getal zijner volgelingen wordt steeds grooter en deze

Digitized by Google

critische, rationalistische priesters vervallen vaak van de historische critiek tot de theologische ontkenning, verwerpen alles en verlaten de kerk."

Hoedanig is dan het onderwijs van Loisy, dat hem schuldig maakt in de oogen der kerkelijke waardigheidsbekleeders? Volgens hem zijn „Katholicisme en Kerk met de wetenschap en het streven van den tegenwoordigen tijd te verzoenen, maar dan moet de weg worden ingeslagen van streng wetenschappelijke studie, en dan moet de Kerk het standpunt verlaten, waarop zij tot nog toe, met achterdocht en vijandschap, het wetenschappelijk streven heeft aanschouwd." Hij tracht dan ook „de wording van het Katholicisme en de Katholieke Kerk te verklaren, wel niet door eene natuurlijke ontwikkeling: hij houdt zich niet met het natuurlijke maar met het geestelijke bezig, maar dan toch door eene ontwikkeling, die noodzakelijkerwijze zóó en niet anders wezen moest; eene ontwikkeling, die beheerscht wordt aan den eenen kant door het Evangelie van Jezus als kiem, aan den anderen kant door den aard en de gesteldheid van de omgeving, waarin de nieuwe geestelijke beweging werd overgebracht". Deze korte karakteriseering door den heer I. M. J. Hoog in „de Tijdspiegel" (1904 no. 3 Moderne roomsch-theologische studiën blz. 329—339) is volkomen juist.

Loisy wil een goed zoon der Kerk zijn; hij hangt aan —, hij gelooft in zijne kerk. „Ik was en ik blijf katholiek" — aldus verklaarde hij. Liever dan uit de kerk gebannen te worden of haar te verlaten, onderwerpt hij zich. Wat heeft hij buiten de Kerk? Het Evangelie? Maar voor hem is „la doctrine de l'Evangile" niet het ware Christendom; het is slechts een kiem. Het ware Christendom is de ontwikkeling, de ontluiking van den geest van Christus in zijn kerk. De kerk heeft 't recht den diepsten zin der feiten en der godsdienstige dogmen

Digitized by Google

te verklaren. Daarom wil hij een goed zoon der kerk zijn.

Maar daarmee kan toch gepaard gaan, dat hij een goed criticus is — zoo denkt hij. Aan het „ik was en blijf katholiek" voegde hij onmiddellijk toe: „en ik was en blijf criticus". Met een bloedend hart ziet hij, dat de huidige waardigheidsbekleeders zijner kerk zijn historische critiek niet willen; en hij onderwerpt zich. Maar hij blijft bij zijn gedachte, dat goed zoon der kerk en goed historisch-criticus best samen kunnen gaan. De hist. critiek heeft met het dogma niet te maken; zij behandelt de evangeliegeschiedenis als elke andere geschiedenis. Leo XIII heeft in zijn encycliek „Providentissimus Deus", de studiis Scripturae Sacrae, opgewekt tot het bestudeeren der H. Schrift; welnu, hij bestudeert haar volgens de methode van het hist.-crit. onderzoek. Zeker, de resultaten van dit onderzoek kunnen op een gegeven oogenblik, in strijd zijn met de leerstellige verklaring van bepaalde teksten, maar deze tegenspraak is slechts schijnbaar en voorbijgaand.

Wanneer wij dit alles nu in 't oog houden, dan kunnen wij begrijpen, dat Loisy — naar Harnack zegt — „radicaal is ten opzichte van alles, wat twijfelachtig en toevallig is, maar conservatief wanneer het geldt de grondslagen der groote hist. gegevens en de wezenlijke typen van hun ontwikkeling te herkennen."

Wilt gij een voorbeeld van zijn wijze van critiseeren op detailpunten? Een van degenen, die zijne, juist door zijne opspraak veel bijgewoonde colleges, volgden, vertelt er ons van. Lucas verhaalt, hfst. 22 vers 45, dat Jezus in Gethsemané zijne discipelen vond „slapende van droefheid". Van droefheid? Inslapen van droefheid? Enfin, wij moeten 't wel gelooven, want hij zegt het. Een ander voorbeeld: Marcus zegt, hfst. 14 vers 51 en 52: „en een zeker jongeling volgde Hem, hebbende een lijnwaad omgedaan over het naakte lijf, en de jongelin-

Digitized by Google

gen grepen hem; en hij, het lijnwaad verlatende, is naakt van hen gevloden". Eenvoudig een invoeging van Marcus, omdat een profeet eens had gesproken — maar deze overdrachtelijk — over hen, die gedwongen zouden worden naakt te ontvlieden.

Noch in hoofdgedachten, noch in bijzonderheden zegt Loisy veel nieuws; en de aandacht zou zeker niet zóó op hem gevestigd zijn, als 't nu, tot zijn spijt, het geval is, indien niet de kerk zijn wijze van onderzoek had veroordeeld. Maar de mannen der kerk gevoelden: hier dreigt gevaar. De reeds genoemde kardinaal Mathieu zeide: „De kerk moet de zuiverheid harer traditie handhaven. Hier mag ze niets toegeven. De wetenschap, historische of andere, moet in godsdienstige zaken in overeenstemming zijn met de theologie". En Brunetière: „De critiek, aan zichzelve overgelaten, kan niet anders dan verdwalen. Zij heeft twee geleidsters noodig: de kerk en de traditie."

Gedurende het pontificaat van Leo XIII bleef het bij waarschuwingen, maar na diens dood is men sterker opgetreden tegen Loisy. In Januari l.l. werd hij door de Inquisitie veroordeeld. Deze betuigt hieraan zijn „adhésion", waarmee men in Rome niet tevreden is. 10 Maart berichtte de Giornale d'Italia, dat Loisy door de Inquisitie geëxcommuniceerd was, maar dat de aartsbisschop van Parijs dit vonnis eerst behoefde bekend te maken, wanneer het hem gelegen dacht. Dit vonnis is niet uitgevoerd, maar Loisy heeft afstand gedaan van zijn leerstoel aan de Sorbonne. Aan den president „de la Section des Hautes Etudes" schrijft hij, dat hij na Paschen zijn lessen niet zal hervatten, dat hij dit besluit heeft genomen „de sa propre initiative"; hij trekt niets terug, maar zwijgt ter wille van zijn eigene rust en die der kerk. „De heer Loisy gehoorzaamt aan de bevelen van Rome, zooals men gehoorzaamt aan een politieverordening, zonder dat men gehouden is te geloo-

Digitized by Google

ven dat deze verordening verstandig of zelfs maar gepast is."

* * *

Sprekende over de onderwerping van Loisy, denken wij als vanzelf aan een andere, n.m.l. die van den priester Anton Vogrinec uit Kärnten. Hij schreef een boek: „Nostra maxima culpa. Die bedrängte Lage der katholischen Kirche, deren Ursachen und Vorschläge. zur Besserung" (339 s. gr. 8°) Daarin spreekt hij over allerlei. Het Latijn moet in de liturgie, behalve voor de mis, afgeschaft worden; de biechtstoel worden verwijderd; het verplichte vasten afgeschaft, behalve gedurende de drie laatste dagen van de week voor Paschen; het gedwongen coelibaat worden opgeheven. Hij spreekt over „het systeem, welks dragers of liever, welks slaven wij zijn"; over den paus als primus inter pares (de eerste onder gelijken); over het Protestantisme, zonder hetwelk het volk thans wellicht in godsdienstige anarchie zou verkeeren. Gij begrijpt, dat dit boek niet geduld kan worden. De schrijver schijnt dit zelf gevoeld te hebben, want hij zegt: „ik verklaar hierbij plechtig, dat ik alle krachten zal inspannen om de genoemde verbeteringen te bewerkstelligen, tenzij het mij op de bekende wijze wordt onmogelijk gemaakt. Mocht dit het geval zijn, dan zal, hiervoor is reeds gezorgd, de arbeid door een ander worden vervolgd." Ach, nauwelijks is het boek verschenen, of het „zur Besserung" wordt onleesbaar door de reeds boven aangehaalde formule: auctor laudabiliter se subjecit. Zal een ander zijn werk opnemen? Zal het blijken een Sisyphusarbeid te zijn?

* * *

Nog tot het bespreken van een ander punt geeft de zaak-

Digitized by Google

Loisy ons als van zelf aanleiding: hoe staat Rome tegenover de wetenschap? Wij doen dat te eer, nu de laatste maanden telkens onze gedachten hebben gericht op het Hooger Onderwijs, en ook die vraag daarbij ter sprake werd gebracht. De Nederlander schreef b. v. (11 April 1904, 1e bl. „Het ware punt in geschil"):

„Propaganda-inrichtingen, hoogescholen op bepaalden grondslag, kunnen zeer wel wetenschappelijk zijn. Zij bestaan trouwens bij de vleet, zonder dat een deskundige ooit aan haar wetenschappelijkheid heeft getwijfeld. Men denke slechts aan de Hoogeschool van Leuven.

Laat ons nog even herinneren aan de Jezuietenscholen. Velen meenen, dat Jezuieten per se dom en onontwikkeld óf oneerlijk moeten zijn. Maar wie beter is ingelicht weet zeer goed dat onder de Jezuieten niet alleen uiterst geleerde, op wetenschappelijk gebied bekende mannen zijn, maar ook dat hun opleiding, wat haar wetenschappelijkheid aangaat, buitengewoon hoog staat. Zij, die hun zeer langdurige studiën voltooien, staan in kennis en wetenschappelijke ontwikkeling zeker boven de meeste doctoren in letteren en philosofie ten onzent. Wel verre van de oogen te sluiten voor de meeningen van anderen, bestaat één hunner menigvuldige geestesoefeningen hierin, dat de een wordt aangewezen om, tegen den anderen, een kettersche meening te verdedigen; een oefening, waardoor de debater, die zich in die ketterij diep moet indenken, wel eens afvallig is geworden.

Wie aan zulk eene instelling wetenschappelijke waarde zou willen ontzeggen, zou daardoor slechts bewijs geven van bekrompenheid.

Maar als zulk eene instelling nu zich wilde plaatsen op *dezelfde lijn* als de openbare universiteiten, en op dien grond gelijkstelling vroeg, zouden wij ook tot haar zeggen: dat kan

Digitized by Google

niet; niet omdat gij niet wetenschappelijk genoeg zijt, maar omdat gij „iets anders" zijt dan *onze* openbare universiteiten. Gij zijt eene propaganda-inrichting, gij blijft ten slotte onderworpen aan zeker doel, en moet krachtens uw bestemming uitwerpen wie met uwen grondslag geen vrede heeft. Dat nu kan en mag geen openbare universiteit doen, en dáárom — niet om uw wetenschappelijk gehalte, dat wij niet te waardeeren hebben — zijt gij „iets anders"."

Met welgevallen nam het Centrum van 12 April een gedeelte hiervan over, er bij aanteekende: „Al meer en meer trekken de nevelen van het vooroordeel terug voor het licht, dat onpartijdig en nauwgezet onderzoek verspreidt. Zelfs over jezuieten— zoo langen tijd gedachteloos met zwarte kool geteekend — treft men tegenwoordig bij herhaling in niet-katholieke bladen beschouwingen aan, welke op deze gelukkige verandering wijzen." En terwijl het achter „afvallig is geworden" alleen een? plaatst, getuigt het: „van zulk een oordeel, dat ongetwijfeld van onbekrompenheid getuigt, mocht wel eens uitdrukkelijk acte genomen worden".

Nu willen wij met „de Nederlander" niet twisten over de waarde van hoogescholen op bepaalden grondslag, maar toch wel vragen of hier de wetenschappelijkheid niet te veel beoordeeld wordt uit het gezichtspunt, dat — om de woorden van Dr. de Visser in de Tweede Kamer te gebruiken — „de wetenschap verlaagt tot een samenstel van kundigheden; eene vermenging van verkregen resultaten en gewaagde stellingen; een pêle-mêle, bijeengevoegd tot verdediging van goede en kwade zaken". Bij de beantwoording dier vraag komt zeker in aanmerking, wat „de Nederlander" schreef in April 1902 („Ons Hooger Onderwijs" II):

„Maar nu komt de vraag: al mogen wij ons zelven krachtens ons geloof binden aan iets buiten ons, mogen wij ons ook la-

Digitized by Google

ten binden door anderen? M. a. w. mogen wij aan eene Kerk, aan eene vereeniging, aan de wereldlijke overheid de bevoegdheid toekennen, te beoordeelen of wij al dan niet ons in de beoefening der wetenschap houden aan hetgeen ons geloof eischt.

Ja, antwoordt de R.-Katholiek, want de Kerk bezit de waarheid en heeft het recht te beslissen of iets al dan niet met de waarheid in strijd is.

Neen, zegt de Protestant, en zegt ook prof. Bavinck, „want God verschaft der menschheid steeds dieper en helderder blik in het rijk der waarheid. Hij doet dat door middel van scholen van wetenschap, maar ook buiten die scholen door mannen die Hij verwekt en ten spijt van alle menschelijke instellingen en vooroordeelen met genie en talent begiftigt, menigmaal tegen den zin van scholen en universiteiten in, ondanks de decreten en canones van Pausen en Kerken. De waarheid zal zegevieren omdat God haar draagt en in stand houdt."......

Wij beweren niet dat een kerkelijke opleidingschool geen rekening houdt en houden moet met de uitkomsten van wetenschappelijke onderzoekingen, of dat mannen van echte wetenschap geen voortreflijke voorgangers in eene geloovige gemeente kunnen zijn; doch alleen dat, wie de wetenschap als zoodanig beoefenen wil, aan niets anders gebonden kan zijn dan „aan het voorwerp van zijn onderzoek", al zal dat onderzoek misschien verschillend uitvallen, naarmate de onderzoeker al dan niet zich door eenig in zijn oog goddelijk gezag laat leiden; en dat omgekeerd eene kerk, wier belijdenis op zekere in haar oog vaststaande *feiten berust*, het vrije onderzoek van die feiten niet kan toelaten zonder haar eigen vastigheden in voortdurend gevaar te brengen....

Wij komen dus tot de slotsom, dat men wel, ter wille van de beginselen die hij belijdt, aan den eenen hoogleeraar de voor-

Digitized by Google

keur kan geven boven den anderen, alsmede dat iemands levensbeschouwing grooten invloed kan, ja meestal moet hebben op zijn wetenschappelijk onderzoek, zonder dat dááruit volgt, dat hij geen wetenschappelijk man kan zijn; maar dat geen wetenschappelijk man zich aan het toezicht van een mensch, wien hij ook zij, kan onderwerpen zonder de wetenschap zelve, die hij zegt te beoefenen, te verkrachten."

Nu is het toch genoeg bekend, dat de Jezuietische geest, die in de r. kerk voorzit, zich geheel onderwerpt, alles doende ad majorem Dei = Ecclesiae = Papae gloriam, tot meerdere eere Gods, der Kerk, van den Paus. En daarom kan de expriester J. Louis zeggen: „le jésuitisme sied aussi mal aux convictions scientifiques qu'aux convictions religieuses". Hefele, Schell, Loisy, om bij de laatste tijden te blijven, zijn daarvan getuigen. „De godgeleerdheid, — zegt Tsackert — die niet Jezuietisch-katholiek is, wordt te Rome als criticisme beschouwd."

Prof. Gooszen schrijft in de Kerk. Cour. van 15 April jl.: „Men vertegenwoordige zich, hoe de volstrekte tegenstelling tusschen geloof en weten het laatst, in een wetenschappelijke stelling, koud als staal en helder als kristal werd uiteengezet in cap. 4 der Bepalingen van het Vaticaansch Concilie van 1870, onder het opschrift: het geloof en de Rede: „Dit heeft de Kath. Kerk eenparig altijd vastgehouden en houdt zij nog vast, dat er twee terreinen zijn van kennis, die niet alleen wat het *beginsel* betreft, maar ook wat het *voorwerp* aangaat, van elkander verschillen: in *beginsel*, omdat wij op het eene gebied door middel van ons redelijk wezen en op het andere gebied door middel van het goddelijk (door God gewerkte) *gelooven* leeren kennen; en wat het *voorwerp* aangaat, omdat ons behalve die dingen, welke onder het bereik van de menschelijke rede vallen, goddelijke mysteriën te gelooven wor-

Digitized by Google

den voorgesteld, die niet, tenzij door God geopenbaard, kunnen worden gekend". Tot dit tweede gebied van kennis, waartoe alleen het geloof den weg ontsluit, behoort zooals in cap. 2 is geleeraard, *alles* wat de bovennatuurlijke, d. i. de godsd. — zedelijke en eeuwige bestemming van den mensch raakt."

Alzoo is er wel een terrein, waarop de Kerk vrij onderzoek kan toestaan, maar het is beperkt. Zoodra men een stap naar 't godsdienstige doet, bereikt men het bord met verboden toegang voor *vrij* onderzoek. Men denke aan 't hier boven reeds aangehaalde woord van kardinaal Mathieu: „de wetenschap, historische of andere, moet in godsdienstige zaken in overeenstemming zijn met de theologie". En Mr. S. J. Visser schreef in de Nederlandsche Spectator, 6 Dec. 1902 (zie K. C. 2 Jan. 1903): „het waar maken van een hinderlijk feit, of het onwaar maken van een argument, dat tot dusverre als een der stevigste stutsels van een leerstelling heeft gediend, is reeds verdacht". Hoe spoedig men het verboden terrein bereikt, blijkt wel uit de veroordeeling van Galilei met zijn leer over het draaien der aarde.

Aldus „aanvaardt de Kath. Kerk de wetenschap niet dan onder voorrecht van boedelbeschrijving" (Harnack). Slechts dat is waar, wat de kerk als waar aanneemt. En dit is volkomen in overeenstemming met het absolute karakter van Koninkrijk Gods, dat de kerk zichzelve toeschrijft. Daarom kan ook het lid der Eerste Kamer, Mr. Van der Biesen, in zijn nota bij het voorloopig verslag over de Hooger-Onderwijswet, de uitingen der professoren, die strijdig zijn met het roomsche beginsel, van roomsch standpunt terecht als „strijdig met de christelijke beginselen" karakteriseeren.

De kerk legt der wetenschap boeien aan. In het zooeven aangehaald artikel zegt Mr. S. J. Visser: „Stel een Katholiek, die het vraagstuk der pauselijke onfeilbaarheid bestudeert.

Digitized by Google

Hij komt tot de overtuiging, dat de paus, b.v. Honorius I, in zijne hoedanigheid als Paus, „ex cathedra" leerend, gedwaald heeft. Wat nu? Hij moet, wat hij als waar erkent, óf niet zeggen, óf zich openlijk aan de zijde der dwaling plaatsen. Zoo niet, dan houdt hij op katholiek te zijn, en is hij katholiek geestelijke, dan heeft hij zelfs te kiezen tusschen onderwerping aan de kerkelijke overheid, of ontzetting uit zijn ambt......... Bij zijn onderzoek weet hij steeds: *dit* mag niet waar zijn, *dat* moogt ge in geen geval bewijzen."

Hiermee wekt ze tot het beoefenen van wetenschap niet op. Prof. Mr. W. van der Vlugt schrijft in Onze Eeuw Oct. 1903, blz. 508: „In zijn lezenswaardig boekje: „Das Princip des Katholicismus und die Wissenschaft" (1899) wijst de bekende kath. publicist Georg Frh. von Hertling op eenige eigenaardigheden zijner kath. landgenooten, waaraan hij het toeschrijft, dat onder hen betrekkelijk zooveel minder dan onder Protestanten materiaal is te vinden voor het hoogleeraarschap. Vooreerst (zegt hij) is in hunne kringen de geleerde, als zoodanig, weinig in eere; de geestelijke is er alles; de man der wereldlijke wetenschap veel minder in tel. Dat hangt (vervolgt hij) hiermee samen, dat men van kath. zijde veel te angstig pleegt te zijn voor de wetenschap. Men laat zich overbluffen door het gesnoef der overzijde, waarnaar elk wezenlijke of vermeende schrede voorwaarts van het wetenschappelijk onderzoek, noodlottig het voor de overgeleverde christelijke leer. In elk geval vreest men voor het weten, dat opgeblazen maakt. Aldus een Duitsch Kath. over zijn land- en geloofsgenoten. Zou het onder Nederlandsch Kath. wel heel anders zijn? Er is geen reden, die de onderstelling van een groot verschil in deze wettigt."

***

Digitized by Google

Van tendentieuse wetenschap is in Duitschland een kras staaltje gegeven door P. Heinrich Denifle O. P. in zijn „Luther und Lutherthum, in der ersten Entwickelung quellenmässig dargestellt". Erster Band. (XLI, 860 s. m. 2 Bildnissen gr. 8). Ad. Harnack bespreekt dit boek in de „Theologische Literaturzeitung" 1903 n°. 25, s. 689—692. Hij zegt er o.m. van: „Reeds lang wist men dat P. Denifle werkte aan een monografie over die Anfänge Luther's und des Lutherthums. Men meende ook te weten, wat men van dit boek kon verwachten: groote geleerdheid en daarom ook nieuwe feiten. Ter wille van deze was men reeds van te voren bereid, schreeuwende aanklachten en beslist misverstand van de reformatorische beweging op de koop toe te nemen. Aan beiden was men gewend bij dezen schrijver, wiens polemiek ons steeds in de 16de eeuw verplaatste, die ons nooit deed vergeten, dat hij Dominicaner is en die de door dit feit bepaalde hooge temperatuur altijd nog verhoogde door eenige knoestige tirolsche knuppels, die hij in de vlammen wierp. Hoe anders is het uitgekomen! Aan geleerdheid ontbreekt het wel-is-waar niet, doch deze speelt, met betrekking tot de hoofdvragen, een geheel ondergeschikte rol en nieuwe feiten van beteekenis heb ik bijzonder weinig gevonden. *Daarentegen heeft de schrijver de omraming van zijn boek gebruikt, om daarin een schandteeken voor Luther op te richten, zoo tendentieus, zoo objectief onwaar en ontzettend gemeen, als het in onzen tijd door minderwaardige knoeiers nog niet eens is geschied* (H. cursiveert)... In haat tegen en verachting van de Protestanten is zijn pen gedoopt... Het geheele boek is vol van de onbeschaamdste aanvallen op prot. geleerden: onwetendheid, onbeduidendheid, kletserij en nog heel wat ergers wordt hun voortdurend verweten. Voorzoover ik bij de eerste lezing deze aanvallen heb kunnen nagaan — de vele op mij gerichte gin-

Digitized by Google

gen mij hierbij 't meest ter harte — moet ik zeggen, dat ze zich kenmerken door onbegrijpelijke lichtvaardigheid, door verdraaiing en door het uit-zijn-verband rukken van 't aangehaalde; ook deinst de schrijver voor de grofste zedelijke verwijten (cynisme, leugen) niet terug... De schrijver zegt: „ik heb den prot. theologen nog slechts te zeggen, dat er niemand achter mij staat. Voor mijn werk ben ik alleen verantwoordelijk, ze hebben met mij alleen te doen." Dat willen wij gaarne gelooven; tot *dezen* aanval op *dit* oogenblik zal zeker wel niemand den schrijver gemachtigd hebben. Maar de wijze, waarop, de „Germania" 10 Nov. 1903, over dit werk gesproken heeft, biedt ons geen zekerheid, dat men het aan die zijde werkelijk desavoueert. Men zal zich minder dubbelzinnig moeten uitspreken, of wij moeten dit boek als een vernieuwde oorlogsverklaring beschouwen."

Nu, de ultramontaansche pers spreekt zich vrijwel ondubbelzinnig uit, door voortdurend gedeelten uit het werk van Denifle aan te halen en door oordeelen als dit: „Denifle heeft uit de geschriften en preeken van Luther bewezen, dat deze de grootste ongebondenheid in den geslachtelijken omgang en in het toegeven aan de lusten des vleesches veroorloofd heeft, zoowel als echtbreuk, een dubbel huwelijk, veelwijverij en veelmannerij; dit heeft hij gedaan op een wijze, die elke fatsoenlijke vrouw en elken rechtschapen man het schaamrood naar het aangezicht moet jagen. Luthers „Moral" past voor de „moderne" predikers der vrije liefde, niet voor evangelische Christenen."

Het Annuarium der R. K. studenten zei: „onder ons bestaan geene leugenachtige voorstellingen van wat Protestantsch is en wij hebben geen schotschriften". We zouden 't haast gaan gelooven! Maar ons is het vrije onderzoek nog niet verboden! Gelukkig! M. L.

Digitized by Google

Inhoud van Tijdschriften.

Die Wartburg 6 Mei. „Zum van Ess'schen Neuen Testament"; de vertaling van Leander van Esz, eerst warm aanbevolen, doch 19 Dec. 1821 om een bijkomstige reden op den index geplaatst, werd 25 Juni 1822 door de kath. faculteit te Tübingen nog aanbevolen en 14 Juni 1826 geapprobeerd door den bisschoppelijken vikaris-generaal te Bruchsal. — „Was wird aus evangelischen Zöglingen in katholischen Instituten?" met nadruk worden prot. ouders, die hun kinderen (gewoonlijk meisjes) in roomsche inrichtingen hun opvoeding laten voltooien, er op gewezen in welk geestelijk gevaar zij hen daarmee brengen.

13 Mei. „Das Bergkirchlein zu Hackelsdorf", met afbeelding en kaart „des Pfarrsprengels Hermannseifen". — „Geschichtliche Zeugnisse aus der evangelischen Vergangenheit von Arnau und Umgebung".

20 Mei. Dit nr. handelt over Spanje. — Van Segismundo Pey-Ordeix, den priester, die langen tijd als de vertegenwoordiger van de Los-van-Rome beweging in Spanje gold, doch in 1903 in den schoot der kerk terugkeerde, wordt hier een art. opgenomen, geschreven voor zijn terugkeer, onder den titel: „der Zustand des Christentums in Spanien", waar papisme en Jezuietisme heerschen met zijn vereering van het heilige hart, van Maria onbevlekt ontvangen, van Antonius van Padua en waar godsdienst voor het grootste deel niets anders is dan modezaak. — „José Echegaray, der spanische Dichter und frühere Unterrichtsminister über religiöse Toleranz". — „Katholisches von den Kanaren" van wier onzedelijke geestelijkheid ons wordt verhaald. — „Hin und her in der spanischen Diaspora". 1 Spanische Evangelisationsarbeit, met een kaart

Digitized by Google

van Spanje, aangevend de „Stand der Evangelisationsarbeit im Sommer 1903". 2, Die Synode der evangelischen Kirche Spaniens, met portret van wijlen Fritz Fliedner. — „Die Weihe der evangelischen Kirche in Barzelona", met afbeelding. Ook hierop volgens de geldende wet geen toren.

27 Mei. „Ein brief des Jesuitengenerals", waarin deze beweert, dat de congregaties van Maria niet staan onder leiding der Jezuietenorde, wat met een beroep op de geschiedenis wordt weerlegd. — „Graf Sedlnitzky über die Jesuiten", deze heeft het herstel der orde betreurd. — „Vom kloster Mariaschein", de rijke, beruchte Jezuietenschool, uit wier geschiedenis een bladzij wordt medegedeeld. — „Die evang. Gemeinde Zauchtel und ihre Diaspora", met afbeelding van de kerk te Zauchtel en de te bouwen kerkjes in Odrau en Wagstadt. — „R. K. Herabwürdigung des Weibes", waarin 't systeem van de pastoorskeukenmeid wordt verheerlijkt boven 't huwelijk van predikanten.

3 Juni. Nr. „dem deutschen Heere" gewijd. — „Rom in Heere", door een opper-officier: ook hier is Rome's leus: verdeel, treed bruusk op en heersch. — „Konfessionelle Gegensätze in der Armee?", dit zoowel als het vorige art. naar aanleiding van het feit, dat proost Bergmann geweigerd heeft bij een militair feest te spreken aan hetzelfde altaar als zijn prot. coll., wiens toespraak hij ook niet heeft willen aanhooren. — „Die Gefährdung des Heeres durch die römische Moral", of liever, onzedelijkheid in breederen zin. — „Aus dem Schuldbuch des Jesuietenordens 4. Die Jesuiten und der 30 jahrige Krieg". — „Das Buch des Pfarrers Vogrinec" nml. Nostra maxima culpa, een symptoon van wat er omgaat in de hoofden en harten van roomsche priesters in den tegenwoordigen tijd.

10 Juni. „An ihren Früchten sollt ihr sie erkennen"; dit art.

Digitized by Google

slaat een bladzijde uit de gesch. der Congreg. v. Maria open (1576, 78) en betoogt, dat zoowel de godsdienstige geest als de propagandalust dezer congreg. verderfelijk zijn. — „Nochmals Minden" naar aanleiding van 't geval-proost-Bergman. — „Die wechselnden Stimmungen in Italien", door een die de ital. toestanden door en door kent. Wij onderstreepen in dit art. dezen zin: „Kein Volk Europas ist sich wie das italienische völlig klar darüber, dasz das Papsttum lediglich eine politische, weltliche Macht und damit in erster Linie sein unversöhnlicher Gegner ist."

17 Juni. „Die Marianischen Kongregationen und „die Christliche Welt""; in laatstgenoemd blad zijn de congreg. van Maria verdedigd nml. op 2 gronden: 1. het doel ervan is niet strijd tegen het Prot., maar bevordering der godsvrucht, 2. sedert 1825 behoeft de leiding niet meer te zijn in handen der Jez. en ze is 't ook niet. Hiertegenover nu wordt bewezen „die Mar. Kongr. sind grundsätzlich eine Kampfgenossenschaft, wie sie für den konfessionellen Frieden gefährlicher nicht gedacht werden kann" en ze „sind in solcher Weise organisch mit dem Jesuitenorden verbunden, dasz sie verdorren, sobald sie gewaltsam von dem Stamm getrennt werden, der sie trägt". — „Zur Kirchenweihe in Falkenau", met afbeelding van de Christuskirche aldaar.

24 Juni. „Joh. Mathésius, der deutschböhmische Reformator. Zur Gedachtnisfeier am 24 Juni" geb. 1504 en „Aus der evang. Geschichte von Joachimsthal" — „Der Schulkämpfe in Würtemberg."

1 Juli. „Evangelischer Bund vor die Front", nml. in de politiek, niet om een „evangelisch centrum" te vormen, maar om mede te werken, dat geen mannen gekozen worden, van wie voor het Prot. niets is te wachten. — „Das dunkle Halbjahr" in de Los-van-Romebeweging. Met krachtmiddelen wordt ze

Digitized by Google

tegengestaan, maar ze wint; de paus zeide: „die Erfolge...... sind sehr grosz. Das Uebel wird in kurzer Zeit zu einem Brande anwachsen, der vielleicht nicht mehr gelöscht werden kann."

8 Juli. „Das dunkle Halbjahr" (slot). — „Die gegenwärtige innere Lage in Baden", ook hier is 't Centrum troef en heeft weten te bewerken, „dat in een land, waarin sedert een eeuw geen mannenkloosters zijn geweest, de doodsvijanden van geloofs- en gewetensvrijheid, de doodsvijanden van den modernen staat zich kunnen vestigen." — „Die badische Regierung und der Sühnegottesdienst", Schwarz had volgens de meening der r. kerk deze kerk beleedigd, werd echter vrijgesproken, der Freiburger Erzbischof hatte infolge des Freispruchs Sühnegottesdienste abhalten lassen, de minister verklaarde hiertegen niets te kunnen doen. — „Der gegenwärtige Stand der Konfessionsstatistik" (wordt vervolgd).

15 Juli. Slot van „der gegenwärtige stand der Konfessionsstatistik". — „Die Klerikalisierung der Schule im Reichsland Elsass-Lothringen". — „Der Kampf um die Volksschule in Württemberg."

22 Juli. Portret van Krüger met zijn rede in de zitting van den volksraad 2 Oct. 1900. — Vervolg van „die klerikalisierung der Schule im Reichsland Elsass-Lothringen." — „Zur Kirchweihe in Zeltweg", met afbeelding en portret van „Pfarrer und Senior Kotschy, der evang. Patriarch von Obersteiermark."

The Converted Catholic Afl. 4. „Protestants should not favor Rome": die Protestanten, welke Rome op eenige wijze helpen, bedenken zeker niet, dat zij aan het roomsche volk het grootst mogelijk onrecht doen door de ketens te versterken, welke het binden aan bijgeloof en geestelijke slavernij. —

Digitized by Google

„Shakespeare a Protestant", weerlegging van het telkens opduikend beweren, dat Shakespeare roomsch is geweest. — „Former Mayor Low and archbishop Farley" waren tegelijk te Rome; de laatste stelt den eerste voor aanden Paus, die hem drie medailles schenkt; doch zie: ex-mayor Low spreekt in een Methodistenkerk te Rome en verheerlijkt Garribaldi; de paus ontneemt aan de medailles alle kracht; aartsbisschop Farley mist den kardinaalshoed; deze ontkent het feit „liegende als een Jezuiet". — „Droppig mythical popes", 6 legendarische pausen uit den tijd, voorafgaande aan de kruistochten zijn van de pausenlijst geschrapt; Pius X is dus niet meer de 264ste maar de 258ste paus; jammer dat Petrus niet in de eerste plaats is geschrapt: hij was immers noch roomsch noch paus. — „M. Combes great work" — „The Irish and Rome'.' De blinde aanhankelijkheid der Ieren aan de r. kerk heeft hen van al 't ideale beroofd; niettegenstaande zij zooveel aan de kerk offerden, wordt toch in Rome 't feit, dat in de Amerikaansche r. wereld de Ieren het overwicht vormen, betreurd. Misschien komt er nog eens een (iersch) amerikaansche kerk. — In zijn letter to Cardinal Gibbons wijst Father James A O'Connor op de onedele wijze van strijden, welke de roomsche kerk volgt, dit bewijzende met voorbeelden van den jonsten tijd.

Afl. 5. „Jesuit education in Italy". Aldaar is, terwijl alle scholen, bijzondere en openbare, staan onder toezicht van den staat, het getal analphabeten van 80 % in 1870 tot 35 teruggegaan. — „Fresh burdens for priest-ridden Spain", terwijl Spanje verarmt, heeft de geestelijkheid aldaar, behalve de legaten, een jaarlijksch inkomen van 773 millioen peseta's. — „The State above the church". Bisschop Bonacum van Lincoln verwijderde den priester van Seward met goedkeuring van 't hof te Rome. Doch daar hij door de bevoegde macht te Se-

Digitized by Google

ward gehandhaafd werd, besliste het gerechtshof van Nebraska ten gunste van den priester. — „The Pope and the Poles", de paus zal aan de roomsche Polen in Amerika een Poolschen bisschop geven. — Rome's Zeal for Protestants", de ervaring van den pred. Douglas van New-York, kort geleden weer opgedaan, dat de priesters in de ziekenhuizen op allerlei wijze zielen trachten te winnen. — „Rome in the Philippines; the Aglipay (away from Rome) movement" met 3 plaatjes: „how the friars went to —, lived in —, and left the Philippines." — Padre Victor de los Reyes, priester van een parochie op de Philippijnen is ter dood veroordeeld wegens moord op zijn onechte dochter. — Verhaal van een doopsgezinde juffrouw Flint, verloofd met een roomschen heer Birney. Heimelijk begon zij onderwijs te ontvangen met betrekking tot haar overgang tot de roomsche kerk. Toen 't ontdekt was, zeide zij het te zullen laten. En op een goeden avond gaat zij met haar verloofde naar Washington en huwt in de roomsche kerk. Als de lessen haar dat leerden! — „Roman Catholic attitude towards Bible reading" en „Bishops on Bible reading" verhalen ons van de bekende tegenwerking.

Afl. 6. „The Roman church leaning on Protestant support", adres aan de versch. houding van Frankrijk, dat de orden uitwerpt en welks president den paus niet bezoekt èn Duitschland, dat de Jezuieten inhaalt en welks keizer Pius X wel bezoekt. — Weder zijn twee roomschen, een priester van Nieuw-Engeland en een „leek", in verbinding met Christ's Mission Work. — „Romanism and Crime"; hoewel de roomschen slechts een derde der bevolking van New-York uitmaken, leveren zij 70 % van degenen, die de gevangenissen en armhuizen vullen. — „Suicide of a priest", nml. Fitzpatrick te Nada, omdat hij een meisje beminde, hetwelk het coelibaat hem verhinderde te huwen. — „Difficulties in the Philippines": „zoo

Digitized by Google

groot is, dank zij de lasteringen der priesters, de tegenstand tegen 't Evangelie in deze stad, dat onze evangelisten vaak hun schoenen en kousen moeten uittrekken en hun bloote voeten moeten laten zien, ten einde hen te overtuigen, dat zij geen crusifix onder de voeten hebben gebonden, met het doel Christus te vertreden." — „President Loubet in Italy": „het Vaticaan zocht het bezoek in de war te sturen door het bewerken door middel der priesters van een groote werkstaking van het trampersoneel en zoo mogelijk van de koetsiers", hetwelk de regeering wist te voorkomen. — „Romish restrictions on Bible reading unscriptural", ja, *onschriftuurlijk*. — „The Bible in Italy" in de Modovi Gazette beschrijft een zoon der r. kerk het christendom van Italië als een vorm zonder wezen en beklaagt zich over 't feit, dat de Bijbel den Italianen zoo goed als onbekend is. — „Rome not the church of Christ."

Le Prêtre Converti afl. 5. „Etudiant en théologie et grand seminariste" (vervolg), samenspraak over de klaarheid der H. Schrift. — „Propagande": afdruk van een blaadje, getiteld: „au bon sens français!", dat de ex-abbé J. Louis heeft verspreid aan den uitgang van het theater-Sarah-Bernard, waar een stuk was opgevoerd waarin de roomsche prelaten een slechte rol speelden. Dit door velen met belangstelling gelezen blaadje roept Frankrijk tot het Evangelie. — „Veille d'évasion": te verwachten is het uittreden van een abbé, die gedurende twee jaar met wijlen Corneloup in connectie was. — „Catéchisme Protestant": een vernieuwd bewijs hoe schandelijk de r. geestelijkheid de Protestanten lastert.

Afl. 6. „Aube nouvelle", terwijl het kath. ineenstort en het atheisme zich verheft met de kreet: God is overwonnen, heeft het Prot. God te toonen; gelukkig! het fransche Protest. wordt zich zijner roeping meer bewust. — „Le phonographe adora-

Digitized by Google

teur", in de parochie van Géailles (Gers) heeft de priester bij de vesper een phonograaf laten zingen. Moet een kerk, die tot zulke middelen de toevlucht neemt, niet ineenstorten? Niet haar innerlijke waarde houdt haar staande, maar de begeerte van velen om langs een fluweelen weg den hemel binnen te gaan. — „La Ire communion à St. Jean de Montmartre"; duizenden doen ze, hoevelen zullen later het „a bas la calotte!" schreeuwen? — „Le Salut par la foi en Jésus Christ", sermon prêché par le pasteur Charles Babut le 7 février 1904, naar aanleiding van Hand. 16 vs. 31 (wordt vervolgd).

Afl. 7. Ds. Meillon van Nérac, oud-priester van Marseille, zal wijlen Corneloup opvolgen aan 't hoofd van het Oeuvre en dezen herfst in functie treden. — Een ongenoemde priester, die gereed staat de r. kerk te verlaten, geeft rekenschap van zijn „suicide moral" als priester, van zijn herleving door het Evangelie. — „L'Unité Catholique", uit het r. blad „Le Franc-Parleur Chrétien" wordt een stukje overgenomen, waarin er op wordt gewezen, dat „la décadence sacerdotale est lamentable". — Het vervolg en slot van de schoone preek van Ds. Babut. — „Conférence sur l'Evangelisation de la France", uittreksels uit de brochure van den heer Meillon. — „Saints Bretons", de bijgeloovigheid in Bretagne is blijkens de hier gegeven staaltjes zoo ontzettend groot, dat wij het slot van dit art. volkomen begrijpen: „Lecteurs, vous savez que la Bretagne passe insensiblement à l'athéisme, j'espère qu 'après la lecture d'un tel article vous n 'en serez pas surpris."

Le Chrétien Français. 16 April. Wederom versch, art over Loisy — De abbé Belaygue heeft de r. kerk verlaten en zich als „prêtre libre" te Mantauban gevestigd. — Pére Hyacinthe heeft aan „l'Italie" verklaard, dat de loopende geruchten omtrent zijn terugkeer tot de r. kerk onwaar zijn, omdat hij 't

Digitized by Google

dogma v. 1870 niet wil aanvaarden; aan hetzelfde blad gaf hij een karakterestiek van Pius X, die veel fouten zal maken op het gebied der algemeene politiek, waarin hij tegen zijn zin wordt betrokken en van wien voor de wetenschap niets te wachten is: de kerk heeft een „transformation profonde" noodig. — Tegen de heerschende gewoonte in heeft Pius X kardinaal Vannutelli benoemd tot beschermheer van het „Comité catholique de défense religieuse", een politiek lichaam. — Een kus van den aartsbisschop van Parijs heeft Sarah Bernhardt bijna in het klooster gedreven. — Twee brieven van priesters, overgenomen uit de „Republique de la Sarthe" en een ander, ongenoemd blad, bewijzen de onwaarheid van het door de r. pers beweerde: „a l'heure actuelle l'union la plus parfaite existe partout entre le pape, les évêques et le plus humble des curés"; een ander priester vindt dat een blad met den titel „la Croix", het teeken van verzoening en liefde, niet zoo mag schelden. „Rome et la Guerre de 1870". — „Leur (de r. kerk) Exégèse."

7 Mei. „La reforme catholique": de abbé Truffaut heeft in „La Journée" een brief geschreven, die kenmerkend is voor wat er omgaat in de fransche geestelijkheid; over de „roeping" der priesters, over het verdoemen van ex-priesters hooren we merkwaardige dingen; ,une Eglise surgit, large, tolérante, humaine, respectueuse de la science, amie de la liberté, soucieuse de la justice, une Eglise dont on pourra faire partie sans répudier, la raison ni l'honneur. A cella-la nous apartenons, mes amis et moi, quoique prêtres". — „Pie X et la Françe": de oudste dochter ontvangt steeds minder liefkozingen. — „L'enlévement des crucifix", waarin de schrijver ziet „la laïcisation de la justice, étant jadis affaire d'Eglise". — Uit den kring der pro-Dreyfus kath. (l'école de Lyon) in een brochure verschenen: l'affaire Dreyfus et la mentalité cath. en France". — Engeland

Digitized by Google

zag sedert 1836 het getal zijner kloosters klimmen van 60 tot 990!

21 Mei. „Le mois de Marie" met haar bloemen, lichten, vroolijkheid, op gemakkelijke zondenvergeving wijzende preeken is een vergoeding voor den zwaren vastentijd en een bron van inkomsten voor den priester, maar ook een slag in 't aangezicht van het Evangelie des heils in Jezus Christus. — Brief aan den bisschop van Limoges, geschreven door den abbé E. Reix, pastoor van Saint-Mereil, die de r. kerk heeft verlaten. — „Saint Pie IX", nieuwe wonderen! De zegen van Pius IX heeft een aspirant-zouaaf, epilepticus genezen en het dragen van een stukje stof van zijn kleederen een werkman verlost van een ernstige neus-poliep. De Verité francaise verzamelt die wonderen: „l'invasion de la presse dans l'administration du ciel." — „Les congrégations", niettegenstaande de maatregelen der regeering weten vele van deze hun bestaan te rekken; het verlies met betrekking tot de scholen is niet groot: in de diocese van Luçon b.v. zijn met „wereldlijk" personeel 226 van de 261 gesloten scholen heropend. — „Fanatisme" van r. waardigheidsbekleeders ten opzichte van 't begraven van protestanten in r. dorpen. — „Piolatrie", Pius V is op zijn dag, 5 Mei uit zijn graf gehaald, opnieuw gekleed en weer er ingelegd. — „Reliques", in de St. Pieter te Rome zijn weer allerlei vingers, beenen, schouders enz ten toon gesteld. — De zaligverklaring van Jeanne d'Arc vordert niet, er zijn geen wonderen; zou de kas van de Pieterspenning leeg zijn?

4 Juni. „Lettre de Direction", over het dwaze van de gewilde heiligverklaring van Jeanne d'Arc. — „Manoeuvre dejouée", Waldeck-Rousseau was ernstig ziek, cleric. bladen strooien uit, dat hij zich verzoend had met de kerk, hij wordt beter en 't blijkt, dat er niets van waar is. — De uitslag der kerkvisitatie van de Italiaansche diocesen heeft den paus doen uitroepen:

Digitized by Google

ik dacht niet, dat de geestelijkheid zoo verdorven was.— „Un pape liberal: Pius X wil speciale permissies geven voor 't laten staan van den baard. — „Le droit canon" Pius X wil een nieuwe codificatie van het kanonieke recht, „c'est depuis le XIIe siecle, l'expression dont on se sert pour désigner l'ensemble des lois qui régissent." — „La religion en France" de ultram. Verité Francaise stemt toe, dat de invloed der kerk op het volk sterk vermindert. — L'ecole de Lyon, een merkwaardig verschijnsel voor wie nog gelooven aan een hervorming in den boezem der r. kerk. — „Dossier du Célibat", frère Anobert is veroordeeld tot 2 jaar gevangenisstraf wegens onzedelijke handelingen met 35 kinderen.

18 Juni. „Le million des Chartreux", wat 't onderzoek in deze kwestie ook aan 't licht moge brengen, ten duidelijkste blijkt toch, dat de rijkdom der congregaties een bron van macht is. — „A Dyon", de tegenstand tegen bisschop le Nordez duurt voort en neemt grooter afmetingen aan. — L'Américanisme van Houten is op den index geplaatst. — „Le droit canon"' (vervolg), de oorsprong en ontwikkeling (Pseudo-Isid. decr. en Decratum Gratiani) worden verhaald, de betrekking tot 't wereldlijke recht (concordaat) besproken; Pius X wil „sa codification dans le eens de l'absolutisme monarchique et sa vulgarisation en des manuels faciles à étudier." Of 't gelukken zal? de precedenten zijn niet gunstig. In allen geval is de vrees niet ongegrond „que le droit canon ne soit jamais le Droit". — „L'Américanisme", de abbé Klein heeft in een interview gezegd: denkt toch niet, dat de kath. van over de oceaan zich ooit van Rome zullen scheiden. „On-a exagéré les tendances de l'américanisme qui a suscité tant d'enthousiasme en France et l'on a ensuite condamné ces exagérations." — „Vers la Séparation", men is van de zijde der kerk niet ongeneigd tot de scheiding, indien deze tenminste kan leiden tot

Digitized by Google

onafhankelijkheid der kerk. — „Comme en Belgique", waar de scheiding is maar de kerk feitelijk heerscht, waar de regeering de neutrale scholen ten zeerste tegenwerkt en waar de orden bloeien. — De generaal der Jezuieten heeft voor 't gerechtshof toegestemd, dat hij de veldtocht tegen het Amerikanisme heeft goedgekeurd en aangemoedigd, maar zonder belofte van belooning. — „Cas de conscience: in een revue wordt de zeer interessante vraag behandeld: of een biechtvader het decolleteeren mag toelaten? — „Jeanne d'Arc a-t-elle été brulée?"

2 Juli. „Le Million des Chartreux", de prior dom Michel, weigert zich uit te laten. Men wil den paus vragen hem te laten spreken. — „Demissions", van den abbé Raoul Boisseau, wiens brief aan zijn bisschop wordt afgedrukt; te Rome zijn met Pinksteren 17 personen overgegaan, waaronder drie priesters. — „Vers la séparation", men tracht zich te Rome daartegen te wapenen maar men ontveinst zich niet, dat er wel 50 jaar noodig zullen zijn vóór de financiën afdoende geregeld zijn en dat o.a. de Pieterspenning 't zal moeten ontgelden. — De Jesuieten geven te Parijs nog heel netjes onderwijs. — De beweging tegen bisschop le Nordez houdt aan. — „Le scapulaire", „un talisman infaillible ici bas comme dans l'éternité." — „Dossier du célibat", 4 schandelijke gevallen.

Digitized by Google

Boekaankondiging.

Geluk. Naar het Duitsch van Prof. Dr. C. Hilty. In het Nederlandsch overgezet door Edo Fünmen. Amsterdam, J. C. Dalmeijer. 156 bladzijden en dan nog 46 bladzijden aanteekeningen.

Een boek, dat veel geprezen wordt en mijns bedenkens, terecht. De stijl laat veel te wenschen over hier en daar, hij is soms houterig, ook niet altijd even helder, maar er worden hier voortreffelijke dingen gezegd. Dat geldt niet alleen van het eerste hoofdstuk „de Kunst van Arbeiden", dat ook apart is uitgegeven, maar evenzeer van het gansche werk. Laat ik hier even afschrijven de titels van de hoofdstukken. 1 is dan „de Kunst van Arbeiden", 2. Epichetus (dit bevat de vertaling van Epichetus' zedekunde, voorafgegaan door een beknopte uiteenzetting van de stoicijnsche levens- en wereldbeschouwing), 3. Goede gewoonten, 4. De kinderen der Wereld zijn verstandiger dan de kinderen des Lichts, 5. De kunst om tijd te hebben, 6. Geluk, 7. Wat beteekent de mensch? Vanwaar komt hij? Waarheen gaat hij? en wie woont er boven de gouden sterren? Wij vinden hier een soort Ethiek, een boek dat men niet ineens behoeft door te lezen, maar dat men van tijd tot tijd eens ter hand neemt. t Is frisch, practisch, getuigenis gevend van een rein, ideaal streven. Er zit staal in dit boek, goed als tegengift voor de veelvuldige zenuwen verslappende litteratuur van onzen tijd. Menschen, die met de kerk hebben gebroken en wier bijbel ergens in een vergeten hoek ligt, zou ik wel willen wijzen op dit boek. Misschien... Wie weet!... Ook kerkelijke en godsdienstige menschen, die niet bang zijn voor denken, kunnen hier nog wel wat leeren, al zullen zij hier en daar een vraagteeken zetten of het volkomen oneens zijn met den schrijver.

B. t. K.

Digitized by Google

Brieven aan een Pastoor van *Edmond Schérer.* Uit het Fransch vertaald door N. J. T. Zalt-Bommel H. J. van de Garde en C°. 1904. 82 blz.

Wat staat er veel in dit boekje! Om een technischen term te gebruiken: multa et multum, in de breedte en in de diepte! In den vorm van brieven (11), gevolgd door een gesprek, teekent de schrijver ons „het katholicisme", zijn leer, zedeleer, sacramenten, karakter en toekomst. De briefvorm geeft aan die teekening iets levends, loopends, handelends; hij veraangenaamt het lezen. Maar aan dien vorm danken we ook het gemis van een inhoudsopgave. Me dunkt, het ware aangenaam geweest, indien de vertaler den inhoud van elken brief in een kort opschrift had gekarakteriseerd, hetgeen zeer wel gaat b.v. 6: de sacramenten, 7: de biecht; nog aangenamer indien, zooals b.v. bij Dr. Bronsvelds vertaling van Pascal's Letters Provinciales, aan 't hoofd der bladzijde een korte karakteristiek ware gegeven. Dat vergemakkelijkt het opslaan. Want dit is geen boekje dat men eenmaal doorleest om het dan voor goed weg te bergen, maar dat zij, die voortdurend met Rome in aanraking komen, ook telkens weer ter hand zullen nemen. Wel is er — ik zou willen zeggen: in het positieve — veel, waarin ik van den schrijver verschil, maar zijn blik op de roomsche kerk is zoo helder en zijn uiteenzetting zoo duidelijk, dat het een lust is hem te volgen. Hij rafelt de stoutmoedige beweringen der r. kerk uiteen, totdat er niets van overblijft. Wij kunnen den heer T. dankbaar zijn voor zijn vertaling. Over 't geheel is zij vloeiend, al herinnert zij soms wel eens wat te veel aan 't oorspronkelijke. B.v. „Ziehier, wat mij, niet later dan dezen morgen, gebeurd is" (23) „'t is buiten twijfel ook, dat hij er ooit bisschop zou geweest zijn" (27) enz. Jammer dat er nog al drukfouten zijn blijven staan, onder welke een zinstorende als blz. 10: oeconomische concilies voor oecumenische concilies.

Digitized by Google

Op de verschilpunten wensch ik hier niet in te gaan. Ook wil ik niet opsommen waarover al zoo gehtandeld wordt. Maar ik acht Marnix' bladzijden niet onnut te gebruiken, wanneer ik enkele (van de vele belangrijke) uitspraken aanhaal, welke door den schrijver *bewezen* worden. „Daar zijn oogenblikken waarin ik geneigd ben te denken, dat het kath. slechts een groot systeem van uitvluchten is, waarmee men alle vraagstukken op zijde zet (16). — Het kath. heeft gebouwd op den meest solieden grondslag, ik wil zeggen, op de onnoozelheid der groote menigte (24). — Aan het kath. ontbreekt dus de bijbelsche grondslag (29). — Het kath. nu is niets anders dan de herstelling van een christelijk jodendom (30). — De kath. gelooft bij procuratie. Het geloof is in dit systeem een blad wit papier, dat de kerk op zich neemt om in te vullen (37). — De band die hare leden binden moet, is niet het geloof, maar het ontbreken van geloof, ik bedoel van elk persoonlijk en welbewust geloof (37). — Gij kunt officieele verzekeringen vinden, die het magisch karakter der sacramenten verminderen, maar gij kunt dit karakter zelf niet uitwisschen (42). — Gedoemd om den H. G. te lasteren...... welk een oordeel van God over de Roomsche Kerk (46). — De kath. moraal werpt de chr. moraal omver, omdat zij daarvoor in de plaats stelt het bestuur over het geweten (47). — Het kath. is niets anders dan de voldoening aan eene algemeen menschelijke behoefte... de noodzakelijkheid om een godsdienst te hebben en het gemak om er geen te hebben (52). — Het kath. heeft niet alleen de volken in verval gebracht, het heeft hen tot het ongeloof gebracht (68)." Genoeg! wij gaven slechts een bloemlezing, om eenigszins een indruk van den belangrijken inhoud te geven. Wie meent een hatelijk boekje in handen te krijgen, vergist zich ten zeerste. „De toon — zegt de vertaler (en 't is waar) — is die van een beschaafd en verdraagzaam Franschman." Het

Digitized by Google

boekje is uiterst geschikt om in groote trekken de roomsche kerk te leeren kennen. Hiertoe zij het hartelijk aanbevolen.

M. L.

De Politieke dampkring worde gezuiverd. Gedachten over de huidige staatkundige verhoudingen in Nederland door *F. H. van Leeuwen* V. D. M. te Rijsoord.

Een brochure, die uiting geeft aan wat velen, zeer velen in den lande denken. Die velen zouden 't misschien anders gezegd willen hebben, dan de schrijver doet. Maar dat hij 't zóó eens gezegd heeft, het is, dunkt me, ter wille ter duidelijkheid, te prijzen.

't Is tegenwoordig alles op end' op christelijk — zoo roept de bazuin der rechtsche bladen. Het christelijke Rome! — wat zijn wij lang verblind geweest er een tegenstander in te zien in plaats van een bondgenoot. Neen, indien wij niet willen dat „deugd en ondeugd stuivertje wisselen", dan moet Rome helpen waken voor de zedelijkheid. Nu ja, de eed in het Zuiden — daar is 't wel niet mee in den haak; de reinheid — die laat wel wat te wenschen over; bij verkiezingen rollen daar wel de rijksdaalders en de biervaten — allemaal kleinigheden: Rome is christelijk: leve de bondgenoot! En dan de Jezuïetenscholen — welk een steun voor de christelijke wetenschap! En in de sociale quaestie — de oogen naar Rome!

Met alle kracht komt Ds. van Leeuwen tegen dat „politiek stuivertje wisselen" op. Diegenen onder mijn lezers, welke „het Nederlandsch Dagblad" hebben gekend, zullen het den schrijver toegeven dat Mr. Verkouteren zich in zake Rome nog al spoedig bekeerd heeft „van de dwaling zijns wegs" (blz. 5). En zij, die „de Nederlander" kennen, zullen toestemmen dat in dat blad over uitingen van het Protestantisme gesproken wordt op een wijze, die zeker niet geschikt is tot handhaving

Digitized by Google

der christelijk-nationale beginselen (blz. 7). Als „de Grenswachter" bij de bespreking van de Hooger-Onderwijs-wet, zegt: pas op Rome! — dan is 't die onverdraagzame Grenswachter! Maar als pater Hendrichs een brochure schrijft, tintelend van vreugde over het tot-stand-komen van die wet in de Tweede Kamer, dan is het niet de roomsche, maar de christelijke pater Hendrichs (blz. 18). En mr. van der Biesen (blz. 19) is niet een echt roomsche, maar een ongunstige uitzondering in de op end' op verdraagzame, christelijke kerk, die zich voor Christus' stedehouder te Rome buigt. Men leze de blz. 29—35 en neme nota van deze uitspraak: *„De macht van Rome in ons vaderland wordt steeds grooter, niet het minst door den steun van hen die overtuigd zijn: dat het „christelijk, protestantsch, hervormd karakter der natie behoort te worden geëerbiedigd en gehandhaafd."* "

In de Stemmen voor Waarheid en Vrede, 1903, Oct., Nov., Dec., heb ik een drietal artikelen geschreven om te bewijzen dat men in de sociale quaestie van Rome niets heeft te wachten en ik stem in met het woord, in de vorige aflevering van dit tijdschrift uit „die Wartburg" overgenomen, dat wie een verbond wil tusschen Prot. en Kath. ter bestrijding van het materialisme, noch het een, noch het ander kent.

Hulde aan den schrijver, die niet heeft opgezien tegen de onaangenaamheden, welke het oproeien tegen den stroom hem zal berokkenen, om de dingen bij hun waren naam te noemen. „Marnix" betuigt hem gaarne de op blz. 51 gevraagde sympathie, althans in hoofdzaken en hoofdstrekking.

M. L.

Troffel en Zwaard, Tweemaandelijksch Tijdschrift, uitgegeven door en onder redactie van het comité tot verspreiding van de beginselen der Confessioneele Vereeniging. Jaarg. VII afl. 1—3.

Digitized by Google

„Nedergedaald ter Helle."

»Graecia capta ferum victorem cepit.« Met dien regel zegt Horatius, dat de overwinnaar menigmaal krachtig den invloed ervaart van hetgeen hij heeft onderworpen. Wat hij zeide met het oog op wetenschap en kunst door Griekenland aan het oude Rome medegedeeld is in menig opzicht ook waar wat betreft meeningen en gebruiken uit het oude heidendom in de Christelijke Kerk ingedrongen of nagebootst toen de eenvoudige leer der waarheid langzamerhand in nevelen en wolken kwam.

De meest geliefde dichter der Romeinen was de Vates Andinus, Virgilius, wiens werk, de Aeneïs zoo zeer werd bewonderd, dat het als een Orakelboek werd gebezigd. In het zesde boek van zijn Epos laat hij zijnen held in de onderwereld afdalen om daar met zijnen vader Anchises te raadplegen.

Toch was Virgilius niet de eerste, in wiens brein zulk eene gedachte was opgekomen. Reeds de oudste Mythologische berichten weten te verhalen van een ingaan in den Orcus door Hercules en Orpheus om reeds gestorvenen tot het leven terug te brengen.

Iets dergelijks als het heidendom aan zijne helden toedichtte is in de Kerk van Christus toegeschreven aan haren Koning en Heiland, zooals in de twaalf geloofsartikelen is opgenomen »nedergedaald ter helle.«

De oudste der belijdenisschriften door alle Christelijke Kerken aangenomen klimt tot hooge oudheid op en is waarschijnlijk ontstaan uit de bekende doopformule. Rome verheft haar zelfs boven de Schrift en op de vraag in onzen Heidelberger geeft de onderwijzer op de vraag: »wat is

Digitized by Google

dan een Christen noodig te gelooven?« het antwoord met dit »Credo«. De naam »Symbolum Apostolicum« is af te leiden van het Grieksche woord »Sumbolon«, dat »kenteeken, parool, wachtwoord« beteekent: Aan die belijdenis erkenden de geloovigen elkander en daarop werden de leden der gemeente erkend. Zoo zegt Rabanus Maurus: »door deze belijdenis worden de geloovigen als door een wachtwoord van andere secten onderscheiden«. [1])

Eene verkeerde verklaring van dat woord als »sumbolè«, dat »samenwerpen« beteekent, heeft het bijgevoegde Apostolicum mede in onrechten zin doen opvatten, niet als uitdrukkende de leer door de Apostelen gepredikt, maar alsof elk der twaalven een der artikelen had gegeven en aan de anderen toegevoegd. Rufinus (te Aquileia omstreeks 371 Christen geworden) schrijft, met een »onze voorvaderen leveren ons over« wat nog uitgebreider in een pseudo-Augustijnsche rede aldus wordt gevonden: »Als de discipelen op den tienden dag na de hemelvaart vergaderd waren, heeft de Heere den beloofden Trooster gezonden. Als deze kwam zijn zij ontvlamd als gloeiend ijzer, en hebben, vervuld met de kennis van alle talen, het symbolum saamgesteld; Petrus zeide: Ik geloof in God, den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde. Andreas: En in Jezus Christus, zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heere. Jakobus: Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de Maagd Maria. Johannes: Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruist, gestorven en begraven. Thomas: Nedergedaald ter helle [2]), ten derden dage weder opgestaan van de dooden. Jacobus: Opgevaren

---

[1]) Symbolo hoc veluti tessera militari discernuntur fideles ab aliis sectis.

[2]) Descendit ad inferna.

Digitized by Google

ten hemel, zirtende ter rechterhand Gods, des Almachtigen Vaders. Philippus: Vanwaar Hij komen zal, om te oordeelen de levenden en de dooden. Bartholomëus: Ik geloof in den Heiligen Geest. Matthëus: Eene heilige katholieke Kerk, gemeenschap der heiligen. Simon: Vergeving der zonden. Thaddëus: wederopstanding des vleesches. Matthias: een eeuwig leven.«

Door Lessing werd (1778) eene afstamming van Christus zelven beweerd. Genoegzaam zijn deze meeningen weerlegd door Laurentius Valla en onzen Gijsbertus Voetius.

Integendeel blijkt dat het tegenwoordige »Credo« eerst veel korter is geweest. De straks reeds genoemde Rufinus geeft ons de oude belijdenis in zijne expositio Symboli apostolici aldus: »Ik geloof in God, den Vader, den Almachtige en in Jezus Christus, zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heer, die van den Heiligen Geest uit de maagd Maria is geboren; heeft geleden onder Pontius Pilatus, is gekruisigd en begraven, ten derden dage opgestaan van de dooden; opgevaren ten hemel, gezeten aan de rechterhand des Vaders; vanwaar Hij zal komen om te oordeelen de levenden en de dooden. Ik geloof in den Heiligen Geest, een Heilige Kerk, vergeving der zonden, wederopstanding des vleesches.« [1])

Dat deze reeds lang voor Rufinus in gebruik was blijkt uit Ambrosius' brief aan paus Siricius. Hij zegt daarin: men belijde het symbolum, dat de Roomsche Kerk altijd onge-

---

[1]) „Credo in Deum patrem, omnipotentem et in Jesum Christum, Filium eius unicum, Dominum nostrum, qui de Spiritu Sancto natus est ex Maria virgine; passus sub Pontio Pilato, crucifixus et sepultus, tertia die resurrexit a mortuis; ascendit ad coelos, sedet ad Dexteram Patris; inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Credo in Spiritum Sanctum, sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem,"

Digitized by Google

schonden bewaart,« [1]) terwijl Leo de Groote (Paus 440—461) het »een onveranderlijk symbolum« [2]) noemde.

Dat ten tijde van Rufinus reeds toevoegingen bestonden erkent hij, als hij zegt: »in verschillende kerken vindt men enkele toevoegingen bij deze woorden.« [3])

Terwijl nu te Rome de textus receptus streng werd bewaard, ontstonden, overkomende uit Africa, Spanje en Gallie, wat Rufinus »adiecta« noemt, welke na paus Gelarius I (490) ook in het Symbolum plaats kregen en wel deze: »Schepper van hemel en aarde, is ontvangen, gestorven, Gods almachtigen, gemeenschap der heiligen en eeuwig leven.« Men schijnt dus met het oude »wederopstanding des vleesches« niet anders bedoeld te hebben dan de opstanding van den mensch, zonder juist het woord »vleesch« te hebben willen drukken. Evenals uit »geboren« het ontvangen van den Heiligen Geest« zich ontwikkelde, zoo werd »wederopstanding des vleesches« nader verklaard door de toevoeging: »eeuwig leven«.

Er ontbraken dus aan het Symbool, zooals wij het nu hebben, drie toevoegingen, namelijk: »nedergedaald ter helle, algemeen en gemeenschap der heiligen.«

Het oudste geschrift waarin deze woorden mede voorkomen, dus van den tegenwoordigen textus receptus is het psalterium Gregorii Magni (590—604).

Het artikel, waarover wij nu spreken willen »nedergedaald ter helle« is dus eerst laat in ons symbool opgenomen, hoewel het reeds vroeg werd gekend. In de kerkbibliotheek te Aquileja vond Rufinus een handschrift, waarin alleen het

---

1) Credatur Symbolo Apostolico, quod ecclesia Romana intemeratum semper custodit et servat.

2) incommutabile symbolum.

3) in diversis ecclesis aliqua de his verbis inveniuntur adiecta.

Digitized by Google

»nedergedaald ter helle« voorkomt en niet »begraven« terwijl in dat te Rome alleen »begraven« te lezen stond. Het Grieksche »katelthoon eis ta katootata« of volgens andere redactie »eis haidou«, was vertaald in »descendit ad inferors« of »ad inferna« Rufinus houdt de beide uitdrukkingen als van dezelfde beteekenis en zegt: »in het »begraven« schijnt dezelfde kracht te liggen. Het later bijgevoegde zal wellicht geschied zijn tegenover het Docetismus en moet beteekenen: »hij is begraven, dat is; werkelijk in het rijk der dooden geweest.«

Opmerkelijk is het dat het Trentsch Concilie, als het in de derde zitting, 4 Febr. 1546, handelde over het decretum de symbolo fidei, aldus heeft bepaald:

Daarom heeft het Concilie geoordeeld, dat het symbolum des geloofs, waarvan de Heilige Roomsche Kerk zich bedient, als grondprincipe waarin allen, die het geloof van Christus belijden, noodzakelijk overeenstemmen en als het vaste en eenige fundament, dat de poorten der hel nooit zullen overweldigen, met even zoo vele woorden, als waarmede het in Oude Kerken gelezen wordt, moet worden uitgesproken. Het luidt nu aldus: Ik geloof in éénen God, den Almachtigen Vader, Schepper des hemels en der aarde, van alle zichtbare en onzichtbare dingen, en in éénen Heere Jezus Christus, den eengeboren Zoon Gods, uit den Vader geboren voor alle eeuwen, God van God, licht van licht, waarachtig God van den waarachtigen God, gegenereerd niet geschapen, gelijk in wezen met den Vader, door wien alles geschapen is, die voor ons menschen en tot onze zaligheid van den hemel is gedaald en door den Heiligen Geest uit de maagd Maria vleesch heeft aangenomen en mensch geworden is, ook voor ons onder Pontius Pilatus is gekruisigd, geleden heeft en begraven is, en opgestaan is ten derden dage over-

Digitized by Google

eenkomstig de schriften en in den hemel is opgenomen, zit aan de rechterhand des vaders en die weder zal komen met heerlijkheid om te oordeelen de levenden en de dooden, wiens rijk zonder einde zal zijn. En in den Heiligen Geest den Heere en den levendmakenden, die van den Vader en den Zoon uitgaat, die met den Vader en den Zoon tegelijk wordt aangebeden en mede verheerlijkt, die door de profeten gesproken heeft. »En aan eene heilige Katholieke en Apostolische Kerk. Ik belijd een doop tot vergeving der zonden en verwacht de opstanding der dooden en een toekomstig eeuwig leven. Amen.«

In dit symbolum fidei vinden wij vele toevoegingen en toch missen wij behalve het »opstanding des vleesches« ook het »nedergedaald ter helle.«

In den zoogenaamden Catechismus Romanus, den »Catechismus ex decreto Conciliii Tridentini ad parochos, Pii quinti Pont. Max iussu editus« lezen wij daarentegen eene uitvoerige behandeling van het vijfde artikel, dat aan den zwaarmoedigen Thomas wordt toegekend.

De oude heidenen stelden zich als verblijfplaats der afgestorven eene plaats voor, diep onder de aarde. In het verre Westen ligt het land der Cimmeriers. Het is in altijd durende duisternis gehuld, of, gelijk andere, bij de diepste plaats van het meer Avernus is eene opening, welke tot de onderwereld reikt. Daar woonden de afgestorvenen in diepe holen zonder ooit het daglicht te aanschouwen. Die onderwereld had twee deelen, het elysium, waar de gelukzaligen woonden in ongekende vreugde, en den Tartarus, de plaats der pijniging voor de goddeloozen.

Ook Rome heeft »plaatsen, waarin de zielen, welke nog niet tot de gelukzaligheid kunnen komen na den dood zich bevinden«. Zij noemt een drietal. De Catechismus Rom. 1,

Digitized by Google

6, 3 beschrijft die aldus: »Er is een zeer afschuwelijke en duistere kerker, waar voortdurend en met onuitblusschelijk vuur de zielen der veroordeelden tegelijk met de onreine geesten gekweld worden, welke plaats ook hel, afgrond en naar zijn eigenlijke beteekenis onderwereld genoemd wordt. Bovendien is er een vagevuur, waar de zielen der vromen voor een bepaalden tijd door pijnen gereinigd worden, opdat er voor haar toegang zij tot het eeuwige vaderland, waarin niets dat bezoedeld is ingaat. Eene derde soort van vergaderplaats is die waarin de zielen der heiligen voor de komst van den Heere Christus werden opgenomen. Daar waren zij zonder eenige smart te gevoelen, getroost door de zalige hoop op verlossing en hadden daar eene rustige woonplaats.« (Abrahams schoot).

Naar die plaats dan zal Christus na zijn dood zijn heengegaan, zooals de catechismus zegt: »dit hebben wij te gelooven, dat toen Christus gestorven was, Zijne ziel tot de hel is neergedaald en daar zoo lang gebleven is, als Zijn lichaam in het graf is geweest. Tevens belijden wij met die woorden, dat dezelfde persoon van Christus in dien tijd zoowel in de hel als in het graf gelegen heeft. [1])

Omtrent het doel dier hellevaart wordt weder onderscheiden gedacht. Zij die oordeelen, dat Christus daar als plaatsbekleeder voor de Zijnen de pijnen der verdoemenis heeft doorgestaan, worden door het éene kruiswoord: »het is volbracht« voldoende weerlegd. Anders oordeelt Rome. Nadat de Catechismus heeft gezegd, dat de ziel van Christus in werkelijkheid is neergedaald, wordt gezegd: de Heere Christus

) Hoc nobis credendum est, Christo jam mortuo, eius animam ad inferos descendisse, ibique tamdiu mansisse, quamdiu eiusdem corpus in sepulcro fuit. His autum verbis simul etiam confitemur, eandem Christi personam eotempore et apud inferos et in sepulcro iacuisse."

Digitized by Google

daalde neder, niet om iets te lijden, maar om de heiligen en rechtvaardigen uit de ellende van die bewaarplaats te bevrijden.« [1]) In de volgende »quaestio« wordt dat doel nader aldus beschreven: Daarom is de Heere Christus tot de onderwereld neergedaald, opdat Hij na den buit der duivelen te hebben ontroofd, die heilige vaders en de overige vromen zou bevrijden en met zich voeren naar den hemel. Dit is door Hem verwonderlijk en met den hoogsten roem volbracht. Dadelijk toch heeft het aanzien van Hem den gevangene het helderste licht verschaft en hunne zielen met oneindige blijdschap en vreugde vervuld, daar hij hun ook het meest gewenschte geluk heeft verschaft, dat in het zien van God bestaat, — Vóór Hij stierf en opstond stonden de hemelpoorten nooit voor iemand open, maar de zielen der vromen werden of in den schoot van Abraham gedragen, of hetgeen ook nu hem geschiedt, bij wien iets moet worden uitgewischt en geboet, door het vagevuur gereinigd. Bovendien is deze de oorzaak, waarom Christus de Heere tot de hel is nedergedaald, opdat Hij ook ook daar, evenals in den hemel en op aarde, Zijne kracht en macht zou openbaren en in het algemeen opdat in Zijnen naam alle knie zich zou buigen van hen, die in den hemel en die op de aarde en die onder de aarde zijn.« [2])

1) At Christus Dominns descendit, non ut aliquid pateretur, verum ut sanctos et iustos homines ex misera illius custodiae molestia liberaret."

[2]) „Propterea Christus Domiuus ad inferos descendit, ut ereptis daemonum Spoliis, sanctos illos Patres ceterosque pios liberatos secum adduceret in coelum, quod ab eo admirabiliter summaque Cum gloria perfectum est. Statim enim illius adspectus clarissimam lucem captivis attulit, corumque animas immensa lactitia gaudioque implevit, quibus etiam optatissemam beatitudinem, quae in Dei visione consistit, impertivit — Antequam ille moreretur ac resurgeret coeli portae nemini unquam patuerunt, sed piorum animae, vel in Sinum Abrahae deferebantur, vel, quod etiam nune üs contigit quibus aliquid diluendum et in terris, vim suam potestatem que declararet, et omnino, ut (Phil. 2: 10) in nomine eius omne genu flecteretur coelestium, terrestrium et infernorum."

Digitized by Google

Wij moeten nu onderzoeken, welke gronden Rome hebben kon voor bovengenoemde leer. Waren alle de thans erkende artikelen van het Symbolum Ap. door Christus zelven gegeven of het vijfde werkelijk door Thomas geschreven dan was er wettige grond. Wij hebben gezien, dat dit Artikel eerst later is ingevoegd zooals Rufinus zegt:[1]) »in het Symbolum der Kerk van Rome wordt het bijgevoegde »neergedaald ter helle« niet gevonden, maar die zin is ook niet vervat in dat van de Kerk van het Oosten.« Alleen bij Epiphanius en Cyrillus wordt gezegd: »begraven en neergedaald tot plaatsen onder de aarde.« Eerst in den tijd van Rufinus is het opgenomen en wel om de Kettersche leer van Apollinaris, welke op de synode te Alexandrie (362) en vervolgens te Rome (373) veroordeeld is. Tegenover dezen, die, zooals Augustinus zegt, stelde, dat Christus het vleesch zonder ziel had aangenomen, heeft onder anderen Damasus, bisschop te Rome, aldus geredeneerd: indien Christus volgenden Apostel Petrus in de hel geweest is, wat is het dan van Hem geweest, dat tot die plaats is gegaan? Noch zijn goddelijke natuur, noch zijn lichaam kon daarheen verhuizen, want de goddelijke natuur was ook voor den dood als alomtegenwoordig in het dodenrijk, evenals in alle plaatsen van hemel en aarde, en het lichaam was in het graf gelegd en aan de aarde toevertrouwd. Derhalve blijft niets anders over, dat tot de hel is neergedaald dan de menschelijke en redelijke ziel. Het is dus noodzakelijk dat Christus een menschelijke natuur heeft gehad.«

Aangezien Rome zich ook op de Schrift beroept hebben wij na te gaan wat geschreven staat, ook omdat bij Protestanten nog zooveel daarvan aankleeft. Zoo zegt Luther bij Hos. 6: 2: Paulus zegt duidelijk, dat Christus niet alleen

1) In ecclesiae Romaniae Symbolo non habetur additum „descendet ad in ferna"; sed neque in orientis ecclesüs habetur hic serno.

Digitized by Google

verschenen is den Oudvaderen en Patriarchen, van welke Hij zonder twijfel sommige, toen Hij verwezen is, mede ten eeuwigen leven heeft opgewekt, maar dat Hij ook tot sommigen gepredikt heeft, die in Noachs tijd niet geloofden en op de lankmoedigheid Gods wachtten.« In de bekende bijbelverklaring van v. Gerlach staat bij 1 Petr. 3 : 19 : »Alzoo is Zijn nederdaling ter helle de laatste trap Zijner vernedering, maar tevens het keerpunt, het begin Zijner verhooging« en tevens : de leer der aloude Kerk wordt uitgesproken door de volgende woorden eens Griekschen Kerkvaders (Joh, Damasc. de orthodme sche fide IV. 29): Zijne verheerlijkte ziel daalt neder in den hades, opdat, gelijk de zon der gerechtigheid dengenen is opgegaan, die op de aarde zijn, zoo het licht ook schijne voor hen, die onder de aarde zijn ; opdat, gelijk Hij dengenen, die op de aarde zijn, vrede verkondigde, Hij ook den gevangenen de verlossing en den blinden het gezicht predikte ; en, gelijk Hij den geloovigen eene oorzaak der zaligheid werd, maar de ongehoorzamen van ongeloof overtuigde, Hij ook alzoo deed voor hen, die in den Hades zijn, opdat zich voor Hem alle knieën buigen dergenen, die in den hemel en op aarde en onder de aarde zijn, en Hij zoo, na het losmaken der reeds zoo lang gekluisterden, weder uit de dooden verrees en ons den weg baande tot de opstanding.«

Ook Prof. v. Oosterzee zegt : (Dogmatiek II 2 pag. 523) : Wij blijven de voorstelling vasthouden eener verschijning van den gestorven Heer in de geestenwereld, en denken haar als geweest zijnde »ni une visite aux patriarches pieux, ni un spectacle donné au diable, ni une nouvelle souffrance, mais mieux que tout cela ; pour les vivants une manifestation nouvelle dela grâce inpéuisable de Dieu, pour les morts une suprême occasion de se Jeter dans les bras de la misercorde« (Reuss).

Digitized by Google

Als bewijsplaats wordt genoemd Efez 4: 9, waar onze vertaling heeft: »nedergedaald in de nederste deelen der aarde.« Die vertaling is echter onduidelijk. Er staat niet »nederste« maar »lagere«, terwijl »de deelen der aarde« dat zijn ten opzichte van den hemel. Het ziet dus op de menschwording. Doch ook al wil men den comporatiyus in den zin van nederste nemen, dat in het N. T. niet voorkomt, heeft het toch dien zin niet. In de Grieksche vertaling van het O. T. komt het woord alleen op zes plaatsen voor: Neh 4: 13 »de benedenste plaatsen achter den muur: Ps. 139: 15 »als een borduursel gewrocht ben in de nederste deelen der aarde,« dat is in den moederschoot; Ps. 86: 13, waar het terecht is vertaald, „uit het onderste deel des grafs" waar Ps. 88 vs. 7 waar de LXX afwijkende van het Hebreeuwsch heeft: zij hadden mij in den ondersten kuil gelegd.« Klaagl. 3: 54: »ik heb uwen naam aangeroepen uit den ondersten kuil« en Deut 32: 22 »een vuur zal uit mijne toom uitbranden; het zal branden tot de hel beneden.«

Met het oog op deze texten hebben wij nu te zeggen: de uitdrukking: neergedaald in de nederste deelen der aarde, kan niet anders beteekenen, dan volgens Ps. 139, dat Hij is nedergedaald in Maria's uterus, en ziet dus op de ontvangenis of volgens Ps. 86 op Zijn nederdalen in het graf.

Een tweede plaats, waarvan Calvijn zegt: de papisten beuzelen kinderachtig, door in die, woorden het vagevuur te zoeken« [1]), is Phil. 2: 10; »opdat in den naam van Jezus zich zou buigen alle knie dergenen, die in den hemel en die op de aarde en die onder de aarde zijn.« Het artikel is bij de opnoeming weggelaten; de woorden kunnen zowel neutra als masculina zijn. Wie nu bedenkt hoe rijk de personificatie in de taal der Hebreewen is, zal hierin met Grotius

[1]) Pueriliter nugantur Papistae, purgatorum eliciendo ex eius verbis.

en Calvijn moeten zien, den complexur van alle levenden, van engelen, van menschen op aarde en van reeds gestorvenen, of liever van degeheele schepping. Die hier »kata chthonioi« worden genoemd heeten in Openb. 5 : »hupokatoo tès gès.« Wie kan nu daar aan zielen in de hel denken. Zullen dan alle schepselen in de hel, ook de verdoemden, ook de duivelen zich met de hemelen vereenigen tot dien lofzang. Terecht zegt Calvijn, Paulus getuigt, dat alles van de hoogste hoogte tot de diepste diepte aan Christus onderworpen is. [1])

Wij slaan verder het oog op Hand. 2 : 27, waar Petrus wijst op Davids woord in Ps. 16: 10: Gij zult mijne ziel in de hel niet verlaten.« In den psalm spreekt David van zichzelven. Vs. 11 om één te noemen: Gij zult mij het pad des levens bekend maken,« kan toch niet een woord van den Messias zijn. Hij spreekt met dat woord uit, dat hoe hoog de nood ook mocht rijzen, de Heere hem behoeden zal, hem uit redden zal. Hij teekent de diepste smart met het woord Sjeool, afgeleid van »Sjaäl« dat »opeischen« beteekent. Dood en graf eischen alles op. Hetzelfde woord vinden wij acht en twintig malen in onzen Hebreeuwschen bijbel, waar aan niets anders dan aan het graf kan worden gedacht en ook aldus door de onzen is vertaald. Past Petrus dien tekst toe op Christus, dan wijst het verband duidelijk aan, dat hij niet denkt aan een nederdaling ter helle maar aan de opstanding van Jezus uit het graf. Evenals nu de Hoogepriester als zoodanig gezegd wordt in Joh. 11 : 51 te profeteeren, op dezelfde wijze getuigt Petrus omtrent die woorden van David. Vertaalt Petrus het woord Sjeool met haidès (afgeleid van de a privans en idein = niet zien) dan moeten wij daaronder verstaan evenals altijd: Het doodenrijk, waarin alles vervat

1) „A coelis usque ad inferos omnia Christo subjicit Paulus."

Digitized by Google

is wat de dood medebrengt, doch Christus is door het bijblijven des Vaders bewaard voor verderving.

Ons blijven nu nog alleen over de beide plaatsen 1 Petr. 3:19 en 4: 6, welke het bolwerk zijn voor de voorstanders van den descensus en waarvan Nitsch (system § 219) zegt: »Die Stellen haben als Zeugnisse apostolischer Lehre von Christi Verkündigung im Hades allen wegkünstelnden Auslegungen bis hieher widerstanden.

In 1 Petr. 3: 19 kan bij »in den welken« niets anders worden ingevuld dan »geest,« πνεῦμα, het dadelijk voorgaande woord. Derhalve zoude volgens de beschouwing der voorstanders van de nederdaling de geest van Christus in het doodenrijk zijn ingegaan. Het tegendeel zegt ons de Schrift. Stervende beval de Heere Zijn geest aan den Vader. Hij stelde dien in des Vaders handen. Niet die kwam in het graf of in den Sjeool, maar daarin ging de ziel (Hand. 2: 27) des Heeren. Petrus bedoelt dat de geest van Christus door middel van Noach tot hen, die nu in gevangenis zijn, gesproken heeft. Het concilie van Trente heeft in het symbolum bij het Art. van den Heiligen Geest »die gesproken heeft door de profeten,« zoo ook hier: Christus is heengegaan om in de dagen van Noach den ongehoorzamen te prediken, terwijl de lankmoedigheid Gods wachtende was, het oordeel uitstelde of zij zich mochten bekeeren. Zoo wordt ook 1: 11 getuigd, dat de geest van Christus onderzocht en getuigde, welke in de profeten was.

In 1 Petr. 4: 5 staat dat Christus zal oordeelen de levenden en de dooden. Daarop volgt: want daartoe is ook den dooden het evangelie verkondigd enz. namelijk toen ze nog leefden. Als Ruth. 1: 18 gezegd wordt weldadigheid te hebben gedaan aan de dooden, is natuurlijk bedoeld, toen zij nog in het leven waren.

Digitized by Google

Wij vinden dus geen enkelen houdbaren grond voor Rome's bewering omtrent de receptacula mortuorum en evenmin voor de nederdaling ter helle. Wat de Heidelbergsche catechismus (vr. 44) ter verklaring van dat artikel zegt, zouden wij niet gaarne de juiste verklaring noemen.

Het komt ons voor eene nadere verklaring te zijn van het voorgaande: »begraven.« Wordt Thomas »de ongeloovige« genoemd, wij bekennen gaarne ongeloovig te zijn, zoowel daaraan dat Thomas het zou hebben uitgesproken of neergesehreven, als aan de verklaring van den Catechismus Romanus. Christus' *ziel* en lichaam in den sjeool, dat is het graf, door den Vader bewaard, in wiens hand Hij Zijn *Geest* had bevolen, is niet uit een onderaardsche verblijfplaats op den derden dag uitgegaan, maar uit het graf.

In den Psalter van Joanes Bugenhagen Pomeranus »verduytscht« door Martinus Bucerus, vinden wij de aanteekening bij Ps. 16: 11 »dat is mijn leeven niet laten in der hellen, dat is in den doodt. Christus is voor ons niet alleen gestorven, maer is nedergedaelt tot aen de derde dach tot die duysternissen der hellen, dat is, hij heeft so langhe in den doodt willen bliven, daer wij toe verdoemt waren. Dit ist verstant van dat wy in ons gelooff zeggen: Hij is nederghedaelt tot ter hellen, Onse Sophisten seggen: Hij so nederghedaelt tot dat voorborcht, ende maken een Castel, Slot of Borcht van die helle en disputeeren daer wonderlieke dingen van.«

Voorburg. F. P. L. C. VAN LINGEN.

Digitized by Google

Roomsche Zendingspractijken.

In het eenige jaren geleden verschenen werk van mevrouw Fred. Moir, getiteld „A Lady's Letter from Central Africa" (Brief van een dame uit Centraal Afrika) vinden wij een en ander vermeld aangaande de wijze, waarop de roomsche zending bezig is aan het Tanganyika Meer. 'tVolgende zij daaruit medegedeeld([1]), waarbij wij »roomsch-katholiek« vervangen door »roomsch« : Ik heb behoefte u iets te verhalen over Karema en de wonderbare vorderingen, die de r. zending daar maakt. De zendelingen zelven heeten »Lavigerie's Witte Vaders». Vijf of zes van deze menschen zijn op elk station, en over hen staat een bisschop, die op het Tanganyika Meer heen en weer vaart om elk der drie stations op de beurt te bezoeken. De zendelingen waarborgen bescherming aan het volk, maar gaan niet uit om te vechten. Daarom zijn hunne stations als forten gebouwd en zijn zeer sterk en rondom met loopgraven voorzien. Een kolonel, of kapitein, Yubert, strijder uit het pauselijke leger, is er voor het departement van oorlog. Hij is geen zendeling en woont afzonderlijk met zijne troepen van inboorlingen, en zijn taak is de zendingsstations te verdedigen wanneer ze in gevaar zijn. Deze »Witte Vaders» zijn gekleed in lange witte flanellen kleederen, hebben wit- en zwarte rozenkransen en groote zware kappen en zij zijn schoone mannen. Wanneer ze hierheen gezonden worden, komen zij voor hun leven lang; zij gaan alleen weg als ze sterven. Een der vaders te Karema is twaalf jaren aan het Taganyika Meer werkzaam ; hij ziet er zeer zwak en ziek uit, maar is in staat te werken. Hun werkplan is om van de

[1]) Zie „The missionarij Herald" Aug 1891 en de „Journal des Missions Evangeliques" van dezelfde maand. bl. 346.

Arabieren, hoofden, ouders, of betrekkingen, te *koopen* een groot aantal kleine jongens en meisjes van 3 tot 5 jaar oud. Deze kinderen wonen in huizen rondom het kloosterplein of fort en groeien daar op. Aan elk kind wordt geleerd te werken, en ieder bebouwt zijn kleine tuintje en zij worden opgevoed als Roomschen. Ik vergat te zeggen dat de »Vaders» hunne stations vestigen in districten, waar geen dorpen zijn, maar stukkken grond ter bebouwing. Als deze kinderen groot worden, worden de volwassen jongens gezonden om in een dorp op eigen beenen te staan, dicht bij het klooster, en de volwassen meisjes eveneens. Dan, als een jongen wil trouwen, krijgt hij een meisje, en ze wonen te zamen in een ander dorp, terwijl ze geen anderen godsdienst of geen ander bijgeloof kennen. Daar elk zijn tuin bebouwt, voorziet de zending op practische wijze in haar eigen onderhoud en de eenige zware uitgave is het jaar op jaar koopen van kinderen. De priesters onderwijzen niet velen hunner in het lezen, maar moedigen ze liever aan in bezigheden van den handel. Een station heeft nu 1000 kerkgangers. Twee protestansche zendelingen zeiden ons: »wees niet verwonderd als gij eens de geheele kust van het Taganyika Meer roomsch bevindt:» Het zwakke punt is het koopen van kinderen daar dit de slavernij aanmoedigt; maar voor 't overige schijnt het mij toe, dat ze grooten wasdom toonen en dat hunne inboorlingen op bevredigende wijze voor den dag komen.

Tot zòòver mevrouw Moir. Daargelaten nu de vraag of deze kunstmatige zielenteelt van de R. Kerk op den duur de gewenschte vruchten zal dragen, en, wat eene eerste vraag is, of God die zal zegenen, springt ons hier dadelijk in 't oog het bedrieglijk optreden van wijlen kardinaal Lavigerie. Onder de leuze »bestrijding van den slavenhandel» heeft deze kerk-

Digitized by Google

„Ter recensie" werd dit ons toegezonden — is Marnix daarvoor geschikt? Om die vraag te beantwoorden, wil ik een gedeelte aanhalen van de gunstige beoordeeling in afl. 2 blz. 135, 136, van ons tijdschrift: „Wie voor de dwalingen en misbruiken van die zijde (Rome's kerk) het oog sluit, verloochent daardoor den geest der Gereformeerde vaderen en belijdenis, hoezeer ook tijden en omstandigheden in zeker opzicht mogen gewijzigd zijn." Inderdaad! voor „paapse stoutigheden" hadden onze vaderen een oog en op „middelen tegen het pausdom" zonnen zij voortdurend. „Daar was reden voor — aldus Prof. van Veen. — Rome werkte en kuipte, en onze vaderen waren bang voor Rome. Niet in dien zin, dat zij niet geloofden in de kracht der beginselen, die zij beleden, maar zij wisten, dat Rome, onder den invloed der Jezuïeten, voor geen middel terug zou deinzen om de eenvoudige en onvaste zielen tot zich te trekken. In de verschillende synodale acta kan men dan ook tal van „staeltgens" vinden, die bewijzen hoe listig Rome werkte en hoe gevaarlijk Rome was". De toegang tot de verschillende synodale acta is te veel open, dan dat ik „staeltgens" zou behoeven aan te halen. Doch uit „het Kercken-Boeck van Babi Lonien Broek en Hille Beginnende den 29 September van Anno 1669 Nieuwen Stijl, met den Dienst van Rudolphus Voltelen, op dien dach aldaar Bevestight" wil ik een bladzijde afschrijven. Het stuk is wel wat lang, doch het is eigenaardig. Ziehier dan: „Anno 1682 den 10 Jann. is Ammerenske Kievits, dochter van Jan Kievits op den Hill, een bitteren Papist zijnde, in de kraem ghekomen van een jongen soon, en heeft de voornoemde Ammerenske Kievits de vroetvrouwe versocht om het kindt bij mij te willen brengen om hetselve te laten Doopen, 't welck als de vroetvrouw wilde doen, en tot dien eijnde al op ghangh was is ghesteuyt en verhindert gheworden door de soon van den voornoemden Jan

Kievits; waerop dat doenmaels Ammerenske Kievits van de Vroetvrouw versocht om bij mij te willen gaen om mij te versoecken om het kint daer in huijs te willen komen doopen, opdat het doch niet van de Paep en mochte ghedoopt worden; welck versoeck mij quam de vroetvrouwe bekent maecken; en hebbe daerop gheresolveert dervarts te gaen met mijn Kercken Raet, gheassisteert van eenige van de Gheregten van den Hill om het kindt van die benauwde en beklemde moeder (die het Pausdom... hadde verlaten...) te Doopen maer daer komende en kloppende aen de Deure, soo wierden wij gheresisteert, en wilde ons de Deure niet opendoen en seyde de soon, te weten Jan, oock niet te sullen openen voor en aleer sijn vader te huijs was; wij hebben hem ghereghtelijck laten afvraegen, of hij de Deure wilde openen, waerop hij tot antwoort gaff van neen; en daerop soo seijden wij als dat wij hem waerschouwden van het kint niet te laten Doopen bij de Paep of dat wij souden sien wat dat wij met hem te doen hadden." Een beroep op den voogd hielp niet. „En daerop soo hebbe ik geschreven eenen brieff aan de Heer Henderick van Nispen, Baliouw van het Landt van Altena, in dewelcke ick sijnE: ons wedervaeren bekent maeckte en die resistentie die wij aen het Huijs van Jan Kievits gheleden hadden, met versoeck dat sijnE: doch de moeder in haer versoeck en ons in onse functie gheliefde te adsisteren, waerop sijnE: mij op den 11 Januari: wederom een brieff toesont en Twe Dienaers van de Justitie tot onser adsistentie met dese last, soo Jan Kievits de Deure niet en wilde opendoen, dat sij alsdan de Deure souden openslaen en soo hij eenige resistentie deede, dat se hem bij de kop souden vatten en brengen hem te Worcum, en dat men sigh ook ernstigh daerop soude informeren of het kint oock van de Paep ghedoopt was." Zonder geweld werd de deur geopend... „en de vraeghde ick verder of het kindt oock van de Paep ghedoopt

Digitized by Google

was, waerop sij antwoorde van Neen en dat het kindt noijt van haer en was gheweest... En daerop soo hebbe ick haer het formulier van den Doop voorgeleesen in tegenwoordigheit van die voornoemde Personen en haer die bekende vraegen voorgestelt; waerop sij antwoorde van jae ende het kint in de Ghereformeerde Religie te sullen opbrengen; en daerop soo heeft de moeder sittende overende in het bedde het kint selve ter Doope ghehouden en hebbe ick het doenmaels ghedoopt ende is het kindt ghenaemt Cornelis; ende heeft daerna oock de Moeder haer Kerckghanck ghedaen in onse Ghereformeerde Kercke". Nu, ik denk, dat de recensent in „Troffel en Zwaard" met het oog op dergelijke dingen gesproken zal hebben van gewijzigde tijden en omstandigheden. Ook in dezen wenschen wij „den goeden ouden tijd" niet terug.

Maar wat niet veranderd is, dat is — en ik gebruik hier weer woorden van „Troffel en Zwaard" blz. 125 — „dat vóór de Reformatie, die de rechtvaardiging door het geloof in het middelpunt zette, het geloof, om in de taal onzer Gereformeerde vaderen te spreken, hoofdzakelijk was een historisch geloof en een mirakelgeloof. Het geloof was niet eene betrekking tusschen God en mensch, maar een verhouding van den leek tot de kerk". De roomsche kerk is nog de kerk van vóór-de-Reformatie en de prot. kerken staan en vallen nog met het beginsel der rechtvaardiging door het geloof.

Marnix ontleene dan zijn recht om het tijdschrift der confessioneele vereeniging aan te kondigen aan het feit, dat terugwijzen op de vaderen is wijzen op den Bijbel, op Jezus Christus; men denke aan het 1ste antwoord van den Heid. Cat. Dit juist is tegenover Rome noodig.

In het Protestantisme is niet, gelijk bij Rome, doode eenvormigheid. Bij eenheid in het hoogste — en dat is de Christus! — kan verscheidenheid geen kwaad. Daarom verhelen

Digitized by Google

wij het niet, dat wij niet al het in „Troffel en Zwaard" geschrevene voor onze rekening zouden willen nemen. Het zij echter ter lezing aanbevolen! Deze afl. bevatten, behalve veel Boekbeoordeelingen, art. van Dr. Kromsigt met betrekking tot de organisatie der Ned. Herv. Kerk, van Dr. Los over Theodorus à Brakel, van Prof. Pfanstiehl (Chicago) over het Presbyterianisme in de Ver. Staten van N.-Amerika, het vervolg van de art. van K. E. van Griethuijsen over de Labadie en de Labadisten en J. Kuiper Stand der N. H. Evangelisaties in Friesland in 1904. M. L.

De *Mededeelingen van de Vereen. voor Inw. Zending in Noord-Brabant en Limburg* no. 3, brengen wederom berichten over den geregelden gang van het werk en een gelukkig niet veel voorkomend bericht over ziekte van den Evangelist Dun. Moge het aanvankelijk herstel bestendig blijken!

M. L.

Der Bote der Gesellschaft zur Ausbreitung des Evangeliums no. 12, verhaalt onder den titel „Morgendämmerung im Böhmerlande. Erlebtes und Erlauschtes von der evangelischen Bewegung in Nordböhmen" over de beweging naar-het-Evangelie-heen. Die beweging staat niet stil. Gelukkig! Want de godsd. en zedelijke toestand van de roomsche bevolking is treurig, in vele opzichten gelijk aan die voor de Hervorming. Hiervan hooren we in dit nr. treffende staaltjes. „On- en bijgeloof zijn groot". Maar de eenvoudige verkondiging van de boodschap der genade Gods, in Christus Jezus geopenbaard, vindt weerklank in vele harten, „nicht die Fanfareklänge der nationalen oder kirchlichen Polemik". De beweging is geen politieke. Duitsche en Tschechische Protestanten leven in vele gemeenten vreedzaam met elkaar en „men moet in Bohemen

Digitized by Google

geweest zijn, om te gevoelen wat dit beteekent." Jammer, dat er getuigd moet worden „dat de oud Protestanten in vele (gelukkig niet alle) gemeenten, in plaats van de drijfkracht, de rem zijn voor de innerlijke en uiterlijke ontwikkeling." „Wanneer in de evang. gemeenten van Boheme de overtuiging doorbreekt, dat het er in de eerste plaats op aankomt, niet tegen de roomsche, ook niet direct voor de evangelische kerk maar voor Christus te arbeiden, dan zal op de morgenschemering een schoone dag volgen." God geve het! En mogen ook Nederlands Protestanten hiertoe het hunne bijdragen door hunne gebeden en gaven (men denke aan Ds. J. B. du Buy te Borne).

No. 13 is een vervolg van no. 11 en handelt over België; 't aantal belgische protestanten is geklommen van 800 in 1800 tot 30000 in 1900. Over beide prot. kerken in België wordt gehandeld, 't uitvoerigst over de Zendingskerk, die aldus wordt geteekend: „Arbeit im Ueberflusz und reicher Gottes-Segen, aber vielfach Mangel an Mitteln". Op de Syn. der Belg. Zendingskerk, gehouden te Brussel 11—13 Juli j.l. hoorde ik een vertegenwoordiger van het „Gesellschaft zur Ausbreitung des Evangeliums", die met het werk dier kerk gedurende enkele weken had kennisgemaakt, dat werk zeer roemen en hij (Ds. Hölzel uit Berlijn) sprak zijn volle sympathie uit. En 't verdient deze ook van iederen prot. christen.

Voorts vinden we in dit nr. nog een en ander over evangelisatie onder roomschen. M. L.

J. C. S. Locher, De Leer van Luther over Gods Woord. Academisch proefschrift.

Omdat wij behooren tot diegenen, „die overtuigd zijn van den zegen, die tot op heden uit de Hervorming voortspruit, behoefde het belang van een voortgezet onderzoek naar de

Digitized by Google

leer der Hervormers voor ons geen betoog" en namen wij dit lijvige proefschrift gaarne ter hand. Teleurgesteld zijn wij niet. Belangrijk is het den strijd om „Gods Woord", die nog heden in het middenpunt van den strijd der geesten staat, door een Luther gestreden te zien. Wij verwachten van Luther geen streng systematische bepalingen; en we hooren Dr. Locher zeggen: „wie alleen hem een theoloog noemt, die een tot in alle kleinigheden uitgewerkt stelsel heeft en allerlei fijne onderscheidingen weet te geven, die noeme Luther geen theoloog" (blz. 355). Maar we voelen het leven kloppen in de woorden van Luther, ons rijkelijk medegedeeld; het leven, dat niet in allerlei loketjes zich laat opsluiten.

Streng is de orde in dit boek. In elk tijdvak worden achtereenvolgens dezelfde zaken ter sprake gebracht. Korte overzichten vergemakkelijken het onthouden. In korte trekken wordt de geschiedenis meegedeeld die noodig is geweten te worden tot recht verstand van de leer. En het medegedeelde van Luthers woorden doet ons de kennis van Luthers geschriften bewonderen.

Maar hiermee komen we ook tot ons bezwaar tegen de methode van den schrijver. Men kan „des Guten zuviel haben". De oneindige reeks aanhalingen vermoeit. En juist omdat er tegenstrijdigheden zijn, worden wij heen en weer geslingerd. Wat minder stof, wat meer bewerking der stof zou aan deze studie minder dorheid, meer leven gegeven hebben. En toch zouden kernachtige uitspraken bewaard kunnen zijn gebleven als b.v. blz. 137: „door leven, dood en verdoemenis wordt men een theoloog, niet door begrijpen, lezen en bespiegelen."

Het zou ons veel te ver voeren, wanneer ik de plaatsen, waarbij ik een ? plaatste, wilde bespreken. Doch om den schrijver te doen zien, dat ik met aandacht zijn studie heb gelezen, neem ik er één uit. Op blz. 237 schrijft hij: „Het gaat

Digitized by Google

niet aan op Luthers standpunt te blijven staan, want het is eene vermenging van twee beschouwingen die elkander uitsluiten. Van tweeën één, of hij moest alléén zoeken naar eene inwendige verzekerdheid, zooals de Wederdoopers en de mannen van het inwendige woord; maar daar kon hij op den duur zijn steun niet in vinden, en hij heeft het ook niet gewild, zooals hieronder zal worden aangetoond; óf hij moest blijven bij de Schrift, die hij niet slechts beschouwde als een heilig boek van goddelijke oorsprong, maar ook had leeren kennen als een Woord Gods tot ons, eene getuigenis Gods aangaande Jezus Christus; maar dan mocht hij ook niet meer schiften in de Schrift; want daardoor miste ze voor hem die vastheid, die noodig is tot steun van het geloof; dan moest hij zijn geloof geheel door haar laten bepalen en leiden." Is de schrijver hier niet bezig Luther te veel van uit zijn eigen „systeem" te bezien? Voor Luther was het „Evangelie" alles (blz. 224); de Schrift mist voor hem haar vastheid niet met 't vallen van een theorie over haar geheelheid, maar ze zou haar vastheid missen als 't mogelijk was haar kern weg te nemen, d. i. het „Woord van God" „das loutere Evangelium" „Christus mein Herr". Haar beteekenis voor 't „zaligmakend geloof" ging voor hem bij het „schiften", bij de vraag wat „Christum treibt" niet verloren. Hiermee is Luthers critiek voor ons niet gerechtvaardigd, maar Dr. Locher mag niet vergeten dat het in den aanvang der Hervorming ging om de religieuze waardeering van den Bijbel.

Doch niettegenstaande enkele punten van verschil, herhaal ik: teleurgesteld worden we in deze studie niet.

M. L.

Negentiende *Jaarverslag* der *Bijbelvereeniging* voor *Noord-Brabant en Limburg*.

Digitized by Google

Wanneer wij hooren van evangelisatie onder de roomschen, zijn wij geneigd aan het buitenland te denken. En toch is er ook in ons land een vereeniging, die zich daaraan wijdt en wel de Bijbelvereeniging, wier 19de jaarverslag voor ons ligt. Zij tracht bijbels te verspreiden onder roomschen en protestanten en haar colporteurs vinden daarbij gelegenheid het Evangelie te brengen in de huizen. Het is prettig in het jaarverslag geen klachten te hooren maar den vreugdetoon, dat de vereeniging zich verheugt in de gunst Gods en dermenschen. Al bedroeft de mededeeling: „Bijbels en N. Testament worden er aan de Roomschen elk jaar minder verkocht... de koopwaar onzer colporteurs is verdacht, veroordeeld en daarenboven onnoodig..." — toch verheugt weer 't feit, dat het werk niet ongezegend is: „het Woord Gods blijkt ook in dit Roomsche land niet gebonden." Daarvan spreken ook de „greepen uit den rijken voorraad in de maandverslagen der Bijbel-colporteurs", ons hier gegeven, waarvan de secr.-controleur, ds. F. W. Stutterheim van Ginneken zegt dat ze „ieder welwillend en opmerkzaam lezer kunnen overtuigen, dat ons werk van bijbelverspreiding en evangelisatie onder Protestanten en Roomschen aan hunne huizen, wel moeilijk is maar toch ook heerlijk en hoog noodig". Hij vrage niet vergeefs om „steun in gebed en gave."

Digitized by Google

vorst gansch Europa willen bewegen om hem te steunen. En wat blijkt? Dat hij den slavenhandel op ongehoorde wijze in de hand werkt! De slavenhandelaars in de rondte, wetende, dat zij de geroofde kinderen steeds kunnen kwijt worden in Karema, rooven natuurlijk naar hartelust. En wanneer men daarbij bedenkt, dat genoemde kardinaal zelfs protestantsche vorsten om hulp heeft gevraagd, hebben wij dan niet recht te zeggen, dat wij hier een staaltje hebben van verregaande ultramontaansche brutaliteit? De leus was: bestrijden van den slavenhandel,» doch de bedoeling: uitbreiding der R. Kerk, juist *door middel* van dien handel!

Dit is de eenige oneerlijke daad niet, welke ons van dezen voorvechter der R. Kerk bekend is. De »Espérance du Peuple» maakte in 1890 brieven openbaar, waaruit bleek dat diezelfde kardinaal, vriendschap huichelende voor de Fransche Republiek, den Graaf van Chambord had aangeraden zelfs geen bloedbad te ontzien om zich de koningskroon van Frankrijk op het hoofd te kunnen drukken. (2) Nemen wij Griesingers bekende werk over de Jezuïeten ter hand, dan zien wij in dl. II. boek VII, dat op het Vaticaansche Concilie van 1870 vele bisschoppen zich door een kleinigheid lieten overhalen om vóór het leerstuk der onfeilbaarheid te stemmen. Een noot daarbij meldt: »Zooals b.v. bisschop Lavigerie van Nancy door een nieuw liturgisch kleed, superhumale genoemd, dat anders geen westersch bisschop dragen mocht» (3). Waarlijk, de familie Lavigerie is niet schitterend! Of zou deze man dezelfde zijn als de »vriend« der Fransche Republiek en de »bestrijder» van den slavenhandel?

---

2) Zie de „Kerkelijke Courant" 1890 no. 52.

3) „De Jezuiten, volledige geschiedenis hunner openbare en geheime werkzaamheid" etc. door Th. Griesinger (uit het Duitsch, 2e dr. Utrecht 1888. bl. 531.

Digitized by Google

Wij Protestanten, staan tegenover de roomsche zending altijd in een moeilijke verhouding om de eenvoudige reden, dat wij er van onvertuigd zijn, dat de R. Kerk den sleutel der kennis heeft weggenomen. Gode alleèn is het bekend of de zending bevordelijk is aan de uitbreiding van Zijn rijk. Wij echter kunnen slechts beoordeelen wat voor oogen is. Zeer zeker willen wij gelooven, dat de te Karema opgevoede kinderen gelukkiger zijn dan zij ooit zouden geweest zijn in hun heidensch geloof. Eveneens willen wij toestemmen, dat de r. zending eenigermate welvaart, beschaving, verzachting van zeden aanbrengt. Wie zou het loochenen? Maar niettegenstaande dit alles rijzen hier vele bedenkingen voor onzen geest op.

Wij mogen geen beoordeelaars zijn van de roerselen des harten, en toch durven wij dit zeggen: de protestantsche zending heeft ten doel de uitbreiding van het Godsrijk, de roomsche daarentegen die van de macht der R. Kerk. Wie maar eenigszins op de hoogte is van de geschiedenis, zal dit toestemmen. Of waarom zijn die honderdduizenden Protestanten, die tienduizenden Joden en Mooren vervolgd of gedood? Om hunne zielen te redden, of om 't gezag der kerk te handhaven?

En wat brengt men den Heidenen? Men verbiedt ze tot de afgoden te roepen, maar geeft ze daarvoor de heiligen in de plaats. Men leert hun niet te aanbidden wat het werk s van menschenhanden, doch houdt hun den ouwel voor, door des priesters machtspreuk veranderd in den Christus naar godheid en menschheid beiden. (4) Op het wereldcongres der Christelijke Jongelingsvereenigingen, eenige jaren geleden te Amsterdam gehouden, hoorden wij een der fransche afgevaardigden spreken om de tegenwerking der R. Kerk en van

4) Vastgesteld in de 13 zitting van het concilie van Trente Bungener e.a.

Digitized by Google

het materialisme. Hij riep o.a. dit uit: „En dat is het verfijnde materialisme, te leeren, dat een stuk deeg veranderen kan in onzen Heere Jezus Christus." Voorzeker, men ontneemt den Heidenen hun Heidendom en geeft er hun een Christendom voor in de plaats, waarin schepselvergoding, bijgeloof en werkheiligheid den kern onkenbaar maken. Hooren wij een autoriteit in dezen Ds. N. de Jonge te Brussel zeide in zijn „Christelijk Volkblad".(5) „De Protestanten weten niet wat Rome is. Men spreekt er over; men durft zelfs zeggen, dat de Roomsche Kerk met ons in sommige opzichten op denzelfden bodem des geloofs staat. Maar mijn broeder, dat is niet waar, *dat is klinkklare onzin.*(6) Wie God is, wat de mensch van God heeft te denken en te verwachten, wat de H. Schrift is en beteekent voor het leven, wie Christus is en wat wij aan Hem hebben, welke de leiddraad moet zijn voor den Christen in zijn dagelijksch en maatschappelijk leven — op al die vragen geeft Rome een gansch ander antwoord dan wij Protestanten. Waar is dan die gemeenschappelijke bodem des geloofs? Men zegt: Rome erkent met ons Gods souvereiniteit — ook dit is niet waar. Rome verwerpt alle gezag van God en Zijn Woord, als dit niet overeenkomt met zijn eigen bedoelingen. De paus, of liever, de kerk, is de God. En elke macht in den hemel en op de aarde moet zwichten voor de macht, voor het organisme dat *de Kerk* heet".

En wat zijn de resultaten der roomsche zending? Wat is er over van het Christendom aan den Congo, in de 15e eeuw door portugeesche monniken daar ge-

---

5) Brief aan Dr. J. H. Gunning J. Hzn. Pred. te Leiden, naar aanleiding van diens jongste brochure Zie o.a. „de Vaderlander" van 19 December 1891.

6) Wij cursiveeren.

7) „Journal des Missions Evangéliques." t. a. pl.

Digitized by Google

bracht? Zij bekeerden het gansche Congorijk. „Het »Journal des Missions Evangéliques" (7) zegt ons wat van al die heerlijkheid over is: de standaard met een kruis, gezegend door Innocentius VIII (1484—1492), eenige kruisbeelden en heiligenbeelden, die als fetichen gebruikt worden. Het tijdschrift voegt er aan toe: ». . . als het Christendom bestaat in ceremoniën, als de kerk eene onwetende menigte is, die hare uiterlijke bewegingen regelt naar een voorgeschreven riteeul. Dit juist is de kiem des doods, die het Christendom aan den Congo gedood heeft." Wat is er geworden van de zending der jezuïeten in China? (8) Zij hebben er, wat algemeen bekend is, het Christendom zoo gehaat gemaakt, dat het land meer dan voorheen voor Europa gesloten werd en het op doodstraf verboden was Christen te zijn. Het kruistrappen was er nog kort geleden in zwang en nog is de haat en het wantrouwen tegen de Christenen groot, zooals in den laatsten tijd gebleken is.

De methode van evangeliseeren is genoegzaam bekend. Dat het doel slechts is: vermeerdering van het aantal ziellen der Roomsche Kerk, blijkt uit alles, zelfs uit de statistiek, welke zoo keurig weerlegd is door den bekenden Warneck in zijn Algemeine Missionszeitschrift".(9)

Wanneer wij nu een en ander overwegen, is dan het oordeel, dat wij over de roomsche zending velden, te hard? Wij gelooven het niet,

De R. Kerk, uit de volkstellingen wetende, dat zij achteruit gaat, zoekt dat te herstellen door middel van de zending en schroömt daarbij niet gebruik te maken van middelen,

---

8) Zie over de zending der Jezuieten het reeds genoemde werk van Griesinger, boek 2, hoofdstuk I.

9) „Algemeine Missionszeitschrift" Aug. Sept. 1891.

Digitized by Google

die wij boven, in zake kardinaal Lavigerie, hebben aangewezen. De woorden van Luther komen ons hier in de gedachten:

Der alte böse Feind
Mit Ernst er es jetzt meint.

Nochtans, laten wij ons niet ongerust maken, want ook de zending der R. Kerk zal God gebruiken voor het doel, dat Hij met de wereld voor oogen heeft.

Digitized by Google

De Biecht en de Biechtstoel.

De Redactie verklaart nog eens, dat zij zich niet aansprakelijk stelt voor den inhoud der onderteekende stukken. Er is in dit stuk veel, wat wij geboren Protestanten, anders — zachter — zouden zeggen. Doch wij kennen Rome ook niet bij ervaring, zooals de schrijver van dit artikel, die uit de r. kerk is gekomen. Naar zulke mannen mogen wij ook wel eens luisteren.

Daar de mensch, na het doopsel, tot dood zonde vervalt, heeft zijne ziel noodig, dat zij met God verbonden wordt.

Dit wordt, in de R. kerk, door het sacrement der biecht, bewerkt.

Pater Gurij S. J. leert in zijn moraal theologie, »de biecht is een sacrament bestaande in de daden van den boetvaardige en de vrijspraak door den priester.«

Nu dan »de biecht, gelijk ze thans in de R. kerk wordt voorgesteld, namelijk als oorbiecht en verplichtend, klimt niet hooger dan de XIII eeuw.

Zij werd den roomschen opgedrongen door het concilie van Lateraan in 1215 onder het pontificaat van Innocentius III en als dogma, door het concilie van Trente aangenomen. Doch is de biecht geen uitvinding des christendoms.

Reeds 13 eeuwen voor onzen tijd was ze van kracht onder de indische geslachten.

»Boedda stelde voor zijne kloosterlingen, ja, zelfs voor de geloovige, de biecht in. Alle veertien dagen tijdens de nieuwe en volle maan, waren deze kloosterlingen verplicht, in tegenwoordigheid van Boedda en voor de gemeente, hunne zonden met luider stem te biechten. De kwijtschelding der zonden kon dan ook niet anders verkregen worden, dan door de schaamte en het berouw gelijk in de eerste tijden der Kerk".

(Boedda en zijn Godsdienst St, Hilarius)

In den ouden godsdienst van Zoroasder, vindt men, om-

Digitized by Google

trent de biecht, gebeden, en practijken volmaakt gelijk met hetgeen men, in de verschillende tijdperken van het christendom, heeft kunnen waarnemen. Zoo herkent men al spoedig de belijdenis en de openbare vergeving der zonden, de oorbiecht den priesters gedaan, de penetentie of boetedoening den geloovigen opgedragen, en de absolutie of vrijspraak den zondaren gegeven. Hier vindt men een soort van *paus* aan wien de sleutels der hemelen zijn toevertrouwd. (Anquetil — Duperron.)« Bij de Indianen, aanhangers van het Brahmaïsme kunnen de Garroes, zoo gezcgde zielzorgers, de zonden vergeven. De formulieren bij hem in gebruik, herinneren ons die welke den Roomschen priesters als voorbeeld gediend hebben, bij het opstellen van hun Roomschen Rituaal en waarvan zij zich heden nog bedienen". (L. Jacolliot) De abt Dubois verhaalt dat, bijna 7000 j. v. Christus, de biecht, door den Indischen wethouder Manoe, werd ingevoerd".

Bij de Grieken en de Romeinen bestond ook een zeker afbeeldsel der bieeht, maar alleen als teeken van vertrouwen. Aan de priesters was de macht om zonden te vergeven, niet toegeschreven." (Lasteijrie). Het Evangelie bevat geen enkel voorschrift, zelfs geen aanwijzing omtrent de biecht en afschoon de priesters er zich op beroepen is het toch onmogelijk bij onpartijdig uitlegkundig onderzoek voldoenden grond voor de biecht te knnnen vinden, ten minste gelijk die thans door Rome's Kerk wordt voorgesteld; trouwèns vind ik het overbodig mij hier over uit te breiden, aangezien onze leeraars reeds al te dikwijls bewezen hebben dat men in de eerste eeuwen der Kerk, van deze biechtspractijk, nooit gebruik heeft gemaakt,

Deze instelling ziet men eerst, onder verschillende vormen, in de VI eeuw aanbreken:

Digitized by Google

1°. ten eerste had zij plaats, volgens een algemeen formulier, door ieder geloovige of door den priester namens de gemeente, gedaan.

2°, Door de bekentenis der geloovigen den of dergenen gedaan die men schade berokkend had met het oog op verzoening of schadevergoeding,

3°. Door een eenvoudig vertrouwen, door den schuldigen die berouw had over zijne zonden en behoefte aan zielzorg.

4°. Door de openbare belijdenis die de Kerk den zondaren oplegde voor de zonden waarvan zij vergeving wenschten te bekomen. De biecht moest in de Kerk plaats hebben, en wel in tegenwoordigheid der gemeente.

In den loop der VI eeuw, stelde men te Constantinopel het ambt van poenitentiarius in, maar alleen een priester mocht er de bediening van waarnemen.

Deze persoon was belast, met, de in 't openbaar gedane bekentenissen, aan te hooren, de schuldigen te berispen en ze met de beleedigde broeders te verzoenen.

De H. Chrysostomus, in zijne leerrede over Godes onbegrijpelijke natuur, verklaart zich tegen het gebrulk der oorbiecht.

„Ik vermaan U, ik bid en smeek U, uwe zonden voor God te belijden; ik ben het niet die u zal veroordeelen om uwe zonden aan de menschen te openbaren.

Het is voldoende uw geweten voor God alleen te ontvouwen, toont hem de wonde uwer ziel en vraagt hem genezing; toont ze aan Hem die niet berispt, (gelijk de biechtvaders) maar geneest. Gij behoeft zelfs nog niet te spreken, want hij kent de geheimen uws harten.

Augustinus verwerpt alle biecht den menschen gedaan.

»Wat is het noodig dat de menschen mijne biecht hooren, zoo zegt hij, alsof ze mij van mijne zonden konden genezen."[1])

[1]) Bekentenissen, boek X, cap. III.

Digitized by Google

Hieronymus is niet minder duidelijk dan Chrysostomus en Augustinus.

Het is goed, zegt hij, zijne zonden te biechten, niet aan de menschen, maar aan God alleen die ons kan genezen.

(Uitgave de Martigne, 1699.)

In de VII eeuw, nadat de benedictyner monniken, van uit het op een berg in Campanie, gebouwd klooster (monasterium Cassinense) zich in Italië en in het Westen hadden verspreid, kreeg een abt de eigenaardige gedachte zijne kloosterlingen te verplichten dagelijks hunne zonden aan hun kloosteroverste te belijden; men noemde deze gewoonte „*zondenschuld*"

Dit toezicht en bespiedingsmiddel werd door vele kloosteroversten gewaardeerd en in hunne kloosters ingevoerd. Weldra maakten de abdissen er gebruik van en biechtten zoo doende hunne onderdanige nonnen.

Allengskens verspreidde zich deze gewoonte; van uit de kloosters won ze de wereld der geloovigen; — Het bespiedingssysteem, door de biecht ingesteld, was der Roomsche Kerk gunstig; de priesters in overeenstemming met de monniken en kloosterlingen, van dien tijd, hielden zich bezig deze instelling aan een reglement te onderwerpen, traag werk, wel is waar, maar voortdurend en van meerdere eeuwen.

Eindelijk in 1215 onder het pontificaat van Innocentius III, het IV Concilie van Lateraan, het XII algemeen Concilie verklaarde de oorbiecht verplichtend.

Volgens beslissing, waren de pastoors gehouden van den kansel af te kondigen en wel onder de Hoogmis van den 4 Zondag van den vastentijd; dat ieder geloovige van beider geslacht, tot de jaren van verstand gekomen zijnde, *alleen* al zijne zonden stiptelijk, ten minsten eens in 't jaar, aan zijn eigen pastoor moest biechten, dat hij de boetedoening hem

Digitized by Google

opgelegd zou vervullen en het lichaam des Heeren zou nuttigen omtrent Paschen, zoo niet, zou de toegang der Kerk hem gedurende zijn leven verboden, en aan zijn dood de gewijde aarde ontzegd zijn."

Cone L., Sess. XXIII, c. 7.

Zie daar de oorsprong der oorbiecht, de afschuwelijkste tyrannie die Rome van het geweten vordert: zie daar de geheime macht des priesters waardoor de R. Kerk de gevoelens voor geheele volken tot dienstbaarheid weet te brengen.

Hoeveel zielen zal de bieeht en het vragen naar de zonden, met de verschillende omstandigheden verdorven hebben. (!)

De biecht zoo als ze in de R. K geschiedt vernietigt de openbare zedelijkheid; getuigen de beslissingen herhaaldelijk door de pausen uitgesproken over die heilige biechtvaders die tot ontucht verleidden in den biechtstoel.

De biechtstoel is de plaag en het onzedelijkste bederf der kinderen.

De jeugd vindt in den biechtstoel de grootste aanleiding om in de zonde van ontucht te vallen, maar vooral is de biechtstoel de plaag der gehuwde vrouw — Alvorens tot de beschouwing dezer punten over te gaan, laat ons een oogenblik stilstaan bij den biechtstoel als werktuig.

De R. Kerk is de schouburg waar de roomsche drama's en kluchtspelen opgevoerd worden.

Bloed en gelach bezoedelt hunne ceremoniën. Het verbranden der *ketters* mengt er zich met het zegenen der ezels en muilezels.

Godes plaatsvervanger op aarde, de zwarte rok staat op het altaar. De schare, het hoofd gebogen, ligt geknield aan zijne voeten. In den grootsten hoogmoed van triomf, strekt hij een arm uit, zegent de eenvoudige en lichtgeloovige, de parochianen, de onwetende, de scheinheilige, de dweep-

Digitized by Google

sters in een woord, alle slachtoffers der roomsche exploitatie.

De R. Geestelijkheid onderscheidtzich in tooneel-inrichting, in geestelijk zinsbedrog. Duizende waskaarsen verspreiden hunne lichtsstroomen in de kerk, dikke wierook wolkjes stijgen omhoog uit de wierookvaten door jeudige koorknapen heen en weer geslingerd, het orgel doet zijne kraehtige en welluidende klaagliederen hooren.

De priester, de biechtvader, de God-Mensch verschijnt dan aan de ontroerde en bevende schare. Gekleed in zijn prachtig priesterlijk ambtsgewaad van goud of zilverlaken, beklimt de afgod de trappen des Hoogaltaars. Hij heerscht over de roomschen. Voor de ware geloovigen, voor de roomsche vrouwen vooral is de dienstdoende priester geen mensch meer, hij is God.

Weldra, zal dit onstoffelijk wezen, die Jéhovah uit de hoogte waar hij zich aan de aanbiddende schare getoond had, nederdalen en zich naar de geheime en afzonderlinge plaats, den biechtstoel begeven om er van de biechtelingen de bekentenis hunner zonden te ontvangen.

De God-Mensch is in een schaap veranderd. De grootste stilte regeert in de Kerk.

Een zwak lichtje vervangt de lichtstroomen van zooeven en verspreidt niet meer in de zijkapellen dan eene nachtelijke schaduw.

De biechtstoel is tegen de zijwanden der Kerk geplaatst, waar biechtvader en biechteling nauwelijks kenbaar zijn. De *heilige schuilplaats* in twee of drie afdeelingen verdeeld is door een tralieschot of deurtje gescheiden. In het midden zit de priester als rechter, daar is het dat hij ondervraagt, oordeelt, zegent, absolutie geeft en veroordeelt.

Boven de deur staat in groote letters het volgende opschrift — Pastoor B. of Pater X of Kapelaan Z.

Digitized by Google

In onze groote steden vooral, heeft iedere Kerk een aantal biechtvaders in voorraad; er zijn er van alle kleuren en smaak. Links en rechts van den priester in den biechtstoel bevinden zich voor de kwijnende biechtelingen twee compartimenten, ter hoogte van het gezicht eene opening hebbende van 30 à 40 centimeter.

In zekere kerken zijn die schilderhuisjes van gordijnen voorzien. In ons land meestal van gesloten deuren.

Hier is alles kunstig ingericht voor het geheim? ?

Daar in dien schuilhoek, in die geheimzinnige kast, daar is het waar de priester met de biechteling de onzedelijkste gesprekken voert. — Daar worden de intiemste handelingen tusschen man en vrouw besproken. — Daar wordt onzen kinderen geleerd wat ze nooit hadden moeten weten.

Er bestaat nog in de R. Kerk een ander soort van biechtstoel, namelijk voor doofstommen en hardhoorigen.

Deze bevindt zich in de Sacristie en is in tweeën verdeeld, eene helft voor den gekruinden, de andere voor den biechteling. Ziedaar de biechtstoel, ziedaar het werktuig met wiens behulp er zooveel zonden tegen de zedeleer geschieden, zooals listige bemeestering eener erfenis onteering en misdaden.

Daar spint de *zwarte spin* hare strikken, wevende, beramende, op den loer staande, hare ongelukkige en onschuldige prooi wachtende, om ze te kwellen, uit te zuigen en te verslinden.

Vaders en mannen, waakt over uwe vrouwen, over uwe dochters en over uwe kinderen!!!

N. SCHORS.

(*Wordt vervolgd*).

Digitized by Google

Overzicht.

Frankrijk — „Verdraagzaamheid" — Een jubileum.

Schreven wij in ons vorig Overzicht, handelende over de roomsche kerk in Frankrijk: „het is onze bedoeling niet stil te staan bij den strijd tusschen de regeering en de kerk", nadat wij dit geschreven hadden, is de gespannen verhouding tusschen deze beide machten zoodanig verscherpt, dat het ons niet ondienstig lijkt onze aandacht eraan te schenken.

De diplomatieke betrekkingen tusschen de Fransche Republiek en den Paus zijn afgebroken; en dat wel door de Fransche Republiek. Dit feit op zichzelf is voor de roomsche kerk niet vernederender dan de mogelijkheid van het feit. Want deze mogelijkheid bewijst dat Rome haar aanspraak op absolute opperheerschappij niet meer kan laten gelden. „Het uitgebreide stelsel eener onbeperkte Godsregeering, uitgevonden door Gregorius VII, ontwikkeld door Innocentius III, volmaakt door Bonifacius VIII, is zóó, èn deszelfs geheel, bewaard gebleven, dat men het als het eenige Evangelie van het Pausschap beschouwen mag; en opdat bij niemand in dit opzicht eenige twijfeling overig blijve, hebben de Pausen nooit de gelegenheid laten voorbijgaan om hunne belijdenis af te leggen. Zoo heeft Pius VII altijd zorg gedragen, zijne aanmatigingen te gronden op de bullen der Innocentiusten en Bonifaciussen, welke hij den titel geeft van Pausen zaliger gedachtenis. Het is met dit gewone formulier, dat hij, in zijne onderrichtingen, in 1805 aan zijn Nuntius te Weenen gegeven, hem herinnert, dat alle de goederen der kettersche Vorsten, van regtswege, de Kerk van Rome toebehooren; dat de Protestantsche Vorsten van den troon zijn vervallen, en dat, indien de Kerk in de XIXde Eeuw, geene heilige en rechtvaardige gestrengheden tegen die Vor-

Digitized by Google

sten, vijanden van haar geloof, in het werk stelt, zulks alleen wordt nagelaten, omdat de Bruid van Jezus Christus in dezen tijd aan te groote vernedering ten prooi is" [1]) En het feit op zichzelf is een bewijs, dat — terwijl zij, ook bij ontkenning van haar „recht", feitelijk de oppermachtige was — de teugels haar thans ontglippen.

Geleidelijk is de gespannen verhouding tusschen regeering en kerk ontstaan. De gang van zaken wordt ons duidelijk geteekend in het *Algemeen Handelsblad* van 1 Augs. (*Avondblad, tweede blad)*, waaraan wij het volgende ontleenen:

„Tijdens Paus Leo XIII en het ministerie Waldeck-Rousseau werd van beide zijden alles vermeden wat tot een openlijke breuk zou kunnen leiden. Onder het ministerie Combes veranderde dit, en bij de uitvoering, gegeven aan de wet op de congregaties, liet de groote meerderheid van het Fransche episcopaat een gezamenlijk protest tegen de ontbinding van zoovele geestelijke orden hooren. Ook de Paus had meermalen te kennen gegeven, dat hij de Fransche politiek met bezorgdheid en leedwezen gadesloeg.

Paus Pius X liet het niet bij dergelijke betuiging, terwijl aan de andere zijde het ministerie steeds verder ging op den weg eener anti-clericale politiek, bepaaldelijk door allen geestelijken orden het geven van lager onderwijs te verbieden. Toch, hoe diep het vraagstuk der congregraties ook mocht ingrijpen in de wederzijdsche verhouding van Paus en Republiek, tot officieële incidenten kon het bezwaarlijk aanleiding geven. De congregaties zijn niet geregeld bij eenige overeenkomst tusschen de kerk en den Franschen Staat, en de tegen haar te volgen politiek is steeds beschouwd als eene inwendige Fransche aangelegenheid. Zij had echter te Rome eene

---

1) aangehaald in „Stemmen over elk Concordaat, het Concordaat van 1827 en eene Concordaats — bulle" Kemink 1841 blz. 7.)

Digitized by Google

groote ontstemming teweeg gebracht, die het eerst officieel bleek bij de benoeming van eenige nieuwe bisschoppen. De daarbij gebruikte Latijnsche bewoordingen kwamen aan de Fransche regeering voor in strijd te zijn met het concordaat en werden na langdurige onderhandelingen eenigszins gewijzigd.

Daarop volgde de reis van president Loubet naar Rome, en de protest-circulaire daartegen door den pauselijken staatssecretaris aan de katholieke staatshoofden gezonden. De Fransche regeering beantwoordde deze in hare oogen niet gepaste critiek op eene niet kerkelijke maar zuiver politieke daad van den president, met het onbepaald verlof dat zij haren gezant bij het Vaticaan gaf. Het gezantschap echter bleef en werd waargenomen door den secretaris. De pauselijke nuntius te Parijs bleef eveneens op zijn post.

Daarop volgde het incident met de bisschoppen Laval en Dijon. Aan deze beide geestelijken werden door den pauselijken staatssecretaris brieven gezonden waarbij zij werden aangemaand hunne bisschoppelijke waardigheid neer te leggen, en naar Rome te komen om zich te verantwoorden wegens de tegen hen ingebrachte beschuldigingen. De Fransche regeering zag daarin een dubbele schennis van het concordaat, zoowel in den met vrij veel nadruk nagenoeg als een bevel gegeven raad tot ontslagneming, als in het feit dat deze brieven onmiddellijk aan de bisschoppen waren gezonden en niet door tusschenkomst der Fransche regeering waren overgekomen. Van de zijde van Rome werd ontkend dat hiermede het concordaat was geschonden.«

Ziehier de brief van Combes aan Delcassè; waarin de geschiedenis van dit laatste geschil wordt verhaald:

„Ik heb den 25en Mei de eer gehad, u een afschrift te zenden van een brief, waarin kardinaal Vannutelli, namens

Digitized by Google

den H. Stoel, het ontslag eischte van den heer Geay, bisschop van Laval, en daarbij uwe aandacht er op gevestigd, dat dit optreden in twee opzichten ongeoorloofd was. Ik meende dat het onbehoorlijke van die houding erkend was, en dat de druk, die op den bisschop van Laval werd uitgeoefend, had opgehouden. Dat was geenszins het geval; want de heer Geay heeft mij den brief gezonden die hierbij ingesloten is, en waarin hem, onder dagteekening van den 2en dezer, rechtstreeks dezelfde eischen gesteld worden (alleen met dit verschil dat thans de kardinaal-staatssecretaris onderteekent); in dezen brief wordt de bisschop bedreigd met schorsing, indien hij niet binnen twee weken naar Rome voor de Heilige rechtbank van den H. Stoel verschijnt. En daar de bisschop van Laval, door mij uitgenoodigd zijnde te blijven waar hij was — overeenkomstig het recht dat ons volgens het Concordaat toekomt — niet naar Rome was gegaan, wordt dezelfde eisch, onder dagteekening van 10 dezer, herhaald met dezelfde bedreiging tegen een bepaald tijdstip. Het zal u niet ontgaan, mijnheer de minister en waarde collega, dat het voortduren van zulke handelingen — vooral wanneer ze in verband gebracht worden met dergelijke voorvallen, waarop ik elders uw aandacht heb gevestigd — een bepaalde uittarting vormt en iets als een opzegging van het Concordaat door openlijke miskenning van de rechten, die dit aan de Fransche regeering toekent. Wij zullen dus in den eerstvolgenden ministerraad moeten overleggen, welke maatregelen genomen behooren te worden om de waardigheid der Fransche regeering, welke zoo ernstig miskend is, te handhaven. Ik mag niet voor u verbergen, dat ik besloten heb om, tenzij de hier bijgevoegde brieven eenvoudig ingetrokken worden, u voor te stellen, alle diplomatieke betrekkingen met den H. Stoel af te breken."

Digitized by Google

Schennis van het Concordaat — wat is een, wat is het Concordaat?

Een Concordaat — zoo lees ik in 't boekje, waaraan ik hierboven reeds iets ontleende [1]) — „is een verdrag. Een verdrag tusschen twee hooge partijen, welks uitlegging, bij verschil over deszelfs inhoud, door vaak moeilijke en gevaarvolle onderhandelingen moet worden bepaald. Een verdrag tusschen den Koning en den Paus, als erkend geestelijk opperhoofd van 's Konings Roomsch-Catholijke onderdanen; het gaat dus uit van de erkentenis van 's Pausen magt in een Land, waarin hij niet te gebieden heeft. Een verdrag over zaken, in welke de Kerk in aanraking komt met den Staat. Een verdrag, 't welk de Paus van zijne zijde, als een onvermijdelijk toegeven aan de omstandigheden, met den Koning sluit."

Welnu, gedurende de Revolutie waren de omstandigheden voor de roomsche kerk geheel ongunstig: alle verband tusschen haar en de Fransche regeering was verbroken. Vandaar dat de Paus gaarne partij trok van het verlangen van Napoleon, om onder bepaalde voorwaarden dit verband weer te leggen. Schlosser teekent ons in zijn Wereld-Geschiedenis [1]) den grond van dat verlangen en den gang van zaken aldus: „Kort daarna begonnen de onderhandelingen met den Paus, of met andere woorden de pogingen van Bonaparte, om het pauselijke kerkgezag en de herstelde uiterlijke eeredienst tot steunsels zijner alleenheerschappij te maken. Door deze onheilvolle poging veroorzaakte Bonaparte zich zelven onaangenaamheden en werkte, zonder het te weten, den Bourbons in de hand. Maar daar hij de vestiging eener geheel onbeperkte heerschappij op het oog had, had hij

1) Stemmen over elk Concordaat enz, 39—41.

2) Ned. Vert. XVIII blz. 17.

Digitized by Google

trouwens ook eenen onbeperkten vertegenwoordiger der Godheid noodig, om hem tot alleenheerscher te wijden en hem bovendien nog behulpzaam te zijn, om in plaats der republikeinsche of constitutioneele bisschoppen uit den tijd der omwenteling, en in plaats der bourbonsche koningsgezinde bisschoppen, die naar Engeland gevlucht waren, monarchale en bonapartistische hoofden van de geestelijkheid te bekomen. Met deze bedoeling sloot hij in 1801 met paus Pius VII een concordaat. De onderhandelingen daarover werden te Parijs gevoerd, en Bonaparte droeg de handeling op aan zijn broeder Jozef, den staatsraad Cretet en eenen der vroegere aanvoeders uit de Vendée, den pastoor Bernier, terwijl van 's pausen zijde de kardinaal Consalvi, de romeinsche secretaris van staat Spina en pater Caselli gevolmachtigd waren. Toen de zaak niet spoedig genoeg ging, dreigde Bonaparte met een door Talleyrand vervaardigd gallicaansch ontwerp van concordaat, en tevens met het schrikbeeld eener janseniste kerk, dat het toen te Parijs vereenigde nationale concilie aanbood. Op deze wijze werd het concordaat eindelijk tot stand gebracht. Zoodra het op den 15 Juli 1801 te Parijs en op den 15 Augustus te Rome geteekend was, moest het nationale concilie op den 16 Augustus op bevel van Bonaparte uiteen gaan. Eerst in April van het volgende jaar liet Bonaparte het concordaat aan de twee wetgevende vergaderingen voorleggen, uit wier midden hij onlangs, toen een vijfde der afgevaardigden aftreden moest, Benjamin en andere mannen der oppositie door den senaat had doen afwijzen. Het concordaat werd door beide vergaderingen aangenomen en op den 8 April 1802 als staatswet afgekondigd."

Dat concordaat, hetwelk nog van kracht is, bevat 17 artikelen ; verklaart. dat het katholicisme de godsdienst is van de meerderheid der Franschen; handhaaft de confiscatie der

Digitized by Google

kerkelijke goederen gedurende de Revolutie, maar verzekert tractementen aan de waardigheidsbekleeders; bepaalt dat de bisschoppen zullen benoemd worden door het hoofd der fransche regeering, terwijl de paus hun de canonieke wijding zal geven.

Is hierdoor nu de verhouding de beide machten geregeld? 't Is er verre vandaan. „Zelfs zijn recht om zelf Bisschoppen te benoemen, kon Napoleon niet baten, onvoorzigtig had hij nagelaten den Paus de verplichting tot het laten volgen der kerkelijken aanstelling (institutie) op te leggen. Hij benoemde wel Bisschoppen maar desniettemin bleven dertig diocesen in Frankrijk gedurende een geruimen tijd onvervuld."

Het onvolkomene van het Concordaat wordt dan ook zonneklaar bewezen door het feit dat hetzelfde decreet, waarbij het concordaat werd goedgekeurd, ook de articles organiques afkondigde. Over de geldigheid van deze organieke artikelen voor den paus loopt den strijd thans, gelijk ze er ten allen tijde over geloopen heeft. Was 't een onafhankelijke regeering, ze wist deze artikelen te doen eerbiedigen, was 't daarentegen een regeering, die den paus naar de oogen zag, ze handhaafde ze niet.

De eene partij beweert, dat deze organieke artikelen zijn „eene zuiver Fransche wet, regelende het toezicht, enz. op de kerkgenootschappen in de fransche republiek"; wel Frankrijk en zijn geestelijkheid, maar niet de paus is er door gebonden; de houding van Combes, die dit laatste wil, is niet correct; schennis ervan is geen inbreuk op het concordaat. Hoe zou 't kunnen, daar de paus ze niet heeft geteekend? En hoe zou hij ze hebben kunnen teekenen, daar wel 77 art. handelen over de roomsche kerk, maar anderen over andere kerken? In 't reeds genoemde art. in het *Handelsblad* wordt

Digitized by Google

aangehaald, wat Thiers zegt in zijn Geschiedenis van het Consulaat:

„Het was voor het Fransche Gouvernement eene geheele huishoudelijke handeling die het alleen betrof, en die uit dien hoofde niet aan den H. Stoel behoefde onderworpen te worden. Het was voldoende dat zij niets tegenstrijdings met het concordaat in zich bevatte, ten einde het Hof van Rome zich niet met grond te beklagen zou hebben. Door het die wet voor te leggen zoude men zich onoverkomelijke hinderpalen hebben berokkend, grooter en talrijker dan die welke het concordaat zeve ontmoet had. De Eerste Consul was verstandig genoeg zich er niet aan bloot te stellen".

De andere partij zegt juist het tegenovergestelde. Ik neem hier over een art. uit den Chrétien Francais van 20 Augustus „Organiques et Concordat":

„Het is de gewone taktiek der clericalen onderscheid te maken tusschen het Concordaat en de Organieke Artikelen; het Concordaat, zoo zegt men, is bekrachtigd door den paus of liever door hem en het hoofd van den franschen Staat gesloten; de Artikelen daarentegen zijn door den laatste op een bedriegelijke wijze ingevoerd, maar door den paus altijd verworpen, Doch deze onderscheiding heeft geen grond. [1])

De „Petite Gironde" van 25 Juli bevat een artikel van den heer Barthou, die dat overtuigend aanwijst. De heer

---

1) In „l'Aurore" van 7 September schrijft de heer Aulard: „30 Maart 1802 nam Bonaparte de moeite het concept van de organieke artikelen, zelf aan den pauselijken legaat, Caprara, voor te lezen. Caprara maakte op enkele punten opmerkingen; hij schrapte, hij verbeterde en Bonaparte maakte geen bezwaren om deze weglatingen en verbeteringen te aanvaarden.

Dat leert ons Caprara zelf in de boodcshap, welke hij 6 April zond aan het hof te Rome.

Digitized by Google

Barthou, die acht, dat de pauselijke staatkunde zondigt tegen de op schrift gestelde verhandelingen, verdedigt met kracht de stelling dat voor Frankrijk de organieke artikelen één zijn met de conventie van messidor van 't jaar IX, genoemd het concordaat. Dat deze conventie bekrachtigd werd door de wetgevende macht was te danken aan de toevoeging van de organieke artikelen. In 1845 verdedigde Thiers dezelfde stelling.

Een redacteur van de „Lyon Republicain", Sentupéry, brengt hiervoor een nieuw bewijs bij. Het Concordaat, zegt hij, kan niet bestaan zonder de organieke artikelen. „Reeds de redactie van verscheidene artikelen van het Concordaat, geteekend door den paus, bewijst dit. Bv., art. 2, 't welk zegt, dat de grenzen der diocesen opnieuw zullen vastgesteld worden; artikel 10, hetwelk handelt over de voorwaarden voor 't benoemen der geestelijken; artikel 14, de regeering zal aan de bisschoppen en de geestelijken een behoorlijk tractement verzekeren"; artikel 15, „de regeering zal maatregelen nemen" om stichtingen ten gunste der kerk te vergemakkelijken. Dat alles is duidelijk, naar ik geloof. Immers juist de Organieke artikelen moesten voorzien in deze noodzakelijke maatregelen, waarop het concordaat heenwees.

Sentupéry merkt verder op: „De Kerk is zoo weinig geneigd het geheel der organieke artikelen af te wijzen, zooals de jongste nota van kardinaal Merry del Val het zou doen gelooven, dat haar leden, als 't hun te pas komt, met kracht de uitvoering eischen van die artikelen, welke hun voordeelen verschaffen. Of zouden ze alleen gelden voor de organisatie der kathedraalkapittels, voor het tractement van bisschoppen en geestelijken, het bezit van bisschopspaleizen, pastorieën enz.?"

Digitized by Google

Verre van het vredesverdrag, hetwelk het Concordaat was, te schenden, hebben de organieke artikelen ten doel de middelen van uitvoering vast te leggen en gedurende 102 jaar gelden ze." [1])

Wij zullen hier geen partij kiezen voor een der beide partijen, maar merken alleen op, dat in een land geen twee souvereine machten, de eene voor het geestelijke, de andere voor het wereldlijke, kunnen heerschen. De vreemdste gevolgen vloeien hieruit voort. Volgens de opvatting van den paus, kan deze een bisschop ontzetten, zonder toestemming van de regeering en deze kan niet anders doen dan zijn tractement inhouden, maar bisschop blijft hij, indien de paus wil, zoodat feitelijk de paus alleen heerscht. Volgens de regeering kan de paus geen bisschop ontzetten zonder haar toestemming. En zoo kunnen we 't geval krijgen dat er een bisschop is (volgens de regelen benoemd) die bisschop is, (omdat de regeering zegt: gij blijft) zonder het te zijn (omdat de paus zegt: gij zijt 't niet meer).

---

1) In „de Oud-Katholiek" van Oct. j. l. blz. 97 lezen we:

„De verdedigers van den paus in dit conflict maken de opmerking, dat deze organieke artikelen geen deel uitmaken van het concordaat en nooit door Rome zijn erkend.

De zaak staat alzoo, zegt de Catholique francais. Deze artikelen zijn voorzien door het eerste artikel van het concordaat, dat luidt: „De katholieke apostolische en roomsche godsdienst zal in Frankrijk vrijelijk worden uitgeoefend. Zijn eeredienst zal openbaar zijn, zich richtende naar de politievoorschriften (reglements de police) welke de regeering noodig zal achten voor de openbare rust"

Men ziet hieruit. dat de tekst van het concordaat de regeering alleen laat oordeelen over de noodige politievoorschriften of organieke artikelen. Behagen die voorschriften den paus niet, dan heeft hij slechts eén middel tot zijn beschikking om ze te wijzigen, en dat is verandering van artikel 1 van het concordaat; maar zoolang als dat artikel bestaat, zijn de organieke artikelen van kracht voor allen, die zich op het concordaat beroepen."

Digitized by Google

In alle gevallen heeft de regeering, steunend op de anticlericale meerderheid, die achter haar staat (zie *Alg. Handelsblad* 8 Augs. — *Avondblad* 2e blad: een groot deel van het „bloc" had Combes al zoo vaak tegen Rome geprikkeld) „het op eigen initiatief der curie naar Rome roepen van de bisschoppen van Laval en Dyon, die te Rome in een slecht blaadje staan „om hun republikeinsche gezindheid" volgens de regeering, „om hun particuliere leven" volgens den Paus", aangezien als schennis van art. 1 der organieke artikelen „dat het hof van Rome, zelfs waar het particulieren betreft, niet anders dan met toestemming der Fransche regeering, tot hen een schrijven kan richten" en van het feit, dat waar beide machten moeten samenwerken tot de aanstelling van bisschoppen, .ook het afzetten niet in de macht van een van beiden ligt. En op grond hiervan zijn de diplomatieke betrekkingen afgebroken.

Of opheffing van het Concordaat er het gevolg van zal wezen? Of de wet-Briand er zal komen? Wij wagen geen voorspellingen. Alleen wijzen we er ten slotte op wat beide partijen van de scheiding verwachten. Onder de anticlericalen zijn er, die ze met geweld willen doorzetten, maar anderen vreezen, dat de regeering tegen de geheel vrije kerk ontwapend zal staan, terwijl ze nu nog verdedigingswapenen heeft in het Concordaat. Om die reden zijn er onder de roomschen ook, die haar willen, maar ›Graaf de Mun waarschuwt zijn partijgenooten zich geen illusies te maken over de scheiding. Lees maar eens het ontwerp, dat de socialist Aristide Briand uit naam der commissie aan de Kamer heeft medegedeeld. De strekking komt neer op deze 4 punten: de begrooting van eeredienst wordt afgeschaft, de kerken worden verhuurd aan den meest biedende, de kruisen zullen uit alle publieke gebouwen worden verwijderd, de priesters zullen in

Digitized by Google

alle handelingen van hun beroep onderworpen zijn aan de bepalingen van een politiewet, die hen met de gevangenis bedreigt. Dat is de vrijheid, die ons wordt aangeboden! En hoe kan het anders? Verbeeldt men zich, dat de mannen die gezworen hebben het christendom in Frankrijk te vernietigen, zullen beginnen met den eeredienst, de prediking en de priesters van alle banden te ontdoen? Neen, het stelsel dat zij voorbereiden heeft Frankrijk gekend van 1795 tot 1798. Het is uitgeloopen op de verbanning in massa van de Fransche priesters; dat is het vooruitzicht, dat de breuk van de Fransche regeering en den paus ons opent."

(*De Nederlander* 6 Augs).

Eindelijk geve het volgend bericht in »*De Nederlander*« van 20 Augustus, ons inlichting over hetgeen de verschillende gezinten van de scheiding verwachten.

»*De Matin*« heeft alle kerkelijke beambten bij de Katholieke, Evangelische en Joodsche kerk in Frankrijk een rondvragen gezonden om hunne meening te vernemen, omtrent de gevolgen, die een scheiding van Kerk en Staat voor de geestelijken zou hebben. De Katholieken antwoordden voor het meerendeel, dat te vreezen was dat de geestelijken op het platteland in armoede zouden moeten leven, dat overigens de priesters een handwerk konden aanleeren en onder het volk leven. Ook het Parijsche rabbinaat was van deze meening. De Protestanten zien de scheiding van Kerk en Staat met gerustheid tegemoet, daar zij grootendeels leven van particuliere giften.«

* * *

In tegenstelling met Frankrijk, waar de wind haar tegen is, beleeft de Roomsche Kerk ten onzent een tijdperk van

Digitized by Google

verheerlijking. Neen, zij is niet meer de kerk, waartegen gewaarschuwd moet worden als tegen een anti-christelijke macht; zij is de gansch zeer christelijke bondgenoot, een machtig deel van het leger, dat ten strijde uittrekt voor de eere van den Heere der Heirscharen. De „ketters" — maar dat woord moet, zoolang er een coalitie is, uit de wereld; de dwalende broeders — zingen als om strijd haar lof als christen-bondgenoot en zij zelf hoort dat christelijk zich zoo vaak toeroepen, dat ze het ook gaat gebruiken in plaats van het niet-meer-kenmerkend „roomsch." Hoort maar, wat de verschillende rechtsche bladen na den uitslag der Staten-verkiezingen zongen!

„*De Standaard*": „Soli Deo Gloria, niet aan ons de eere, maar aan Hem, die na zoo hevigen strijd ons de overwinning schonk.... Hoe trouw hebben de christelijke partijen hun eenheid bewaard...."

„*De Tijd*": „De grootsche overwinning van gisteren in Zuid-Holland, die gevolgd is op de gelukkig geslaagde voorposten-gevechten in de andere provinciën, is, naast Gods zegen, te danken aan het plichtsbesef der kiezers van christelijken huize, aan het beleid ook en de zorg van de leiders der verkiezingen onder de anti-liberalen, niet minder aan den machtigen ijver der geestdriftige jongelingschap en der ouderen van dagen, die in het heete gewoel van den strijd dagen achtereen gewerkt hebben aan de propaganda.

Zooveel liefde voor een schoone taak en zooveel enthousiasme geeft ons de beste hoop voor de toekomst.«

„*De Maasbode*": „Deze grootsche zege is bevochten door de eendrachtige, trouwe en onverstoorde samenwerking der Chr. bondgenooten, die, staande op den gemeenschappelijken bodem der groote fundamenteele geloofswaarheden, in hechte en dichte rijen optrokken om te beveiligen wat hun het

Digitized by Google

dierbaarste is en om tegen de verwoesting van het heilige en de verdere materialiseering van ons Christenvolk een sterken dam te zetten.«

En de gereformeerde theoloog, de Calvinist Dr. Kuyper, zendt aan het feestvierend Rolduc een telegram, dat wij, hoewel het in allerlei bladen is overgenomen, ook hier willen opnemen als een monument van coalitie-verblinding. Aldus luidt het:

„Vanzelf herleeft door uw jubileum bij mij de verheffende indruk, dien uw grootsche stichting een vorig jaar op mij maakte; daarom vooral stel ik er prijs op heden u mijne gelukwenschen aan te bieden. Ik eer in Rolduc een der oudste scholen waardoor de Christelijke grondslagen in ons volksleven gelegd en bevestigd zijn. Blijve uw machtige stichting aan de bevestiging daarvan haar beste krachten wijden en zij ze door dien bezielenden arbeid het vaderland ten zegen."

Voorzeker, van verschillende zijden is daartegen geprotesteerd — ik denk aan artikelen in de „Kerkelijke Courant," „De Ned. Kerkbode," „De Gereformeerde Kerk" e.a., — maar over het geheel acht men het een verblijdend teeken, dat de christenen niet meer om „bijzaken" voorbijzien de groote eenheid in „fundamenteele geloofswaarheden."

In „*De Nederlander*" van 15 Juli schrijft de heer Verkouteren een artikel over Willem III. Hij heeft vernomen, dat „vele Roomschen nog steeds bezwaren hebben voor het standbeeld van stadhouder Willem III bij te dragen." En nu ja! deze „was zeer zeker een overtuigd Protestant," maar vergeet het toch niet, o roomsche broeders:

„De expeditie van Willem III naar Engeland is door den Paus met vreugde begroet daar zij indirect tegen Lodewijk XIV was gericht en hoewel Jacobus II van Engeland een goed

Digitized by Google

Katholiek was, heeft toch de Paus, om de bovengenoemde redenen, zich over zijn val en over Willem's succes verheugd. En met hem de Keizer van Oostenrijk en de Koning van Spanje, die vele jaren lang met Willem III in bondgenootschap vereenigd tegen Frankrijk hebben gestreden.....

De Katholieken hebben dus alleszins redenen om mêe te doen aan de hulde, die thans aan Willem III zal worden gebracht.

Aan hem danken zij het, dat Lodewijk XIV ten slotte, om den paus weer aan zijne zijde te krijgen, zijn plan tot stichting eener nationale, Gallikaansche kerk heeft opgegeven en waar er, toen Willem naar Engeland uitzeilde, in Roomsche Kathedralen missen zijn gelezen voor het welslagen van de onderneming van dien protestantschen vorst, daar mogen de roomschen tot nadenken worden gebracht en niet aan den uiterlijken schijn blijven hangen."

Gevoelt de heer Verkouteren dan niet, dat hij hier den „plaatsbekleeder van Christus" een klap in 't aangezicht geeft, door hem openbaar te maken als een man van politiek wikken en wegen en dat het laf is voor den protestant bijdragen der Roomschen te willen koopen door er op te wijzen dat Willem III het middelijkerwijze geweest is, die de stichting eener nationale, Gallikaansche kerk heeft doen mislukken?

Hoe is het goud zoo verdonkerd....!

Gaarne zou ik hier in zijn geheel overnemen het artikel uit „De Nederlander" van 4 Juli 1904, Eerste Blad: „Liberaal of Roomsch?", doch de plaatsruimte laat niet toe het twee en een halven kolom groote art. geheel over te drukken. Wij wenschen de gestelde vraag niet te beantwoorden met een „Niet Roomsch, maar Liberaal," evenmin als met het omgekeerde, doch eenvoudig het daarin gezegde, door velen

Digitized by Google

onderschrevene, te toetsen. Een der redacteuren had een brief ontvangen, waarin gewezen wordt op het karakter van Rome en gevraagd: „Schaamt ge u niet daarvoor, want gij weet het wel, dat Nederland thans aan handen en voeten gebonden is, overgeleverd aan de genade van Rome?" En het antwoord? *a:* „wij kunnen de vervolgingen waarop de schrijver doelt, niet vergeten, zoolang de R. Kath. Kerk niet openlijk en ondubbelzinnig haar schuld op dit punt heeft beleden...... Maar de R. K. Kerk heeft nog iets anders gedaan dan „ketters" vervolgen. Een deel harer geestelijkheid had, door zijn losbandig en slecht leven, juist bij de ernstigste en oprechtste Christenen zelf het verzet in het leven geroepen, dat op het protestantisme is uitgeloopen. (?) In plaats nu dat de Kerk, — of althans haar geestelijkheid, — openlijk schuld beleed, en door boetedoening hen die zich aan haar onttrokken weer tot zich trok, vervolgde zij hen, die als Christenen tegen den afval getuigden. Dat, — meer nog dan de vervolging op zich zelve — is in onze oogen hare schuld..... Maar die vervolging is nu uit, en kan nooit terugkomen." *b*: „Wel is nog steeds de macht der Kerk over hare leden groot, doch wordt zij grooter, doordat bij politieke verkiezingen R.-K. en protestanten samengaan? Misschien ware daarvoor te vreezen, indien de R.-K. in hun program iets hadden opgenomen, dat hun de verplichting oplegde om te streven naar meerdere macht voor de Kerk. Dat is echter niet gebeurd. De macht die de R.-K. Kerk uitoefent is geene andere, dan die elke andere Kerk uitoefent; zij is van zuiver geestelijken aard en kan niet worden ingekort, tenzij wij onzerzijds doen wat de schrijver haar verwijt, nl. de R.-K. Kerk vervolgen." *c*. „Voorzeker zijn wij in de oogen der R.-K. Kerk nog altoos dezelfde ketters als in vroegere tijden. Op dit punt denkt de R.-K. Kerk over

Digitized by Google

ons ongeveer evenzoo als wij over haar. Maar zoo wij waarlijk protestant zijn, zullen wij ons die verkettering niet zwaar hebben aan te trekken."

d. „Eindelijk wordt gezegd, dat wij veeleer aansluiting moeten zoeken bij de Roomschen, dan bij die liberalen, die reeds lang den Zondag als werkdag gebruikten en de Christelijke feestdagen als herinneringen aan zekere legenden onverschillig voorbijgaan. Maar wordt de Zondag door de Roomschen dan zoo hoog gehouden? Zie maar eens in Roomsche landen; zie maar eens in het Zuiden van ons land. Des Zondags naar de kerk met het boodschappenmandje aan den arm. En al worden de Christelijke feestdagen niet als herinneringen aan zekere legenden onverschillig voorbijgegaan — boven de christelijke feestdagen worden herinneringen aan zekere legenden gevierd. De Maria-feesten zijn meer in eere dan de herinneringen aan Christus. Op Maria-hemelvaart kunnen de Vlaamsche Protestanten hun Zendingsfeest houden, want dan werkt „geen mensch"; op Allerzielen kunnen zij evangeliseeren met tractaten, want dan gaat „een ieder" naar het kerkhof. Onlangs kreeg ik van een zeer bekend pastoor een brief, gedateerd „Verjaardag van O. L. V. Hemelvaart," terwijl deze nota bene was afgestempeld op 14 Augustus: is het niet een uiting van het verlangen om het specifiek-roomsche te stellen boven het christelijke. Neen, neen, van die liberalen naar de roomschen, dat is van Scylla naar Charybdis.

c. Onder het opschrift „Geen verfoeilijke ketters" bevatte „*De Nederlander*" van 13 Juli de volgende rectificatie:

„In ons artikel „Liberaal of Roomsch" citeerden wij een particulieren briefschrijver uit Leiden, die onder meer herinnerde, dat „wij in de oogen der R.-K. nog dezelfde verfoeilijke ketters zijn als in vroegere tijden."

Digitized by Google

In onze polemiek tegen dien brief schreven wij erkennend: „Voorzeker zijn wij in de oogen der R.-K. kerk nog altoos dezelfde ketters als in vroegere tijden"

De Tijd voert hier nu tegen aan, dat de R.-K. kerk de huidige geloovige Protestanten „die buiten hunne schuld in de dwaling geboren zijn en daarin te goeder trouw volharden," geheel anders beschouwt dan de afvalligen van weleer.

Verre van de »geloovige Protestanten,« die uit den drang eener innerlijke overtuiging voor hun godsdienst en hunne beginselen ijveren en offers brengen, te »verfoeien«, eerbiedigt de Katholiek in hen niet alleen hun goede trouw, hun ijver en offervaardigheid, maar ook de bovennatuurlijke gaven, welke hun bij het Doopsel werden ingestort en die hen, als tot een hoogere orde verheven schepsels, in zijn oogen doen stijgen ver boven het peil van de ongedoopten en ongeloovigen.

De Nederlander leze eens wat kardinaal Manning *na zijne bekeering* over de Anglicanen geschreven heeft en hij zal tot de ontdekking komen, dat een Katholiek ten volle recht laat wedervaren aan de bovennatuurlijke werking van het geloofsleven der niet-Katholieken.

In onzen tijd van ongeloof en ongodsdienstigheid vooral *verheugen* wij er ons van harte over, wanneer wij ook in anderen dan in onze geloofsgenooten edele en schoone daden van christelijk geloof kunnen prijzen. Het is waar: wij belijden, dat wij alleen het onverminkte en onvervalschte christendom bezitten, maar is dit een reden om *dat* deel van het christendom, hetwelk in de »geloovige Protestanten« bewaard bleef, gering te schatten, laat staan te verfoeien? Is het niet veeleer een reden van zelfverwijt, voor degenen onder ons, die, hoewel toegerust met de *volheid* der bovennatuurlijke gaven,

Digitized by Google

zich door de *minder* bevoorrechten laten overtreffen door de geestdrift en de volharding, welke de laatsten in den strijd onzer dagen tegen »ongeloof en revolutie« aan den dag leggen?

Op hen, aan wier zijde wij in de verkiezingsdagen strijden, zien wij dus niet met hooge laatdunkendheid neer als op »verfoeilijke ketters,« maar wij erkennen en eerbiedigen in hunne medewerking tot de zegepraal der christelijke beginselen eene uiting van het christelijk bewustzijn; in henzelven zien wij welkome bondgenooten in den strijd tegen den vijand en *niet* wat de inzender in *De Nederlander* in ons, Katholieken, ziet: menschen, op wie het *odium* van een vroegere generatie rust en die wij willen doen boeten voor hetgeen dat voorgeslacht buiten hun schuld, tegen ons misdreef."

Ei, ei!

Als de vos de passie preekt, ... !

Hoe verdraagzaam!

Op blz. 7 van dezen Jaargang schreef ik, dat „onverdraagzaamheid in het wezen van Rome ligt. Zij kan, zij mag geen Protestantisme dulden, zonder haar eigen karakter aan te tasten. Tijdelijk kan zij bukken voor de omstandigheden en zich het masker van verdraagzaamheid opzetten. Zij moet ook dan nog alle met het oog op de omstandigheden mogelijke middelen aanwenden om te verdelgen wat zich tegen haar verheft. Dat is geen hatelijke aantijging, maar dit is overeenkomstig haar voorgewend karakter als Koninkrijk Gods."

Bewijzen?

Embarras de choix!

In „*De Grenswachter*" van 30 April jl. wordt gevraagd: „Weet men, dat er in het kanonieke recht niet minder dan 56 pauselijke wetten tegen ketters bestaan? Weet men, dat

Digitized by Google

er daarenboven meer dan 100 pauselijke besluiten zijn, die evenzeer voor den Roomsche geldigheid hebben? Weet men, dat het 4e Lateraanconcilie van 1215 den eisch stelde: universos haereticos exterminare, d.i. alle ketters uit te roeien.... Weet men, dat Leo X den 16en Mei 1520 de stelling van Luther heeft *veroordeeld*, dat het tegen den wil des H. Geestes is ketters te verbranden?"

Een bevriende hand zond ons enkele weken geleden toe »De geloofsbelijdenis van keurvorst August den Sterke van Saksen *(om koning van Polen te worden)*, welke hij te Weenen in 1697 bij zijn overgang tot de Roomsche Kerk afgelegd heeft« [overgenomen uit Beiträge zur Kirchengeschichte der Gegenwart. Ein Lebensbild der deutschen, belgischen und hollandischen Kirche von L. P. W. Lütkemüller (vroeger Evang. prediker te Brussel, Leipzig 1842]. Wij willen deze in haar geheel, vertaald, opnemen:

„Ik geloof en belijd, dat ik door bijzondere voorzorg dezer christelijke overheid, door de vlijtige hulp van de vaders van dit klooster, van den ketterschen weg en het kettersch geloof tot den waren Roomsch-Katholieken en zaligmakenden godsdienst gebracht ben. Ik heb dezen vrijwillig aangenomen en leg daarvan voor de geheele wereld getuigenis af.

Ik belijd en geloof dan:

1. Dat de Paus Christus' stadhouder is en de macht heeft, naar zijn goeddunken, den menschen de zonden te houden, ze in de hel te werpen en in den ban te doen.

2. Ik geloof en belijd, dat alles wat de Paus ook maar ingesteld heeft, in of buiten de kerk, goddelijk en zalig is.

3. Ik belijd, dat de Paus het hoofd der kerk is en niet kan dwalen.

4. Ik belijd, dat de allerheiligste Paus door iedereen met

Digitized by Google

goddelijke eer moet vereerd worden, met kniebuigingen, zooals het den Heer Christus toekomt.

5. Ik belijd, dat de Paus door allen in alles als een heilige Vader moet geëerd worden. Diensvolgens moeten alle ketters, welke tegen zijne instellingen in leven, zonder uitzondering en zonder barmhartigheid, niet alleen door vuur uit den weg geruimd, maar ook met lijf en ziel in de hel geworpen worden.

6. Ik belijd, dat het lezen der H. Schrift de oorsprong aller secten en een bron van godslastering is.

7. Ik belijd, dat het godzalig, heilig en nuttig is de heiligen aan te roepen, hunne heilige lichamen te vereeren, de knieën voor hen te buigen, hun bedevaarten te houden, hen te begiftigen en kaarsen voor hen te branden.

8. Ik belijd, dat een priester veel grooter is dan de moeder Gods, Maria, zelf. Want zij heeft den Heer Christus slechts eenmaal gebaard, een roomsche priester daarentegen schept Hem niet alleen, wanneer hij wil, maar nadat hij Hem voortgebracht heeft, eet hij Hem ook op.

9. Ik belijd, dat het nuttig en heilig is voor de gestorvenen missen te lezen, aalmoezen te geven en te bidden.

10. Ik belijd, dat de Paus de macht heeft de Schrift te veranderen, er aan toe- en er af te doen.

11. Ik belijd, dat de zielen na den dood in het vagevuur gereinigd worden en dat hun door de misoffers der priesters hulp wordt gebracht.

12. Ik belijd, dat het goed en zalig is het H. Avondmaal onder ééne gedaante te gebruiken, onder beide gedaanten daarentegen kettersch en verdoemelijk.

13. Ik belijd, dat zij, die het H. Avondmaal onder eenerlei gedaante gebruiken den geheelen Christus met lichaam en bloed, godheid en menschheid nuttigen; zij die het onder

Digitized by Google

beide gedaanten gebruiken, eten slechts brood en wijn.

14. Ik belijd, dat er zeven Sacramenten zijn.

15. Ik belijd, dat de heilige Maagd Maria een hemelkoningin is, die met den Zoon heerscht, naar wier goeddunken de Zoon alles moet doen.

16. Ik belijd, dat de heilige Maagd Maria zoowel door engelen als menschen hooger gehouden moet worden dan de Zoon Gods zelf.

17. Ik belijd, dat God in de beelden geëerd wordt en door middel van dezelve door menschen gekend wordt.

18. Ik belijd, dat het gebeente der heiligen groote kracht heeft, waarom het door de menschen vereerd en kapellen ervoor gebouwd moeten worden.

19. Ik belijd, dat het Roomsch-Katholiek geloof onvervalscht is, het evangelische echter is valsch, dwaalleer, godslasterlijk, goddeloos en verzonnen. Omdat het Roomsch-Kath. geloof goed en heilzaam is, vervloek ik hen, die mij deze ellendige en goddelooze ketterij onder beide gedaanten, geleerd hebben. Ik vervloek mijne ouders, welke mij in het kettersch geloof hebben opgevoed. Ik vervloek hen, die mij het Roomsch-Kath. geloof verdacht gemaakt hebben, als ook hen, die mij den vervloekten kelk hebben gereikt. Ja, ik vervloek mij zelven en noem mij vervloekt, omdat ik uit dien vervloekten ketterkelk heb gedronken, welken ik niet mocht drinken.

20. Ik belijd, dat één zielmis van een roomschen priester veel meer nut doet dan honderd en meer predikingen en daarom vervloek ik alle boeken, welke ik heb gelezen, welke de kettersche en goddelooze leer bevatten. Ik vervloek al mijn werken, die ik, zoolang ik in dit kettersch geloof leefde, heb verricht, opdat zij in het jongste gericht niet misschien iets bij God verdienen. Dit alles doe ik met een oprecht

Digitized by Google

gemoed en ik bekrachtig het door een openlijk herroepen dezer kettersche leer, in tegenwoordigheid der eerwaarde vaders, der hooggeleerde heeren, der vrouwen, jongelingen en jongedochters, die mij hooren en ik belijd dat de roomsche kerk in deze en dergelijke artikelen de waarachtige is. Ik beloof ook nooit meer tot deze kettersche leer te zullen terugkeeren, al ware het mij ook geoorloofd. Ik beloof ook, dat ik mijn kind niet langer wil opvoeden noch laten opvoeden in deze vervloekte leer maar het in dit klooster tot een dienaar Gods wil zien opgevoed. Ik zweer ook, dat ik deze vervloekte evangelische leer wil helpen vervolgen, in 't geheim en in 't openbaar, met woorden en daden, ook met het zwaard. Ten slotte zweer ik voor God en de engelen en voor u, hier tegenwoordig, dat ik noch door een mogelijke omkeering in den wereldlijken of geestelijken stand, noch uit gunst of vrees zal afwijken van deze Roomsch-Kath. leer, noch terugkeeren tot deze vervloekte evangelische ketterij. Ter bekrachting van mijn eed ontvange ik aanstonds het H. Avondmaal en laat ik deze mijne schriftelijke belijdenis opnemen in het heilige kerkboek, gelijk ik ze eigenhandig heb geschreven en onderteekend.

FREDERIK AUGUST, keurvorst van Saksen."

In de „Stimmen von Maria Laach" (1876 s. 195) zegt de bekende Jezuiet Lehmkuhl: „De Kath. Kerk houdt vol, dat het een krankzinnige bewering is, die ontspringt uit de vuile bron van het indifferentisme, wanneer men de gewetensvrijheid als een recht van den mensch proclameert; de van de Kerk gescheiden belijdenissen kunnen nooit een tittel waarachtig recht verkrijgen."

In *De Kerkelijke Courant* van 20 Juni 1902 vinden we het volgende stukje:

„Bij de beraadslaging in den Rijksdag over het zooge-

Digitized by Google

naamde tolerantie-voorstel van het centrum is van verschillende kanten de draak gestoken met de verdraagzaamheid die het centrum predikte, terwijl autoriteiten op kerkelijk gebied de doodstraf voor ketters eischten. O. a. herinnerde men aan wat er in een boek van den jezuïet de Luca stond. Dr. Spahn, een van de woordvoerders van het centrum, trok het in twijfel, of de Luca zoo iets, ook maar in thesi, zou verdedigd hebben. Om allen twijfel weg te nemen deelt nu de *Tägliche Rundschau* uit het Leerboek van het kerkelijk recht van den jezuïet de Luca de volgende plaats mede:

„De kerk heeft verschillende straffen tegen de ketters vastgesteld. Over de (door haar vastgestelde) doodstraf valt het volgende te zeggen: 1. De wereldlijke overheid moet op bevel en in opdracht van de kerk (deze woorden zijn door den schrijver ruim gedrukt) de doodstraf aan ketters voltrekken; als de kerk hem aan haar heeft overgeleverd, kan zij (de wereldlijke overheid) den ketter niet meer bevrijden van deze straf. Deze straf is niet alleen van toepassing op degenen, die als volwassenen van den geloove zijn afgevallen, maar ook op hen, die met de moedermelk de ketterij hebben ingezogen en er hardnekkig aan vasthouden; verder ook op de opnieuw afgevallen ketters, onverschillig of zij zich weer willen bekeeren." (1, 261 vv.)

De Luca, de schrijver van deze leerstellingen, zegt de *Rundschau*, is hoogleeraar aan de pauselijke universiteit (Gregoriana) te Rome, en zijn boek is in 1901 te Rome verschenen. Een in 1898 door de Luca uitgegeven boek met soortgelijken inhoud is door Leo XIII in een eigen breve van 13 October 1898 geprezen. Daarin staat dat de Luca met zijn geschriften geheel aan de verwachtingen des pausen beantwoordt en dat hij de kunst verstaan heeft, de rechten van de kerk helder en juist uiteen te zetten, De gematigde Roomsche pers in

Digitized by Google

Duitschland heeft echter beslist tegen dezen jezuïet partij gekozen."

De doctor doctorum, Thomas ab Aquino, zegt in zijn *Summa Theologiae*:

„Indien de valsche munters en andere boosdoeners met recht terstond ter dood aan de wereldlijke vorsten worden overgeleverd, met nog veel meer recht kunnen de ketters, van het oogenblik dat zij van ketterij overtuigd zijn, niet alleen geëxcommuniceerd, maar rechtmatig ter dood gebracht worden. Van den kant der Kerk is er echter barmhartigheid omtrent de bekeering van hen, die dwalen; daarom veroordeelt zij niet terstond, maar na een en andermaal bestraft te hebben, zooals de Apostel leert. Maar indien hij dan nog hardnekkig bevonden wordt, en zij geenszins meer op zijn bekeering hoopt, voorziet zij in het heil van anderen, scheidt hem van de Kerk door de uitspraak der excommunicatie af, en laat hem voorts aan het wereldlijk recht over om van de aarde door den dood verdelgd te worden."

Doch waartoe meer? Al stapelde ik uitspraak op uitspraak, het is nu eenmaal zoo, dat de eerste de beste roomsche woordvoerder, die woorden van verdraagzaamheid spreekt, meer geacht wordt het gevoelen der kerk weer te geven dan de protestant. die zich beroept op uitspraken van min of meer officieelen aard en op feiten. Hoogstens wordt dezen toegevoegd: nu ja, zoo moge het *geweest* zijn, zoo is het niet meer. „De schade, door het Roomsch-Katholicisme aan onze cultuur gedaan, is een zaak van het verleden. Die schade dreigt niet meer. Het geldt hier „oud zeer" (*De Nederlander* 17 Sept. jl. „Lib.-social. regime.") Zoo zijn ze allen niet! De heer van der Biesen is een uitzondering. Verblijdt u toch, dat er stemmen van verzoening opgaan Gaat daarop in, laat er vrede zijn!

Digitized by Google

Ik verzeker u, geachte lezer, dat ik, indien ik geloofde, dat er vrede kon zijn met de roomsche kerk, dien gaarne zou willen. Maar ik geloof dat niet. De alleenzaligmakende kerk moet jagen naar opperheerschappij en wanneer ze deze heeft, moet ze, krachtens haar wezen, anderen verdrukken. Neen, gelukkig! „zoo zijn ze allen niet," maar zoo is de Kerk en

b.: in den dienst der Kerk staat het geheele roomsche leger. Wat! het zou het de roomsche staatkundige partij niet te doen zijn om „meerdere macht voor de Kerk" en de macht dier Kerk zou van „zuiver geestelijken aard" zijn? Kent de schrijver dezer woorden de geschiedenis van de tegenwoordige Los-van-Rome-beweging in Oostenrijk en den aard van den tegenstand vanwege kerk en regeering. Zoo ja, hij zou deze woorden niet hebben geschreven; zoo neen, hij heeft geen recht als kampioen voor Rome op te treden!

a. De geschiedenis toont ons, dat Rome nog vervolgt. Ze doet het daar trouwens niet alleen. In het Zondagsblad van *De Nederlander* wordt nog wel eens iets overgenomen uit *Het Evangelie in Spanje*; wie dit kent, zegt niet: die vervolging is nu uit. In de *Chrétien Francais* no. 288—230 geeft de ex-priester Louis Sterlin een verhaal van zijn vervolging door de roomsche kerk. Maar ik begin wederom met allerlei bij te brengen voor hetgeen klaarder is dan de dag. Die meent, dat ik dit zeg om ontslagen te zijn van het vermelden van feiten, omdat ik ze niet weet, hij meene het. Ik verzeker u, dat mijn geregeld lezen van de tijdschriften, wier inhoud steeds wordt aangegeven zoowel als van anderen, mij in staat stelt een geheele reeks feiten op te sommen. En wat Rome doet in Oostenrijk, Spanje, België, Frankrijk, sommige gedeelten van Duitschland en Amerika, ze zou 't ook hier doen, indien ze de macht had.

Digitized by Google

Daarom willen we haar macht niet helpen vergrooten. Haar vervolgen — 't zij verre van ons, even ver als haar uitbazuinen als een zeer christelijke macht. Dit laatste geschiedt tegenwoordig, dank zij der coalitie maar al te veel.

De erfenis der vaderen willen wij verdedigen met alle gepaste middelen. Onder deze moet gerekend worden, wat van protestantsche zijde te Eindhoven is gedaan en hier een plaats vinde:

De gemeente Eindhoven genoot de eer, den 20 Aug. jl. bezoek te ontvangen van H.M. de Koningin en den Prins der Nederlanden, met gevolg. Aan den twaalfuursdisch ten stadhuize, door de gemeente aangeboden aan de vorstelijke gasten, was, behalve de Raad met B. en W., de gemeente-ontvanger, de militiecommissaris, de kapitein der maréchaussée, de ritmeester van de begeleidende huzaren, genoodigd wel de deken, maar niet de (Hervormde) predikant. Met het oog hierop is den 24 Augustus het volgend schrijven verzonden aan H. M., geteekend door de beide ouderlingen, de beide diaken en den kerkvoogd (de predikant was toen uitstedig):

Mevrouw,

Ondergeteekenden, leden van den Kerkeraad en kerkvoogd der Hervormde Gemeente van Eindhoven c.a. gevoelen zich gedrongen, met verschuldigden eerbied zich tot Uwe Majesteit te wenden, in de hoop, dat uwe Majesteit goedgunstig van hun schrijven zal willen kennis nemen.

Bij gelegenheid van het heuglijk bezoek van Uwe Majesteit en Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins der Nederlanden aan Eindhoven, werden ondergeteekenden teleurgesteld in hunne verwachting, dat ook der Protestantsche Gemeente de onderscheiding mocht ten deel vallen, vertegenwoordigd te worden bij de voorstelling aan Uwe Majesteit en Zijne Koninklijke Hoogheid ten Stadhuize, welke onderscheiding

Digitized by Google

aan de R. K. Gemeente van Eindhoven te beurt viel, wier Hoofd mocht mede aanzitten en deelen in het onderhoud van Uwe Majesteit met de genoodigden aldaar, terwijl het Hoofd der Protestantsche Gemeente deze onderscheiding missen moest, hetwelk voor vele Protestanten dezer Gemeente zeer grievend was. Zij achten het zich daarom ten plicht, nu der Hervormde Gemeente, tot haar groot leedwezen, genoemde vertegenwoordiging ontzegd werd, Uwe Majesteit eerbiedig te verzekeren, dat geene nalatigheid of onverschilligheid van dat terugblijven de reden is; integendeel zij gevoelen behoefte het uit te spreken, dat de Protestantsche bevolking, wier hart zoo warm klopt voor Uwe Majesteit en Zijne Koninklijke Hoogheid, geheel en ongeveinsd instemde met de jubelkreten van verkleefdheid aan Uwe Majesteit en Hoogstderzelver Gemaal, die met onbeklemde borst werden ontboezemd op den voor Eindhoven zoo gedenkwaardigen en onvergetelijken 20en Augustus 1904.

Met die verzekering verbinden ondergeteekenden de bede, dat God Uwe Majesteit en Hoogstderzelver Gemaal zegene! Zegen verleene Hij ook aan het land, dat het voorrecht heeft door Uwe Majesteit geregeerd te worden, en aan zijne bewoners, die U liefhebben en aanhangen met dezelfde gevoelens als werden gekoesterd voor den Vader des Vaderlands.

Met diepen eerbied en toewijding noemen ondergeteekenden zich, Mevrouw, van Uwe Majesteit de zeer gehoorzame dienaren en getrouwe onderdanen:

(volgen handteekeningen).

Van dit schrijven is een op zegel gesteld afschrift gezonden aan den Gemeenteraad van Eindhoven.

* * *

8 December a.s. zal het 50 jaar geleden zijn, dat het leer-

Digitized by Google

stuk der onbevlekte ontvangenis van Maria werd afgekondigd. Men wil dit feit te Rome niet ongemerkt laten voorbijgaan Natuurlijk niet! Zou de Maria-kerk dit wel kunnen?

Het zij mij vergund hier nogmaals te doen afdrukken dat gedeelte van mijn artikel over de Maria-vereering in de *Stemmen voor Waarheid en Vrede* 1901 blz. 1238—1241 dat hierover handelt.

„Aan de 19de eeuw was 't beschoren, het leerstuk der onbevlekte ontvangenis vast te stellen. Geloofde men eerst dat Maria was vrijgebleven van werkelijke zonden, in 't jaar 1140 werd voor 't eerst ronduit de stelling uitgesproken, dat Maria ook zonder zonde was ontvangen en geboren, dat zij vrij was van de erfzonde, en een feest ter herinnering aan dit feit gevierd, door de kanunniken van Lyon. Hevig werd dit bestreden door Bernhard van Clairvaux, en ook de grootste leeraar der Roomsche Kerk, de doctor doctorum Thomas ab Aquino zegt: „gezegd moet worden, dat 't vleesch der Maagd in erfzonde is ontvangen geweest." De Franciscaner, Dun Scotus, trad tegen hem op, en zei zeer beslist, dat Maria was vrijgebleven van de erfzonde. Van nu aan werd hierover een voortdurende strijd gevoerd tusschen Dominicanen en Franciscanen. Het concilie te Bazel verklaarde de meening der Franciscanen in de schoonste overeenstemming met de Schrift, het verstand, geloof en cultus, en stelde haar in 1439 als dogma vast. Aangezien echter dit concilie reeds om andere redenen niet meer door den paus werd erkend, en hij de Dominicanen niet te zeer wilde verbitteren, werd het door den Pauselijken Stoel niet als dogma aangenomen. Al werd nu verboden er verder over te redetwisten — met dit verbod was de strijd niet ten einde.

Daar de meening der Franciscanen steeds meer veld won,

Digitized by Google

bedachten de Dominicanen een list. In Bern was nl. een bijgeloovige kleermaker monnik geworden; hem nu verschenen de voornaamste kloosterlingen, nu eens in de gedaante van Maria, dan weer in die van andere heiligen, en openbaarden hem, dat Maria in erfzonde was geboren. Maar de monnik was niet zoo onnoozel, dat hij het tastbare bedrog niet bemerkte en de daders werden verbrand. De Francis canen, door dergelijke voorvallen bemoedigd, eischten vaststelling van het dogma op 't concilie van Trente, terwijl de Dominicanen ertegen bleven strijden. 't Resultaat was, dat in de zitting van 17 Juni 1548 werd besloten, Maria niet in te sluiten [1]) in het decreet over de erfzonde (dus naar den zin der Franciscanen), maar ook op te scherpen de constitutie van Sixtus IV van 1483, die met excommunicatie dreigde diegenen, die het waagden de een of de andere meening kettersch, en 't vasthouden eraan doodzonde te noemen (dus om de Dominicanen te gemoet te komen). De strijd was hiermede echter niet ten einde doch bleef voortduren. De Franciscanen bleven op vaststelling aanhouden en ook anderen. Liguori zegt o. a.: „'t paste den Vader, Maria van erfzonde te bevrijden, omdat zij zijn oudste dochter is; den Zoon omdat zij Zijne moeder is; den H. Geest omdat zij Zijne gemalin is." De Dominicanen bleven van hunne zijde ertegen ijveren. Onder deze omstandigheden beklom Pius IX den pauselijken stoel. Deze, die zeer groote verplichting aan Maria had, omdat zij hem in zijne jeugd van

[1]) „maar ook niet ervan uit te sluiten" aldus L. F. Bungener: Gesch. van het concilie van Trente, naar 't Fransch door L. Patoir, 1848. Deel I, Blz. 181, vgl. Blz. 176—182.

Conc. Tríd. Sessio 5, Sub 5, Al. 2: „declarat tamen haec ipsa sancta synodus, non esse suae intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem, sed observandas esse constitutiones fel. rec. Sixti papae IV sub poenis, in eis constitutionibus contentis, quas innovat".

Digitized by Google

epilepsie had genezen, benoemde in 1849 een commissie om deze kwestie nogmaals te onderzoeken. Aangezien hare meening overeenkwam met die van den paus, riep hij in 1854 een vergadering van bisschoppen en kardinalen bijeen. Steitz beschrijft den gang dier vergadering aldus: „De 8ste Dec. brak aan; de paus wordt in feestelijke processie in de Pieterskerk gedragen en beklimt gesierd met den drievoudigen kroon den troon; de decanus van het heilig college treedt voor hem, en bidt in naam der verlangende christenheid zijn uitspraak over de ontvangenis van Maria; de stadhouder van haren Zoon antwoordt, dat hij, om deze bede te kunnen verhooren, eerst de hulp van den H. Geest moet inroepen, en nadat 't „Veni Creator Spiritus" is gezongen, bekrachtigt bij het decreet, waarvan het voornaamste is, dat Maria in het eerste oogenblik harer ontvangenis door een bijzondere genade van den Almachtige, gelet op de verdienste van Christus, van alle vlek der erfzonde is vrijgebleven. Toen klonk door de gewelven der St. Pieter het „Te Deum laudamus" maar zij gevoelden het niet, dat dit lied tegen hen getuigde, want niet aan Maria maar aan den Drieëenigen God brengt het de eere toe."

Prof. Berends schreef in Marnix III, 341: „De eerstvolgende daad, die daarop had moeten volgen, heeft de onfeilbare paus vergeten. Hij had het Nieuwe Testament op den index der kettersche boeken moeten plaatsen, omdat het leert, dat alleen Christus zonder zonde is geweest."

De weetgierige lezer kan in de verschillende afleveringen van „De Oud-Katholiek" van dit jaar, een reeks geschriften vinden, naar aanleiding van de afkondiging van dit dogma, geschreven.

Aldaar, blz. 7, leest men ook:

„Het verbaast elken weldenkende, dat de tegenwoordige

Digitized by Google

paus nog iets opheeft met die dwaze dogma's. Hij is er de man niet naar om de *schokschuderende* ketterijen van zijn befaamde voorgangers op te hemelen. Maar hij moet wel, of hij wil of niet. Hij zit nu eenmaal in het schuitje der jezuïten en niet in dat van Simon Petrus.

Misschien is deze paus reeds bestemd om bij de vijftigjarige viering van het feest op 8 December 1904 de roomsche kerk te begiftigen met het derde nieuwe geloofspunt, dat nl. Maria met ziel en lichaam ten hemel is opgeklommen."

Nu, de laatste berichten zeggen ons, dat dit niet het geval zal wezen.

Maar het is ook niet noodig, om ons met smart te doen uitroepen :

O Rome! wat zijt gij ver van het Evangelie geweken!

M. L.

Digitized by Google

Inhoud van Tijdschiften.

Die Wartburg. 29 Juli. Slot van het lezenswaardig art. „die Klerikalisierung der Schule im Reichsland Elsass Lothаringen." — „Fragen ohne Antwort. II", 4 vragen omtrent gansch zeer vreemde roomsche handelingen, waarop de schrijver van die zijde althans, het antwoord wel niet zal ontvangen, — „Jesuitische Kampfesweise, eine Abrechnung"; naar aanleiding van zijne art. over het Jesuitisme in die Wartburg is de schrijver, Gustav Mix, in de ultramont-pers aangevallen met hatelijkheden, scheldwoorden e.d. maar van pogingen tot weerlegging geen sprake. We kennen dat. —

5 Aug. is gewijd aan Hertog Bernhard von Weimar, wiens groot portret bij dit nr. gegeven wordt en aan wien (geb. 6 Aug. 1604) twee art. worden gewijd, terwijl het derde handelt over „Toleranz in der intolerantesten Zeit" (1e helft 17e eeuw).

12 Aug. bevat 't slot van „Herzog Bernhard von Weimar"; voorts „Ein Genosse Denifles": „ein Augustinerpater Thomas á Villanova Wegener in Munnerstadt (Bayern) hat vor dem Erscheinen des genannten Werkes des Dominikanermönchs und päpstlichen Archivars Denifle mit Empfehlungen der Bischöfe von Münster und Regensburg in zwei schriften die Werbetrommel für die „wahre Prophetin" Deutschlands, die Augustinernonne Anna Katharina Emmerich van Dülmen in Westfalen so kräftig gerührt, dasz er als Genosse Denifles erwähnt werden musz."

19 Aug. „Belgische Nr.": „Los von Rom und Hin zum Evang. in Belgiën (zie Marnix blz. 196). — „Die letzten Geusen in Flanderen" met een afbeelding van „Pfarrhaus und die neue evang. Kirche zu Maria—Hoorebeke."

26 Augs. „Speierer Protestations Nr." „Der Ehrentag von

Digitized by Google

Speier", 1529—1904. 31 Augs. zal de Protestationskirche te Spiers ingewijd worden. Wel zullen, omdat de Prins-regent van Beieren (roomsch) er niet bij tegenwoordig is, Prot. vorsten er niet bij zijn, maar 't zal voor het Prot. volk toch een feestdag zijn. In dit art., dat ook een afbeelding der kerk bevat, wordt de geschiedenis van 1529 in haar beteekenis ons voor oogen gesteld. — „Der Kampf Ludwigs des Bayern mit dem Papsttum." — De Los-van-Rome-beweging in Oosterijk komt der kerk tot op heden al op een *45000* zielen te staan.

2 Sept. Vervolg van „der Kampf Ludwigs des Baijern mit dem Papsttum." — „Seelenfängerin (feuilleton) verhaalt ons van een non-verpleegster en haar wegen om een protestantsch verpleegde te winnen voor de alleen-zaligmakende kerk.

9 Sept. „Was tut not?" vraagt graaf von Hoensbroech naar aanleiding van den „Regensburger katholiekendag" en antwoordt: wij moeten van hem leeren eén te zijn, want hun eenheid kan niet alleen uit dwang verklaard worden en in de tweede plaats moeten wij ons tot den strijd tegen het politieke kath., het ultramontanisme, opmaken. — Een verslag van de indrukwekkende „Weihe der Protestationskirche in Speier" — Het slot van „Seelenfängerin": „Schwester Ignatia hofft inbrünstig auf weitere Bekehrungen in der Hauptstadt des Ketzerreiches." — „Zu den Uebertritten in Spittel" door den predt aldaar, die de lasteringen, dat hij geld heeft gegeven aan de overgetredenen en dergelijke praatjes verre van zich werpt.

16 Sept. „Diakonissen-Nr" verdedigt deze tegen de aanvallen van roomsche zijde, waar men de nonnen hemelhoog ten hunne koste verheft. — Voorts „Zur Kirchweihe in Neudek" met afbeelding.

23 Sept. „Ein neuer Katholizismus in Frankreich?" —

Digitized by Google

„Bei den Freidenkern in CamunaS“ over het werk van den „vrijdenker“ = protestant don Manuel Rodriguez. — „Aus dem romanischen Südamerika“: 1 De Zivilehe in Ecuador, ingevoerd 1902; 2. Das Evangelium in Uraguay; 3. Zölibat in Südamerika: de helft van de roomsche, geestelijkheid aldaar heeft met het coelibaat gebroken; 4. Der Argentinische Unterrichtsminister über die Bibel. — „Petropolis, eine Oase in der Wüste" van Brazilië, met afbeelding van de Deutsch-evangelische kirche aldaar.

30. Sept. Dresdener Nummer met, op een losliggend vel, de portretten van de (15) „Festredner der XVII Generalversammlung des Evangelischen Bundes zu Dresden 3—6) Oktober 1904)“. — „Sächsisches „Nein“ gegen römische Ansprüche“, uit de geschiedenis van Saksen (August. de Sterke, 1831 enz.), — „Der evang. Bund in Sachsen“, wiens hier verhaalde geschiedenis ons doet zien: palma sub pondere crescit, telt thans 19319 persönliche en meer dan 20000 inkorporierten leden (= leden van aangesloten vereenigingen); interessant is 't verslag van alles wat die bond gedaan heeft tot verdediging van prot. beginselen en belangen. — „Das kirchliche Leben in Sachsen“, licht- en schaduwzijden. — „Sachsens Elias“, nml. Valentin Ernst Löscher, de verdediger van het Protestantisme ten tijde van August den Sterken.

7 Oct. Schul-Nummer. „Die religiösen Ziele der Erziehug“. — „Protestantische Erziehungsideale“. — „Die nationalen Aufgaben der Schule“. — „Die neue freie Schule in Frankreich“.

14 Oct. „Der Ursprung der Religion“. — Vervolg van „Prot. Erziehungsideale“. — „Das oberschlesische Polentum und die Geistlichkeit“. — „Eine Stimme aus Italien“, welke wil dat de r. kerk geen politiek zal drijven: naar zulk een

Digitized by Google

stem zal echter de Sylabus—kerk niet hooren. — Een groote Wochenschau met o. a. een verslag van de 52 ste vergadering van den Evang. bond te Edam.

21 Oct. — „Die Eigenart des alten Testaments“, — Slot van „Protestantische Erziehungsideale“: „die Kath. Kirche ist, wo sie Schulherr ist, durchaus nicht Schulfreundlich“. — „Der Doppelehebeschluss in Nürnberg 1650“. — De r. priester Johan Pizoccheri van Villavesco (Italië) is tot de evang. kerk overgetreden.

28 Oct. — Een Luther-nummer, met groot portret van den Hervormer. — „Luther lebt“, — „Gerecht durch den Glauben!“ een prachtig art. over de rechtvaardigmaking door 't geloof, waarvan reeds Melanchton zeide „dasz den müszigen Menschen, die unberührt von inneren Kampfen dahinleben, diese Lehre unverständlich bleiben müsse, während sie den angefochtenen Gewissen kostbar und tröstlich sei“. — „Die neuere Lutherpolemiek — was wird mit ihr?“ de werken van Döllinger (Reformation), Janssen, Denifle e.d. zijn karakteristiek voor „den Höhestand, auf welchen römisch kath. Selbstbewusztsein den Protestantismus gegenüber gestiegen sei“; de wetenschappelijke kritiek van prot. zijde op hunne werken werkt minder uit dan die van kath. (niet ultramont.) kant. — „Die Sendung des Karl von Miltitz“. — Een gedicht „Der Mönch“.

4 Nov. „Die Regierung in der Sakristei“, op den katholiekendag te Regensburg heeft een der sprekers gezegd: „Solange über unsere wichtigsten Rechte auf allen Gebieten des öffentlichen Lebens, auf sozialem, wirtschaftlichem und religiösem Gebiete der Oeffentlichkeit, in den Parlamenten entschieden wird und *solange man uns nicht das Recht einräumt, dasz wir selbst über diese unsere Rechte in der Kirche und in der Sakristei endgültig entscheiden sollen*, so lange wird man uns gnädigst ge-

Digitized by Google

statten müssen, dasz wir eben dahin gehen, wo über diese unsere Rechte entschieden wird ...“ — Voorts een vertelling „Meine Heiligen“ en veel correspondentie en Wochenschau.

11 Nov. Hessen-Nummer met groot portret van Landgraf Philip von Hessen, geb. 13 Nov, 1504. Aan zijn levensbeschrijving in verband met de Hervorming is 't eerste art. gewijd: „Indem Philipp das belebende und entscheidende Prinzip seines Zeitalters ergriff und mit ganzer Kraft festhielt, hat er für alle Zeiten gelebt. Mit Recht aber hält vor allem das evangelische Deutschland den Mann in Ehren, der mit dem Aufkommen und der ersten Ausbreitung und Festsetzung des Protestantismus unlösbar verbunden ist.“ — „Die Doppelehe des Landgrafen Philipp von Hessen“, hierover is een werk verschenen van Lic. W. W. Rockwell, die Luthers oordeel niet „für ethisch richtig zu erklären“ zoekt, maar bewijst dat „was er gefehlt hat, er doch wesentlich gefehlt hat unter dem Druck römischer Ueberlieferungen“, — Geschichtliche Erinnerungen zu dem Thema: Hessen und die Los von Rom-Bewegung in Oesterreich“ (wordt vervolgd). — „Der evangelische Bund in Grossherzogtum Hessen“.

18 Nov. „Der evangelische Bund und die Parlamente“. I: het is 't doel van den evangelischen bond „evangelische Gesinnung zu wecken und zu pflegen und dafür mitzusorgen, dasz sie nicht blosz im Leben der Einzelnen, sondern im Gesamtleben der Nation den ihr gebührenden Einflusz wieder erlange und behaupte“ en daarom moet hij ook op politiek gebied meespreken, al mag hij geen partijpolitiek drijven

„Der Syllabus noch einmal“ van Graaf von Hoensbroech: deze syllabus bezit „für die katholische Welt bindende Autorität“. — Vervolg van de „Geschichtliche Erinnerungen u.s.w.“,

The Converted Catholic afl. 7. „Christ's Mission Work“

ontving een brief van een r. priester of hij beslist vertrouwelijk kan correspondeeren met O. Connor, zoodat, wat ook de gevolgen mochten zijn, noch zijn naam noch de correspondentie bekend gemaakt zouden worden ; zoo groot is de vrees. — „Rome a healthy city" : uit hygienisch oogpunt is Rome er sedert '70 hard op vooruitgegaan door verbreeden van straten enz. enz. — „Romanism, Shinto and Japan", de afgoderij der r. kerk is veel grooter dan van sommige „heidensche" volken, b. v. van Japan, waar de Jezuieten enkele eeuwen geleden het Christendom hebben willen brengen, doch zoo schandelijk huishielden dat ze verdreven werden. „Now, Japan knows that Romanism is not the Christian religion", deze vindt ingang. — „Sabbath breaking and blaspheny", twee zonden, waartegen de r kerk nooit ernstig optreedt" — „Persecution (van de prot. door de priesters) at Guam". — „The Aglipay movement — important interwiew". — „The Sale of Indulgences", zoo goed als ten tijde van Luther worden in Spanje nog aflaten verkocht, aan iedereen, in boekwinkels. Een roomsch blad heeft dit ver dedigd met een beroep op het feit dat ook rechterlijke straffen vaak in geldboeten worden veranderd. — „A dangerous society. The Jesuits have been expelled from the following countries and places : volgt een lange lijst.

Afl. 8. Drie priesters, waarvan er reeds twee in correspondentie waren met Christ's Mission work, zijn opgenomen; een van hen heeft men door geldaanbiedingen in de r. kerk trachten te houden. — „Peter never in Rome" (wordt vervolgd) — „France and the vatican", met typische plaatjes : de paus schiet op de fransche maagd, doch de kogel stuit af op haar schild en treft zijn eigen neus. — De brief aan kardinaal Gibbons handelt ditmaal over de groote verliezen der r. kerk in Amerika, tot welk verlies en beter, tot welker bekee-

Digitized by Google

ring tot Christus, ook Christ's Mission heeft medegewerkt.

Afl. 9 brengt ons versch. art. over Portugal, Frankrijk, de Philippijnen, over de onbevlekte ontvangenis e. d. wier inhoud kort weer te geven ondoenlijk is. Van „Christ's Mission Work" wordt gezegd: »from all parts of the world Catholics communicate with Christ's Mission« en door voorbeelden wordt dit gestaafd. — Het vervolg van „Peter never in Rome". — Over onze koningin wordt gesproken als „one Protestant ruler in Europa, who has visited Rome this year without taking the trouble to call at the Vatican". — Priester Doyle heeft gezegd (wat wij tegenwoordig elken dag moeten hooren als coalitiewijsheid) „de tijd zal komen dat de Staat den sterken en behoudenden arm van de kath. kerk zal noodig hebben tegen socialisme en wetteloosheid", wat met een beroep op de r. landen als belachelijk wordt afgewezen.

Afl. 10 geeft weer allerlei, dat wel belangrijk is, maar waarop wij niet kunnen wijzen. Den inhoud aangeven is bij de Conv. Cath. en bij de Chrét Français meer nog dan bij de Wartburg en de Prêtre converti, hier en daar iets uitpikken, dat ons 't meest treft. Altijd stellen wij belang in wat verhaald wordt van „Christ's Mission Work", dat thans weer 4 priesters helpt in den moeilijken strijd welken zij te strijden hebben bij het verlaten van Rome's kerk. „De volgende maand zal een serie meetings gehouden worden ter herdenking van het 25 jarig bestaan van het werk, dat door God boven verwachting is gezegend". — Het art. „Peter never in Rome wordt vervolgd. — „Dispensations for Marriage" Mr. Ch Donnelly is gehuwd met Mrs. Clarke, die 14 daag te voren van haar man gescheiden was; door een priester is 't huwelijk bevestigd maar Mr. Donnelly is dan ook zeer rijk. Een bijdrage tot de sacrementsleer. — „Savonarola and

Digitized by Google

Purgatory", toen de pauselijke afgezant den profeet van Florence het doodvonnis voorlas, vervolgde hij: Maar „Z. Heiligheid" bevrijdt u door een vollen aflaat van de pijnen van het vagevuur. — „Father Hodur elected Bishop" van de van Rome vrije Polish National church in Amerkia.

Le Prêtre Converti afl. 8 „Séparation" gelijk een doode tak zachtjes aan zijn bladeren verliest en afvalt, zoo wordt de roomsche kerk langzaam, zonder schokken, van Frankrijk losgemaakt; het sap van den franschen geest doordringt haar niet meer. Het verbreken van het Concordaat zal in het atheïstische kamp groote vreugde verwekken met fier medelijden zullen allen, die nog iets aan geloof hechten, er op neerzien, als of het inhouden van tractement hetzelfde is als het geloof vernietigen! Hebben de kloosters hun rijkdommen dan van den Staat? Zullen de ongehuwde pastoors dan sterven van 't gemis van een paar honderd francs? Voor de gehuwde predikanten is 't erger, doch er zal een adem des levens gaan door de rijen. Moed! — „La Morale et le Clergé Romain", waarin W. Schors, uit ervaring, veroordeelend spreekt over de voorbereiding de seminaristen tot de practijk van den biechtstoel en over die practijk zelve. — Le Garrec is voor de derde maal in Bretagne en deze derde zendingsreis is nog rijker gezegend dan de vorige. — De ex-priester Teulére, is beroepen als predikant te Bourg de Boat. — L' ex-abbè Louis à Villefranche", waar hij gedurende 7 dagen voordrachten heeft gehouden; de pred^ten^ Monnier van Orthez en Monnier van Villefranche getuigen dat deze een overweldigenden indruk hebben gemaakt.

Afl. 9. „Piège catholique". — De priester, wiens waarschijnlijk uittreden reeds werd gemeld, is thans uitgetreden en leeraar in Duitschland; een stuk van zijn hand. — „La Thèse de M. Teulère": „le système cath. romain est un

Digitized by Google

composé de christianisme primitif, non encore dégagé de tout Iudaïsme, et de croyances qui ontregné avant lui" ten bewijze het vagevuur, de beeldenmirakelen, de mis, — „Un prêtre protestant", nml. de abbé Sifilet te Lyon, „ce prêtre de mentalité si protestante" door Rome natuurlijk veroordeeld. — Varia.

Afl. 10 en 11 Met 1 Jan. zal le Prêtre converti een gedaantewisseling ondergaan en onder de redactie van ds. Meillon dienen als orgaan van het oeuvre, dat zich ten doel stelt „l'évangélisation par les anciens membres du clergé romain"- Ds. Meillon is 3 Oct. geïnstalleerd als directeur van het Oeuvre des Prêtres; zijn adres is 18, rue du Lunain, Paris (14e). Uit de levensgeschiedenis van Meillon worden enkele trekken verhaald. — „L' Itinérance", een pleidooi van Lèon Revoyre voor „l'evangélisation mobile", „le mini stère voyageur", — Consécration de M. Teulére zie Chr. Français 5 Nov. — „Poésie Protestante", entrefilet á l'usage des catholiques qui reprochent á l'ensemble de nos pensées religieuses de manquer de poèsie". — „Lourdes la Menteuse", een interresante beschrijving door J. Louis. — Meillon wil de herinnering aan Corneloup levendig houden door telkens iets van zijne hand te publiceeren en begint met een tractaatje: „changer de religion". — „La morale et le clergé romain" door N. Schors (vervolg). — „Une mission protestante dans le Gers 30 Oct. 1901 — 30 Juin 1902", een bewijs voor de waarheid van 't woord: laat 't evangelie gepredikt worden aan de roomschen en niettegenstaande alle tegenwerking, zullen velen er voor gewonnen worden. — „Mystères de la Providence".

Le Chrétien Français, 16 Juli. „La Commission Biblique" sleept haar kwijnend bestaan voort. — „Démission" van pastoor Chabot van Perigueux, bijzonderheden volgen. —

Digitized by Google

„Clergé National", de H. Stoel heeft Mgr. Geay, bisschop van Laval gevraagd ontslag te nemen, deze wendde zich tot den minister, Delcassé protesteerde te Rome tegen deze verkrachting van het concordaat en Merry del Val antwoordde, dat 't geen bevel maar een raad was; met hem zijn nog 6 bisschoppen verdacht bij den paus wegens hun nationaalgezind zijn. — „Vers la Séparation", welke voor den Staat dit gevaar heeft dat de paus dan absoluut vrij zal zijn bij 't benoemen van bisschoppen en niet zal nalaten woelzieke te benoemen. — Voorts art. over le scapulaire, Maranatha enz.

6 Augustus. „Après la rupture", „ce qui est arrivé devait arriver, c'est la fatalitè de l'histoire comme la loi des passions humaines". — Chez l'abbé Loisy", welke de breuk een groot ongeluk voor de kerk in Frankrijk acht. Hij sprak versch. harde waarheden uit, o.a.: „l'Eglise a, depuis tantôt cinq cents ans, un programme uniquement negatif. Etre contre quelque chose ne sufiit pas pour se développer, il taut être aussi pour quelque chose." Over de breuk handelt ook de zeer groote en gewichtige Semaine Catholique. — „L'affaire des Chartreux", welke door Rampolla in 't ongelijk gesteld worden. — „L'abbé sincère", Gabriel Lemeunier, priester in de diocese van Versailles, heeft de r. kerk verlaten en geeft daarvan rekenschap in een stuk, dat hier wordt opgenomen. O.a. lezen we: „au lieu d' être l'hôpital des âmes, l'Eglise en est devenue la prison et le bagne".

20 Aug. „Trois catholicismes": les ultramontains, les gallicans, les intellectuels. — In de rubriek „Demissions," 't uittreden van den Jez. Moisan en van twee bekende geestelijken in Silezië. — Een art. uit de Siécle over 't werk van Bourrier, zeer waarderend; ongeveer 200 priesters per jaar treden uit. — „Ce qui'ils font chanter!" n.m.l. de Jez.: barbaarsche staaltjes van H. Hart liederen worden ons hier aangehaald door

Digitized by Google

den afgevaardigde Eug. Reveillaud. — 't „Dossier du célibat', bericht ons schandelijkheden van spaansche priesters. — Natuurlijk weer veel over den tegenwoordigen toestand in Frankrijk.

3 Sept. Eveneens veel over de bisschoppen Geay, le Nordez, over de „Separation" enz. welker inhoud wij hebben getracht te verwerken in ons Overzicht. — „Retour de Lourdes", over niet-genezingen. — Naar aanleiding van het boekje : „Was jedermann von dem Gustav-Adolf-Verein wissen sollte", wordt ons over de „société Gustave-Adolphe" verteld. — Vele ultramontanen vinden het toch niet goed, dat men Waldeck-Rousseau nog „zalig" heeft laten sterven. — Het dossier du célibat verhaalt ons de vlucht van den priester Dobbelstein uit de diocese van Luik wegens misdrijf tegen de zeden. — Zeer belangrijk is wat de ex-priester onder den titel „Une conscience ou luttes d' un curé picard" verhaalt van de vreeselijke lagen, hem gelegd door de kerk, welke hij heeft verlaten.

17 Sept, „Comédie pontificale", eerst waren de bisschoppen Geay et le Nordez de slechtste, die er waren — thans, nadat zij „ont donné spontantément leur démission", is het all right. — „Demission", een fulminante brief van J. Falguiére, oud-priester van St.-Marsal, aan zijn bisschop. — De paus wil niets weten van het nieuwe dogma van Maria-hemelvaart. — Thans wordt een campagne ondernomen tegen Mgr. Fuzet, aartsbisschop van Rouaan, „een vrijmetselaar". — „La crise italienne", een belangrijk art. over den paus en de democratie.

1 Oct. „A propos de l'affaire Geay" van Hyacinthe Loyson, een mooi art. over de roomsche kerk en haar verderf; door 2 zaken ben ik nog verder van de kerk verwijderd dan ik alreede was: de zaak-Dreijfus die mij toonde dat de roomschen den zin voor recht hebben verloren en de zaak

Loisy die mij dat toonde van den zin voor waarheid. — Demission, van A. Dupouy, ex-curé d' Inerville; Bourrier geeft dit onderschrift: *„Nous avons en ce moment une vingtaine de prêtres á placer. Nous faisons un appel pressant á tous nos amis"*. — Verschillende art. „vers la séparation", „le clergé de Laval", over *de* kwestie; een bericht dat er te Rome handelend opgetreden zal worden tegen den patriot Birot, vicaire général d' Albi en dat Loisy verder zal afgemaakt worden; roomsche bladen spreken 't tegen.

15 Oct. „Réglementation de la Simonie", over den handel in missen, waarbij Bourrier scherpzinnig de dwaasheid van dien handel uiteenzet. — „Demission" van den abbé Guérineau en zijn (zeer beschaafden) brief aan den bisschop van La Rochelle. — Mgr Geay krijgt een levenslang pensioen van 8000 francs jaarlijks van den paus en le Nordez wordt kanunnik van St.-Jan-Lateraan met 10000 francs inkomen. — De Semaine catholique handelt over „Saint Therèse et ses Carmélites". — „En Espagne" ontvangt ongeveer $^1/_3$ der kinderen onderwijs; „Cuba espagnole envoyait à l'ecole primaire 36000 enfarts; Cuba américanisée en instruit 200.000". — „Vers la Séparation", allerlei interviews enz. — „Un christianisme païen nml het russische „Christendom".

5 Nov. „Le Protestation de Spire" over het hist feit en over de inwijding van de Protetations kirche. — Weer duikt in ultram. bladen *„de verrader"* Coligny op. — „Demissions" van abbé Valaise en abbé Bory; deze beklom den preekstoel, toen de pastoor zijn preek had geëindigd, zei dat men hem naar een afgelegen dorpje zond, omdat hij republikein was, waarschuwde de geloovigen, dat ze zich niet langer door de priesters moeten laten exploiteeren en eindigde met het „vive la Republique!", waarop geapplaudiseerd werd. De ex-vicaris Emile Roqueplan heeft zijn vrouw verloren, wat

Digitized by Google

hem tal van brieven van geestelijken heeft bezorgd met uitdrukkingen als: God straft u tot onze vreugde; hij antwoordt hen in een schrijven, dat eindigt: „Ah! canailles! vous comblez la mesure! Een non uit 't klooster in de rue l'Aube te Marseille is met behulp van voorbijgangers uit een raam ontvlucht, daartoe gedreven door de slechte behandeling. — De Semaine catholique verhaalt allerlei vagevuur-verhalen, bespottelijk zoo 't niet zoo treurig was. — Van Sixtus V wordt verhaald dat hij eens een kloosteroverste verlof gegeven had 600,000 missen, waarvoor 't klooster geld had gekregen en die nog niet waren gelezen, in één plechtige mis af te doen; op 't bepaalde uur echter verschijnt de paus en zegt dat een zóó plechtige mis alleen door hem gelezen kan worden; hij doet 't en strijkt 't geld voor de 600.000 op. — „Le Sou du curé" is om de 14 daag verschijnend, nieuw blad. Elk nummer bevat een bon van 5 centimes ($2^1/_2$ ct), welke door geestelijken maar ook door hen alleen, aan het bureau van het blad, kunnen opgewisseld worden.

De ex-abbé Teulére is bevestigd als predikant te Bourg-du-Bost; zijn preek wordt hier opgenomen. — „Beatification de Pie IX" met behulp van de H. Maagd heeft „un morceau de la derniére blanche soutane que Pie IX avait portée" een dame, door een beroerte getroffen en door de doktoren opgeven, genezen.

Digitized by Google

Boekaankondiging.

J. E. W. Duys. — Kerk en Maatschappij. Een critisch-polemische studie. Amsterdam. G. P. Tierie, 1904. 276 bl. groot 8°. f 2.50.

Men behoeft niet te staan op het standpunt van den schrijver — een sociaal-democraat — om zijn arbeid met ingenomenheid te begroeten. Hij noemt haar een »studie« en waarlijk dat *is* zoo. De heer Duys heeft zijn onderwerp goed onder de knie, en, hoewel de stof lang niet uitgeput is, zoo dient erkend, dat hij zijn arbeid breed heeft opgezet. De R. Kerk kan het er mede doen! De inhoud is: Inleiding (blz. 3—12). De Ontwikkeling der Priesterkaste. De Argumenten, waarmede, en de Wijze, waarop de Hierarchie der Kerk wordt bevestigd (bl. 13—54). De Houding der Kerk ten opzichte der Slaven-Emancipatie (bl. 55—138). Het Algemeene Te-Kort (bl. 137—278). Wat Duys zegt aan 't adres van de R. Kerk is alles ad-rem, maar als hij verder teruggaat, nl. tot den oorsprong der Chr. Kerk, slaat hij de plank mis. Hij ziet voorbij, dat het Christendom feitelijk is voortgekomen uit het Jodendom, het is er de volmaking van — Christus is de vervulling van wet en profeten — verder o.a. dat ook Israël liefdadigheid kende. Hij beschouwt het Christendom als wisselwerking tusschen geest en productie-verhoudingen, vermengd met joodsche e. a. bestanddeelen. Vandaar dan ook ten deele onjuiste beschuldigingen, inzonderheid aangaande de slavernij en een zetten op rekening der Chr. Kerk wat de schuld is van hare verbastering: de R. Kerk. Dit daargelaten, bewijst hij hoe hopeloos het feitelijk met de R. Kerk staat, als deze zich wil verdedigen. Slechts cirkelredeneeringen zijn dan mogelijk e. a. behendige zetten. Men staat verstomd over de brutaliteit, waarmede men van

Digitized by Google

gindsche zijde ten slotte niets anders weet te zeggen dan wat een r. schrijver aldus uitdrukt : „Es gibt keine unbequemen Wahrheiten, weil es keine geben kann". En toch, die onaangename waarheden kan men de R. Kerk bij menigten voor de voeten werpen, zooals men alweer ziet in dit werk, hetwelk éène doorloopende beschuldiging is in zake het jammerlijk tekort op wetenschappelijk terrein. Men begrijpt eigenlijk niet, hoe de R. Kerk nog zoo driest voor den dag durft te komen in plaats van in haar schulp te kruipen. Driestheid is dan ook steeds het kenmerk geweest.

Het motto van het boek is eene ironie, een der vele onbewijsbare beweringen van hem, die deze woorden schreef, ditmaal om bondgenooten te vleien.

Niettegenstaande verschil van standpunt, kan ik niet anders doen dan dit werk krachtig aanbevelen. Laten ook ringleesgezelschappen het zich aanschaffen.

Dit boek leest men meer dan éénmaal!

Aangaande den schrijver kan ik nog mededeelen, dat hij adjunct-commies is aan de Rijksverzekeringsbank, en dat hij juridische, wijsgeerige e. a. colleges gevolgd heeft om daardoor te beter gewapend te zijn in den strijd. †

A. W. Stellwagen, Leeraar aan het Gymnasium te 's Gravenhage. Roomsche Woorden. Woorden en Uitdrukkingen der Roomsche Kerk, verzameld en toegelicht door .... Groningen J. B. Wolters 1902. 228 blz. 8⁰. f 2. gebonden f 2.50.

De heer Stellewagen, sinds langen tijd ondekt hebbende' dat er in de woordenboeken onzer taal allerlei leemten, onnauwkeurigheden en zelfs dwaasheden voorkwamen aangaande woorden en uitdrukkingen, welke door de leer en de gebruiken zijner kerk inheemsch waren geworden, kwam op het uitnemende denkbeeld hieraan een eind te maken, en voerde dat denkbeeld ook uit. En hij deed het niet op

Digitized by Google

drooge wijze, zooals men allicht zou verwachten. Hij gaf ons niet enkel een woordenlijst, die men als een groot addendum en corrigendum van onze woordenboeken kan beschouwen, maar hij deed daaraan eenige hoofdstukken vorafgaan, die ons op eene onderhoudende en duidelijke wijze inleiden in het kerkelijk leven der Roomschen en in de gebruiken hunner kerk, ten einde aldus des te beter licht over die woorden en spreekwijzen te doen opgaan. Die hoofdstukken luiden aldus: „Onder de leiding der H. Kerk". „In de Kerk" „In de H. Mis", „In een Benedictijner Klooster", en „Roomsche woorden in de omgangstaal". Daarop volgt de woordenlijst (waarbij oôk woorden, die nu juist niet specifiek roomsch zijn).

Het eerste hoofdstuk toont ons, hoe de R. K. voor de haren zorgt vanaf het uur hunner geboorte tot aan, ja tot na hunnen dood. Nooddoop, doop, opvoeding, eerste communie, biecht, huwelijk, laatste oliesel, zielemissen, we vinden het hier alles in de vereischte volgorde behandeld, zeer objectief, zoodat men niet eens kan bemerken, dat de schrijver de gebruiken zijner eigen kerk beschrijft. Dit objectieve is zeer zeker een groot voordeel in een werk, dat in de eerste plaats geschreven is met taalkundige bedoeling en niet ter goedprating van gebruiken, die op den „ongeloovigen" Protestant wel indruk maken, zoodat menigeen er zich door laat verleiden tot den overgang naar de R. Kerk, doch waarbij de „geloovige" Protestant zegt: alles goed en wel, maar 't is meer mooi dan waar, en dikwijls geheel onwaar; ja tegen de Schrift in. Van aanprijzing en verdediging is hier geen kwestie, zelfs niet van eenige meerdere verheerlijking dan voor een schilderachtige, doch objectieve, voorstelling te pas kwam. De S. blijft zichzelven in dezen gelijk. Dat zien we ook weer in hoofdst. 2, waar hij eerst het eenvoudige dorps-

Digitized by Google

kerkje zijner geboorteplaats beschrijft en daarna een kathedraal, zoo dat wij aangaande de beteekenis of de bedoeling van geen enkel voorwerp voor den r. eeredienst in 't onzekere behoeven te blijven. Hoewel, naar we in hoofdst. 3 zien, de mis ten deele is een dramatische voorstelling van het lijden des Heeren, roepen wij toch uit: welk een onderscheid tusschen een door praal bedwelmende misbediening en de eenvoudige wijze, waarop de Heiland zijn gedachtenismaal instelde! 't Is alles klatergoud. Op onderhoudende wijze wordt nu vervolgens het kloosterleven geschetst, waartoe de schrijver een klooster van St. Bernardus uitkoos. We kunnen begrijpen, dat, als aldus de schaduwzijde daarvan wordt weggelaten, menigeen hierin een ideaal van Chr. leven ziet. De inrichting van het klooster, de bijzondere kerkplichten, de inlijving in de orde, alles vindt men hier nauwkeurig voorgesteld. Ook het laatste hoofdstuk strekt tot vermeerdering onzer kennis. Woorden als: engel, saluut, zonde, klerk, pijn, doemen, zegen, creatuur, duivel, biecht, met hunne samenstellingen enz., worden hier behandeld, zoodat menigeen hier een licht ziet opgaan over uitdrukkingen, waarvan hem tot nog toe de herkomst duister was. Daarop volgt de eigenlijke woordenlijst. Of de schrijver hier overal logisch denkt, betwijfel ik. Hij zegt bv: Agnus Dei is: 1e. het aldus beginnende gebed in de Hoogmis, 2e. een ovaal stuk witte was, waarop een lam, dat een kruis vasthoudt, is afgebeeld. Ik zou zeggen: Agnus Dei is: 1e. Christus, die onder deze benaming wordt voorgesteld, 2e. een zinnebeeldige afbeelding van Christus als Godslam, o.a. die stukken was, 3e. het met deze woorden aanvangende gebed. Zoo zegt hij ook: aanbidding is 1e. de tijd, waarop de hostie ter aanbidding op 't altaar staat („er is heden middag aanbidding") 2e. de handeling van 't aanbidden, 3e. een voorstelling in beeld of

Digitized by Google

schilderij van de Wijzen. Ik zou 1 en 2 omkeeren. En zoo zijn er meer opmerkingen te maken.

Ziedaar nu een door een Roomsche geschreven boekje, dat niet ontbreken mag in de bibliotheek van een Protestant, die zich op eenigerlei wijze inlaat met de R. Kerk. Het zou zeer zeker wenschelijk zijn, dat predikanten en aanstaande evangeliedienaren althans den hoofdinhoud van dit boekje kenden.

†

Onze stamverwanten, niet van verre, maar — nabij. Aanteekeningen van mijne Zondagsschoolreis in Vlaanderen en Omstreken, door G. P. Fruijt Jr. Tweede verbeterde en vermeerderde druk. Egelings Boekhandel, Amsterdam.

In Jaargang IV afl. V van dit tijdschrift werd de eerste druk van dit boekje zeer gunstig beoordeeld. Wij kunnen thans volstaan met het uitspreken van onze vreugde, dat een tweede druk noodig bleek, en van onzen wensch, dat ook deze wederom vele lezers moge vinden. Het brengt ons met het evangelisatiewerk in Vlaanderen in levendige aanraking. M. L.

Geschiedenis der Kerkhervorming in de Zuidelijke Nederlanden door F. D. J. Moorrees, emeritus-predikant van Vianen Leiden A. H. Adriani. 231 blz. f 1.50.

Evenals zijn vroeger verschenen Geschiedenis der Kerkhervorming in Noord-Nederland, noemt de schrijver in zijn Voorrede, het geschrift, dat wij thans aankondigen „een volksgeschrift. Het is slechts verzameling en rangschikking van de bekende historische stof, bestemd voor ieder eenigszins ontwikkeld Nederlander, die belang stelt in de lotgevallen van zijn volk".

Eenvoudig en duidelijk wordt de geschiedenis ons verhaald, zoodat wij ons een goed beeld kunnen vormen van den gang

Digitized by Google

der zaken. Toch wordt ons niet het allerbekendste alleen verhaald, maar ook gehandeld over het minder algemeen bekende, als b.v. over Vives en Cassander, de Loyisten, de doorluchtige school te Gent e.d.. Ook geeft de schrijver meer dan de titel belooft en wel in hfst. VII. „Vonken, die zijn blijven gloren", en VIII „Hoop voor de toekomst" en als Toevoegsel, het Vlaamsche loflied, dat gezongen wordt in de bedehuizen der Stad-Evangelisatie.

Wij verheugen ons over elke poging om het volk zijn geschiedenis te leeren kennen. Terecht zegt de schrijver: „de kerkhervorming der zestiende eeuw is zonder twijfel een der meest opmerkelijke tijdvakken van onze landshistorie; en dit tijdvak kan niet recht gekend worden, indien wij alleen op Noord-Nederland letten". Daarom danken wij hem, dat hij thans de geschiedenis van de Z. Ned. voor ons heeft doen leven. De roomsche kerk kan zich in de geschiedenis van ons vaderland nog maar steeds niet vinden. De Kerk. Courant van 9 Sept. j.l. schreef, naar aanleiding van het oprichten der roomsche apologetische Petrus-Canisius-Vereeniging, het volgende:

„Veel verwachten we ook van den arbeid der sectie voor „Geschiedenis", of wat de roomsch-katholieken aldus noemen. Te Leiden kregen we er dezer dagen nog een staaltje van te lezen. Op den avond vóór 31 Aug. had het *Leidsch Dagblad* een goed feestartikel, waarin deze woorden: „We maken ons niet los van historie en traditie. Aan den vooravond van den feestdag op 31 Augustus leeft in veler herinnering weder op de oude landshistorie en met de geschiedenis des lands de levensgeschiedenis van een Willem van Oranje, een Prins Maurits, een Frederik Hendrik, een stadhouder-koning Willem III. om alleen deze namen te noemen."

De roomsche *Nieuwe Leidsche Courant* schreef daags daarna

Digitized by Google

naar aanleiding hiervan: Dat bovenaangehaalde schrijver de heldendaden der voorvaderen onzer koningin wil bezingen, top; onder hare voorvaderen *waren* helden, wij willen de eersten zijn, om dit te onderschrijven.

„Maar dan noem ik het een groote onhandigheid van den schrijver om ter verhooging van die glorie Willem van Oranje den *Vader des Vaderlands* te noemen. Maken we ons niet los van historie en traditie, dan is er geen grooter historische leugen denkbaar.

„Een *vader* verkoopt zijn kinderen niet, hoe dan ook. Een vader van 't vaderland verkoopt zijn vaderland niet, en nog wel onder voorwaarden tot eigen voordeel. Wat in de 16de eeuw gebeurd is, dat baat of schaadt hen niet, die in de 20ste eeuw leven.

„Er gaat niets af van de glorie, roem, eer, die onze Koningin bezit, niets af van den eerbied, onderwerping en gehoorzaamheid, die wij aan onze geliefde vorstin verschuldigd zijn, al noemen wij Willem van Oranje geen vader des vaderlands, al heeten wij Lodewijk van Nassau een oproerling (zijn inval in Groningen), enz.

„De schrijver, die zich niet van de historie losmaakt, kent zeker ook wel de levensgeschiedenis van Maurits en sommigen zijner halfbroeders en ooms.

„En al is het heden de dag niet, om dit te releveeren, wijl we heden liever louter van de feeststemming hadden genoten, nu men op den vooravond van dit nationale feest de waarheid zoo brutaal in 't aangezicht slaat, was het ons een gebiedende plicht *niet* te zwijgen"

Dat de geschiedenis bekend worde! Dat zij uitspraak doe, wie de Vader des Vaderlands is, Prins Willem van Oranje of Koning Philips II; aan wien wij meer te danken hebben, aan Maurits of aan Alva! Als wij hooren (blz. 171): „De

Digitized by Google

kanunniken van de Sint Janskerk te 's Hertogenbosch hieven (bij den moord op prins Willem) een te Deum aan. Zij dankten God, die Nederland van den aanstoker der beroerten verlost had", dan zullen wij er voor bewaard blijven hen en de hunnen als de ware vaderlanders te beschouwen.

Wat dit geschrift betreft: enkele zaken konden nog wel iets duidelijker zijn gezegd, zooals hfst. II. 1: Wederdoopers en Doopsgezinden. De verklaring van het woord Hagepreeken zou ik, na hetgeen Fruin daarover schreef, niet durven onderschrijven. De stijl is die van een volksgeschrift, doch ik vind uitdrukkingen als blz. 31: „de keizer had er geen erg in", niet schoon.

Deze enkele aanmerking doet echter niets af van mijn wensch, dat velen deze geschiedenis mogen ter hand nemen en ernstig lezen!

M. L.

De Heeren Priesters, bewerking in novelle-vorm van het tooneelstuk „Ces Messieurs" van Georges Ancey door E. Camphuys; Amsterdam, L. de Boer f 0.40.

De opvoering van het oorspronkelijk tooneelstuk is zoowel in Frankrijk als hier te lande verboden; wij hebben daarover niet te oordeelen. Slechts wordt ons oordeel gevraagd over de bewerking in novelle-vorm.

Wie meent hier een opeenhoping van vuiligheden te vinden, vergist zich. Wel wordt ons hier de gevaarlijke toestand en invloed van den jongen celibatairen biechtvader van vrouwen geteekend maar in woorden, die niet berekend zijn op onreine begeerten. We slaan hier een blik op de wereld van het „ad majorem Dei gloriam" en op een wereld van intrigue.

Den korten inhoud weer te geven zou teveel plaatsruimte

Digitized by Google

vergen, die wij beter meenen te kunnen gebruiken door iets te zeggen over verschillende vragen, die zich bij ons opdoen.

Wordt hier de „Durchsnitt's" — priester geteekend? Ik geloof, dat waar is, wat ik las in een beoordeeling van het oorspronkelijke: „'t is niet de doorslag-priester, 't type, maar 't blijft 'n uitzondering, En daarom bewijst „Ces Messieurs" nog niet de verdorvenheid of 't groote gevaar van „het" priesterdom door dat bijzonder geval Thibaut-Henriette.... L'abbé Thibaut is 'n type, maar niet 't type van „de" (n) priester, maar van 'n zeker soort priester, zooals 'r betrek'lijk velen zijn. In elk geval is 't 't type van 'n uitzondering toch!" Ik meen, dat hier de weg gewezen wordt voor waardeering van dergelijke geschriften. Wij zijn geneigd om óf te veralgemeenen, wat niet mag, òf ons af te wenden van wat verhaald wordt door een Ludovico de Sanctis, Chiniquy, Grassman, Granjon, Schors e.d. en er *is* toch gevaar in den biechtstoel.

Maar — aldus de recensent in den Nederlander - zulke dingen worden geschreven „in vele gevallen om den natuurlijken haat tegen den godsdienst te versterken". Wanneer dit zoo is, dan betreuren wij dit ten zeerste en veroordeelen het ten sterkste. Doch wij vragen: moeten wij het ook niet ten sterkste veroordeelen wanneer door den „godsdienst", i.c. door de roomsche kerk met haar celibaat, biecht enz. aanleiding gegeven wordt tot het „versterken van den natuurlijken haat tegen den godsdienst"?

„Ook wij — zoo verklaart dezelfde recensent, dien ik aanhaal, omdat hij zegt, wat velen meenen — verklaren het publiek maken van feiten te veroordeelen, waardoor velen worden geërgerd, waarover anderen juichen". 't Blijft in dezen altijd iets zonderlings. Wanneer 't wordt gezegd van de roomsche kerk, dan — laat ons geen ergenis geven! Ver-

Digitized by Google

oordeelt men b.v. ook blz. 106 — 109 van „Karakterzonde en Levensbeeld" door Johanna Breevoort, waar van Van der Dwaal en Marian verhaald wordt, dat zij „met der Geest begonnen, eindigden in het vleesch"?

C'est le ton, qui fait la musique — en al is de toon, nu niet die van iemand, die zoodanige dingen betreurt als zonde, toch geeft in deze bewerking (het oorspronkelijke ken ik niet niets ons aanleiding te zeggen, dat hier een toon van vermaak in 't openbaren van het gevaar van den biechtstoel of meer in 't algemeen, van den invloed des priesters, klinkt.

Geheel anders is de toon in een werkje, vroeger bij denzelfden uitgever verschenen en ons tegelijk met het bovengenoemde toegezonden. Het draagt tot titel: *Onze goede biechtvaders, door Abbé XXX, vertaald door Henriëtte Hoogeveen* f 0.10. De vertaalster is een ex-onderwijzeres op een zusterschool, de schrijver een Belg. Deze begint zijn eerste hoofdstuk aldus: „Aan de echtgenooten, die hunne vrouwen toestaan ter biechten te gaan, aan de vaders, die er hunne dochtertjes heen zenden, willen wij opdragen eenige uittreksels uit bijzonder katholieke, historische boeken, eenige breves (pauselijke brieven), eenige besluiten van concieliën (canons geheeten) betrekking hebbende op de onzedelijkheid der geestelijken" en hij somt heel wat op. Henriëtte Hoogeveen, die het „dood aan Rome, leve de maatschappij van arnarchie!" tot haar leuze maakt, heeft het boekje der vertaling waardig gekeurd. We zouden niets missen, indien 't niet was vertaald. Bovendien is vertaling, taal, stijl en correctie slecht.

M. L.

F. J, Krop, pred. te Zwolle *Waarom bestrijden wij Rome?* f 0.15

Al vinden wij hier geen nieuwe dingen gezegd, de oude, die zoo noodig herhaald moeten worden in onze dagen, wor-

Digitized by Google

den hier goed gezegd. De schrijver klaagt over „het meer en meer verloren gaan van het Protenstansche bewustzijn“, protesteert tegen het „Rome is zoo slecht nog niet“, „tegen dien gemoedelijken angst, voor alles wat op propaganda of op polemiek gelijkt“, wijst op Rome's onverdraagzaamheid, getuigt: „vrede met Rome staat gelijk met zelfmoord“ en antwoordt op de vraag: „waarom bestrijden wij Rome?“, omdat Rome geen zonde erkent, van geen genade wil weten, het geloof, het heil in Jezus Christus tot een bespotting maakt, bijgevolg de dood is van allen godsdienst, van alle zedelijkheid.

Ten slotte bestrijdt hij de politiek van het „met Rome tegen het ongeloof“, en de overschilligheid van Jan Rap en zijn maat.

Gelukkig, dat er nog zulke strijders zijn, die den vaan van het Protestantisme niet door het slijk sleuren! Worde zijn woord gelezen en betracht!

M. L.

F. J. Krop. Vrijheid. Een woord met het oog op de a.s. kermis. Een krachttg, mannelijk woord, naar aanleiding van Joh. 8 vs. 36 over ware en valsche vrijheid, de valsche van den natuurlijken mensch, de ware in Christus.

M. L.

L' Evangélisation de la Françe, conférence par *Felix Meillon*, pasteur a Nérac.

Met veel genoegen heb ik deze brochure gelezen en..... vertaald. Daarom wil ik er niet meer van zeggen, dan dat ik ze alleszins lezenswaardig vind. M. L.

Der Bote der Gesellschaft zur Ausbreitung des Evangeliums

Digitized by Google

14 geeft verslag van de jaarvergadering der vereeniging; de aldaar gehouden toespraak „Recht und Pflicht unserer Evangelisationsarbeit" onder de roomschen, wordt er in opgenomen en we lezen berichten van het arbeidsveld. In een van deze lezen we, dat in een bisschoppelijk goedgekeurd „Leven van de H. Jozef" gezegd wordt: „Jozef was de Verlosser van onzen Verlosser en hem werd alle macht in hemel en op aarde overgegeven". „Die evangelische Bewegung unter den deutschen Katholiken is sterker, dan men oppervlakkig zou zeggen: de colporteurs van het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap b.v. verkoopen jaarlijks duizende kerkelijk goedgekeurde Bijbels en N. Testamenten.

M. L.

P. Bräunlich's Berichte über den Fortgang der „Los von Rom-Bewegung" II Reihe 6 Heft; *Eugen Lachenmann, Die Evangelische Bewegung in Frankreich.* Erste Hälfte.

In deze afl. wordt ons, kort en zakelijk, de geschiedenis van het Protestantisme in Frankrijk verhaald: „der Weg des Evangeliums durch Frankreich is von Anfang an durch Scheiterhaufen beleuchtet, die ihren grellen Schein über eine Strecke von mehr als zwei Jahrhunderten werfen". Dan wordt er gehandeld over de vereenigingen die het werk der evangelisatie in Frankrijk ter hand hebben genomen. Ten slotte werpen we een blik op dat werk in het Westen en Zuiden van Frankrijk. We krijgen hier een indruk van het ellendige der r. kerk, van het moeielijke der evangelisatie, maar ook van het rijk gezegende van dat werk.

Ja, het Protestantisme is ook de godsdienst voor het romaansche ras en de fransche Protestant is geen verrader (Duitscher of Engelschman), maar Frankrijk zal bloeien naar mate het van de roomsche kerk los en tot het Evangelie komt.

M. L.

Digitized by Google

Het Evangelie in Spanje. Juli 1904. Van dat land zegt de predt. Orejon in dit nr: „Mijn arm vaderland keert terug tot de toestanden der Middeleeuwen, en de geschiedenis zoowel als de ervaring leert ons, dat het onvermijdelijk gevolg hiervan niet anders dan revolutie kan zijn". En 't geheele nr. is als 't ware een bewijs voor 't eerste gedeelte van dezen zin. B. v.: „De Jezuieten paters hadden den ingezetenen van Gandia een beeld geschonken dat het Heilig Hart van Jezus voorstelde. Verleden Zondag werd dit beeld in plechtstatigen optocht uit het paleis der Borgia's gehaald, en naar het dorp Potries gedragen. Toen de processie aldaar op het plein was aangekomen, stond zij stil; de Jezuiet Pater Alfonso Garcia betrad een balkon en richtte vandaar het woord tot den Alcalde en den pastoor, hun beiden *bevelende* zich te ontdoen van de teekenen van hun gezag en waardigheid, en die voor het Heilig Hart van Jezus neêr te leggen om het daarmede te heiligen. Beiden gehoorzaamden onmiddelijk; onder de eerbiedige stilte der aanwezigen, trad de Alcalde naar voren en plaatste zijn staf in de hand van het beeld, terwijl de pastoor het zijn priesterlijk gewaad om den arm hing". We vinden in dit nr ook veel staaltjes van vervolgingen der protestanten. Belangrijk is „de geschiedenis van mijne bekeering,door DonFrancisco Palomereo, pred.te Sevilla.«

M. L.

Troffel en Zwaard VII afl. 4 bevat het vervolg van de art. van Dr. Los over de geschiedenis de Nederlandsche geloofs belijdenis en van J. Kuiper over den stand der Ned. Herv. Evangelisaties in Friesland in 1904, benevens Boekbeoordeeling.

M. L.

Biblia, dat is de gansche Heilige Schrifture, bevattende

Digitized by Google

alle de kanonieke boeken des Ouden en Nieuwen Testaments. Naar de uitgave der Staten-Overzetting in 1657 bij de weduwe Paulus Aertsz van Ravesteijn uitgekomen, in de thans gangbare taal overgebracht door Dr. A. Kuijper onder medewerking van Dr. H. Bavinck en Dr F. L. Rutgers. Met gelijkluidende teksten en kaarten — Rotterdam, Uitgevers Genootschap Biblia 36 afleveringen à 15 cent.

Dit nieuwe, te Rotterdam gevestigde genootschap stel zich ten doel „de exploitatie van den Bijbel". Wij zouden zeggen: er is toch een Nederlandsch Bijbelgenootschap. Maar „het doel is in de eerste plaats de exploitatie van den Kuijper-bijbel". Want „de behoefte aan een Bijbel, in duidelijk hollandsch gesteld op goed papier, met een kloeke letter gedrukt, is groot". Dit zeiden ook de bovengenoemde overzetters (?): „Tot het ondernemen van dezen omvangrijken arbeid zijn wij bewogen door de omstandigheid, dat, tengevolge van het aanmerkelijk verschil in taal, de aloude Statenuitgave voor het opkomend geslacht almeer onbruikbaar werd, en dat om in de hierdoor ontstane behoefte aan *gewijzigden* tekst te voorzien, allerlei Genootschappen en particuliere uitgevers wel met lofwaardigen ijver Bijbels in verschillend formaat op de markt hadden gebracht, maar zóó dat deze, soms niet zonder wilkeur, en altoos zonder vastenregel in onze hedendaagsche taal waren overgebracht".

De eerste aflevering van den Octavo-bijbel, die niet alleen O. en N. T., maar ook psalmen, formulieren enz. zal bevatten, werd ons toegezonden. Nu, het papier *is* goed, de letter kloek. De premieplaat: »De barmhartige Samaritaan,« naar een schilderij van Rembrandt, moet worden geroemd. Bij de Psalmen wordt de doorloopende muziek gegeven. Behalve de premieplaat worden den inteekenaren 4 gekleurde landkaarten en een oudheidkundige plaat aangeboden.

Digitized by Google

Voor wie een »Kuyper-bijbel« wil, is dit een geschikte, goedkoope uitgave.

M. L.

Voorts werden ons nog toegezonden:

Prof. Wilh. S. Monroe. — De ontwikkeling van het Sociale bewustzijn der kinderen. Amsterdam, G. P. Tierie 1904. f 0.75.

Karl Kautsky. — Klassebelang, Bijzonderbelang, Gemeenschapsbelang. Amsterdam, Tierie en Kruyt f 0.20.

Levensrecht, maandschrift ter verspreiding van vooruitstrevende ideeën, onder redactie van *Dr. M. H. J. Schoenmaekers*, per jaargang f 1.75. Amsterdam, L. de Boer.

Digitized by Google

De Algemeene Protestanten-Vereeniging.

Aan
de Redactie van „Marnix".

Geachte Redactie!

„Laat ik ten slotte den wensch uitdrukken, dat Nederland eens eene dergelijke vereeniging op zijn van Spanje en Rome losgevochten bodem zie verrijzen" — zoo schrijft H. v. A. in Marnix aan het slot van zijn artikel: „de Strijd tegen Rome in Engeland."

Laat *mij* u mogen zeggen, dat zulk eene vereeniging in Nederland *bestaat*, en zelfs in betrekking is met de I. P. F. in Engeland, en met andere vereenigingen in het buitenland. De *Algemeene Protestanten-Vereeniging*, die hetzelfde bedoelt en op gelijke wijze werkt als de I. P. F. kan het niet helpen, dat welgezinden haar maar laten ploeteren en in plaats van hunne krachten *mede* aan haar doel te wijden aan het *wenschen* blijven. Als de Heer H. v. A. mij naam en adres wil opgeven, dan ben ik bereid hem mede te deelen, wat de A. P. V. reeds *heeft* gedaan en nòg doet in de door hem bedoelde richting.

Uw Dw. Dr.
J. QUAST Hz.
Voorz. der A. P. V.

De Redactie ruimt voor het bovenstaand schrijven gaarne een plaatsje in.

Digitized by Google

Ds. Quast geloove, dat wij den arbeid der A. P. V. waardeeren. Ook de Heer H. v. A. noemt haar, blz. 230. Haar orgaan wordt in de vorige afl. van Marnix enkele malen genoemd (blz. 214. 219.) In dat orgaan lezen wij, voorzeker! van allerlei, dat in den strijd tegen Rome door haar wordt gedaan. Maar wij hadden niet den indruk, dat de arbeid der A. P. V. zoo veelomvattend is als die der I. P. F., met name niet, dat zij, „de verschillende vereenigingen verbindt" (blz. 230).

Intusschen zal de redactie (en ook de heer H. v. A., dien wij met dit schrijven en ons antwoord in kennis stelden) zich verheugen, wanneer hetzij Ds. Quast, hetzij een der met de A. P. V. nader bekenden, de hem gaarne gegeven ruimte in Marnix wil gebruiken om 't werk der A. P. V. nader bekend te maken, voor zooveel het voor publicatie vatbaar is.

M. L.

Digitized by Google

AFBEELDINGEN.

Standbeeld van admiraal de Coligny.	Blz.	18
Plundering van de huizen der Hugenooten te Lyon	»	28
De Bartholomeüsnacht te Parijs, . . tegenover	»	30
Verwoesting van de kerk te Charenton	»	36
Lod. XIV teekent de herroeping van het edict Nantes.	»	44
Lijkenschennis op een prot. kerkhof.	»	46
Transport naar de Galleien	»	48
Godsdienstoefening in de woestijn.	»	51
Rabaut — Saint — Etienne.	»	54
Dr. M. H. J. Sehoenmaekers	»	145
F. F. Granjon . . . . , ...	»	152
Alphonsus Maria de Liguori, ...	»	207
Robert Grassmann	»	213
Thomas Myles Sandys.	»	232
Walter Walsh. :	»	234

Digitized by Google

INHOUD.

M. Lindenborn. Onze strijd tegen Rome . .	Blz.		3
Is Hus te vergeefs gestorven? Eene vraag van superintendent Cesar aan de Czechen door H. J. S.	»		15
Het Protestantisme te Parijs door A. Coquerel. (Ged. vert. door Marius J. Leyds)	»		19
H. J. Schouten. In memoriam J. B. C. Corneloup	»		64
Constitutiones Societatis Jesu	»	66	240
O. Schrieke. Een Roomsch propaganda-geschrift	»		88
M. Lindenborn. Twee ex-Priesters	»		145
Het »plechtig protest« op den Rijksdag te Spiers der Protestantsche vorsten en steden: 24 of 25 April 1529?	»		156
G. A. van der Brugghen. Onze geschiedenis met Aalst	»		160
M. Lindenborn. Rome's zedelijkheid	»		205
H. v. A. De strijd tegen Rome in Engeland. Verslag van het Oeuvre des Prêtres Convertis	»		238
F. P. L. C. van Lingen. »Nedergedaald ter Helle«	»		293
Roomsche Zendingspractijken V.	»		307
N. Schors. Biecht en Biechtstoel	»		314
De Algemeene Protestanten-Vereeniging . .	»		381
Overzicht	»	175 321	252
Inhoud van Tijdschriften	»	131 268	184 353
Boekaankondiging	»	196 366	282

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google